

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

TE

UTRECHT.

ZESDE DEEL.

UTRECHT,
KEMINK & ZOON.
1883.

NAAMLIJST DER LEDEN ¹⁾

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP,

GEVESTIGD

te UTRECHT.

BESTUUR.

Dr. W. G. Brill, *Eerste Voorzitter.*

Mr. B. J. L. de Geer van Jutfaas, *Tweede Voorzitter.*

Mr. J. A. Grothe, *Eerste Secretaris.*

Mr. S. Muller Fz., *Tweede Secretaris.*

Mr. J. I. D. Nepveu, *Eerste Bibliothecaris.*

Dr. J. Hartog, *Tweede Bibliothecaris.*

Mr. J. F. B. Baert, *Penningmeester.*

1) Bij deze lijst is aangenomen de feitelijke toestand op 1°. Mei 1882.

HONORAIRE LEDEN.

M. Amari, te Rome.
Edmondo de Amicis, te Turin.
L. de Baecker, te Bergues.
E. de Borchgrave, te Brussel.
E. de Busscher, te Gent.
R. Chalon, te Brussel.
H. Conscience, te Brussel.
Luigi Cossa, te Pavia.
Fr. Cramer, te Straalsond.
J. L. A. Diegerick, te Iperen.
Dr. J. H. A. Ebrard, te Erlangen.
E. van Even, te Leuven.
Mariano Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
P. Fredericq, te Luik.
L. P. Gachard, te Brussel.
L. Galesloot, te Brussel.
J. Geddes, te Londen.
Jhr. J. J. de Geer, te Utrecht.
Dr. H. Grote, te Hannover.
Henry Havard, te Parijs.
Ferd. von Hellwald, te Rome.
A. Henne, te Brussel.
Dr. J. F. J. Heremans, te Gent.
Xavier Heuschling, te Brussel.
Th. Juste, te Brussel.
F. Kügler, te Berlijn.
L. von Ledebur, te Berlijn.
C. Leirens, te Gent.
F. von Löher, te München.
A. Mathieu, te Brussel.
K. Nijs, te Antwerpen.
Ch. Paeille, te Rijsel.
Ridder Jules Pautet, te Beaune.

Ch. Rahlenbeck, te Brussel.
F. Rens, te Gent.
Dr. G. J. Rosenkrans, te Munster.
C. A. Serrure, te Brussel.
K. F. Stallaert, te Brussel.
Raja Sourindro Mohum Tagore, te Calcutta.
Dr. W. Wattenbach, te Berlijn.
A. Wauters, te Brussel.
J. J. A. Worsaae, te Koppenhagen.

GEWONE LEDEN.

Dr. J. G. R. Acquoy, te Leiden.
Mr. D. van Akerlaken, te Hoorn.
Mr. A. J. Andreae, te Kollum.
A. J. van Asselt, te Oldenbroek.
Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill, te Utrecht.
Dr. W. H. van de Sande Bakhuyzen, te Utrecht.
D. A. Balfoort, te Utrecht.
N. C. Balsem, te Langezwaag.
F. de Bas, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. K. A. Godin de Beaufort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Leusden.
Jhr. Mr. F. W. A. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. G. J. Th. Beelaerts van Blokland, te 's Gravenhage.
Mr. A. R. van Bel, te Amsterdam.
Mr. N. P. van den Berg, te Batavia.
Mr. P. J. Teding van Berkhout, te Amsterdam.
Mr. P. J. Teding van Berkhout Jr., te Baarn.
W. van Beuningen, te Ameyde.
Mr. M. Bichon van IJsselmonde, te Rotterdam.
Mr. W. R. Boer, te Utrecht.
Dr. A. van der Boon Cz., te Zaandam.

Jhr. W. Boreel van Hoogelanden, te Velzen.
Dr. Th. Borret, te Vogelenzang.
Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
A. A. Bredius, te 's Gravenhage.
J. Broekema, te Middelburg.
G. de Bruyne, te Utrecht.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
A. J. de Bull, te Amsterdam.
Mr. A. H. N. van der Burgh, te 's Gravenhage.
Mr. A. W. van Beeck Calkoen, te Utrecht.
Mr. H. H. van Capelle, te Arnhem.
Mr. C. A. Chais van Buren, te Amsterdam.
Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., te Amsterdam.
Jhr. J. F. L. Coenen van 's Gravensloot, te Utrecht.
G. Craayvanger, te Utrecht.
J. Craandijk, te Rotterdam.
Mr. M. Crommelin, te Utrecht.
Dr. C. E. Daniels, te Amsterdam.
J. Backer Dirks, te 's Gravenhage.
Mr. H. J. Dyckmeester, te 's Gravenhage.
Dr. J. I. Doedes, te Utrecht.
Mr. C. G. de Balbian van Doorn, te Utrecht.
Mr. J. J. van Doorninck, te Zwolle.
P. van Eeghen, te Amsterdam.
Mr. J. van Eik Jr., te Amsterdam.
Dr. C. Ekama, te Haarlem.
Mr. W. I. C. Rammelman Elsevier, te Leiden.
Mr. D. Engelberts, te Vorden.
Mr. A. J. Enschedé, te Haarlem.
Mr. D. Everwijn, te Brummen.
Mr. G. J. Fabius, te Utrecht.
Mr. A. R. Falck, te Utrecht.
Mr. H. O. Feith, te Groningen.
Mr. P. R. Feith, te 's Gravenhage.
Mr. C. Fock, te 's Gravenhage.

Mr. J. Fockema Andreae, te Leiden.
D. Franken Dz., te Parijs.
Mr. G. D. Franquinet, te Maastricht.
Mr. J. A. Fruin, te Utrecht.
Mr. R. Fruin, te Leiden.
Dr. J. H. Gallée, te Utrecht.
J. F. Gebhard Jr., te Amsterdam.
Jhr. Mr. A. G. de Geer, te Winschoten.
Jhr. Mr. E. L. de Geer, te Zeist.
Jhr. Mr. J. J. de Geer van Rijnhuizen, te Jutfaas.
E. F. Georges, te Utrecht.
Mr. H. Gerlings, te Haarlem.
Mr. S. J. van Geuns, te Utrecht.
Mr. J. G. Gleichman, te 's Gravenhage.
Mr. W. Baron van Goltstein, te 's Gravenhage.
C. J. Gonnet, te Haarlem.
Jhr. Mr. J. de Grez, te 's Hertogenbosch.
Dr. T. J. van Griethuysen, te 't Waal.
W. T. van Griethuysen, te Rotterdam.
J. Baron Sirtema van Grovestins, te 's Gravenhage.
Mr. S. van Gijn, te Dordrecht.
J. Habets, te Maastricht.
Dr. F. J. van den Ham, te Groningen.
Dr. H. G. Hamaker, te Katwijk a/d Rijn.
L. A. F. H. Baron van Heeckeren, te Zutphen.
Mr. W. Heineken, te Amsterdam.
Mr. W. L. van Helten, te Rotterdam.
Mr. C. G. C. van Hengst, te Utrecht.
Mr. A. C. van Heusde, te Utrecht.
Mr. S. J. Hingst, te Amsterdam.
W. J. Hofdijk, te Amsterdam.
Mr. H. Graaf van Hogendorp, te 's Gravenhage.
Dr. A. E. J. Holwerda, te Leiden.
J. H. Hooyer, te Arnhem.
F. A. van Braam Houckgeest, te Haarlem.

Dr. G. A. Hulsebos, te Utrecht
Mr. E. Huydecoper van Nigtevecht, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. Huydecoper van Maarsseveen, te Maarsseveen.
Jhr. Mr. J. W. H. M. van Idsinga, te Gravenhage.
A. Ising, te 's Gravenhage.
F. H. G. van Iterson, te Leiden.
H. de Jager, te Brielle.
Dr. P. de Jong, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. de Jonge van Zwijnsbergen, te Helvoirt.
Jhr. Mr. W. F. de Jonge, te Utrecht.
Dr. Th. Jorissen, te Amsterdam.
Mr. W. van der Kaay, te Leiden.
Dr. C. M. Kan, te Amsterdam.
D. van der Kellen, te 's Gravenhage.
J. Ph. van der Kellen, te Amsterdam.
Mr. F. der Kinderen Fz., te 's Gravenhage.
H. Kleyn van de Poll, te Utrecht.
Mr. W. P. Sautijn Kluyt, te Amsterdam.
J. Kneppelhout, te Oosterbeek.
Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg, te Utrecht.
Dr. W. J. C. Knuttel, te Gravenhage.
W. J. Koop, te 's Gravenhage.
S. S. de Koe, te Utrecht.
Mr. J. S. G. Koning, te Wedde.
F. J. L. Krämer, te Utrecht.
Mr. C. C. N. Krom, te 's Hertogenbosch.
Dr. E. F. Kruyf, te Groningen.
A. C. Kruseman, te Haarlem.
Dr. A. Kuyper, te Amsterdam.
Mr. F. A. J. van Lanschot, te 's Hertogenbosch.
E. H. Lasonder, te Utrecht.
J. H. van Lennep, te Zeist.
Mr. C. P. Lenshoek, te Wolfaartsdijk.
Mr. J. A. Levy, te Amsterdam.

Dr. J. P. T. van der Lith, te Utrecht.
A. C. Loffelt, te 's Gravenhage.
A. A. Looijen, te Utrecht.
Mr. J. de Louter, te Utrecht.
Mr. C. Th. Baron van Lynden van Sandenburg, te
's Gravenhage.
F. Baron van Lynden van Hemmen, te Hemmen.
Mr. R. Melvil Baron van Lynden, te Utrecht.
Mr. A. M. Maas Geesteranus, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. A. J. Rethaan Macaré, te Haarlem.
Mr. Ae. Baron Mackay, te Zutphen.
W. J. Manssen, te Zaandam.
Jhr. Mr. J. L. A. Martens, te Utrecht.
Mr. W. C. Mees, te Amsterdam.
Mr. R. P. Mees R. Az., te Rotterdam.
D. C. Meijer Jr., te Amsterdam.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Mr. G. Moll, te Amsterdam.
Dr. H. E. Moltzer, te Groningen.
F. D. J. Moorrees, te Vianen.
Dr. L. J. Morell, te Utrecht.
J. C. van der Muelen, te 's Gravenhage.
L. Mulder, te 's Gravenhage.
Dr. P. L. Muller, te Groningen.
Mr. C. A. Nairac, te Barneveld.
Mr. F. H. van Notten, te Amsterdam.
Mr. O. W. Star Numan, te 's Gravenhage.
Dr. W. J. F. Nuijens, te Westwoud.
A. J. Nijland, te Utrecht.
F. D. O. Obreen, te Rotterdam.
Dr. J. J. van Oosterzee, te Utrecht.
Ridder Pauw van Wieldrecht, te Zeist.
Mr. A. A. van Wulfften Palthe, te Oldenzaal.
Dr. G. Penon, te Groningen.
M. A. Perk, te Amsterdam.

Mr. J. E. van Persijn, te Nunspeet.
Mr. R. G. Philipson, te Zwolle.
Dr. R. A. S. Piccardt, te Goes.
Dr. A. Pierson, te Amsterdam.
Mr. N. G. Pierson, te Amsterdam.
H. G. van der Poel, te Veenendaal.
Mr. M. S. Pols, te Utrecht.
A. Pompe, te Breda.
Dr. P. Jz. Proost, te Geervliet.
Mr. C. Pijnacker Hordijk, te 's Gravenhage.
Dr. E. D. Pijzel, te Deventer.
Mr. H. P. G. Quack, te Amsterdam.
J. C. W. Quack, te Bemmelen.
Mr. F. A. L. Ridder van Rappard, te Utrecht.
Mr. W. A. Reiger, te Groningen.
Jhr. Mr. Th. H. F. van Riemsdijk, te Arnhem.
J. B. Rietstap, te 's Gravenhage.
Dr. W. N. du Rieu, te Leiden.
Dr. G. J. Brutel de la Rivière, te Krabbendijke.
Mr. H. H. Baron Roëll, te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. Roëll, te 's Gravenhage.
M. Roest Mz., te Amsterdam.
Mr. N. de Roever, te Amsterdam.
Dr. H. C. Rogge, te Amsterdam.
Mr. H. G. Römer, te Jutfaas.
Dr. R. C. H. Römer, te Deil.
Mr. H. Royaards van Scherpenzeel, te Utrecht.
Mr. W. J. Royaards van den Ham, te Utrecht.
W. F. N. van Rootselaar, te Amersfoort.
Dr. M. A. N. Rovers, te Haarlem.
J. B. Scheffer, te Rotterdam.
J. G. de Hoop Scheffer, te Amsterdam.
J. N. Scheltema, te Amsterdam.
A. Baron Schimmelpenninck van der Oye, te Arnhem.
Jhr. Mr. F. J. C. Schimmelpenninck, te Renkum.

U. Baron thoe Schwartzenberg en Hohenlansberg, te Utrecht.
Dr. Chr. Sepp, te Leiden.
Mr. J. H. Hora Siccama, te 's Gravenhage.
Mr. C. J. Sickesz, te Lochem.
Mr. J. A. Sillem, te Amsterdam.
Jhr. I. P. Six van Hillegom, te Amsterdam.
J. C. van Slee, te Brielle.
Mr. A. G. A. Baron Sloet, te Zwolle.
Mr. J. J. S. Baron Sloet, te Arnhem.
M. P. Smissaert, te Utrecht.
Mr. J. J. Smits, te Batavia.
O. A. Spitzen, Zwolle.
W. B. Stoof, te Utrecht.
Jhr. Mr. V. de Stuers, te 's Gravenhage.
Mr. E. Ridder de Stuers, te Maastricht.
Dr. L. J. Suringar, te Maastricht.
Dr. P. H. Suringar, te Assen.
Jhr. Mr. O. Q. van Swinderen, te Groningen.
Mr. J. P. R. Tak, te 's Gravenhage.
J. A. Alberdingk Thijm, te Amsterdam.
Dr. P. P. H. Alberdingk Thijm, te Leuven.
Dr. M. C. Tideman, te Rotterdam.
P. A. Tiele, te Utrecht.
Mr. G. van Tienhoven, te Amsterdam.
A. des Tombe, te 's Gravenhage.
A. van Toorenenbergen, te Groningen.
Dr. J. J. van Toorenenbergen, te Amsterdam.
Dr. H. Edema van der Tuuk, te Noordwolde.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
Dr. J. M. J. Valeton, te Amsterdam.
Mr. M. Verbrugge, te Middelburg.
Dr. J. Verdam, te Amsterdam.
Mr. A. Ver-Huell, te Arnhem.
Mr. H. Verloren van Themaat, te Utrecht.

Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. P. Verloren van Themaat, te Utrecht.
Mr. W. A. Baron van Verschuer, te 's Gravenhage.
Dr. P. J. Veth, te Leiden.
N. P. Visvliet, te Middelburg.
Dr. A. J. Vitringa, te Deventer.
Mr. H. Vollenhoven, te 's Gravenhage.
J. J. van Vollenhoven, te Arnhem.
Mr. E. du Marchie van Voorthuysen Hz., te Utrecht.
Mr. A. D. de Vries Az., te Amsterdam.
R. W. P. de Vries, te Amsterdam.
Mr. G. de Vries Az., te 's Gravenhage.
Dr. M. de Vries, te Leiden.
Dr. A. Vrolik, te 's Gravenhage.
W. K. M. Vrolik, te Utrecht.
Mr. A. C. Waller, te Haarlem.
Mr. W. F. H. Baron van Wassenaer tot Catwijck, te
Wageningen.
Jhr. Dr. D. C. Waubert de Puiseau, te Leeuwarden.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.
Mr. C. A. J. Willeumier, te Amsterdam.
A. Winkler Prins, te Veendam.
J. Wolbers, te Utrecht.
Dr. H. Wenzelburger, te Amsterdam.
E. Cats Wor, te Enkhuizen.
B. W. Wttewaall, te Utrecht.
A. W. Wijbrands, te Hoorn.
Dr. B. H. C. K. van der Wijck, te Groningen.
Dr. J. A. Gerth van Wijk, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. L. H. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Mr. N. J. van IJsselsteyn, te 's Gravenhage.
J. C. Zimmerman, te Amsterdam.

GENOOTSCHAPPEN OF INRICHTINGEN,
MET WELKE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP, GEVESTIGD
TE UTRECHT, IN BETREKKING STAAT.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Land-, Taal- en Volkenkunde van Neerl. Indië, te 's Gravenhage.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's Hertogenbosch.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, te Middelburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Indisch Genootschap, onder de zinspreuk: *Onderzoek leidt tot waarheid*, te 's Gravenhage.

Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle.

Universiteits Bibliotheek, te Amsterdam.

Universiteits Bibliotheek, te Utrecht.

Openbare Bibliotheek, te Arnhem.

Stedelijke Bibliotheek, te Utrecht.

Provinciale Bibliotheek van Zeeland, te Middelburg.
Geschied- en Oudheidk. Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.

Commissions royales d'Arts et d'Archéologie, te Brussel.

Académie d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Société archéologique de Namur, te Namen.

Société scientifique et littéraire du Limbourg, te Tongeren.

Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.

Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.

Institut archéologique liégeois, te Luik.

Institut luxembourgeois, te Luxemburg.

Oudheidkundige Kring van het land van Waes, te St. Nikolaas.

Comité central de publication des inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Orientale, te Gent.

Messenger de Gand, te Gent.

Königlich bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.

Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschaben, te Ulm.

Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Geschichts- und alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Alt-preussische Monatschrift, te Königsberg.

Historischer Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

- Historischer Verein der Oberpfalz und Regensburg
te Regensburg.
- Historischer Verein für Steiermark, te Gratz.
- Historischer Verein für Nieder-Sachsen, te Hannover.
- Verein für thüringische Geschichte und Alterthums-
kunde, te Jena.
- K. K. geographische Gesellschaft, te Weenen.
- Künstler-Verein für bremische Geschichte und Al-
terthümer, te Bremen.
- Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer, te
Wernigerode.
- Verein für Geschichte des Bodensee's und seiner
Umgebung, te Friedrichshafen.
- Verein für mecklenburgische Geschichte und Alter-
thumskunde, te Schwerin i/M.
- Smithsonian Institution, te Washington.
- Real Academia de la Historia, te Madrid.
- De Universiteit te Lund.
- Université royale de Norvége, te Christiania.

TEN GESCHENKE ONTVANGEN BOEKWERKEN.

a. VAN DE SCHRIJVERS.

C. J. Gonnet, *Cornelius Schonaeus en eenige zijner vrienden* (Overdruk).

C. J. Gonnet, *De wallen en poorten van Haarlem, geschiedenis van de versterking eener oude stad*. Haarlem, 1881. 8°.

C. J. Gonnet, *Het archief van het Beggijnhof te Haarlem* (Overdruk).

J. B. Rietstap, *Heraldieke Bibliotheek*, Nieuwe Reeks, IV, 1, 2. 's Gravenhage, 1881. 8°.

M. Amari, *Su le iscrizioni arabiche del Palazzo regio di Messina*. Roma, 1881. 4°.

Mr. J. H. Hora Siccama, *De brieven en gedenkschriften der Koningin Maria van Engeland* (Overdruk).

L. A. Huguet Latour, *Annuaire de Ville-Marie*. Montréal, 1863—1880. 8°.

L. A. Huguet Latour, *Prospectus of the catholic commercial Academy of Montreal and of the scientific and industrial school*. Montreal, 1874. 8°.

L. A. Huguet Latour, *Twentyninth annual report of the natural history Society of Montreal*. Montreal, 1857. 8°.

L. A. Huguet Latour, *The canadian antiquarian and numismatic journal*, II, 2. IV, 4. VII, 1. Montreal, 1873, 1876, 1878. 8°.

L. A. Huguet Latour, *Proceedings at the annual meeting*

of the natural history society of Montreal 1880/81. Montreal, 1881. 8°.

Dr. Rembry-Barth, *Histoire de Menin*. Menin, 1881. 3 vol. 8°.

A. J. Nijland, *De belgische revolutie met de ridders van het Metalen Kruis herdacht te Amsterdam 24 en 25 October 1881*. Utrecht, 1881. 8°.

Karl Bartsch, *Bibliographische Uebersicht der Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie im Jahre 1880*. Heidelberg, 1881. 8°.

O. A. Spitzen, *Nalezing op mijn Thomas a Kempis, als schrijver der Navolging van Christus gehandhaafd*. Utrecht, 1881. 8°.

Mr. A. J. Enschedé, *Des Villates en France et aux Pays-Bas; notes généalogiques recueillies par deux arrière-neveux*. Haarlem 1881. 8°.

Dr. S. Piccardt, *Levensbericht van H. Q. Janssen* (Overdruk).

Luigi Pigorini, *I terpen della Frisia* (Overdruk).

Mr. A. J. Andreae, *De Lauwerszee nagespoord in haren omvang en hare verschillende bedijkingen*. Leeuwarden, 1881. 8°.

Ch. Rahlenbeck, *Le Taciturne devant l'Académie* (extrait de la Revue de Belgique). Brux., 1881. 8°.

Abr. Bredius, *Mededeelingen uit het Haagsche gemeentearchief* (Overdruk).

Dr. M. A. N. Rovers, *Mannen van beteekenis*. Dean Stanley. Haarlem, 1882. 8°.

D. Bierens de Haan, *Levensschets van Isaac Paul Delprat* (Overdruk).

Nog een Oud Hoekje der Veluwe door een plattelands Burgemeester. Barneveld, 1882. 8°.

Dr. A. Ebrard, *Bonifacius der Zerstörer des columbanischen Kirchentums auf dem Festlande*. Gütersloh, 1882. 8°.

Dr. J. Hartog, *Santhorst* (Overdruk uit *de Gids*).

b. VAN OF DOOR DEPARTEMENTEN VAN ALGEMEEN BESTUUR,
GENOOTSCHAPPEN, MAATSCHAPPIJEN ENZ.

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken:

Tweede vervolg van de beschrijving der schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam. 's Gravenhage, 1881. 8°.

Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven, III, 1880. 's Gravenhage, 1881. 8°.

Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van geschiedenis en kunst, III, 1880. 's Gravenhage, 1881. 8°.

Jhr. Mr. W. M. v. Weede, *Rapport over de kunst in België.* 's Gravenhage, 1881. 8°.

Recueil des traités et conventions conclus par le Royaume des Pays-Bas avec les Puissances étrangères depuis 1813 jusqu'à nos jours par E. G. Lagemans, VIII. La Haye, 1882. 8°.

Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg, XVIII. Ruremonde, 1881. 8°.

Van het Kon. Oudheidkundig Genootschap:

Jaarverslag, 1880/81. Amsterdam, 1881. 8°.

Van Burgemeester en Wethouders van Utrecht:

Catalogus van de Bibliotheek over Utrecht door Mr. S. Muller Fzⁿ. Utrecht, 1881. 8°.

Verslag van den toestand der gemeente Utrecht in 1881. Utrecht, 1882. 8°.

Van Burgemeester en Wethouders van Kampen:

Register van Charters en Bescheiden in het oude Archief van Kampen, bewerkt door Mr. J. Nanninga Uitterdijk, V. Kampen, 1881. 8°.

Van Gedeputeerde Staten van Friesland:

Systematische catalogus der Provinciale Bibliotheek van Friesland, V. Leeuwarden, 1881. 8°.

Van de Maatschappij tot bevordering der Bouwk.:
Afbeeldingen van bestaande oude gebouwen, 23^e aflev.
Amsterdam 1881. folio.

Van de Commissie van Bestuur van het Museum
van Oudheden in Drenthe:
Verslag aan Gedeput. Staten over 1880. Assen, 1881. 8°.

Van Dijkgraaf en Hoogheemraden van den Hondsbosche en Duinen tot Petten:
Vervolg op de Nalezing tot de verzameling van stukken van 1388 tot 1598, betreffende het Hoogheemraadschap van den Hondsbosche en Duinen tot Petten. Alkmaar, 1881. fol. (Niet in den handel).

Van de Hoofdcommissie:
Drie en twintigste jaarl. verslag van het Leeskabinet te Rotterdam. Rotterdam, 1882. 8°.

Van de Commissie voor het sted. museum te Alkm.:
Verslagen over 1880/81. Alkmaar, 1881/82. 8°.

Van het Bestuur:
Algemeen verslag der Maatschappij Felix Meritis over 1881. Amsterdam, 1881. 8°.

Van de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage:
Verslag van de aanwinsten over 1880. 's Gravenhage, 1881. 8°.

Van de Maskerade-commissie:
Incomst van den Aertshertoghe Matthias binnen Brussel 18 Jan. 1578. Utrecht, 1881. 8°.

Van den Heer A. Bⁿ. Schimmelpenninck v. d. Oye:
Oorlog met Atjeh. Verslag van het verhandelde in de vergaderingen der Tweede Kamer in comité-generaal van 16, 17, 18 en 19 April 1874. 's Hage, 1880. fol.

Van het Verein für Geschichte der Stad Meissen:
Mitteilungen, I. Meissen, 1882. 8°.

RUILING VAN GENOOTSCHAPPELIJKE WERKEN.

a. NEDERLAND EN N. INDIË. b. BELGIE. c. DUITSCHLAND.
d. ZWITSERLAND. e. SPANJE. f. AMERIKA.

a. NEDERLAND EN N. INDIË.

Van de Kon. Akadem. v. Wetensch. te Amsterd.:
Verslagen en Mededeelingen, afd. Natuurk., 2de Reeks,
XVI, 2, 3. XVII, 1, 2, 3. Amsterdam, 1881/2. 8°.

Verslagen en Mededeelingen, afd. Letterk., 2de Reeks,
X, 3. XI, 1, 2. Amsterdam, 1881/2. 8°.

Verhandelingen, XXI Amsterdam, 1881. 4°.

Tria Carmina latina. Amsterdam, 1881. 8°.

Naam- en Zaakregister op de Verslagen en Meded., afd.
Letterkunde, deel I—XII. Amsterdam, 1882. 8°.

Jaarboek 1881. Amsterdam, 1881. 8°.

Van de Maatschappij van Nederl. Letterk. te Leiden:

Handelingen en Mededeelingen 1881. Leiden, 1881. 8°.

Levensberichten der afgestorv. medeleden. Leid., 1881. 8°.

Alphabetische lijst der leden. Leiden, 1881. 8°.

Van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap:

Verslag van het verhandelde in de algemeene vergadering
van 21 Junij 1881. Utrecht, 1881. 8°.

Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectievergade-
ringen 1880/81. Utrecht, 1880/81. 8°.

J. van Leeuwen, *Commentatio de Aiakis Sophoclei au-*
thentia et integritate. Utrecht, 1881. 8°.

J. F. Gebhard Jr., *Het leven van Mr. Nicolaas Corne-*
lisz. Witsen, 2 Dl., met geslachtlijst. Utrecht, 1881. 8°.

Van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oud-
heid- en Taalkunde:

De vrije Fries XV, derde reeks III, 1. Leeuw., 1881. 8°.

Frieslands Hoogeschool en het Rijks-Athenaeum te Fra-
neker, door Mr. W. B. S. Boeles, II, 2, 1. Leeuwar-
den, 1882. 8°.

Van de Vereeniging tot beoëfening van Overijs-
selsch Regt en Geschiedenis:

Handelingen, 47ste vergadering. Zwolle, 1881. 8°.

Verslagen en Mededeelingen, 12. Zwolle, 1881. 8°.

Quohier der bezittingen van 's Konings vijanden in Zalland,
opgemaakt in 1583. Zwolle, 1881. 8°.

Verslag van de handelingen der 48ste vergadering, 25
October 1881. Zwolle, 1882. 8°.

Van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten
en Wetenschappen te Batavia:

Tijdschrift, XXVI, 5, 6. XXVII, 1, 2, 3. Bata-
via/'s Hage, 1881. 8°.

Notulen, XVIII, 4. XIX, 1, 2. Batavia, 1881. 8°.

Verhandelingen, XLII, 1. Batavia/'s Hage, 1881, 8°.

— XLIII. Leiden, 1882. 8°.

Van het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en
Volkenkunde van Neerlandsch Indië:

Reis in Oost- en Zuid-Borneo, van Koetei naar Banjer-
massin, door Carl Bock, met atlas, I. 's Hage, 1881. 4°.

Bijdragen, 4^e volgreks, V, 1, 2, 3. 's Hage 1881. 8°.

Verslag van den staat der bibliotheken van het Kon. In-
stituut en van het Indisch Genootschap, 1880. 's Graven-
hage, 1881. 8°.

Van het Indisch Genootschap:

Notulen van de algem. vergaderingen van 29 Maart, 25
Junij, 22 Sept., 25 Oct., 22 Nov., 27 Dec. 1881, 28 Febr.
1882. 's Hage, 1881/82. 8°.

Naamlijst der leden.

b. BELGIË.

Van de Académie royale de Belgique:

Correspondance du Cardinal de Granvelle, 1565—1586,
publiée par Edm. Pouillet, II. Bruxelles, 1880. 4°.

Istore et croniques de Flandres, par Kervyn de Letten-
hove, I, II. Bruxelles, 1879/80. 4°.

Chronique de Jean des Preis dit d'Outremeuse, publiée par S. Bormans, VI. Bruxelles, 1880. 4°.

Chroniques de Brabant et de Flandre, publiées par Ch. Piot. Bruxelles, 1879. 4°.

Cartulaire de l'abbaye d'Orval, par Hip. Goffinet. Brux., 1879. 4°.

Bulletin, 2e Série, 46, 47, 48, 49, 50. Bruxelles, 1878/9. 8°.

Annuaire, 1879, 1880, 1881. Brux., 8°.

Compte-rendu des Séances de la Commission royale d'histoire, 4me Série, VI, VII, VIII. Bruxelles, 1878, 1879, 1880. 8°.

Biographie nationale, VI, 2. VII, 1. Bruxell., 1879, 1880. 8°.

Van de Commission royale d'art et d'archéologie
te Brussel:

Bulletin, XVIII, XIX, XX, 1—8. Bruxelles, 1879—1881. 8°.

Van de Académie d'Archéologie de Belgique:

Annales, XXXV, XXXVI. Anvers, 1879/80, 8°.

F. van der Taelen, *Notice sur Jeanne Marie van der Genst*. Anvers, 1879. 8°.

Bulletin, II, 3e Série des *Annales*, 4, 5. Anvers, 1877/78. 8°.

Bulletin seconde partie, 2—11. Anvers, 1879/80. 8°.

Van de Société historique et archéologique dans
le duché de Limbourg:

Publications, XVII, XVIII. Ruremonde, 1881/82. 8°.

Van den Oudheidkundigen Kring van het land
van Waas:

Annalen, VIII, 3, 4. St. Nikolaas, 1881/2. 8°.

Van de Société archéologique de Namur:

Annales, XV, 2. Namur, 1881. 8°.

Van de Redactie:

Messenger des Sciences historiques, 1881, 1, 2, 3, 4.
Gand, 1881. 8°.

c. DUTSCHLAND.

Van de kön. baier. Akademie der Wissenschaften
te München:

Sitzungsberichte der philos.-philol.-hist. Classe, 1881, II,
1, 2, 3, 4, 5. München, 1881. 8°.

Abhandlungen der hist. Classe, XVI, 1. München,
1881. 4°.

K. F. Heigel, *Die Wittelsbacher in Schweden*. Mün-
chen, 1881. 8°.

Van den Verein für meklenburgische Geschichte
und Alterthumskunde te Schwerin:

Meklenburgisches Urkundenbuch, XI. vol. Schwerin,
1863—1878. 4°.

Jahrbücher, 1^r, 2^r—46^r Jahrgang. Schwerin, 1836—
1881. 8°.

Van den Harz.-Verein für Geschichte und Alter-
thumskunde te Wernigerode:

Zeitschrift, XIII. Schlussheft XIV. Wernigerode, 1881,
1882. 8°.

Van de k. k. geographische Gesellschaft te Weenen:
Mittheilungen, 1880, 1881. Wien, 1880/81. 8°.

Van den hist. Verein für Steiermark:

Mittheilungen, XXIX. Graz, 1881. 8°.

Van de oberlausitzische Gesellschaft der Wissen-
schaften te Görlitz:

Neues lausitzisches Magazin, LVII. Görlitz, 1881. 8°.

Van den Verein für hamburgische Geschichte:

Zeitschrift, neue Folge, IV, 2, 3. Hamburg, 1881. 8°.

Mittheilungen, 1881. Hamburg, 1881. 8°.

Van den Verein für thüringische Geschichte und
Alterthumskunde:
Zeitschrift, X, 3, 4. Jena, 1881/2. 8°.

Van de Redactie:
Alt-preussische Monatschrift, XVIII, 3, 4, 5, 6, 7, 8.
Königsberg in Pr., 1881. 8°.

Van den hist. Verein für Schwaben und Neu-
burg:
Zeitschrift, VIII. Augsburg, 1881. 8°.

Van den hist. Verein von Oberpfalz und Regens-
burg:
Verhandlungen, XXXV. Stadtamhof, 1880. 8°.

Van den hist. Verein für Niedersachsen:
Zeitschrift, 1881. Hannover, 1881. 8°.
43er *Nachricht*.

Van den Verein für Kunst und Alterthum in Ulm
und Oberschwaben:
Württembergische Vierteljahrshefte für Landesgeschichte,
IV. Stuttgart, 1881. 8°.

Van het Germanische Museum te Neurenberg:
Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit, 1880, 1881.
Nürnberg, 1880/81. 8°.

d. ZWITSERLAND.

Van de Société d'histoire et d'archéol. de Genève:
Mémoires et Documents, XX, 2. Genève, 1881. 8°.

e. SPANJE.

Van de Real Academia de la Historia te Madrid:
Boletín, II, 1. Madrid, 1882. 8°.

f. AMERIKA.

Van de Smithsonian Institution te Washington:
Contributions to knowledge, XXIII. Washingt., 1881. 4°.
Miscellaneous Collections, XVIII, XIX, XX, XXI.
Washington, 1880/81. 8°.

*A memorial of Joseph Henry published by order of the
Congres.* Washington, 1881. 8°.

Refunding of the national debt. Washington, 1881. 8°.

Report of the comptroller of the currency, 1880. Was-
hington, 1880. 8°.

REKENING VAN 'T HISTORISCH GENOOTSCHAP.

1881.

~~~~~  
ONTVANST.

|                                                                 |                        |
|-----------------------------------------------------------------|------------------------|
| Saldo der rekening 1880 . . . . .                               | f 1378.40 <sup>s</sup> |
| Contributiën . . . . .                                          | - 2590.—               |
| Verkochte Werken van 't Genootschap . .                         | - 120.20 <sup>s</sup>  |
| Rente van 't reserve-kapitaal en van belegd<br>kasgeld. . . . . | - 225.37               |
|                                                                 | <u>f 4313.98</u>       |

UITGAAF.

|                                                                                 |                        |
|---------------------------------------------------------------------------------|------------------------|
| Kosten der Werken van 't Genootschap .                                          | f 2354.37 <sup>s</sup> |
| Bibliotheek en Leesgezelschap . . . . .                                         | - 400.18               |
| Bezoldiging van den amanuensis en van<br>den bode, drukwerk, porto's enz. . . . | - 271.53               |
| Kosten van 't lokaal voor de vergaderingen                                      | - 101.—                |
| Saldo op nieuwe rekening over te brengen                                        | - 1186.89 <sup>s</sup> |
|                                                                                 | <u>f 4313.98</u>       |

~~~~~

GEVANGENSCHAP VAN J. VAN LYNDEN. 1)

MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen.

Ik, Raeb van Bueren, doe kondt ind bekenne avermits desen quijtbrieff, also als Jasper van Lynden an mijnen handen gefenckelicke steit, dat ick denselven Jasper van der vurg. sijnre gefenckenschappen ind der hanttastinge ind gelaiffen, hij mij deshalven gedaen heeft, woe sich die handell dair van allet begeven heeft, gentslick geheel ind all loss ledich ind quijt gescholten heb, ind avermyts desen quijt schelde ind en ken off en weet opte vurss. Jasper achter desen dach vorder geyne opspraicke off toe seggen der gefenckenschappen ind gelaiffen halven enichsynts meer te behalen off te hebben. Sonder argelist oirk. der wairheyd, heb ick, Raeb van Bueren vurss., desen quijtbrieff myt mijnsselffs hant ind naeme onderteikent, ind omme gebreeck mijns segels gebeden Derick Poilmañ dess selvē brieff ter meerre kondt voir ind aver mij to besegelen.

Dat ick Derick vurss. om bede. Raeb's vurss. gerne gedaen ind mijn zegell beneden op spatium des briefs gedrukt heb. Geg. inden jair onss Hⁿ dusent vijff hondert ind vier, op donredach na unss lieve vrouwen dach assumptionis.

Raeb van Bueren.

(Copie.)

1) Jasper van Lynden, vijfde Baron van Hemmen, heer van Boedelham, Blitterswijk, Rozendaal enz. De omstandigheid zijner gevangenschap blijkt uit het volgende stuk.

1)

.... ind gheve ick van Lynden, u. F. G. onderdanige arme dienre ind Leenman der heerlicheits Blitterswick, u. F. G. oetmodelick ind dienstlick te kennen, woe dat ick in den jare van vieren in dienst u. F. G. bynnen Ghelre wesende, ind dat belech ter tijt van wegen u. F. G. vur Wachtendonck was, durch muntlick beveel u. F. G., rijdende mit anderen u. F. G. dieneren, nedergelegen ind hart gewont byn geweest, mijn perden ind harnisch verlaeren, ind daer benevens, tot mijnen onverwynlicken ind verderfflicken schaeden, mit verkoupynge ind beswerongh mijnre armueden, mij selve heb gequeten aen handen mijnssen. hern van Cleve, ind soe mij Rabe van Buren, Ritmeister, ter tijt tot Cranenburch gevangen ind aen handen sijn F. G. gestalt had, welicke gevenkenisse mij aver die acht hondert golden gulden gecost hieft, — Soe dan dese mijne nederlaeghe u. F. G. Land-Rentmeister Henrick die Graiff, Erffaicht tot Erkelens ind beveeler tot Hattem, die ter selver tijt mit in den velde was, mit meer gueder luyden kundich rijdende na Nijmegen omb gescoth ind kruyt toe haelen, twelick vur den huysse Wachtendonck van noeden was, ind ter tijt eyn deell hessensche ruyteren oeck in u. F. G. dienst laegen, ind mit mij nedergeworpen, die doch van u. F. G. gequyt sijn worden, doch u. F. G. deden mij toe seggen mit Johan van Bronckhorst, Waltgreve, zeliger gedachten., woe ick mij ten yersten vermits troest ind bijstant mijnre frunden solde helpen

1) Van het hoofd van het oorspronkelijk stuk tot Hertog Karel van Gelre en Gulich gericht, was alleen het volgende overgebleven
.... lich ind Greve Gron..... Covarden ind van der Drenthe mijnen genad.....

uyt mijne lasten, ind dit geschiet wesende, korts daerna wulden u. F. G. mij als andern u. F. G. dienern ind gevangen helpen quyten ind redden, van welicke toesaege ind vertroestinghe ick u. F. G. ter tijt hoeghlick dede dancken, nyet twivelende dan verhopende des en wurde mij alsoe geschien, ind suld aver langh tijt sulx u. F. G. t'kennen gegeven ind oitmodelyck versocht hebñ, dan durch menichvoldich verloip krieghs ind orlochs, dat u. F. G. in middelertijt aengecomen is, heb ick mij gedult ind gerne geleden; heb noghtantz des u. F. G. hoegen wijsen Reden, mit namen Doctor Wijnant van Arnhem, zeliger gedachten., ind Lant-Rentmeister vuirss. vermaent ind duck gebeden umb dyt u. F. G. voert opt gefueghlikste toe verboetscappen: want mij dan vast voele kynderkens aengevallen zijn, ind ick gerne gelick als andern mitter eren voert wil, is hyromb mijne oetmoedige ind dienstlicke bede ind begern, dat u. F. G. mijnen guetwilligen dienst ind geleden schaeden mit gnaden aendencken ind mij helpen willen, dat ick gelick andern, u. F. G. dieneren hyr van gequijt ind gereddet mach worden: want dit weynich u. F. G. nyet hyndert ind mij tot vollent mijnre ind mijnre kyndern helpen mach. Sulx will ick onderstaen liefs, guets ind bloets ongespaert toe verschulden omb u. F. G., ind heb mij nyewerst contrary desen bewesen, ken Got almachtich, die u. F. G. in hoegen staet regiñt vrolick ind gesont vur all onwill bewaern moet, ind bid hyr van eyn genedich antwoert van u. F. G.

(Copie.)

B R I E V E N

VAN

KAREL VAN GELDER EN WILLEM VAN GULIK

AAN

JASPER VAN LYNDEN.

MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen.

~~~~~

Kaerle, Hertoge van Gelre ind van Guylick ind
Greve van Zutphen.

Lieve getrouwe, om sunderlinge saicken will wij
mit u toe spreken hebñ, ind sus aver wech nyet toe
schrijven sijn, begēn ¹⁾ wij guetlicken gij ansiensbrieffs
opsitten ind alhier bij ons komen wilt, om weder onse
guede meyninge toe verstain. Des versien wij ons gens-
selick tot u. Gegeven t'Arnhem den vijen dach May,
nostro sub secreto, anno mvxvij.

Charles.

Wirssen.

De superscriptie was: Unsen lieven getrouwen Jas-
par van Lienden. Hē to Hyñen ind to Blitterwijk.

(*Copie.*)

---

1) d. i. begeeren

Karell, Hertouch van Gelre ind van Gulick ind
Greve van Zutphen.

Lieve getrouwe. Wij sijn in eygener psoenen bij den Hocihgeboren Fursten, onsen lieven hern ind vader, hrñ Henrick, Hertoughen to Brunswijck gewest, ind hebben die Hoichgeboren Furstynne, onse fruntlicke lieve nichte ind gesellynne, sijnre lieffden dochter, frouwe Elisabeth, geboren van Bruynswijck ind van Lunenberch, Hertoughinne van Gelre ind van Guylick etc., tot eer ind wailfairs ons ind onser lantscaippen beslaipen, ind sijn verdraigen, dat men ons dieselve onse gesellynne bynnen onser stadt Zutphen vueren sall, soe begeren wij guetlick ghij ruytersche wijse mit uwen knechten in onser diensten gheel ind roet gecleydt, opt rustigste, den 29 dach der maendt Januarij neestkoemen, tavontijde ind niet lather bynnen ons vurs. stadt komen ind sijn wilt, gestalt des anderen dages myt onsen Banerheren, Reden ind Amptluyden ind anderen van onser Ritterschappen, der selver ons gesellynnen mit oeren frunden onder ougen to rijden, helpen ontfangen ind infuren. Wij sullen u mit uwen knechten ind perden onderhalden ind verplegen, so dat ghij des eyn guet benuegen heben sult. Des versien wij ons also tot u ind willent myt gnaden erkennen. Gegeven in ons stadt Arnhem den 20 dach Decemb., nostro sub secreto, anno decimo octavo. Item soe wij u hyrbevoerens van wilbrait doen schrijven hebben, begen wij gij ons sulx soe voell gij up brengen kondt, tegen ons liever frouwen avondt off dach, then langsten lichtmiss, bynnen ons stadt Zutphen schikken wildt.

Charles.

(Copie.)

Kairll, Herttoich van Gelre ind van Guylick
ind Greve van Zutphen.

Lieve, getrouwe. Soe twiste ind seelonge ¹⁾ zijn tus-
schen Wolff van Ruytenborch ther eenre, ind Hans
Schaffer ther ander zijden, hercomēde van eyne leen-
guet, genoempt den Ruymeler, gelegen in onsen kers-
pell van Mauryck, heeft sich begeven ²⁾ dat Adolff van
Ruytenberch Hanss vurg. to Culenborch as vurden
Leenhern doen citeeren heeft, Hanss aldair nyet willē
komen, pretendeerende 't selve guet nyet to Culen-
borch, dan totten van Palanth gehoeren solde, wair-
durch eyne sententie tegen denselven Hanss gegain
ind gegeven is, 't wellick hij vur ons as averleenheer
t'kennē gegevē ind aengeroipen heeft. Sijn wij dair-
omē in raide geslatē ³⁾ die parthien quarta May neest-
comēn vur onse mānen van leen to doen verhoēn ⁴⁾ ind
off deselve sententie van weerden sij, ind wie des mit
recht Richter sijn sall to erkennē. Bevelen u dairomē
guetlick, gij techen May neestcomeñ bynnen onser stat
alhyr komt ind savontz inder herbergen zijdt, umb
sandē daeghz mit sampt andē onse mān van Leen, die
alsdan oick hyr verscrevē sijn, die saicke to verhoēn
ind dair inne t'helpen erkennen as recht ind behoēn
sall. Hyrinne en lait geen gebreck vallen: want wij
ons gensselick dair toe verlaten. Gegeven in onser
stat Arnhem den xvij dach Aprilis, anno mdxxj.

Charlis.

H. van Amstell.

De superscriptie was: Unsen lieven, getrouwen Jas-
par van Lienden, Hē tot Hymmen ind Blitterwijck.

(Copie.)

---

1) d. i. verschil.

2) d. i. is gebeurd.

3) d. i. beslōten.

4) d. i. verhooren.

Kairle, Hertouch van Gelre ind van Guylick
ind Greve van Zutphen.

Lieve getrouwe. Umb wege ind middell vur to nemen dieneñ tot underhaldonge ons staitz, inloissinge onsser renthen, betalonge onsser schulden, ind umb onse daigelixsche lasten vur to komen, hebñ wij ther begeeren der stede onss averquartiers Baenerhēn ¹⁾, Ritterschap ind Stede onss alinges lantschap doen verschrijven op ten xxvij^{en} dach van deser maent, nementlick op sint Johans avont decollatioñ, bij ons in onss stat Arnhem to komen, ind to sijn 's avonts inder herbergen, umb sanderen daighss deshalven mit malckanderen to communicieren as tot eer ind wailfairs onss ind onsser alinger lantschap 't best dienen sall. Begeren dairuñ guetlick, dat ghij u opten selven daige fuegen wilt ind op die vurss. saicke helpen sluyten. Hyr inne en laet geen gebreck noch vertoch vallen, want wij ons des genslick tot u versien. Gegeven opt Ioe op deinsdach post assumption Marie a. mdxxij.

Charles.

B. van der Elst.

De superscriptie was: Unsen lieven getrouwen Jasper van Lienden, Hēn tot Hyñen ind Blitterswijk.
(Copie.)

Veste und froeme, besonder guede frundt, durch schryftlick beveell ons geñ lieven hēn, ind umb sonderlynge saicken sus niet toe schrievē, sijn wij van wege sijner F. G. myt u t'spreek hebben, dair ghij die gestalt uyth sijner F. G. schryften in kortz gehantreickt wail vernaimē hebt, is van wege sijner F. G. onse guetlicke gesynnē, neestcoemende dynstach 'smorgens toe acht uren, sych persoanlick tot Broickhuysē

---

1) d. i. baanderheeren.

ynt doerp erschienē wyllē, sijner F. G. meynonge ind beveell wyeder alsdan van ons muntlick toe vernemē. Vertrouwē ons des vā wege sijner F. G. alsoe genslick tot u l., die Got almechtich yn frouden bewairt. Gesen op frydach post cineres, anno **xxx**.

Loeff van Egheren.

Johan vā Wyttenhorst.

De superscriptie was: Dem vesten und froemē Jaspār vā Liendē, Hēn tot Heym ind Blytterswijk, onss besondren gued frunt.

(Copie.)

Veste ind frome, besonder guede vrundt.

Soemen up der daichfairt kortzleden alhyer den Droesten dis quartyers geschreven, der pennongen halven, die sij van wegē unss g. l. heren understanden hadn toe voirderen, en hebñ wyr vnss g. l. here antwoirt dairup untfangen ain Ritterscap ind stede dis vierdells haldende. Begerē dair umb guetlichen yr up mayndach naistkomende des avents alhyr inder herberge sijn wyllē umb sijne F. genade mijnonge te vernemē. Gode dem almechtigen befaelen. Gegevē up dynsdach alreheilige avont a° xxxvj.

Burgemeistē Scepn ind Raidt der stadt
van Ruremunde.

De superscriptie was: Dem ernffesten ind fromen Jaspār van Lynden, here tot Hymmē ind Blytterswijk, unsen besonderen gued vrunden.

(Copie.)

Wilhelm, Hertzoch zu Gulick, Gelre, Cleve und
Berg, Grave zu der Marck, Zutphen und Ra-
venssberg, Her zu Ravestein etc.

Lieve Rait und getruwer, umb der setting ¹⁾ und an-
derer ursachen willen, dairan unns ind unsen landenn
myrcklick gelegenn, bescheidenn wij u up nestkomen-
den dinxtach, nementlick denn vijen dissés monats
Junij tegen denn avont, inn unse stat Arnheim, dair-
mede inn denn vurss. saeckenn alssdan mag gerait-
saigt innd gehandelt werdenn. Versehenn wij unns
also tot u. Gegeven tot dinxtach up denn ijen dach
Junij anno mdxl. Wassenberg.

De superscriptie was: Unsen lieven Rait ind getruwe
Jaspar vann Lynden, H. tot Blijterswijck.

(Copie.)

Wilhelm, Hertouch to Gulich, Gelre, Cleeff und
Berg, Greve to der Marck, Zutphen ind Ra-
venssberg, Her tho Ravestein etc.

Lieve Raith ind getruwe. Umb sonderlinge oirsaec-
ken will, daran uns ind unsen landen gelegenn, iss
unse meynung ind gesynnen, dat ghij u up frijdach
nae den sonnendach Judica, nementlick denn xix^{en}
dach dieses maents Martii, den avent, alhier to Cleeff
bij uns ind andere unsere Raede verfuegenn willet,
ind u dairan niet behinderen laetenn. Versien wij uns
also tot u. Gegeven to Cleeff am xije dags Marty,
anno mdxlv.

De superscriptie was: Unseren lieven Raith ind
getruwen Jaspar vann Lynden, Hern tho Hymmen ind
Blijterswick.

(Copie.)

---

1) d. i. belasting.

VERZOEK VAN FR. VAN LYNDEN IN 1655

AAN DEN KEIZER

OM BELEEND TE WORDEN MET DE HEERLIJKHEID HEMMEN.¹⁾

(MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen).

~~~~~

Augustissime ac invictissime imperator.

Quid nobilis vir, Franciscus a Lynden, Dominus in Hemmen, feudi imperii, siti in ducatu Gelriae, in Betuwe, a nobis petierit ac impetraverit, rogamus ut Sacrosancta Vestra Majestas ex humili ipsius supplicatione dignoscere dignetur, atq̃, ad ipsius instantiam, literas investiturae, ante a sacra Caesarea Vestra Majestate concessae, a Senatu Aulico expediri, jure tertii & cujuscunq̃ alterius semper salvo, quales nunquam in hoc ducatu denegantur, sed cuivis petenti extraduntur, praesertim, cum hic supplicans sit, post mortem ultimi defuncti vasalli ac patris sui Theodori a Lynden filius natu maximus, sive senior in platea, aut ut nos hic loquimur, *die altste op straet*, nec ulla repraesentatio hic apud nos, ex constitutione Caroli Quinti, sacratissimae memoriae, tanquam Ducis Gelriae, locum obtineat, sed natu maximo semper jus primogeniturae competat. Quapropter & nos requirimus, ne sacrosancta vestra Caesarea Majestas permittere velit, hanc petitam investituram praenominati feudi de Hemmen supplicanti diutius denegari, sed ex benignissima ante

1) Zijne schoonzuster, geb. Gravin van Limburg en Bronkhorst, betwistte hem die Heerlijkheid.

obtenta concessione expediri & extradi. Datum Arnhemii 18/8 Novembris 1655.

Augustissime, gloriosissime ac invictissime Imperator, Vestrae Caes. Majestatis humillimi Ordines ducatus Gelriae ac comitatus Zutphaniae.

Ad praepotentes Dominos Ordines ducatus Gelriae ac comitatus Zutphanie.

Demonstrat quam humillime nobilis Franciscus a Lynden, Dominus de Hemmen, quomodo supplicans ante aliquot annos a sacrosancta Caesarea Majestate & ejusdem Consilio Aulico requisiverit ac obtinuerit concessionem investiturae dominii ac bonorum in Hemmen, in hoc Ducatu superiori-Batavia sitorum, jure feudi a sacra Caesarea Majestate recogniti. Quoniam autem in hoc Ducatu nemini investitura denegatur, ad quam concedendam domino semper manus patent, ac cuius jus suum reservatur, absq̃ ullo praejudicio conceditur; ac hactenus petita ac concessa investitura a S. Caes. Majestatis Senatu Aulico retinetur ac retardatur,—Ideoq̃ rogat supplicans quam instantissime favorabiles vestras literas commendatitias ad Augustissimam ac Gloriosissimam Caesaream Majestatem ac Senatum Aulicum, quibus Caesarea Majestas requiratur, ne diutius praedicta investitura retineatur aut remoretur, sed supplicantem tanquam proximum agnatum & filium natum maximum et seniore in platea, ac sui patris ultimi defuncti vassalli legitimum successorem investire dignetur, ac concessionis instrumentum expediri, juxta tenorem ultimae investiturae, idq̃ eo magis, quia in Gelria nulla repraesentatio ex Constitutione Caesaris Caroli Quinti, tanquam Ducis Gelriae de anno 1544, in feudis nec Sigjeurialibus bonis locum obtineat.

Quod faciendo etc.

CONVENTIE

BERAAMD BIJ EENIGE GELDERSCHE EDELEN, NAAR
AANLEIDING VAN DEN DOOD DER PRINSES
GOUVERNANTE (1759).

(MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen).

Den heer Burggraaf ¹⁾ met de uiterste surprise vernomen hebbende, dat ter ocase van de extraordinaris Landschaps-Vergaderinge, uitgeschreven om te reguleren 't gene na vereisch van de bittere tijdsomstandigheid, waarin door 't ontijdig afsterven van wijlen Hare Kon. Hoogh. gl. ged., sig den Staat in 't gemeen en dese Provintie in 't bijzonder bevind, niet tegenstaande met de uiterste harmonie en cordaatheid door alle de leden in 't gemeen sodane schikkingen worden gemaakt, waar door niet alleen de vastgestelde form van regeringe word gesterkt ende gestijft, maar ook de belangens van 't Vorstelijk Huis allesints behartigt, — 't een of ander lid sig niet ontsiet om, quasi onder pretext van maintineringe van de tegenwoordige form van regeringe, sommige leden door beloften als anders in haer belang over te halen en schriftelijk te engageren; en vresende dat hier onder somwijlen wel een heel ander oogmerk mogte verborgen zijn, — heeft

1) F. G. van Lynden van Hemmen, burggraaf van Nijmegen.

sig uit dien hoofde noodwendig verplicht geacht hier van aan dese en gene vertrouwde leden niet alleen kennis te geven, maar ook te gelijk in bedenkinge, of niet behoorde te worden voorgesteld tot maintien van de tegenwoordige form van Regeringe en besorginge van de belangen van 't Vorstelijk Huis, dat niet anders dan tot welzijn van de Provincie in 't gemeen en 't Quartier in 't bijzonder kan strekken, ene onderlinge conventie aan te gaan op navolgende voorwaarden.

1. Dat tusschen de leden, die dese conventie sullen komen te ondertekenen, sal zijn een oprechte vriendschap en harmonie, en ieder 't zijne trachten toe te brengen tot maintien van de tegenswoordige form van Regeringe en bevordering der belangen van 't Vorstelijk Huis.

2. Dat, om dese harmonie te beter te doen subsisteren, van de Commissien, die door wijlen H. K. H. zijn vergeven, van 1 May 1759 tot 1 May 1762, en die in die tusschentijd mogten komen te vaceren, 't vaste tractement sal komen in eene busse, gelijk ook verder 't vaste tractement van de binnen- en buitenlandsche Commissien, ingaande 1 May 1762.

3. Dat voorschreve busse sal worden verdeelt tusschen de gesamentlijke leden, in dier voegen dat de ses oudste leden daar van een dubbelde en de verdere leden ene enkele portie sullen genieten.

4. Dat hier van nogtans sullen worden uitgesondert die gene, die gedurende dese Conventie met vaste ampten, ter dispositie des Quartiers staande, mogten worden gebeneficeert, die van 't profijt van commissien als anders gedurende deselve sullen moeten renuntieren, gelijk ook de gene die met commissie voorsien zijn, gedurende de vacature, die in de eerste drie jaren mogte komen te vervallen.

Als mede met opsigt tot de volgende drie jaren de gene aan welke 't een of ander met gemene bewilliging bij dese word toegesegt, nam.:

De heer Zeno Diderik Walraad van Tengnagel de commissie van Nederhijn en IJssel, ingaande met 1 May 1762.

De heer Diederick Louis van Brakel tot den Brakel de extraordinaris deputatie, ingaande als voren.

De heer Steven van Delen de extraordinaris deputatie, ingaande als voren.

De heer Jan Gijsbert Ludolph Adriaan van Nieuwkerken, gñt. Neuwenheim, de extraordinaris deputatie, ingaande als voren.

De heer Arnold Hendrik Dirk van Nieuwkerken, gñt. Nijvenheim, een Auditors-plaatse, ingaande als voren.

5. Dat de voors. Commissien voorts sullen worden begeven door de gesamentlijke corresponderende leden, sodanig dat bij onverhopenlijke discrepantie de minderheid gehouden sal zijn sig te voegen bij de meerderheid.

6. Dat dese Conventie sal blijven subsisteren tot de meerderjarigheid van den heere Prince Erfstadhouder, en onder den Burggraaf in bewaringe blijven, sonder daar van copien te mogen uitgeven.

Alle welke bovenstaande articulen wij ondergeschrevene als mannen van eer op ons adelijk woord en trouwe bij ondertekeninge deser, in plaatse van eede, aannemen en beloven stiptelijk te sullen achtervolgen.

Aldus gedaan binnen Zutphen den 28 Januarij 1759.

F. G. v. Lynden v. Hemmen. Grave v. Welderen.

H. O. Graff van Bijland. D. L. van Brakell tot den
B. v. Haeften. Brakell.

Grave v. Randwijck. Z. D. W. van Tengnagel.

J. Vijgh. Carel Graef van Bijlandt.

N. H. W. van Delen.	W. v. Lynden.
J. W. de Cock v. Haeften.	A. D. v. Nyvenheim.
J. W. v. Welderen.	G. A. van Randwijck.
W. van Randwijck.	J. C. van Lynden.
W. J. F. van Quadt tot Wijckradt.	W. C. H. van Lynden. J. D. van Brakell.
J. v. Delen.	George van Randwijck.
J. G. L. A. B ⁿ . van Nij- venheim.	D. W. van Lynden. J. E. van Lynden.
S. C. R. Grave van Bijland.	J. C. van Lynden.
R. van Haeften.	R. van Randwijck.

(Origineel).

MEMORIE BETREFFENDE DE GEVOLGEN VAN BOVEN-
STAANDE CONVENTIE.

Dat bij en na het overlijden van wijlen H. K. H. gl. ged., sig alomme enige cabaleringen hebben begonnen op te doen.

Dat sulx mede plaatse gevonden heeft in de Provincie van Gelderland, insonderheid mede onder de Regenten des Nijmeegschen Quartiers.

Dat dit veroorzaakt heeft, dat op den 28 Jan. 1759 tusschen verscheide leden van de Ridderschap desselven Quartiers is ingegaan ene conventie, en wel als uit desselfs hoofd komt te blijken, om sig daar tegens te versetten, uti sub A. ¹⁾

Dat daar bij niemand nominatim uitgesloten zijnde een ieder, die sig bij vervolg van tijd aanbod, daer in is worden geadmitteerd.

Dat ondertusschen die wederzijdsche conventien van dat gevolg zijn geweest, dat daer uit grote en verre-

¹⁾ De door deze en de volgende letters aangeduide stukken zijn niet aanwezig.

gaande discrepantien zijn ontstaan, niet alleen in 't corps van de Ridderschap, maer ook vervolgens in het Quartier en in de Landschap, sodanig dat deselve selfs tot verregaande extremiteiten hebben komen uit te bars-ten, en Quartier en Landschap voor een tijd in inactiviteit gebragt.

Dat immediaat daar op in Octob. 1759 wel getracht is om voors. onenigheden uit den weg te ruimen, en daar toe selfs de Landdrosten van Zutphen en Veluwen wederzijdsch versogt hunne goede officien te willen aanwenden.

Dog alles te vergeefs.

Dat vervolgens is goedgevonden des heeren Hertogs van Brunswijk mediatie en des noods decisie te ver-soeken.

Dat hoogstgeëm heer Hertog bij missive van den 24 April 1760 sig daer mede gratieuselijk wel heeft gelie-ven te chargeren.

Dat na verscheide briefwisselingen over en weder tusschen hooggeëm heer Hertog en de heeren van de Ridderschap en Steden de poincten differentiaal ein-delijk zijn worden bepaald.

Dat hooggeëm heer Hertog bij desselfs rescriptie van den 12 Decemb., op de missive van de Ridderschap van den 13 Nov. te voren versogt hebbende enige gecommiteerdens, op dit werk geïnstrueert, tegens 't einde van Januarij daar aan volgende na der Hage te senden.

De Burggraaf daar van niet alleen aan de praesente leden van 't meerder-getal datelijk heeft kennisse ge-geven, maar ook de absente verschreven tegens den 13 Jañ 1761, om de auctorisatie op de gecommiteer-dens, den 6 May 1760 reeds ampel verleend, so veel nodig te interpreteren en verder te extenderen.

Dat op geëm 13 Jañ wel verscheide leden opineerden

voor ene vastbepaalde en gelimiteerde instructie, waarna sig de gecomm. in het bijwonen der conferentien onder de mediatie van S. D. H. stiptelijk soude dienen te reguleren, ook in alles communicativ te handelen met de leden der associatie, in 's Hage sig praesent bevindende. Edog 't grootste en meerder gedeelte der leden van gedagten en advys waren, dat alleen geexcipieert de Ridderschaps Resolutie van 1709, de gecomm̄ moesten hebben ene ongelimiteerde magt, om na bevind en occurrentie van saken met vrucht de conferentien te kunnen bijwonen, en so te handelen als sij gecomm. 't beste souden oordeelen tot wegneming van de thans swevende onaangename verschillen en tot praevenieringe, so veel mogelijk, van nieuwe, uti sub B.

Dat hier op gecomm̄, so van Ridderschap als Steden sig na 's Hage hebben begeven op den .. Jañ 1761.

Dat na menigvuldige gehoudene conferentien onder de hoge mediatie van S. D. H. eindelijk is getroffen een convenant tusschen Ridderschap en Steden op den 16 Febr. 1761, en beteeckend door alle de ses gecomm̄ van de Ridderschap, so van het meerder- als mindergetal aan de ene zijde, en door vier gecomm̄ der steden Nijmegen, Thiel en Bommel aan de andere zijde, uti sub C.

Dat even voor 't arresteren van voors. convenant door de minderheid van de Ridderschap, tot voorkominge van nieuwe onenigheden, die bij de begevinge der openvallende commissien ligtelijk souden kunnen ontstaan, voorgedragen zijnde *met opheffing der gemaakte conventien* de benoemingen der leden tot de commissien aan den heere Hertog te defereren en die benoeming te volgen, uti sub D.

De gecomm̄ van de meerderheid, gelijk ook de verdere leden, in 's Hage praesent zijnde, sig daar mede niet alleen hebben *geconformeert*, maar sulx ook geëx-

tendeert tot alle sodane ampten, als gedurende de minderjarigheid mogten komen open te vallen, ut. sub E.

Dat de heer Hertog, dit een en ander gecommuniceert zijnde, sig daar van heeft geëxcuseert en daar voor beleefdelyk bedankt.

Versoekende en recommanderende hooggeën heer Hertog niet te min alle de leden op 't serieuste, om 't gene nog mogte resteren en *verder wederom nieuwe onenigheden soude kunnen veroorsaken, onderling weg te nemen*, en de aanvankelijk herstellde harmonie meer en meer te cultiveren.

Dat ter voldoeninge aan hoogst desselfs intentie de Burggraaf ter gelegenheid van de daar op gevolgde Quartiers-vergaderinge in Junij 1761 aan de leden van de meerderheid heeft gedaan een ampel raport van al 't verhandelde in 's Hage, met communicatie der stukken in de conferentien hinc inde gewisseld.

Gelyk ook van 't covenant onder de hoge mediatie van S. D. H. tusschen Ridderschap en Steden getroffen,

Als mede in 't bijzonder van de ernstige recommandatie van S. D. H., om al 't gene verder tot nieuwe onenigheden aanleidinge soude kunnen geven, onderling uit den weg te ruimen.

Proponerende dienthelven ten dien einde met de leden van de minderheid te confereren, en te onderstaan of sig daar toe mede genegen soudén komen te tonen.

Dat daar op wel door eenige leden bij 't gerapporteerdé 't een en ander, so in particuliere conferentien soude zijn voorgevallen, wierd bijgedaan, en verklaard tot verdere accommodatie niet ongenegen te zijn, mits blijvende de conventie van 1759 onveranderlijk subsisteren; vermenende niet te min door de minderheid daar toe eerder te moeten worden aangesogt, dan de-

selve daar toe te gaan aansoeken. Terwijl nogtans de verdere leden het door den Burggraaf gerapporteerde niet alleen volkomentlijk kwamen te approberen, maar sig ook volkomen te conformeren met desselfs gedane propositie.

Dat daar op de Burggraaf, als de eere hebbende van aan 't hoofd van de gantsche Ridderschap te zijn, sig uit dien hoofde ook allesints verplicht agtende om de subsisterende differente best mogelijk te sien uit den weg te ruimen;

Te meer also dus doende ook meest kwam te beantwoorden aan de salutare intentien van S. D. H.;

't Gantsche corps van de Ridderschap heeft geconvoceert op den 5 Junij 1761 en de leden alle getracht op 't sterkste aan te manen, om tot so een heilsaam oogmerk te willen coöpereren.

Dat de leden van de minderheid sig daar toe mede niet ongenegen getoont hebbende, hij, heer Burggraaf, voor desselfs particulier enige voorstellen gedaan heeft, die vermeende tot accommodatie te sullen kunnen strekken, of ten minsten daar toe aanleidinge te geven.

Dat de leden van de minderheid sig door 't vertrek van enige hunner medeleden niet aanstonds kunnende uiten, voors. propositie overnamen, om daar op binnen korten te antwoorden.

Dat ook niet lang daar na een antwoord in scriptis hebben overgegeven, waar bij de gedane propositie gedeeltelijk kwamen te accepteren en gedeeltelijk te declineren, ut sub F.

Dat bij gelegenheid van de Landschaps-vergaderinge, in October daar aan volgende, de Burggraaf dat voors. antwoord aan de andere leden heeft gecommuniceert en voorgesteld, om die geëntameerde besogne verder te vervolgen.

Dat daar op al wederom enige leden, 't voors. ant-

woord niet voldoende vindende, opineerden om die besogne te staken. Dog de andere leden vermenende niets te moeten worden nagelaten, dat tot herstellinge der harmonie soude kunnen strekken, de Burggraaf daar op Ridderschaps-vergaderinge heeft belegt op den 16 Octob. 1761.

Dat 't resultât daar van is geweest, dat verre de meeste leden dier vergaderinge opineerden, dat geen beter nog prompter expedient tot accommodatie konde worden uitgevonden en betragt, als de wegneming en annulleringe van sodane conventien, als de source en oorsake waren geweest van so verregaande discrepantien.

Dat selfs die van 't minder-getal daar op hare betekende conventie opentlijk kwamen te produceren, overluid aan de vergaderinge voor te lesen, en vervolgens ten blijke harer bereidwilligheid en genegenheid tot ene generale accommodatie te verscheuren en te verbranden, ut sub G.

Dat daar bij onder andere gecommitteerdens benoemd ende versogt zijnde om ene schikkinge omtrent de met 1 May 1762 openvallende commissien te projecteren, de conferentien daar toe den 17 Octob. en vervolgens zijn gehouden.

Dat van 't resultât van dien raport gedaan zijnde aan 't alinge corps van de Ridderschap op den 22 Octob. daar aan volgende;

Waar bij onder andere gevoegd was een plan tot generale accommodatie, door de meerderheid dier gecomm geaccepteerd, sodanig nogtans dat, terwijl twee andere bleven persisteren bij de conventie sub A, oordeelden deselve vooraf mede te moeten worden gehouden voor geannuleerd;

De grote meerderheid dier vergadering voors. raport volkomentlijk heeft geapprobeerd en gecomm benoemd

en versogt, om de besogne op dien voet, als daar bij vermeld, verder voort te setten, ut sub H.

Dat daar toe vervolgens al wederom is gevaceert den den 23 Octob. ut sub I.

Gelijk ook verder nog op den 29 Nov., edog met geen meerder vrucht als te voren, blijvende twee van de ses gecomm̃ onversetlijk persisteren bij haar vorig geadviseerde.

Dat dus de Burggraaf geen middel siende om voors. twee gecomm̃ tot minnelijke schikkinge te kunnen disponeren, sig genoodsaakt heeft gevonden de Ridder-schap te verschrijven tegens den 16 Decemb. 1761 binnen Nijmegen binnen te komen, ten einde als bij de brieven van verschrijvinge vermeld, K.

Dat dit alles quoad factum also zijnde gepasseert, word gevraagt:

1. Of de gelibelleerde conventie sub A. alnu nog eracht moet worden te subsisteren of niet?

2. Of, so daar van al de affirmative kon staande gehouden worden, deselve alnog soude moeten praevaleren boven de gemene rust en welzijn?

Quoad 1.

Dat uit 't hoofd van de gelibelleerde conventie sub A. komt te manifesteren, dat deselve voornamentlijk en alleen is ingegaan om sig te versetten tegens sodanc kuiperijen als men doenmaals vernam in swang te gaan.

Dat de facheuse gevolgen van die wedersijdsche conventien al ras hebben doen uitsien na middelen om daar van een einde te maken.

Dat de heer Hertog sig daar toe hebbende gelieven te lenen, de leden van voors. conventie geen swarigheid gemaakt hebben om hunne gecomm̃ te geven een ongelimiteerde macht, *niet alleen* tot wegneming van de doentalige subsisterende differenten, *maar ook*

NB. tot praevenieringe, so veel mogelijk van nieuwe, sub B.

Dat door de gecomm van 't minder-getal daar toe aanleidinge gegeven zijnde door hunne remarque op den 4 art. van 't covenant, waar bij NB. met opheffinge der gemaakte conventien de benoeming tot de commissien aan den heere Hertog defereerden, als sub D.

De meerderheid sig daar mede heeft geconformeert en selfs geëxtendeert, als sub E.

Dat de 1 art. van 't covenant onder de hoge mediatie van den heer Hertog getroffen en door de gecommiteerdens NB., so van 't meerder- als minder-getal, aan de zijde van de Ridderschap ondertekend, uitdrukkelijk mede brengt:

Dat de leden van de Ridderschap en Steden NB. met vergetinge van het gepasseerde, voortaan te samen in goede harmonie en enigheid sullen leven &c.

Dat door dit een en ander wederzijdsche conventien, ofschoon niet nominatim en uitdrukkelijk vernietigt, nogtans genoegzaam eracht moesten worden buiten effect gestelt te zijn, alsoo deselve in hare volle kragt ende vigueur hebbende blijven subsisteren, aan voorgem 1 art. van 't covenant onmogelijk konde worden voldaan.

Dat 't hier bij nog niet is verbleven, maar ingevolge de serieuze recommandatie van S. D. H. getracht al 't gene verder tot nieuwe onenigheden aanleidinge soude kunnen geven radicaal uit te roeijen.

Dat sulx ook van dat succes is geweest, dat in de Ridderschap-vergaderinge, daar toe op den 16 Octob. aangelegd, de meeste leden dier vergaderinge sig verklaarden geen beter nog prompter middel tot accomodatatie te weten, als de annulleringe van alle sodane anterieure conventien, als de source en oorszaak waren

geweest van so verregaande discrepantien, voor so verre deselve nog eracht mogten worden te subsisteren.

Ja zelfs dat de ene partij hare betekende conventie in 't openbaar datelijk vernietigde.

Gelijk ook nog verder in de volgende vergaderinge, gehouden den 22 October, sodane wederzijdsche vernietiging op gedane raport nader is worden geresolveert en geconfirmeert, als sub G. en H. gebleken.

Uit welk gededuceerde dan ten klaarsten manifesteert, dat de 1ste voorgestelde vrage negative moet worden beantwoord, en dienvolgens de conventie sub A. so weinig eracht kan worden te subsisteren als die van de minderheid, in 't openbaar datelijk geannuleerd.

Sonder dat hier tegens soude kunnen obsteren:

Dat de vernietiging van voors. conventie niet anders soude kunnen geschieden als met eenparige bewilliging van alle de leden dier associatie.

Also, behalven men soude kunnen argumenteren uit 't hoofd van A. selfs, dat nam. 't gene daar toe aanleidinge gegeven had en deselve veroorzaakt, vervallen zijnde, onmogelijk 't gene daar op gebouwd was, kon staande blijven.

Cum cessante causa cessat effectus.

Uit 't vorige genarreerde gebleken is, dat aan de gecomm̄ na 's Hage *niet* eenparig, *maar* met meerderheid gegeven is ene onbepaalde macht, als sub B. Gelijk ook deselve, selfs met concurrentie van de andere leden, sig doenmaals mede aldaar praesent bevindende, daar van hebben gebruik gemaakt, en geen swarigheid gevonden om sig in de door de minderheid voorgeslagene opheffinge der conventien in te laten, als sub D. en E.

Dus na 't gemaakte convenant sub C. 't alinge corps van de Ridderschap, niet onbevoegd geoordeelt kan

worden om over de subsistentie of annullatie van sodane conventien, als 't voors. covenant souden kunnen illusoir maken, sodanig te resolveren als nodig en dienstig souden oordelen.

Waar mede dan overgaande tot de 2^e voorgestelde vrage:

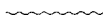
Ofschoon deselve door de negative beantwoordinge van de 1^e ter decisie in desen niets geven nog nemen kan, — so vertrouwd men nogtans dat niemand, vooral geen cordaat Regent, ligtelijk soude kunnen toestaan, dat iemand gepraesumeert soude kunnen worden sig so verre te willen vergeten, dat sig soude willen inlaten in sodane handelingen, waar door 't gemeen soude komen te pericliteren of nadeel te lijden.

Dat immers hier door sodane handeling van selfs soude komen te vervallen, dat onnodig verder te adstrueren.

B R I E V E N
VAN
V. KINSBERGEN.¹⁾

(MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen).

Monsieur.

Le bien de m'a patrie me fait prendre la liberter de m'adresser à vous comme chef du departemen distines en partie pour arranger et former un autre constitution de ce soutien de notre état (le commerce), qui certainement ne peut se conserver sans une bonne *marine*, adaptée à notre local constitution politique, interieure et exterieure, et d'ont la force seras analogue au besoins de ce commerce et collonies de l'état, si bien que fondée sur nos finances. Ces le tout, monsieur, que j'ose prendre la liberter de vous recommander, si bien a ces messieurs qui sont dans cette commission si interessante pour le bien public.

Sans un pied stable et assures, monsieur, que peut-on avec justise attendre, ou se promettere d'un corps militaire? est ce que l'idée d'un état chancelant et incertain ne doit naturellement pas étoufer tout zele et ambition du service? et qu'est ce une militaire, sans cela?

La mémoire militaire et politique, que m^r le fiscal van der Hoop et moi ont-eu l'honneur de remettre

1) Het blijkt niet, aan wien deze brief bepaaldelijk geschreven is. Wij laten de spelling, zoo als zij is.

a S. A. S. et d'ont la lecture a estes faite et corrigée en votre presense, ce trouvant dans vos main, je n'en dirai plus rien la dessus, si non, monsr, que le tems presse, vu la situation politique de l'Europe, pour le mettre ou un autre mieu vue tendant a ce grand but en place. Croye un Mattelot, monsr: qui ne parle que pour le bien general, qu'and il vous dit, que nos voisins ont fait depuis bien du temps, de si grand progrès dans leur formes de constitution et marine militaire, tandis que le notre est restés tellement en arriere, que cet avec crainte qu'il pense ce que ce sera qu'and la République ce trouvera engagée dans une guerre un peu vive; on ne forme pas si vite un officier de marine, comme un de terre: non, monsr, outre des grande connoissance mathématique et phisique, que n'a-t-il pas besoins encorre. Le champ est trop vaste pour une lettere. Qu'elle n'est pas meme le simple detail de differense entre un Mattelot et soldat. Dans un temps ou l'art de la guerre par mer ne fut pas si perfecti-onnée, la Republique avoit des ressources en elle, en prenant des bons Capitaines et Officiers du commerce pour commander leurs vaiseaux de guerre. Ces tems ne sont plus, monsr. notre metier demande actuellement des autres hommes. L'art de la guerre est devenue une grande science, et non plus un simple metier, comme autre fois, ou ils suffiseit d'être marin et brave. Quelques trentaines d'années de service soit dans ma patrie que chez l'etranger, ou j'ai vu le feu en subordonner et en chef, m'ont fait connoitre les raisons, que j'ai l'honneur de vous avancer.

Si on s'arrete un moment, monr. et qu'on voit qu'il ne ce trouve dans l'Europe un état telle petit que peut-etre sa marine, ou son corps d'officies et payes et entretenues par l'état, exceptes dans une Republique fondée sur le commerce, le croiroit on, sans la voir?

Ma situation, mons^r. et les propositions qu'on m'a fait ailleurs, me doivent mettre à l'abri de toute idée d'interet personnel; permettes donc, messieurs, comme citoyen que je vous recommande l'interet de ma patrie, et le bien etre d'un corps qui a-eu l'honneur de ce distinguer, ou l'occasion ces presentés. Cet-avec bien du respect et de considerations que j'ai l'honneur d'être,

Ratisbonne Monsieur,
ce 26 Novb. 1787. Votre tres humb. et tres obeis.
serviteur

(Origineel.)

J. H. van Kinsbergen.

A son Excellence le Général en Chef, comte de Walmoden.

Sans avoir l'honneur de connoître votre Excellence, je ne la viendrois assurément point importuner de mes lettres, mais cet honneur et la situation de nos affaires m'inspirent asses de confiance pour exposer mes sentiments à votre Excellence en franc et loyal marin qui, en aimant sa patrie, s'intéresse sincèrement a ces alliés.

Ayant eue l'occasion, mon Général, de voir votre memoire sur la position que l'armée sous vos ordres devoit prendre dans ces moments, je suis parfaitement d'accord sur ce principe que plus une armée doit s'étendre plus elle s'affoiblit; mais pardonnés, votre Excellence, à un matelot qui desire nullement s'ingerer dans la direction militaire de terre, si, d'apres la connoissances du local, ce principe ne lui paroît point applicable a l'objet en question, par ce qu'il croit la ligne le long du Whael moins etendue que celle du Lek, bien entendu si celle ci doit être prise pour soutenir le tout.

Qu'il me soit aussi permis de représenter à votre Excellence, si en abandonnant le Wael on n'augmentera pas la hardiesse de l'ennemi et découragera nos troupes; si d'après ceci avec le terrain qu'on aban-

donne aux françois, on n'augmentera pas leurs moyens tant pour subsister que pour inquieter nos troupes, et diminuera par consequent le repos pour ces derniers; si enfin par cette retraite on ne donnera pas à l'ennemi toute la facilité de tourner nos postes, de les prendre en revers et de marcher droit à Dort, endroit qui lui permet de faire reposer ses troupes, d'attendre même le degel et le rend sans contredit le maitre de la Hollande, puisque c'est dans cet Isle qu'il trouvera toute sorte de vaisseaux et de Batiments avec tout le nécessaire pour les armer.

Votre Excellence joignant aux qualités d'un Général encore celle d'un ministre, voit trop clair pour que j'aurois besoin de lui developper tous les avantages que l'ennemi a pour faire la guerre à l'Angleterre et à l'Europe s'il est maitre de la Republique par les armes. Je n'ai pas besoin de vous représenter que si cette conquête n'interdit pas entièrement à l'Angleterre le commerce du Nord, elle le rendra du moins tres incertain et fera par consequent manquer de tout le nécessaire pour une flotte. Je n'ai pas besoin non plus de vous représenter qu'elles en sceront les suites pour l'Europe, si l'ennemi peut l'attaquer avec de nouvelles ressources non seulement, mais encore d'un centre qui par les Rivières lui donne la facilité d'agir sur toute la circonference. Il n'en est point de même, votre Excellence, si nous pouvons nous soutenir et faire une paix la quelle, desavantageuses pour nous, ne le scera jamais autant pour l'Europe que si les françois auront fait la conquête de notre Republique — J'aime sincèrement ma patrie, je l'avoue; mais jamais cela ne m'a aveuglé à un point pour ne pas considerer qu'en cas que les alliés ne pouvoient pas se soutenir près de Breda, leur intérêt étoit de nous engager à faire la paix. Mais ce qui est fait, n'est plus à remedier, et

dans les circonstances actuelles que l'ennemi a une très longue ligne de défense, il me paroît, comme marin, que la meilleure et peut être unique ressource est de tomber brusquement et vivement sur lui. C'est l'offensive dont je me promets tout le succès possible, car je ne scaurois douter que de cette manière on ne surprenne l'ennemi — l'embarrasse beaucoup et le force à retrograder. Ce ne seront pas là les seuls avantages: on le forcera encore à se mettre sur la défensive par ce qu'en faisant depuis longtemps tous ces plans d'opérations et d'attaque ou bon lui semble, étant presque certain de notre façon d'agir et de notre principe en effet de la quelle nous restons toujours sur la défensive, il jouit naturellement de tous les avantages analogue à cette position.

Si cet idée d'un Marin pour agir offensivement peut s'exécuter, considérés, je vous prie, votre Excellence quelle honneur doit en revenir aux troupes — quelle gloire au Général?

Combien ne prierai-je pas ce Général de me prendre avec lui comme son galopin, afin que témoin de tout, je puisse admirer l'honneur et l'avantage qu'il procurera par là à la situation de l'Europe. Voilà, votre Excellence, les sentiments d'un homme qui s'il a mal vu les choses, peut avoir été entraîné par l'amour de sa patrie et par ces vœux pour le bonheur général de l'Europe, mais qui toujours n'en restera pas moins avec les sentiments d'une haute considération de votre Excellence etc.

A la Haye (Signé) J. H. de Kinsbergen.
ce 4 Janvier 1795.

In dorso: Lettre du Lieutenant Amiral J. H. de Kinsbergen à son Ex. le Comte de Walmoden, commandeur en chef à l'armée de sa Majesté Britannique.

(Copie).

BRIEF VAN DEN HERTOG VAN BRUNSWIJK

AAN

DEN BARON VAN LYNDEN VAN HEMMEN,

NAAR AANLEIDING VAN HET ONTSLAG UIT AL ZIJNE
BEDIENINGEN DOOR DE STATEN VAN HOLLAND
(1784).

(MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen).

~~~~~  
Hoog WelGeboore Heer!

Nooit heb ik mij kunnen voorstellen, dat Hun Edele Groot Moogende, de Heere Staate van Holland en West-Vriesland, of de meerderheid derzelver, eene zodanige Resolutie ten mijnen lasten zouden neemen, als ik op den 21<sup>en</sup> Augustus door een State bode heb moeten ontfangen, eene Resolutie van zo een zeldzame inhoud als ik niet geloov dat er een weedergaa, zo lang deeze Republick bestaan heeft, genomen is! Eene Resolutie, nog eens, waar bij ik als hoogst misdadig, met de allerhatelijkste en voor mijn persoon en character laesive beschuldigingen word belaeden, en op eene geheel ongehoorde wijze van mijne charges ontzet, voor zo veel Holland aangaat, met een bepaalt opzet en voorneemen om dit ter Generaliteit te doen gelden en de andere Provincien daar inne te laten concurreeren en coöpereren.

Ik protesteer dat ik mij geheel vrij ken van alle die accusatien en illatien, welke bij die Resolutie mij ter zake van het aangaan der Acte van den 3<sup>en</sup> Mey 1766

met zijne Hoogheid den heere Erfstadhouder te lasten gelegd worden.

Nooit heb ik getragt te misbruiken den invloed, welke ik op zijne Hoogheid den heere Erfstadhouder moge hebben gehad; nooit heb ik mij opgeworpen om als Raadsman van Hooggemelde heer Erfstadhouder te ageeren, maar ben daar toe door Hooggemelde heer Erfstadhouder en verscheide andere voornaeme Staatspersonen aangezocht geworden, na dat hun Hoog Mogende te voren gedeclareert hadden, dat Hoogst dezelve met aangenaamheid waren ontwaar geworden, dat zijne Hoogheid de heer Prince Erfstadhouder gaarne nog eenigen tijd van mijnen raad en adsistentie gediend zoude worden; zoo als ik dit naa waarheid breeder heb opgegeeven bij het kort voorstel wegens het geen aanleiding gegeeven heeft tot het passeeren dier Acte aan het publick meede gedeelt en van welke ik de vrijheid genoomen heb eenige exemplaaren aan U Hoog WelGeboore te presenteeren.

Nooit heb ik reede gegeeven om mijne conduiten zodanig te denigreeren en mijne oogmerken in zo hatelijk dagligt te stellen als bij die Resolutie gedaan word; met geen schijn van billijkheid kan uit eene instructie, die temporeel was en aanstonds bij de meerderjarigheid van den heer Erfstadhouder cesseerde, de intentie der Hooge Bondgenooten afgeleid worden van het geen mij daar na te doen stond, en ik kon mij niet anders van de intentie van de Hoge Bondgenoten voorstellen, als het hier vooren gemanifesteerde declaratoir van hun Hoog Moogende

Maar dat alle geloov te boven gaat is, dat hun Edele Groot Moogende bij de Resolutie mij te lasten leggen, dat ik mij op eene clandestine wijze in de directie van zaken heb ingedrongen, met uitsluiting van de Hoge Bondgenoten — en dat, na alle klagten over de onge-

lukkige directie van zaken, niet langer kan worden getwijfelt aan den schadelijken invloed van zodanig een raadsman als ik daar bij worde beschreeven! Hoe is het te begrijpen, dat de Hoge Bondgenoten zich de directie van 's Lands zaken door den invloed van één persoon zouden hebben laten ontnemen? Hebben dan de Hoge Bondgenoten in alle die agtien jaren geene directie in 's Lands zaken gehad? en heeft men dan in al die tijd niet geweeten, dat ik den heere Prince Erfstadhouder van mijnen raad bediende, wanneer ik daarom gevraagd wierd?

Eyndelijk weet ik niet dat het met de gronden van billijkheid en regt overeen te brengen is, dat ik onverhoort van alle mijne charges zoude moeten worden ontzet, en dat ter zaake om dat ik mij aan mijne geweze Hoge Pupil heb verbonden gehad om hoogst dezelve met mijnen raad na mijne beste conscientie bij te staan, — en om dat deeze niet geneegen is zijne affectie en hoge gunste te mij waarts te abandonneren, en wijgert, uit de aller eerlijkste en braafste principen, mij van een vriend en voorstander in een vijand te verkeereren en tot mijn verderf meede te werken!

Ik heb alle deeze gravamina thans maar aangestipt om U Hoog WelGeboore door langwijligheid niet te verveelen.

Maar als ik, Hoog WelGeboore Heer, dit alles eens voor een oogenblik ter zijde stelde en toegaave, dat door het aangaan en passeeren van die Acte iets onvoorzigtigs en berispelijks gepleegt ware, dan noch vermeene ik waarlijk nimmer een zoo harde, beledigende en ongehoorde behandeling te hebben mogen verwagten, zo ter zake van mijne geboorte, van mijne lange en getrouwe diensten, en voorheen door de hooge Bondgenooten betuygde goedkeuring aller mijner handelingen, als ter zake van het deel dat Hoog-

gemelde heer Erfstadhouder in het aangaan en passeeren van die onschuldige en nu zoo veel aanstoot geëvende Acte gehad heeft.

Weshalven ik zeer instantelijk verzoeken, dat U Hoog WelGeboore door derzelver veel vermogende intercessie gelieve mede te werken en te effectueeren, dat de heeren Staaten van U Hoog WelGebooren Provincie niet coöpereren in het neemen van zodanige allergrievenste en flettrissantste Resolutien tegens mij, maar integendeel, dat ik bij mijne eer, reputatie en charges bewaard en gemaintineert worde, en dat, kan het zijn, de Heeren Staten van Holland en Vriesland gepersua-deert worden hoogst derzelver Resolutien in te trekken, immers en ten minste dat ter Generaliteit geene na-deelige Resolutie ten mijnen reguarde genomen worde.

Ik hebbe voorts de eere met alle hoogagting te blijven,

Hoog WelGebooren Heer,

Uwer Hoog WelGeboore

's Hertogenbosch

oetmoedige dienaar,

den 23 Augustus 1784.

L. H. v. Brunswijk.

Ik verzoeken U Hoog WelGeboore mij niet qualijk te willen neemen, dat ik deeze missive niet eygenhandig heb geschreeven, en dat U H. W.Geb. deselve wil gelieven aantemerken als een particuliere brief, gesprooten uit het vertrouwen in U H. W.Geb. mij zo dierbaare vriendschap en geneegenheid, waar van ik zeedert lange jaaren de aangenaamste ondervinding heb gehad, welkers continuatie op het instantelijkste imploreere.

L. H. v. B.

*De woorden oetmoedige dienaar, de onder-teekening en verder het geheele postscriptum zijn van de hand van den Hertog.*

---

## MAATREGELEN BERAAMD IN GELDERLAND

TEGEN DEN VERWACHTEN INVAL DER FRANSCHEN (1794).

(MEDEGEDEELD DOOR

Fr. Baron van Lynden van Hemmen).



Extract uyt 't Reces des Landdags binnen de stad Nijmegen, extraordinaire gehouden in Juli, Aug. en Sept. 1794.

Martis den 23 Sept. 1794.

Hun Ed. Mog. in overweginge hebbende genoomen de zorgelijke toestand van deeze Provincie, uyt hoofde van de nabijheid der vijandlijke fransche legermagt, hebben nae gehoudene deliberatie goedgevonden, die Raeden midsgaders die van de Reekeninge dezès Furstendoms en Graevschaps te auctoriseren, gelijk geauctoriseerd worden mids dezen, om wanneer hun Ed. Mog ter oorzaake van een meer aannaderend gevaer mogten goedvinden hunne Landschapsvergadering van Nijmegen nae eene andere plaats, buyten de gewoone residentie van Hoff en Rekenkamer, te transporterén, zig alsdan insgelijks nae die zelve plaats te begeeven, om aldaar hunne vergadering meede provisioneel, zoo



lang de omstandigheden het mogten toelaaten, te houden en te continueren. Voords om, zoo in 't geval, dat hun Ed. Mog. alsdan het continueren der Landschaps vergadering ter gemelde plaetse niet langer oirbaer mogten oordeelen, als in 't cas dat hun Ed. Mog. zonder hunne vergadering naer elders te transporteren, om daer toe moverende redenen mogten goedvinden, dezelve te scheiden en uyt elkanderen te gaan, en zij Raeden midsgaders die van de Reekeninge wegens eene werkelijke vijandlijken inval in deeze Provincie, het houden hunner vergadering niet langer vijlig mogten oordeelen, hunne functien alsdan bij provisie en tot zoo lange de verlossing van deeze Provincie van de vijandlijke overheersching onder Gods zegen hun wederom in staet mogt stellen dezelve te hervatten, — te staaken en zig te begeeven werwaards zij zullen goedvinden, zonder deswegens ooit of immermeer verandwoordelijk of aenspreekelijk te zijn; neemende hun Ed. Mog. de voors. Raeden midsgaders die van de Reekeninge met derzelver ministers zampt en ieder in 't bijzonder in hunne speciale protectie. En inhaererende voords hun Ed. Mog. derzelver resolutie van den 23 Febr. des afgelopen jaers 1793, met betrekking tot het neemen van de nodige praecautien omtrent de effecten, chartres, papieren en penningen tot deeze Provincie, deszelfs Domainen en de Collegien van Hoff en Rekenkamer respective specterende of gehoorrende, in zoo verre zulks niet reeds door Hoff en Rekenkamer ter voldoening van voorscr. Resolutie mogt zijn werkstellig gemaakt, met verdere volkomene approbatie en ratificatie van alle zoodaane maetregelen en voorzieningen als door welgeën Hoff en Rekenkamer tot 't in vijligheid stellen van al 't gunt voorscr. daar en zoo zij zulks nodig mogten oordeelen, of reeds mogten zijn genoomen en gedaen, of alnog

verder zouden mogen worden gedaen en in 't werk gesteld.

In fidem extracti,  
C. G. Hultman.

Wij, Ervstadholder ende Raaden des Furstendoms Gelre ende Graavschaps Zutphen, allen den geenem die deeze voorkomen zal, doen te weeten:

Alzoo de tegenswoordige zorgelijke tijds omstandigheden en de regtmatige vreeze voor eene vijandelijke overheersching 't zomtjids noodzakelijk zoude kunnen maaken, dat de leeden van dezen Hove, midsgaders die van de Rekeninge in Gelderland en derzelver respective Ministers, zig buiten 's lands kwamen te begeben en het voor dezelve van de hoogste aangelegendheid is, dat derzelver staat en qualiteit worde gecertioreerd, ten einde zig daar door, 't zij binnen deeze Republicq, 't zij buiten 's lands te kunnen legitimeren, — Zoo is 't dat wij bij dezen certificeren en verklaren dat de heer Frans Godard van Lynden tot Hemmen, beschreeven in de Ridderschap des Quartiers van Nijmegen, is Raad en Rekenmeester deezes Furstendoms en Graafschaps, verzoekende hier meede alle hoge en mindere politicque en militaire Officieren en standspersoonen, van wat rang of staat die zouden mogen weezen, Gouverneurs, Commandeurs en Magistraten, aan wien deeze onze certificatie zal worden vertoond, om den voorñ heer Frans Godard van Lynden tot Hemmen voor zodanig te erkennen en te houden, denzelven met deszelvs familie en goederen vrij en onverhinderd te laten passeren en repasseren, zonder dat hem eenigen overlast, molestatie of hindernisse worde toegebracht, maar ter contrarie aen denzelven in cas van nood te willen verleen en alle hulpe en bij-

stand, zoo door 't toestaan aan denzelven en de zijnen, van eene verblijfplaats en opwoningen binnen derzelver landen, steden of jurisdictien als anders, 't geen ons aangenaam zal zijn en wij, des verzogt, ten allen tijden zullen reciproceren.

Dies ten oirconden hebben wij des opgeëm Furstendoms en Graafschaps secreet zegul op 't spatium deezes doen drukken. Gegeven te Arnhem den 27 Septemb. 1794. <sup>1)</sup>

(L.S.)

C. Hultman.

Extract uit 't Memorie- en Resolutieboek 's Hoves van Gelderland.

Saturni den 27 Septmb. 1794.

Ontfangen ende geleesen 's Landschaps secreet Resolutie van den 23 dezer, relativ 't geen door Hof en Rekenkamer in val van een werkelijke invasie van den vijand zoude moeten en mogen worden gedaan, zoo met relatie tot 't verleggen van derselver vergadering, als eventueel 't staaken en scheiden van dezelve, mitsgaders approbatie van en wijdere auctorisatie tot het verder in veiligheid brengen van de effecten, chartres, papieren en penningen tot deze Provintie, desselv Domainen en de Collegien van Hof en Rekenkamer specterende of gehoorrende.

Waar op bij Hof en Rekenkamer gedelibereert zijnde, is goedgevonden en verstaan, dat voors. 's Landschaps-Resolutie in 's Hoves Memorie- en Resolutieboek zal

---

1) Bij het afschrift van dit besluit bevindt zich hetzelfde besluit als concept geschreven met de hand van den baron Fr. God. v. L. v. H. en daaraan toegevoegd wat hier na het eerstvolgend Extract te lezen staat.

worden geregistreert, en daer van voorts deeze aenteekening gemaakt, om te strekken daar en zoo als bevonden zal worden te gehoorren.

En is dien onverminderd verstaen, dat een authenticq afschrift van voors. Resolutie zal worden uitgereikt aan de heeren ordinaris en extraordinaris Raeden en Rekenmeesters, voords den Griffier en eerste Secretaris van de Cantzellerie in Gelderland, Auditeur van de Rekenkamer, subst<sup>t</sup> Griffier, Secretaris en adjunct-Secretaris van de Rekenkamer, om respectievelijk te strekken tot derselver narigtinge, en zig daar nae te reguleeren.

En zal voors ten zelven einde gelijk extract gesteld worden in handen van den Landrentmeester-Generaal, Momboir deezer Landschap, Lheen-Griffier en subst Momboir dezer Landschap.

En is wijders goetgevonden dat, op naam van Ervstadholder en Raeden deezes Furstendombs en Graavschaps, aan elk der Leeden van Hof en Kamer en derzelver gezamentlijke Ministers zal worden uitgereikt een certificaat van derselver staat en qualiteit in de voorn. Collegien, ten einde daarvan casu quo 't nodige gebruyk te konnen maaken.

Accordeert met 't voors. Memorie- en  
Resolutieboek,

C. G. Hultman.

En hebben hun Edele Mogende wijders almeede goedgevonden de respective 's Landschaps Officieren en Magistraten van de steden dezer Provincie met derzelver Ministers, voorts alle leden van Staat, insgelijks te auctoriseeren, gelijk geauctoriseerd worden mits desen, om, wanneer wegens de omstandigheden van eene onverhoopte vijandlijke aanval, het voor hun

niet langer veilig mogten achten om hunne ampten en functionen binnen de Provincie waar te neemen, zich alsdan bij provisie en tot zo lange de Provincie van vijandlijke overheersching door Gods zegen zal zijn verlost, buiten dezelve te begeeven werwaards zij zullen goedvinden, en inmiddels al 't geene de bestiering van hun aanbevolen ampten en functionen, 't zij van charters en papieren als andersins, mogt specteren, in veiligheid te stellen, zo en daar zij zullen te rade worden, zonder deswegens ooit of immermeer verandwoordlijk of aanspreeklijk te zijn. Neemende hun Edele Mogende de gemelde Officieren en Magistraten met derzelver Ministers, voorts alle leden van Staat, sampt en ieder in het bijzonder, meede in hunne speciale protectie.

En hebben hun Edele Mogende al verder goedgevonden, dat alle transporten, welke door dezelve gedurende hun verblijf buiten de Provincie wegens de vijandlijke overheersching gemaakt mogten zijn, na de rechten en costumen van de plaats daar gepasseerd zijn, zo valid en bondig sullen wezen, als of gemaakt waren ter plaatse en voor het gerichte hunner voorige wooning en waar onder de goederen gelegen zijn.

En dat voorts ten aanzien van dispositien over lheen-goederen, het deficit van consent en approbatie van Lheenheer niet zal obsteren, wanneer, zodra deeze Provincie van de vijandlijke overheersching onder Gods zegen zal zijn verlost, de approbatie zal verzogt worden.

Eindelijk, dat de geene, welke door eene nieuwe aanstelling bij de overheersching, zich eenigerhande bestier van zaaken intusschen zouden mogen hebben aangematigd, in alles deswegens responsabel zullen gehouden worden.

En zal extract dees aan Hof en Rekenkamer worden meedegedeeld, om te strekken tot derzelver na-

richt en zich daar na te reguleren, met auctorisatie op den Hove, om daar van meede op zodane tijd als welgemelte Hof zulks sal raadzaam oordeelen en bevinden te behooren, de noodige aanschrijving te doen aan de respective Officieren en Magistraten deezer Provincie, om insgelijks te strekken tot hun naricht en zich daarna te reguleren, en wijders om alsdan ten aanzien van de dispositien bij uiterste willen hier boven gemeld, en de responsabiliteit van de geene, die zich door nieuwe aanstelling bij de overheersching eenigerhande bestier van zaaken zouden mogen hebben aangematigd, de vereischte publicatie te doen.

---

SOURATTE,  
RADICALE BESCHRIJVING.

A°. 1758.

DOOR DEN BEAMBTEN DER O. IND. COMPAGNIE,

*D. van Rheezen.* <sup>1)</sup>

~~~~~

Eerbiedig berigt aan zijn Excellentie den Hoog Edele Groot Agtb. Gestrenge heer Jacob Mossel, Generaal over d'Infantery ten dienste van den Staat der Vereenigde Nederlanden, en Gouverneur Generaal, benevens de WelEdele Heeren Raden van Nederlands Indien, wegens den intrinsicquen staat van 's Comp. aangelegendheeden te Souratte.

Hoog Edele Groot Agtbare Gestrenge Heere en WelEdele Heeren.

Na dat ik d'eere hadde genooten uw Hoog Edelhe-
dens reverentelijk aan te bieden de radicale beschrijving
van 's Compagnies Etablissements in 't Persiaansche

1) Men vindt hier, naar eene copie uitgegeven, het verhaal van de geschiedenis en den toestand van eene onzer bezittingen van de Compagnie op het vaste land van Indie, naar het beste weten van den auteur samengesteld.

Rijk geleezen, heb ik mij insgelijks verplicht gevonden, om de Souratsche directie, als zijnde het tweede Lid van de door uw Hoog Edelens op den ondergetekende gedecerneerde commissie, meede eens in een behoorlijk verband te brengen en daar benevens te suppediteeren mijne geringe consideratien over den staad der zaake om dien oord, voor zoo verre dezelve eenige betrekking hebben tot Compagnies handelen, en de middelen, dienende tot een formeel redres, na de presente constitutie van tijd en zaaken, omdat het Indoestaanse off Gousouratsche Rijk, geduurende wij ons aldaar ter neder gezet hebben, of zedert 140 jaaren, zodanig van constitutie schijnt verandert, dat er genoegzaam geen schaduwe meer overig blijft van de vorige florisante tijden, veroccagioneert door 's Lands beroertens, oorlog en onder de Gouverneurs geweldadige behandelingen, extorsien en concussien aan de onze, waarbij men nog wel gerustelijk voegen mag de continueele intrigues onser competeuren, gelijk zulx maar al te veel staat te werden geverifieert bij deeze verhandelinge, die de ondergetekende heeft afgedeelt in de navolgende hoofdstucken, als: 1°. den eersten aanleg; 2°. de stad Souratte en Compagnies eygendomme etc., in en buyten dezelve; 3°. de binne-comptoiren van de Comp.; 4°. beschrijving van de Indiën; 5°. de presente Mogolsen Monarch; 6°. aard, zeeden etc. van 't Land en dies inwoonderen; 7°. Compagnies regten en praerogativen; 8°. Compagnies makelaars; 9°. de vertholling; 10°. den verthier; 11°. den inkoop; 12°. de winsten en lasten; 13°. 't radicael van 't support en bestaan, dat deeze Directie aan de belangen der Maatschappye komt toe te brengen; 14°. de competeuren; 15°. de pirate; 16°. Europeese dienaaren van de Comp.; 17°. Inlandsche d°.; 18°. respective Collegien; 19°. scheepen; en 20°. de mindere vaartuy-

gen van de Compagnie in deeze Directie bescheiden. Schoon dezelve juist niet alle tot dit werk meer hoo- ren, maar zommige dienen moeten ter aanwijzing van de varieerende staat van de Comp. en opgem. rijcken en van de bijzondere begrippen, die sommige Minis- ters daar van hebben opgevat en gedreven op zoo een verschillende aard en wijze, dat het in deeze dagen genoegzaam onmogelijk schijnt, uyt alle die zoo volu- mineuse papieren eene waare regul van directie voor den aanstaande te kunnen formeeren, waar toe al egter den ondergetekenden, zoo veel immers doenlijk, het zijne zal tragten te contribueeren en met dit oogmerk eerstelijk spreken van onze

I. Eerste vaart en handel op dit Rijk, die geweest is in den jaare 1615, wanneer de heer Generaal Ger- ard Reynst (h.l.m.) met het schip Nassouw als Com- mis na het Roode Meir depecheerde den Opperkoop- man Pieter van den Broeke, den welke in Januarij a°. 1616 voor Chirio in 't Roode Meir arriveerde, mits- gaders aldaar een Onderkoopman etc. met een klein cargasoentje gelaten hebbende, vervolgens naar Mocha vertrok, en, zoo als onder de verhandeling van dat comptoir zal aangewezen worden, hier meede het no- dige verrigt heeft, terwijl hij intusschen den 16 July daar aan, in Chihirie ¹⁾ geretourneert is, alwaar zijn E. tot droefheid van den Koning en alle inwoonders het comptoir weeder opbrak en zoo vervolgens den 2 Au- gustus na dato, voor de rivier van Souratte ten anker quam, mitsgaders den 5^{en} dito zig na land transportee- rende en van de gezamentlijke inwoonders, neevens den stads Gouverneur met veel beleeftheid gerecipi- eert, als meede ten handel gepermitteerd wierd.

1) Voorzeker dezelfde plaats, wier naam zoo even Chirio geschre- ven was.

Dog dewijl hem zulks niet voldoende toescheen, zoo verzocht hij daar nevens een comptoir, in dier voegen als de Engelschen, aldaar te mogen stabileeren, 't geen den stads Gouverneur zonder consent van den Mogol niet durfde op zig neemen, en terwijl van den Broeke, door het verloop der mousson, na de gerequireerde licentie van dien monach niet konde wagten en de Engelsche intusschen met alle menschelijke pogingen ons etablissement tragtede te verhinderen, zoo besloot zijn E. zig weeder te embarqueeren en Sourate voor ditmaal te quiteeren. Maar de cooplieden zulks tot hunne verwondering verstaan hebbende, bewerkten bij den Gouverneur meermelt de terugroeping van de onze, beneevens een volkome permissie (na het voorbeeld der Engelsche) tot opregting van een comptoir aldaar.

Hier op dan een wooning gehuurt en aan de wal, tot volbrenging van het bedoelde oogmerk, hebbende laten verblijven den Coopman Pieter Jillensz. en drie andere bediendens, neevens 't restant coopmanschappen, is zijn Ed. den 3 October daaraanvolgende na Calicut vertrocken en vervolgens den 18 Novb. tot Batavia geretourneert; alwaar hij van zijne verrigtinge het nodige verslag gedaan hebbende, den 7 January a°. 1617 door uw Hoog Edelheeden de novo is g'eligeert geworden tot Commandeur op 'tschip Middelburg, om daar meede in gezelschap van 'tjagt de Duyve over het eyland Mauritius, Madagascar en het Roode Meir tot in Souratte te navigeeren, en onderweeg den Portugeesch (onze vijanden te dier tijd) alle mogelijke afbreuk te doen, blijkens opene commissie, door den president Jan Pietersz. Coen (h. l. m.), in dato 5 Maart daar aanvolgende, aan hem verleend.

Ingevolge van welke ordre denzelven den 8 d. van hier vertrocken en op Mauritius ook aangeweest is,

dog omtrent Madagascar en het Roode Meir, zoo door contrarie winden en stroomen, als slegte gesteldheid van het schip Middelburg, na wensch niet konnende reusseeren, besloot zijn E., schoon buyten tijds, direct naa Souratte te loopen, dat egter al meede mislukte en ged^e kiel op de uysterste grensen van 't Mogolsche rijk, digte bij de Portugeesche stad Dama, den 19 Junij gestrand is, zoo als daags bevoorens een uur hoger op, dit ongelukkig lot het jagt de Duyve meede ten deel was gevallen.

Hoedanig zig de affaires alhier toegedragen hebben en wat door gem van den Broeke in cas subject al is verrigt geworden, in deeze te noteeren zoude mij te verre van mijn stuk afleiden, weshalven dienaangaande maar eenelijk zal melden, dat zijn E. niet verre van strand een baricade opwierp, tot defensie en berging der gesalveerde goederen, en vervolgens met de nodige manschappen naa Souratte, 25 à 30 mijl van daar gelegen, marcheerden, ter volbrenging zijner commissie en complete opregting van dat comptoir, mitsgad. naa verrigting van het zelve in Octob. resolveerden, ter vermijding van swaarder onkosten voor de Comp., door de Koningrijke van Parto-Bassia, Deccan en Golconda, na Mazulipattan te vertrecken, gelijk zulks den 30^{en} dier maand effect sorteerde en zijn E. met alle de schipbreukelingen, ongerekend die in Souratta ten dienste van den handel geplaatst waaren, den 24^{en} Decemb. aldaar gearriveert, mitsgaders van daar op Batavia spoedig aangeland is.

Vervolgens door uw Hoog Edelheidens a°. 1620, ter bevordering van den handel in Mocha en Soeratta, nader gecommiteerd zijnde, om met het schip het Wapen van Hoorn met een rijk carguazoën, in qualiteyt van Directeur van Arabien, Persien en Indien, na luyd der opene commissie van den heer Generaal Coen

meermelt, sub dato 15 Junij a°. 1620, een nadere preuve van dien handel te neemen, heeft zijn E. daags daar aan, of op den 16 d°, deeze rheede verlaaten en is den 22 Augustus in Aden gearriveert, alwaar hij den Oppercoopman Herman van Gil, neevens een tamelijk cargazoen aan land zette, met ordre sig daar meede bij eerste gelegenheid met een der Arabische schepen naar Mocha te begeeven, terwijl zijn E. desselfs reis vervorderde en primo October de rheede van Souratte bereikte, mitsgaders den 4^{en} daar aan de directie g'aanvaard en tot het hoofdcomptoir gekooren heeft de meermelte stad.

II. Souratte, omtrent welkers situatie etc. maar eenelijk diend genoteerd, dat dezelve is geleege circa vijf a ses mijl van den oever der zee, aan een rivier die in de oude tijden is beschreeven geworden met de naam van Tapte, ook wel Tynde, doch thans bekend met die van Tapil, op de hoogte van 21 graden en 10 minuten noorder breete. Zij werd gezegt de capitaalste frontierplaats van Gousouratta te weezen; is van buyten aan te zien meest lankwerpig vierkant, voorzien met een oud irregulier casteel aan de kant van de rivier, zonder eenig voorland, en twee ringmuuren, waar van de binnenste totaal vervallen, dog de buytenste, als a°. 1715 eerst gebouwd, nog hegt en sterk is. In de stad, welkers straten al meede geheel ongeschikt en morsig zijn, vind men weinig fraaye gebouwen, maar veele, en in de voorstad genoegzaam meest alle, woningen van bamboesen, dat ook de reden uytlevert waar door hier zoo menig maal brand ontstaat.

De rivier zoo even gemeld, heeft weinig afwatering en verre boven de stad vind men eb en vloed, alhoewel egter in de reegentijd het water weder zoo snel afvlied dat z' daardoor considerabel komt te swell en veel schade veroorzaakt. Dezelve is alomme en

principaal vooraan met veel banken bezet en gansch ondiep, ten deele herkomstig, zoo men zegt, van de ballast die de Moorsche schepelingen, van Mocha komende, ter uytwinning van verderen arbeid, bij hun aankomst in dezelve over boord werpen, waardoor se dan ook ten eenemaal onvaarbaar word, en gevolgelyk Compagnies scheepen, schoon maar half gelaaden, niet wel mogelijk binnen dezelve gebragt kunnen worden, zonder haar de novo te exponeeren aan een en 't selve lot, de bodem Bloemendaal a°. 1755 bij die occagie te beurt gevallen, tot welkers preventie het dan ook geraaden blijft bij d'oude methode maar te continu-eeren, namentlijk om zoo, wanneer een of meer scheepen genoodzaakt zijn aldaar te overwinteren, dezelve ten dien eynde na Bombay te zenden en ingeval de vertimmering van een derzelver wierd gerequireert, alsdan almeede te agtervolgen zodanige en met nog minder gevaar verzelde gebruykelykheeden, als men doorgaans in cas sujet altoos heeft gepractiseert.

Wat nu wijders betreft de rheede, die men aan de mond van deeze rivier vind, dezelve is volkomen bequaam tot berging der schepen, die aldaar op 8 a 9 vadem dunne blaauwe kleygrond kunnen ten anker koomen, mitsgaders zonder merkwaardige ontmoetinge van September tot April gerustelyk vertrouwen en geduurende al dien tijd zonder hindernis bevaren worden, ten minsten moet ik zulks volkomen vaststellen, nademaal in geene der Souratse papieren het contrarie van dien beweert off eenig exempel gevonden werd, waar uyt men zulks zoude mogen sustineeren, konnende een enkel geval van dien aard, aan inlandsche scheepen of vaartuygen overgekoomen, dezen aangaande niets probeeren, nademaal zulks veeleer moet werden g'imputeerd aan de negligentie in 't gebruyk van de vereyschte zeeman-schap, om niet te zeggen algemeene onkunde van dee-

zen landaart of dies inwoonderen, dewelke in de stad Souratte ten principaalen bestaan in Mooren, Heydenen, Armeenders, Turken, Arabieren etc., waar over het bewind, gelijk meede dat van 't casteel, is gede-mandeert aan twee perzoonen, die (independent van den anderen) bekend zijn met den titel van Gouverneur. En alhoewel het gebied van den eenen is bepaalt in den omtrek van 't casteel, zoo is dog daarentegen de jurisdictie van den stads Gouverneur van zoo een ongemeen groot vermoogen en uytgestrektheid, dat hij genoegzaam afzonderlijk in deezen tegenwoordige tijd na welgevallen ageert, gelijk, om niet alles onder den anderen te mengen, in 't vervolg deezes zal worden aangewezen.

Dus in Souratte, zoo als bereids staat genoteert, een woning gehuurt hebbende, heeft men, om dat er geen licentie tot een ander konde g'obtineerd worden, zig daarin zoo veel mogelijk beholpen tot a°. 1653 den 16 January, wanneer dezelve ten eenemaale instorte en de bediendens na den stads Gouverneur consent tot het huuren der presente logie obtineerden, terwijl men de grond van de eerste aangehouden en altoos tot een paardestal g'employeert heeft.

Om nu alhier te noteeren de situatie en gesteldheid van deeze logie, mitsgaders hoe dezelve successive zedert den jaare 1670 is te boek gestelt, zoude dit werk te zeer doen extendeeren en mijn doelwit te buyten gaan, alwaaromme mij in alle eerbied refereere aan het daar van bekend gestelde bij de aankomende Souratse papieren, principaal bij het stukswijs rapport van den Commissaris Pieter Ketting in dato 28 April 1698 op pag. 89; item de nagelaate memorie van den gewezen Sourats Directeur de heer Jan Schreuder, onder dato 30 Septemb. 1750, bij welke documenten dezelve heel distinct beschreeven en aldus bekend gesteld word.

Van ingang een moordkuyl gelijkende, wanschapen en irregulier, door de menigvuldige concepten van verbetering, genoegzaam telkens bij aankomst van een nieuwe directeur daar aan geappliceert en werkstellig gemaakt, oud en vergaan, onbequaam tot berging van Comp. koopmanschappen en dienaaren, enfin dat er niets aan is dat deugd. En dat 't voor 't grootste gedeelte ook wel zodanig daar meede gelegen is, behoeft men in geen twijfel te trecken, als men maar eens agt slaat op den ouderdom van dezelve en de continueele klagten dienaangaande, nu al ruim 80 jaaren aan den anderen bij de brieven bekend gesteld. Maar of den opbouw van een nieuwe logie ter plaatze van Jengie Bander, waaraan men reeds zoo veel jaren g'arbeyd en zulke capitaale somme gespendeert heeft, om redenen dat men aldaar den omslag van de Compagnie bij den anderen hebbende, zoo wel omtrent den ontfangst als afscheep der goederen zig konde gerusten en zonder veel moeilijkheeden den handel drijven, wel van zodanige noodzakelijkheid thans is, als men daarvan komt op te geeven, twijfele ik billijk, nademaalen de gouverneurs van Souratte, na mijn gering gevoelen, nimmer sullen toestaan, dat daaraan gemaakt werden punten of bolwerken, gevolgelyk wij ook altoos, hetzij op wat plaats het ook mag weezen, de dwingelandij deezer regenten subject zullen blijven, als zijnde die van 't casteel alleenig capabel bij de eerste vijandelijke ontmoeting ons met zijn canon te delogeeren en naa een goed heenkomen te doen omzien, buyten en behalven dat, wanneer men eens na wensch daaromtrent reusseeren en dezelve dan gevolgelyk met 3 a 400 Europeezen bezetten moeste, de vraag nog zoude zijn, wat oogmerk men hiermeede bedoelen wilde, of wat voordeel zulks aan de Comp. zoude toebrengen, dewijl men hierdoor immers in

plaatze van een beeter succes in den handel te erlangen, een swaarder lastpost van soldij en mondkosten en reparatien zoude dragen moeten, dewelke niet alleen bij een yder ervare en kundig negociant als een kanker voor de commercie moeten aangemerkt worden, maar ook alle figuren van buyten, dog niets wezentlijks aan de zaak bijbrengen.

Ik meene 't dierhalven voor 't tegenswoordige 't meest met de interest en de belangen van de Compagnie te quadreeren, met wijnig ommeslag tot zijn oogmerk zien te komen, en zonder een verder tentamen ofte onderhandeling met de regenten, ter erlanging van de benodigde permissie, tot verdere exstructie en voltoojing onzer nieuwe logie te entameeren, tot een vredigen handel te geraaken; te meer door dien al voor lang de kans is verkeeken en wij ons niet hebben bediend van het verleende praerogatief bij exstrulhokums (koninglijke gunstbrieven) van den 28 Junij en 30 Septemb. a°. 1711, waarbij aan ons het huys van den overleden stads Gouverneur Atobaar Chan, onder restrictie van daar aan niet te mogen maken punten nog bolwerken, nog daar op te brengen groot of klein geschut, tot een gestadig verblijf geschonken is, en omdat wij daarenboven bij onze jongste secreete rescriptie aan den directeur de dato 15 Novemb. laastl. op zijne communicatie wegens d'ontstaane onlusten met de regenten over het accidenteel omkomen van een heydensche barbier en de verregaande brutaliteyten van den Lieuten^t Gouverneur in zijne optogt voorbij onze logie, ons gedeclareert hebben niet alleen met hem van een concept te zijn, bijaldien deeze geweldenarijen continueerden, Souratte voor een jaar lang te verlaaten en door de winstderving van een jaar deeze gelddorstige gouverneurs te doen ondervinden, wat nadeel onze retraite aan haar hoofd-

stad geeven zoude, maar dat wij zelfs niet vreemt waaren, zoo de nood zulks vereischte, Souratte voor altoos te quiteeren en naderhand door middelen van constraincte te zien aan ons guarant te komen, als zijnde het gereedste en zekerste middel om de Comp. om dien oort, alwaar het dog met de negotie voor ons gedaan schijnt, te secureeren en een honorabele satisfactie te bezorgen voor alle aan onze natie betoonde hoon, smaad en geweld, met nevensgaande qualificatie, om handen uyt den mouw te steeken, mitsgaders onze makelaars, die dog zoo goed als de rest zijn, met goede en duydelijke woorden te verstaan te geeven deeze onze ernstige meening. Terwijl het inmiddels in onze oude logie, welkers huur dan eens met 83, dan met 66 en dan ook wel met 48 ropias ter maand is voldaan geworden, dog waaromtrent de heer Schreuder in a°. 1741 een nieuw huurcontract tegens 62 ropias ter maand heeft aangegaan, nog wel zoo lange zal te houden zijn, totdat wij van de vooraf vermelde declaratie aan onze directeur gebruyk te maken zullen genoodzaakt zijn.

Wijders heeft de Comp., zoo bij inkoop als op verzoek, in en buyten de stad Souratte successive nog verkreegen den eygendom en het gebruyk van de volgende landerijen, opstallen etc. te weezen.

7 stucken land, leggende aan de Oostkant van de logie, met eenige bamboese huysjes beboud geweest, die ter preventie van brand zijn afgebroken, ten tijde men dezelve inkogt in anno 1748 voor rop. 704 $\frac{3}{16}$

1 tholpakhuis aan de Z.-West zijde van de Meydaan gelegen, is a°. 1670 ingekogt voor „ 1128

1 stuk land omtrent $\frac{3}{4}$ uur van de logie, aan de Zuyd-Oost kant van de Transporteeren rop. 1832 $\frac{3}{16}$

	Transport. rop.	1832 $\frac{3}{16}$
stad gelegen, dienende tot een begraaf- plaats voor de dienaaren van de Comp., aan wien hetzelfde met onze komst aldaar gratis is afgestaan „		
1 stuk thuymland tot 't bergen der vaar- tuygen a°. 1754 ingekogt voor „		10000
1 werff en thuynd in de buytenstad aan de rivier kant, omtrent een half uur gaans van de logie geleegeen, be- staande in de volgende landerijen, wo- ninge etc., als:		
3 stücken land a°. 1695 ingekogt voor „		400
1 stuk „ „ 1704 „ „ „		500
1 „ „ „ 1707 „ „ „		50
1 stuk land a°. 1707 ingekogt voor „		1100
1 „ „ waar van tegenwoordig 't grootste gedeelte is weggespoeld, a°.		
1710 ingekogt voor „		943
1 stuk land rondsom met een muur omgeeven en eenige huisjes, afdacken etc. voorzien, is a°. 1747 ingekogt voor „		3310
3 stücken de a°. 1747 ingekogt voor „		480
1 stuk land bebouwt met een huys en aarde muur, a°. 1748 voor „		861 $\frac{1}{8}$
1 stuk land bebouwt met een steene d°. put, tang of waterbak, is a°. 1748 ingekogt voor „		8038 $\frac{11}{16}$
1 stuk land bebouwt met twee huizen en een waterbak, mitsg ^s met een steene muur omgeeven, is a°. 1748 ingekogt voor „		1487 $\frac{13}{16}$
2 d°. d°. voorzien met een waterput, a°. 1748 ingekogt voor „		628 $\frac{1}{2}$
8 d°. d°. huys, bomen etc. „		3020 $\frac{1}{2}$
Transporteeren rop.		32651 $\frac{13}{16}$

	Transport. rop. 32651 ^{13/16}
1 d°. d°. met een huys beboud a°.	
1748 d°. d°. „	657 ⁵ / ₈
1 d°. d°. „	570 ¹ / ₂
3 d°. d°. met een huys beboud a°.	
1749 d°. d°. „	7140
3 d°. d°. 1749 ingekogt voor „	441
1 stuk land zijnde voor konings weg geweest, waar door de werff en thuy van elkanderen gescheiden wierd, is a°.	
1746 door den stads Gouverneur Saffer- derchan aan de Comp. geschonken . .	
1 stuk land dat de malresrien en rit- ting is toebehoorende geweest, bevorens 't selve a°. 1745 almeede bij 's konings boeken is afgeschreeven geworden . .	
De gezamentlijke landerijen, gebou- wen die de Compagnie in eygendom heeft kosten te zamen rop. 41460 ^{15/16}	
Ongerekend nu nog de wooningen die men op ge- dagte landerijen heeft laten aanmaken, als: 1 wooning naast den thuy tot logies voor den directeur, wanneer buyten woond; 1 d°. a°. 1734 gemaakt voor den Secre- taris; 1 kerk a°. 1727 van planken opgeregt; 1 slave- huisje a°. 1740 van planken opgeregt; 1 planke wooning voor de Fiscaal a°. 1707 van Soualys stranden overge- bragt; 1 dito voor den equipagieopziender; 1 dito equipa- giepakhuys is a°. 1700 geboud; 1 wooning waar de on- dermeester is nevens het daar bij staande speelhuysje, dispens en laboratorium, a°. 1700 van planken aange- maakt; 1 timmerloos; 1 loos of afdak, bevattende in zig: 1 smitswinkel, 1 klein kamertje, 1 combuys voor den equipagieopziender, 1 dito voor de militairen, 1 schafstkagie voor de militairen, 1 backerij en 1 houte hokje, alle successive van sparren opgeregt; 1 dito	

dito, waar onder van balken en planken zijn aange-maakt; 2 zergeants-, 1 trompetterskamer en 1 militaire wagt; 1 steene huys, 3 kamers; 1 kleen kamertje; 1 hooypakhuys; 1 cattoen-pakhuys of buyten latthy, met een vast panne dak en heyning van stutten, sparren, bamboesen en dubbelde matten omgeeven, is a°. 1748 g'extrueert; 1 latthy, a°. 1755 aangemaakt en in 1756 met een panne dak voorzien.

Boven dit alles en de gehuurde logies voormelt heeft men in de stad nog in huur de volgende woningen, te weten: 1 huys voor den secunde, alwaar thans den Directeur in schijnt te logeeren. Men heeft 't selve beneevens het daar aanstaande schenkagie pakhuys, al voor den jaare 1695 tegens differente prijzen in huur gehad, dog a°. 1742 is door den heer Schreuder deezen aangaande, zoo meede ten aanzien van 't daar naast staande ijzerpakhuys, met de eygenaars gecontracteert, voor de twee eerste rop. 30 en 't laatste rop. 15 per maand.

Deeze gebouwen leggen op zij van de logie en zijn met een brug, a°. 1745 gemaakt, daar aan gehegt, mitsgaders voor 't overige op een gelijke lienie met de eerste logie of presente paarde stal.

1 wooning aan de noord-west kant, vlak tegenover de logie gelegen, t'zedert a°. 1736 tot 1744 in huur gehad r°. 10, dog om dien tijd tot r°/as 6 ter maand verminderd geworden.

1 huys geleegeen op zij van de stal, meerm. van a°. 1741 tot 1745 in huur gehad voor rop. 30, dog gedurende dien tijd maar betaalt r° 26 ter maand.

1 hospitaal gelegen circa 300 treden van de logie in een naauw straatje, digt met huizen van inlanders bebouwt, heeft men a°. 1749 voor r°/s 5 ter maand in huur genoomen in steede van de zedert a°. 1739 tot 1747 daar toe g'employeerde en om desselfs incom-

moditeyd afgebroken houte loos, dog met aanbelang.

De plaats binnen de Chiappoort, omtrent 300 treden van de tent en 350 dito van het tholpakhuis, mitsgaders $\frac{1}{4}$ uur gaans van de logie gelegen, heeft men a°. 1740 in steede van de buyten de Alphandiga gestaan hebbende en door het water genoegzaam weg gespoelde oude d°, bij vergunning van den overleeden stads Gouverneur Theegbeey Chan verkreegen en a°. 1746 op bekomene licentie in een compleet pakhuis met een pannedak geconverteert, en eyndelijk nog 1 plaats op de Meydaan, circa $\frac{1}{4}$ uur van de logie, waarop gedurende de goede mousson een tent werd opgeslagen tot berging der rethouren; dezelve is a°. 1749 met een suffisante heyning van sparren en bamboesen afgepaggert, dog op wat manier of wanneer de Comp. deeze permissie verkreegen heeft, heb ik niet kunnen nagaan, alhoewel ik moet veronderstellen sij het gebruyk daar van zedert den beginne onser komste heeft geobtineert, gemerkt a°. 1630 al van deeze tent werd gewag gemaakt.

De verdere plaatse waarop de Ministers volgens de ordre successive post gevat hebben, bestaan in de volgende, te weeten:

III. *Brootchia* off Brootch, eygentlijk Baroets genaamd, zijnde een stad, gelegen 12, dog zoo zommige willen, 8 mijlen benoorden Souratte, op de noorder breete van 21 graden en 56 minuten, digt aan een schoone rivier, dewelke 8 mijlen van daar zig in zee loost. Of den Directeur van den Broeke met zijn aanweezen a°. 1617, dan wel 1620, alhier een comptoir heeft geëstabelleert kan ik, bij manquement van de nodige bewijzen, niet positieff melden, maar wel dat, schoon men 't a°. 1634 en 1654 verlaten heeft, egter met de opregting en retablisement van dien altoos ten principaale bedoeld heeft den inzaam van de indigo jamboeser,

mynamassen, groove en fijne, coroots, bherms, baftas in soort, cattoene garens, catoen, cangas, parcallen, salempouris, swarte kleeden en allerhande slag van lijwaden, welke de daar omstreeks leggende dorpen en districten Dubay, Senor, Ocolissen en meer andere in groote menigte alhier te mark brengen, mitsgaders om die redenen post gevat hebben in een gehuurde logie voor 300 rop. in 't jaar, waarin men continueerden tot a°. 1695, wanneer de Compagnie aldaar een fraaije logie na d'Europeesche manier op de naam en voor reeckening van Compagnies aldaar resideerende makelaar heeft laten timmeren, mitsgaders daaromtrent in verschot geweest, ter somma van 6 à 7000 ropias, welk montant volgens het te dier tijd gemaakte en a°. 1741 gerenoveerde huurcontract uyt de evengem. huurpenningen werd ingepalmt; boven des heeft men alhier meede een begraafplaats, waar van den eygendom de Comp. door een langduurig gebruyk schijnt toegebracht te weezen.

Met den inzaam ten deezen comptoire kan men het gantsche jaar en met dies afbreng van het laatste van October tot Mey continueeren, waar door men dezelve ter verzending altoos vroegtijdig kan aan handen hebben, te meer men zig steeds kan bedienen van het wel eer en al voor anno 1690 met succes ondernoomde expedient, om namelijk de rethouren met smal schepen te laten afhalen, en alhoewel bij de regenten de nodige qualificatie te besolliciteeren, van dezelve bij rethour maar zoo direct naa scheepsboord te transporteeren en den thol tot $2\frac{1}{2}$ pb^s. in Souratte, volgens opgave der Brootchiasse regenten te mogen voldoen, hetwelk, om redenen dien regent subaltern is van den Gouverneur van Souratte, ongetwijffeld wel zal weezen te obtineeren en daar door jaarlijks nog al eenige ongeden zullen werden gemenageert.

Te *Brodera*, een landstad, 42 cos off 21 mijlen van *Amedabaath* en 30 cos bewesten *Brootchia*, circa 48 à 50 cos van *Souratte* gelegen, op een vlacke en sandige plaatze, digt bij een klein riviértje, heeft den directeur van den Broeke meerm. a°. 1622 wel een factory opgeregt ter bevordering van den inzaam van tarwe, rijst, catoen, nevens verscheyde sortering van lijwaaden, dog welke plaats men na een twaalfjarige possessie, om der Mooren geweldenarijen voor altoos verlaaten en geen verder gebruyk van dezelve gemaakt heeft, dan in zoo verre men in *Brootchia* etc. niet na wensch konde klaar raken.

Amed-Abaath off *Ama-Dabath*, 30 à 40 mijl in 't Noord-Oosten van *Souratte*, op de noorder breete van 23 gr. 30 minuten, aan den oever van een klein riviértje geleegeen, is de hoofdstad van het koninkrijk en de provincie *Gousouratta*, alwaar derzelve koningen voor deezen haar residentie hielden, en alhoewel tegenwoordig aldaar nog een tamelijken handel gedreven werd, zoo is dezelve, beneevens de praal en luyster van die stad, niet meer te vergelijken bij voorgaande jaaren of doen de meermelde van den Broeke a°. 1617 aldaar een comptoir opregte ten verthier van diversche coopmanschappen en ten inzaam van alle kleeden, die van zijde, catoen en schilderwerk aldaar in groote menigte aangemaakt wierden, te weten: kannekyns, wit en swart; chitsen, breede en smalle, die alle gedrukt en niet geschildert werden; tapekanhenias; chiaddes boraals; golgas of patholen; leermassen; bastas, wit en blaauw, smal en breed; guinees, karikams, roode; palanpoesen of gecatoeneerde dekens; tape saras en d°. sindos; catoene patholen; botidaars; atlassen en meer anderen.

Men heeft wel van den beginne onzer komste in een gehuurde woning, midden in de stad geleegeen, logies gehouden, dog a°. 1637 wierd dezelve de Comp.

bij inkoop voor ropias 4500 eigen, alhoewel de overdrag op de naam van een ander gesteld is, om redenen den Mogol niet begeerden dat de Europeesen eenige eyge grond of gebouw in Indoestan of Gousouratte bezaten, alwaaromme ik teffens moet geloven, dat de begraafplaats die men alhier heeft, de Comp. op denzelfen voet als die in Brootchia is eygen geworden.

De menigvuldige vexatien der Regenten en de continueele revoltes der Marrhetties, zijn oorzaak geweest dat men dit comptoir zedert a°. 1727 tot 1735 verlaaten, mitsgaders naa een seevenjarige possessie de novo op ordre van uw Hoog Edelhedens opgebroken en de logie onder opzicht van onze inlandsche bediendens gelaten heeft, en al schoon 'tzelve a°. 1753 ten tijde de Marrhetties deeze plaats conquestreerden, door die van Souratte, om redenen van de favorabele gelegenheid, die zig daar toe quam aan te bieden, ten tweede maalen geretablisseed en door uw Hoog Edelhedens als een gedaane zake geapprobeert is geworden, zo schijnen dog egter de apparentien tot een gewenscht succes in deeze presente tijden gantsch niet favorabel, ten waare den Gouverneur van Cambait, dewelke deeze stad in Septemb. a°. P. de Marrhettys ontweldigd en zig van dezelve volkome meester gemaakt heeft, een middel zal weten te excogiteeren, om zig in dit bewind staande te houden en de Marrhetties, die de stad van verre nog ingeslooten houden, al weder te noodzaken van hunne pretensie op dezelve voor altoos af te zien.

Intusschen is den handel van de Comp. door deeze beroertens alhier niet alleen grotelijks veragtert, maar zijn de bediendens ook genoodzaakt geworden door het in dienst neemen van een hoofd en 35 gemeene pions, zig te moeten wapenen tegens de ongemanierde

en geweldadige behandelingen der baldadige krijgsluyden, en hetgeen uw Ho. Edelheedens gebragt heeft tot die noodzakelijkheid, om de Ministers bij de jongste secreete rescriptie te gelasten, dat de conditien van guastos, ongelden en reiskosten voor de factours moeten gesuppleert worden, of anders de snaaren daar na te stellen, om schielijk en op onze eerste ordre van daar te kunnen opbreken.

Cambait off *Cambaya*, alwaar men zedert a°. 1617 1634 een factory heeft opgeregt, dog te deezer tijd dies opbraake van Batavia g'ordonneert weezende, heeft men 't zelve zedert niet weder bezogt, dan in a°. 1675, wanneer om redenen van de menigvuldige ondragelijke en terrible vexatien der Moorsche Regenten den Opperkoopman Oosterwijk derwaarts is gecommitteerd geworden, ten einde te inquireeren of men aldaar met meerder gerustheid en progressen in den handel een hoofdcomptoir zoude kunnen stabileeren. Maar dewijl dien commissiant met zijn rethour 't contrarie bij zijn overgegeeve rapport op vrij solide gronden aantoonde, en Souratte in cas sujet wel verre prefereerden, zoo is 't ook van gevolg geweest, dat men daar van heeft afgezien, en schoon genoome bij de Souratse missivens sub dato 25 Septemb. a°. 1696, 26 May 1726, 21 April 1735, med. April 1742 en 17 April 1743 telkens onder de nodige consideratien instantie is gedaan tot opregting van een comptoir aldaar, mitsgaders zulks op bekomene qualificatie bij miss. van uw Hoog Edelhedens in dato 16 Septemb. 1743, in a°. 1744 ook ondernoomen heeft, is 't zelve dog egter alzoowel vrugteloos afgeloopen als de gedaane bezending in a°. 1726 met een à twee smalscheepen en een gesorteerd cargazoën, om welk een en ander, ongeagt de nog jongst volgens missive van den 14 May laastl. gedaane nodiging van den

Cambaits Gouverneur, het uw Hoog Edelheedens behaagt heeft daar van af te zien, te meer men den inkoop van de kresdaars of groove kleeden, dewelke aldaar wel het goedkoopste en deugdzaamste plagten aangemaakt te worden, door een adsistent of makelaar effect sorteeren en te lande of over Brootchia na Souratte kan transporteeren laten, alzoo dies afhaal met smalscheepen door d'onvijligheyd van de rhee de aldaar meede niet practicabel schijnt. Deeze plaats nu legt circa 16 mijl in het N.-Oosten van Brootchia en 15 mijl van Amedabaath aan de zee in een groten inham; is bevorens door de sterke vaart der Portugeesche de principaalste zeehaven geweest, die die koning onder zijn gebied hadde, dog door onmagt deezer natie en zedert dat den Brit en wij ons in Souratte hebben ter neder gestelt, is haare negotie zodanig afgenoomen, dat genoegzaam niets meer van derzelver vorige luyster afstraalt.

In zelve voegen is 't al meede gelegen met de factory Sirchees of Sirkesa, $1\frac{1}{2}$ mijl van Amedabaath, die men a°. 1621 heeft opgeregt tot den inzaam van de indigo sirchees.

Agra, gelegen in het hartje van Indostan, omtrent 60 cos off 30 nederlandsche mijlen in 't Zuyden ten Oosten van Dhilly off Sja Sjahan Abaath, en 200 mijlen in 't Noord-Oosten van Souratte aan de zoom der rivier Sjumme off Sjeinna door de Mogol Sja Achbet van een gering dorp tot een koninglijke hoofdstad gebouwt, waar door 't ook de naam van Sja Achber Abaath heeft verkreegen en zedert voor de koninglijke residentiestad is gehouden tot a°. 1720 off daaromtrent, wanneer 't Hoff weder van daar na Dhilly verplaatst en tot heeden aldaar ook verbleeven is, waar door dan deeze stad allengskens weder in aanzien en Agra meermeld in het presente totaal verval gebragt is.

En schoon genoomen den Directeur van den Broeke vermeld ten inzaam van leywaden, indigo, salpeeter etc., mitsgaders ten verthier van verscheide coopmanschappen in 't laatst van November a°. 1620 derwaarts committeerden den Opperkoopman Wouter Heute, ten fine aldaar een comptoir te stabileeren, mitsgaders dat dit dessein ook naa wensch volbragt is, zoo is egter de verre afwezendheid en d'ondragelijke moeilijkheeden der Regenten, mitsgaders de menigvuldige oncosten bij den op- en afbreng der coffilas oorzaak geweest, dat wij niet lang daar naa den eisch van daar vermindert, de voldoening der kleeden in Gousouratte en de salpeeter, om den profijtelijken afbreng in de Ganges van Behaar of Patna gerequireert, mitsgaders op de propositien van a°. 1696 en 1703 den handel gestaakt en eyndelijk a°. 1716 dit comptoir finaal opgebroken hebben, latende 2 à 3 inlanders, onder de naam van makelaars aldaar resideerende, zoo tot waarneming als overbrieving van de zakelijkheeden van 't Hoff, mitsgaders teffens tot bewaking der logie, die midden in de stad geleegeen is en bij ged. van Heute met zijn arrive van den koning wel als eigen geobti-neert, dog niet voor anno 1626 en na voldoening van 3800 rop. van 't regt van eygendom gejojuisseert heeft. En schoon 't gebouw of den opstal door de interdictie van uw Hoog Edelhedens, bij missive van den 23 Aug. a°. 1732, om daaraan geen de minste reparatie te doen, zedert in een algemeene puynhoop is geconverteert, zoo heeft men egter de grond met een heyning omgeeven, ten eynde te behouden 't regt van possessie, dat voor de Comp., door het hopeloos en ten eene-maale disperaate succes tot retablisement, tegenwoordig al zoo min van eenig belang en noodzakelijkheid is g'oordeeld, als de langere aanhouding van een makelaar met twee pions. Te meer omdat men thans bij

dit verwarde Hoff dog niets meer verrigten en 't nieuws van daar overkomende door andere wegen in Souratte vernemen konde, mitsgaders daarom deeze jaarlijkse lastpost van ruym f 238 door uw Hoog Edelheidens, bij de jongste rescriptie na derwaarts, ook finaal ingetrocken en de Ministers geinterdiceert, verder aldaar eenige bediendens aan te houden, 't geen ook zekerlijk voor 't interest van de Comp. 't oirbaarste is, ten waare de constitutie van Europa en de door den oorlog gecauseerde schaarsheid aan salpeeter, mitsgaders de presente verwarde toestand van 't Bengaalsche Rijk, uw Hoog Edelheidens mogte persuadeeren, de executie van dit besluit nog eenige tijd te surcheeren.

Wat wijders aangaat d'onder Agra gesorteerd hebbende factorij *Leknouw*, 90 à 100 cossen of 50 mijlen beoosten dezelve, aan gins zijde van de vermaarde stroom Ginga of Ganges, bij een klein riviertje, de Koemtje gent, gelegen, is kleyn, dog een volkrijk dorp geweest, ten tijde men van Agra jaarlijks een adsistent in Julij of Aug. derwaars zond tot den inkoop van sjantaars en derriabaads, een soort van grof linnen, hetwelk een geruymen tijd in Holland bij manquement van guinees met passable winsten tot 30 à 36000 p. is verthiert geworden, en omtrent welke plaats de heer Generaal Hendrik Zwaardekroon (h. l. m.), in qualiteyt als Directeur van Souratte a°. 1701 den 15 Julij, soo ten aansien van deeze leywaaden, als met betrecking tot de indigo biana, eenige consideratien nopens dies verzending te water na Patna in steede van te lande na Souratta ingediend heeft. Dog vermits ik niet hebbe konnen vinden, dat daarop eenige nadere reflexien gevallen, en omdat deezen inzaam aldaar ten eenemaal afgeschafft is, zal ik mij aan dat papier gedraagen, met verdere annotatie dat de Comp. in deeze plaats nooyt eenige eygendom aan grond of

woning gehad heeft, en gevolgelijk met 't verlaten van dezelve alzoo min eenige naamwaardige schade toegebracht is, als met de quiteering van de meede factory.

Biana, werwaards die van Agra, als maar 10 à 12 mijl van den anderen gelegen, jaarlijks al meede een commissiant depecheeren, tot insaam van de indigo biana, die in grooter menigte en beeter deugd dan elders aangemaakt wierd, en om welke redene men aldaar te dier tijd een woning heeft ingekogt, die presumptive door lankheyd van tijd in 't vergeetboek gebracht of wel gaauw in een puynhoop geconverteerd zal weezen.

Sindee, bij den inlander Lhary Bander genaamt, wel eer de stapel van den handel der Portugeesen, waaroemtrent ik bij de Souratse archiven van a°. 1633 aangekend vinde, dat de Gouverneur van die plaats ons verzogt heeft een comptoir aldaar te stabileeren, onder aanbieding van de gerequireerde firma in perzoon bij den Mogol te besolliciteeren, mitsgaders dat uw Hoog Edelhedens in dat zelve jaar bij missive van den 29 decemb. remarqueeren, dat nademaal dit een welgeleegen en voor onze vijanden, den Portugeesch, een profijt geevende plaatsje was, het overzulks niet ondienstig zoude weezen, de bereits sonder succes ondernomene expeditie de novo met een oorlogschip te entameeren, mitsgaders die possessie aan ons te trecken. En ofschoon dit expedient het kragtdadigste scheen om haar te frustreeren van den handel op Bassoura, Bander Congo, Mascatta, noordelijk Bossyn, Chaul, Dabul, Goa, Coetchien en de Mallabaarsche Zuyder cust, mitsgaders hetzelfde a°. 1635, 1639 en 1651, om welker tijd den Engelsman sterken handel alhier dreef, ook nog al met gering advans ondernoomen en eyn delijk om die tijd aldaar ook een factory opgeregt is, heeft de Comp. egter daarbij weinig geprofiteerd, na-

demaale kort daarna, of wel a°. 1657 g'ordonneert wierd die plaats te verlaaten.

In a°. 1735 proponeerden de Ministers aan uw Hoog Edelhedens de factory aldaar te restabliseeren, ten welken einde zij de gerequireerde firma reeds geobtineerd, mitsg. hetzelfde bij brieven van den 14 May dezes jaars gerenoveert hebben, onder aanhaling teffens, dat jaarlijks aldaar nog zoude weezen te vertieren f 60 à 70000 aan gesorteerde coopmanschappen; dog uw Hoog Edelhedens hebben 't zelve meede gelieven van de hand te wijzen, om het geadvanceerde door de Ministers, namentlijk dat 't negotieeren op crediet gevaarlijk en dus den handel in trocque diende te geschieden, mitsgaders deeze plaats voor 't tegenswoordige niets in rethour komt uyt te leveren, als poetjoek en alle overige articulen, met Souratte weinig of genoegzaam niets in prijs differeeren.

Mocha, een stad in 't Roode Meir, op de kust van Arabia Felix, op de hoogte van 13 graden en 18 minuten geleegen, heeft een tamelijke rheede van 4, 5 à 7 vadem sandgrond; de stad is groot in begrip en met verscheide fraaije huysen voorzien, dog niet bemuurt, dezelve was voor 200 jaaren of daaromtrent maar een vissers dorp en zedert tot zodanig een considerable handelplaats geaccresseert, dat men a°. 1645 aldaar ten handel heeft gevonden 23 zoo scheepen als jagten, beneevens nog verscheide freguatten van Souratte, Diu, Atchien, Cambaya, Brodera, Chaul, Dabul, Sindee, Harma Jany, Maldivos, Wingurla, Hersseli etc., met ruym 28 à 30 tonne schats inkoopsprijs aan kleeden etc., bestaande ten principaalen in de volgende sorteering, als: kannekyns, masaffys, moerabaddys, dotie dolqua, phota of congys, assumanias of mavi, cossa de narriaat, commissfiute boraal, beide barwissie en jolwissie, roode chelas, sjaauteurs, derri-

abadys, berams, swart en wit, baftas sourats, catoen etc., voor welk procedido uyt den verkoop geproffueert, men ten principaalen terug brag goude ducaaten, cauwa, storax liquida, valsche paarlen, gommen, amphioen, drogerijen en meer andere gerieffelijkheeden.

In het begin van de noorder mousson, wanneer de scheepen ordinair aanquamen, ging der verkoop gretig voort door Benjanen, die jaarlijks aldaar continueerende haar factours in de boven landen hadden, wien zij aanstonds het gekogte met cameelen toesonden, en dewelke het weder bij kleene quantiteyten aldaar van de hand setteden, het geproffueerde van dien voor het depart der scheepen remitteerden en alzoo den verkooper betaalden met zijn eigen geld, alwaar zij de winsten van genooten.

Den grootsten toevoer geschieden ten principaale door de menigte bedevaartgangers na het zoo genaamde graf van haaren gewaande propheet Mahomed, van med. Julij tot half Aug., als wanneer den inkoop aan de gang raakte en de kleeden en andere coopmanschappen uyt de alphoordigo gelargeert wierden. Om deeze tijd konden men ook eerst regt weeten, wat coopmanschappen en hoe veel er aangebragt waaren, waarna de kopers haar reguleerden en met den anderen monopolieerden tot het vertrek der scheepen, als wanneer men de goederen wel van de hand setten moest, hetgunt ook waarschijnlijk de voornaamste redenen zal uytgemaakt hebben, dat de Comp. die den handel, zoo als hier voor is gezegt, t'zedert a°. 1614 in 't Roode Meir niet zonder groote circumspectie ondernoomen, a°. 1620 Mocha tot een factory aangelegt en jaarlijks met een a twee scheepen bevaaren heeft, zelden of nooit tot haar voorneemen geraakt is, schoon men zig egter altoos nog flatteerden met de hope van betere tijden en ten dien eynde deeze factory, die anno

1629 om de geringe advance verlaten was, a°. 1639 retablisserden, mitsgaders a°. 1646 tot opregting van een comptoir derwaarts zonden: 2 cooplieden, 2 ondercooplieden, 5 adsistenten en 1 barbier, met een instructie ged. 3 Maart des evengem. jaars, ter hunner narigt, dicteerende onder meer andere, om in de contrijen Chena, IJs, Gibbele en Tys factours te plaatsen en zoo als van de Benjanen reeds genoteerd staat, den handel met magt voort te setten. Dog den uytslag van dit alles beantwoord geensints aan het bedoelde oogmerk; waarbij nog accedeerde, dat men in a°. 1647 en 1648 haar den oorlog moesten declareeren over het aanhouden van een tot haar overgelope adsistent, waar door wij vervolgens in verwijdering geraakt zijnde, den handel dan eens gestaakt, dan eens weder ondernoomen hebben, tot dat wij eyndelijk anno 1696 door het leenen van convoyscheepen aan de Mooren tot deeze vaart genoodzaakt zijn geworden, gelijk de heer Generaal Zwaardekroon meermelt bij zijn Hoog Edelens Directeur van Souratte nagelaten memorie zulks heel distinct heeft aangetoont, en waar aan mij in alle eerbied zoo wel refereeren als aan twee marquabele verklaringen van den gantschen Mochasen handel sub datis 17 Octob. 1645 en 29 Septemb. 1646, door de cooplieden Willem Aleman en Anthony Oudermeulen gepasseert en onder de archiven van dien tijd te vinden. Terwijl al verder noteeren, dat men a°. 1712 van deeze verbintenis ontslagen weezende, den handel direct van Batavia en a°. 1748 weder van Souratte heeft laten voortgaan, continueerende daar meede tot den jaare 1755, wanneer de heeren Majores, bij derzelver g'eerde missive van den 10 October 's jaars bevorens, deeze vaart, zoo wel van Batavia als eenig ander comptoir, finaal hebben gelieven te interdiceeren, ter zake de winsten van dien naauwelijks de waare lasten

excedeerende. En alhoewel ik dit g'allegueerde wel eenigermaate kan avoueeren, zoo agte het dog egter, onder gunstig welduyden, van mijn pligt deezen aangaande te advanceeren, dat de behaalde advance in a°. 1755 tot f 88859 en het presente tijdsgewrigt nog al eenigermaten aanleiding geeven om op deeze voyage steeds met ernst het oog gevestigd te houden, te meer de verwagting niet desperaat schijnt, maar hope permitteert, tot een vrij aangenaamer succes, afzonderlijk zoo wanneer men na het sentiment van de grondlegger dezes handels, den meermelden van den Broeke, in dato 25 Novb. a°. 1621, de verzending van Batavia derwaarts in Februarij, als de beste zijnde om buyten om te lopen en tegen den 20 April of daaromtrent de reyze volbragt te zien, mitsgaders in Septemb. van daar na Souratte, vervolgens een togt na Persien op vragt als anders, daar maar twee maanden toe nodig zijn, konde laten onderneemen, en waardoor een schip de Mochase, Souratse en Persische reize zonder merkwaardige ontmoetingen in minder dan een jaar zoude kunnen volbrengen, ongerekend de noodzakelijkheid om de inlanders, die altoos liever met de onse als met de Engelsche, scheepen goederen op vragt vervoeren, te gerieven.

Ketsmandiu, een stad geleegeen aan de zee, circa 45 à 50 mijlen van Souratte, dewelke men a°. 1750 met een commissiant en gesorteerd cargasoen ten handel bezogten, en van dien uytslag bevond, dat men na Batavia instantie deed tot opregting van een comptoir, op fundament dat deeze plaats en d'omherleggende, als: Basjent Bander, Mondra, Logpad Bander, Ansjaar en Jekkoe Bander, buyten de rijs, booter, oly en eenige verdere gerieffelijkheeden, zig zoo favorabel hadde vertoont, dat er in der tijd alle sorteerings van lijwaden voor den Patriasen en Indiaschen eysch zoude

kunnen bemagtigt worden en een considerabelen verthier in de koopmanschappen verkregen werden (vide largo het rapport van meelmelde commissiant in dato 2 Februarij 1751). Dog uw Hoog Edelheedens, zekerlijk om wijzer redenen, zulks voor die tijd van de hand gewezen en de bediendens gelast hebbende deeze expeditie in dier voegen met cargas de novo te laten onderneemen, is 't zelve wel agtervolgt, maar dog eyn delijk de nodige qualificatie, op der Ministers aanhouding, verleend tot opregting onzer presente factory, welkers tegenwoordige gesteldheid maar al te eclatante bewijzen suppediteerd, dat het voorgeeven van dien commissiant vrij wat prematuur en gantsch ongegrond geweest is, want niet alleen dat dien zoo hoog ge-roemden handel al aanstonds naa de opregting van een comptoir aldaar zodanig is afgenoomen, dat men van den inzaam van lijnwaard, om derzelve slegte deugd, heeft moeten afzien en den gantschen verthier zedert primo Septemb. 1755 tot ult° Februarij 1757 niet meer bedragen heeft dan *f* 29988,18; maar men is ook nog daar en boven met den Vorst over de jaarlijksche geschenken en desselfs onbillijke pretensien daaromtrent in zoodanige oneenigheeden vervallen, dat dien superbe regent, na dat hij bevorens de hardiesse heeft gehad de maatschappij te beschimpen en te bespotten, ja zelf voor bloodaars uit te krijten, over dat zij zig niet had gerevengeert tegens den Agriaan, op den 27 April deezes jaars de factoors heeft geordonneert binnen een half uur met pak en zak te delogee-ren, gelijk zulks ook agtervolgt is, en uw Hoog Edelhedens hier door bij de jongste besoigne over deeze directie in een besluyt zijn getreeden, de Ministers de verdere aanhouding van deeze factory voor 't vervolg ten eenemaal te interdiceeren.

Goga, een groot dorp, 30 mijlen van Cambait, aan

deze kand gelegen, is bevorens de rheede en rendevouplaats geweest waar de Portugeesche fregatten, en te meermaalen bequaam geoordeelt tot overwintering der scheepen, dog de heer Schreuder heeft zulks finaal gedisapprobeert en in tegendeel de modderbay bij de stad,

Bouwnager, 4 à 5 mijl benoorden dezelve gelegen, geprefereert, en of wel het Radja van deze plaats aan de Comp. a°. 1732 de gerequireerde possessie en het exerceeren van den handel onder betaling van 2½ pct Holl. aangeboden heeft, zoo hebben uw Hoog Edelhed. egter tot nog toe daar geen gebruyk van gelieven te maken, zekerlijk en wel te regt, terwijl de onderfinding al van overlange maar te wel heeft aangetoont, dat het voor de Comp. het oirbaarste is derzelver handel met geen meerder lastposten te bezwaaren.

Bassyn, gelegen op de hoogte van 19 graden en 18 minuten, zedert langen tijd bij den Portugees in volen eygendom beseten tot den jaare 1739, wanneer de twee berugte broeders en Zewase Generaals Semine-raum en Badseraum na een driejarigen oorlog hetzelfde veroverden en neevens haare daaromstreeks leggende sterkens Aalda, Bandera en Patty, onder de gehoorzaamheid van den Vorst Nanna Ballagie Zamay gebragt hebben.

Den grooten handel, die alhier of in het Deccanse rijk gedreeven werd, heeft de bediendens tot Souratte g'encourageert tot het neemen van een proeff a°. 1753 na derwaarts met een bestaanbaar cargasoen, hetwelk van dien uytslag is bevonden, dat de generaale winsten na aftrek der lasten, groot f 11185,15,8, hebben gerendeert een capitaal van f 212520,12, en alschoon onze bediendens deezen handel hebben getragt voort te zetten, mitsgaders dienaangaande alles werkstellig gemaakt wat maar eenigzints mogelijk was, zoo zijn

dezelve door de interdictie van het land en van den handel, dog in hunne desseinen gefrustreert. Egter niet zodanig dat zij het daar bij hadden moeten laten berusten, want kort na d'arrive van den commissiant op den 15 Januarij 1756, namen de Ministers een besluyt, om in weerwil van den Brit, op wiens expresse begeerte de meermelte interdictie geschied was, al evenwel den Deccanse coopman te gerieven met de benodigde coopmanschappen en zulks door den weg van

Dendarajapour, werwaards men al aanstonds den commissiant meermelt met twee scheepsladingen aan gesorteerde coopmanschappen expedieerden, en alhoewel denzelve bij zijne missivens aan die van Souratte sub datis 24 en 27 April daar aan omstandig bedeelde, zijn wederom aldaar ¹⁾, ten principaalen bestaan in een breedvoerig relaas van het ongemeen en allesints nobel onthaal en tractement van den Vorst Jacoet Chan, zoo heeft men dog egter uyt de gevolgen al vroegtijdig kunnen afmeetten, wat staat er op die beleefde receptie te maken en hoe raadzaam het geweest is, dien ommeslag van de Comp., waar aan men al sterk begon te arbeiden, om dezelve verder uyt te breiden, zoo veel mogelijk in te trecken en de opregting van een comptoir ten eenemaal te interdiceeren, als ten volle verzekert zijnde, dat in gevalle er eenige handelsplaatse op de Indische kust geleegeen ontdekt wierden, het doen van voyages derwaards vrij voordeliger uytvallen zoude, dan dat men zig telkens door geveinsde vriendschappen, minnelijke nodigingen, favorable promesses der Vorsten, gegrondvest op principes van geweldenaarijen, vexatien, bedrog etc., zodanig

1) In plaats der onverstaanbare woorden *bedeelde zijn wederom aldaar ten principaalen bestaan*, zal men moeten lezen: *meddeelde zijn wedervaren aldaar, ten principaalen bestaande* enz.

laat verleyden, dat men daar op de facto tot het opregten van comptoiren etc. wilde overgaan, zoo als wij dit te meermaalen en nog jongst omtrent Bassyn en Ketsmandiu, waar van daan wij zoo schandelijk verdreven zijn, ondervonden hebben, en het heeft den ondergetekende geen geringe satisfactie gesuppeditteert, dat uw Hoog Edelhedens op het schrijven der Ministers bij hunne aparte en gemeene letteren van den 31 Decb. a°. 1756, item 5 Febr., 14 en 15 May jongstleeden hebben gearresteerd de Souratse bediendens te gelasten, zoo dra mogelijk van daar op te breken, ten fine daar mede te doen cesseeren de verdere verlegentheeden, die uyt een onvoorziene repetitie van 's Vorstens geldhonger zoude kunnen gebooren werden.

Wat aanbelangt de voyagie tusschen Souratte en China, dezelve is zedert a°. 1748 tot 1756, jaarlijks wel met een schip ondernoomen, dog om deeze tijd zoo op ordre van uw Hoog Edelhedens als op 't geëerd bevel der heeren Majores, bij missive sub dato 10 October 1754 finaaf afgeschafft, ter zake d'uytkomst geenzints quam te beantwoorden aan de intentie, die men met deeze vaart vice versa heeft bedoeld gehad.

Soualys Com, omtrent $1\frac{1}{2}$ mijl benoorden de mond van de rivier en 4 à 5 mijl van de stad Souratte, op de noorder breete van 21 graden en 50 minuten gelegen, is wel eigendlijk de rheede voor de aankomende scheepen; dog de Compagnie heeft langen tijd aldaar aan strand ook een woning gehad, voornamentlijk dienende tot den inzaam van tarwe en tot een hospitaal voor de zieken van de aankomende scheepen, mitsgaders tot een refugium als 't haar in Souratte wat naauw wierd etc.

Het is om de zwaare ongelden door het aanhouden aldaar van een Resident en eenige inlandsche bediendens veroorzaakt, a°. 1697, afgeschafft, dog a°. 1700 als

noodzakelijk weder opgeregt, vervolgens zeeven jaaren na dato ten tweede maalen opgebroken en dies planke woning in Souratta overgebracht.

Wat nu nog aangaat de verdere weleer onder Souratte gestaan hebbende comptoiren, daar omtrent zal ik maar eenelijk advanceeren dat *Persien*, na dat 't zelve anno 1622 was opgeregt, in anno 1630 al door uw Hoog Edelheeds in een aparte directie geconverteerd (is), mitsgaders *Bassoura*, dat men zedert a°. 1671 aan *Persien* contabel gemaakt (heeft), in zelvervoegen meede a°. 1677 aan 't commandement Mallabaar de residentie Wingurla, die men voor anno 1648 insgelijks met eenig succes hadde g'etablisseeert.

IV. Hier meede dan betoogt en kortelijk ter neder gestelt weezende, den eersten aanleg en uytbreiding van den handel in het Indoestanse en Gousouratsche rijk etc. zal het alvorens nodig zijn een kort detail van deeze rijken te doen en dus zal ik eerstelijk spreken van Indien, bij de Perzianen Indoestan genaamt, en Gousouratte off wel Gusaratta, welke 't magtig rijk uyt maken van den grooten Mogol, belendende ten oosten met het koninkrijk Mani, ten westen met Persien en gedeeltelijk de Zuydzee, ten noorden met den berg Caucasus en Tartarien, en ten zuyde met Deccan en de bogt van Bengalen; groot van omtrek, in lengte oost en west 500 en zuyd en noorden 300, mitsgaders in de breete Z. en N. 1500 mijlen en in 37 provincien verdeelt, die alle koningrijke op zig zelve zijn geweest, gelijk Gousouratta pas 40 of 42 jaare voor onze komste onder de gehoorzaamheid van den Mogol eerst gebragt is, zijnde hetzelve de vrugtbaarste provincie van geheel Indien, magtig, rijk, vol steden, dorpen en vlekken geweest, ja men heeft in hetzelve wel 20000 bewoonde plaatsen gehad, waar onder Souratta, Brootchchia, Gangeer, Goya, Cambaya, Dui, Patepatane, Man-

gelaar, Gandene, Nausary, Gandive en Basara of Bel-saca voor de voornaamste zeesteden werden gehouden.

Het is door diverse historien genoegzaam bekend, hoedanig deeze landen bevorens onder verscheyde heydensche Vorsten gesorteerd, mitsgaders door langheid van tijd successive door Mogolse Monarchen, die de inlanders Indoestanse kizers noemen, verovert zijnde geworden, zoo meede van wat afkomst of uyt wat geslagt de Mogollen haar oorspronk hebben genoomen, om welke redene ik daar van geen ander gewag zal maken, dan dat deeze Indoestanse Vorsten tot den jaare 1707 altoos een volkomen souverainiteyt hebben g'exerceert, zoo wel over leeven als dood, eere, staat en rijkdomme van groote en kleene, considereerende alle onderdanen als lijfeigenen en dependeerende alles van haar vrije wil. Dog om deezen tijd is dit gezag en vermogen allengskens afgenoomen, principaal daar den aanwas en het vermogen der Marrhettiers off Zewase volkeren, alzoo genoemd na den stigter of grondlegger van hunne prezente mogendheid, zijnde geweest eene Sewagie of Souagie, rebel van den Visrapoersen koning. Hij verliet over ruym 100 jaaren het Hoff van zijn vader en voerden alomme, tot selfs in Soeratta, swaare oorlogen tegens den Mogol, van wien hij a°. 1666 wel door list van eenen Ragia Jessing onder contributie gesteld wierd, dog nog dat zelve jaar zig daar van heeft ontslagen met zijn vlugt na Deccan, mitsgaders door de daar op behaalde overwinningen van verscheide daaromstreeks leggende landen en stede, de novo zodanig in magt aangegroeid is, dat den Mogol Orang Selph, a°. 1675 off daaromtrend, genoodzaakt wierd met hem in alliantie te treden, dat namentlijk alle hostiliteyten vice versa cesseeren en den Mogol aan hem afstaan zoude een vierde gedeelte der inkomsten van de lande, langs die kust gelegen, en

tot welkers invordering hij alomme de nodige manschappen konde senden; — een verbond waarlijk zoo nadelig voor de Mogolse Vorsten, dat men voor het grootste gedeelte daaraan wel mag toeschrijven het generaale en praesente verval van hunne majesteit en luyster: want de Marrhetties hebben het hier door nu al zoo verre gebragt dat Amedabaath weder ingeslooten is en zij ten platten landen en in Brodera ten eenemaal meester zijn, houdende niet alleen hunne besetting in de steeden Brootchia en elders, maar excerceeren ook alomme zodanig een magt en authoriteit, dat zelfs den Souratsche Gouvern. naauwelijks een half mijl buyten de stad durft komen. Waarbij nog accedeert, dat haare navale magt zedert a°. 1739 al mede zodanig geaccresseert is, dat er geen schip genoegzaam de rivier kan uyt of inkomen, welk een en ander dan niet minder evident demonstreert, in wat voor een chaos van elende en beklagenswaardigen toestand dit land en inwoonderen teffens verseeën: want zoo min koop- als landman durft iets naamswaardigs onderneemen uyt vreesse voor rooff en plundering van deeze, bij de Mooren te regt gent gemems of rovers, wiens Vorst zijn zetel houd in de stad en vesting Satara, circa 70 à 75 mijl van Souratte, alwaar hij, zoo wel als zijne zoo genaamde Rijksvorsten, in de onder haar verdeelden steeden en landen een pragtig hof houd en ten eenemaal souvereyn regeert, gevende en sendende alomme zijne beveelen en volk, ter vermeerdering van zijne mogendheid. Ja hij pretendeert zelfs uyt hoofde van eygendom de volkomene heerschappije, en alhoewel hier toe de apparentie voor als nog niet zeer favorabel schijnt, zoo heeft hij het dog egter zoo verre gebragt, dat den presente Mogolsche Monarch, wiens predecesseurs men weleer als een volmaakt voorbeeld der onbepaalde heerschappij heeft

aangemerkt, tegenwoordig al te boek werd gesteld voor een creatuur van ged^e Marrhettiers, zonder wiens toedoen of begeerten der zelven niet staande blijven of iets verrigten kan, waarlijk een wonderbaarlijke omkeeringe van staad, te meer door dien sedert dat de schatten van deeze monarchie door den berugte Persische usurpateur Thomas Coeli Chan (alias Nader Sjah) a°. 1739 verovert zijn, des Vorsten inkomen thans naauwelijks bestaanbaar werd geoordeelt, tot de orde guastos, staadhouderij etc. Niet om dat het land en de inwoonderen d'orde schatting niet opbrengen kunnen, maar om dat de regenten zijn magt onder haar verdeelt en zig zijne gehoorzaamheid ontrocken hebben, in zoo verre dat zijne beveelen kragteloos en d'inkomsten van de verafgelegene plaatzen onder haar en de Marrhetties gepartageert werden, in dier voegen dat aan de Vorst niet meer werd geoffereert dan hetgeene zij willen quijt weezen, behoudende dus maar in schijn den naam van

V. Aleingier (omringer des waerelds), off eygentlijk Aureng-zeeb, zijnde een perzoon van een geposeerd verstand en afstammende van den Mogol Moeoddien. Hij heeft a°. 1754 door behulp der Marrhetties den thron bekloppen en zijn neeff en antecesseur Echmet Cha, soon van zijn Majesteit Machmet Cha, benevens desselfs moeder gevangen genoomen en vervolgens om het leeven laten brengen, hebbende tans vier zoonen, die haar mondige jaaren hebben bereykt en alle rijksvergaderingen bijwoonen. Haar ouderdom, naturellen etc. vind ik niet beschreeven; dog het is zeker dat zij met impatentie haar vaders overlijden te gemoed zien en alle met even veel regt de kroon komen te pretendeeren, zo dat er bij 's Vorsten overlijden weder een generaale broederkrijg staat te volgen, naa het exempel van a°. 1712, wanneer alle vier

de zoons van den Mogol Sjah Aalen Bhadat martelaars van staat zijn geworden, het Hoff geduurende al dien tijd een toneel van verwardheeden uytgeleverd en eyndelijk te wege gebragt heeft, het presente verval en de ruine van dit heerlijk rijk en dies ingezetenen omtrent welkers

VI. Aard, zeeden, godsdienst, gewoontens en regeeringswijze ik niet anders zal aanhaalen, dan dat door de vuyle en beestagtige levenswijze van den landaard, al heel veel stank in de lugt exhaleert, 't geen wel het meeste contribueert tot de inflameerende ziekten, die alhier principaal onder de Benjanen zoo sterk in zwang gaan. Anderzints is de lugt alomme gezond en aangenaam, 't water soet en visrijk en het aardrijk vet en voedzaam, met schoone velden door ploegt, dog requireert naarstiger handen tot dies bebouwing. Het jaar werd door den Moor in drie, dog door ons te regt in vier saysoenen verdeelt, te weeten: de regentijd van Junij tot Aug. incluys, wanneer men aldaar uyt het Westen en Zuydwesten hevige stormwinden met zwaare en gestadige reegen aantreft, waar door de vaart geslooten en de weegen onbruykbaar werden, den landman intusschen zijn land beploegt en tot bebouwing klaar maakt. In September, October en November is de lugt getempert, en 't welk aan de Zuydwesten winden, die alsdan nog waayen, de beste tijd is om de rhee de te bezeylen, terwijl de vaart dan weder open gaat, de wegen bruykbaar werden, den weever zijn geweeft aan den drukker overgeeft, den coopman weid en zeyd komt afzacken en den landman volbrengt hetgeene hij in den regentijd heeft staken moeten.

Decemb., Jan. en Feb. maken de koude tijd door de gestadige sterke noorde winden, dewelke de scheepen al heel veel in hunne reize doet vertragen, dog

aan den tuynman een spoedige en opulente oegst produceert en de beste tijd en gelegentheid uytlevert tot den inzaam en in gereedheid bringing der landsproducten. En in Maart, April en Mey, wanneer de noorde en z.weste winden, die in 't laatst van April al heel stijff beginnen door te staan en 't aldaar extra orde heet is, gaat den afscheep en verzending greetig voort, door allerhande slag van natien, dewelke alhier gezeten zijn en zig tot den handel begeeven hebben, alhoewel onder den origineelen landaart van Indoestan en Gousouratte eigendlijk maar gerekend worden de Mooren en Heydenen, dewelke, schoon al te zamen Muhammeedaanen geheeten zijñ, egter bijzondere naturellen hebben.

De Mooren werden in drie capitaale sectens als Patane, Mogollen en Indoestanders, buyten nog eenige kleene castas, als sayeds, leet en seegh onderscheiden, zijnde in 't generaal hoegmoedig in voorspoed, neerslagtig in tegenspoed, arm en egter hovaardig, blode tegens hunne vijanden, stout tegen den geene die zij overwonnen hebben, onagtzaam in 't verteeren en traag tot den arbeid, valsch, arglistig, wantrouwig en ondankebaar, niets doende dan met een vooruytzigt van dubbelde vergelding. En wat aanbelangd de heydenen, dewelke principaal werden verdeelt in Persies, Benjanen en Jentiven, schoon dezelve de meeste hoedanigheeden der Mooren ingesogen hebben, zoo is de eerste soort, of de Persies, dog een werkzaam volk, die een goede ordre onderhouden en zig meest ernennen met den landbouw en het aanmaken van kleeden, waar in zij bijzonder afgeregt zijn, zig zodanig bejiveren, dat men absolut aan haar wel mag toeschrijven, dat de negotie en fabrique tot nog toe in geen verder verval zijn geraakt, en alhoewel men aan de Jentiven al meede in cas sujet veel verschuldigt is, zoo zijn

daar en tegen de Benjanen nergens anders op afgeregt dan op den handel, waar in zij van haar kindsche jaaren als opgevoed en zoo allenskens bequaam gemaakt werden tot den grootsten handel, die ooyt door cooplieden kan gedreeven worden.

Haar religie, dewelke principaal op staatzugt en hoogmoed gebouwt en door overheering, partijschap en onderducking bevordert en bevestigt werd, is afgodisch en bijzonder superstitieux, na de wijze van Pythagoras, hetwelk nevens de menigvuldige feestdagen de wezentlijke reeden uytlevert, dat zij de helft van 't jaar ledig doorbrengen en ons al veelmaalen verleen maken, wanneer men haar dienst benodigt is. Hier bij komt nu nog dat de costume, bij haar destoeer genaamt, de basis van alle hunne handelingen uytmaakt, buyten 't welke zij niets onderneemen zullen nog daar van af te brengen weezen dan door middel van geschenken, want 't geld is hun grootste afgod en in zodanig een estiem, dat men aan de eene kant niets zonder 't zelve kan uytregten, en aan de andere kant in tegendeel wederom alles door dit middel kan onderneemen en ter uytvoer brengen, tot selfs bij de regeering en zoo genaamde geestelijke regter, alwaar de geldzugt op den zetel geplaatst 't hoogste gezag voerd, en door corruppeering alles verkreegen en afgemaakt kan worden wat er maar komt voor te vallen, tot doodslag, bloedschande, valsche eedswearing en meer andere gruweldaden incluys, werdende den geaccuseerden door den easy of geestelijken regter meermelt daarvan gereleveert en vrij gesprooken.

VII. Wat nu wijders aangaat de regten en prerogativen, die de Comp. in dit rijk boven alle andere natien, bij firmans, hasbulhokkums etc. successive in den jaare 1618, 1627, 1632, 1633, 1634, 1635, 1638, 1643, 1645, 1650, 1654, 1657, 1662, 1664, 1690, 1712

en 1729 tot voortzetting van haren handel verkreegen heeft, dezelve behelsen in substantie:

Art. 1. Het excerceeren van eenen gerusten en vredigen handel alomme in zijn Majesteits landen, zonder hindernis van iemand, zoo wel bij den aanbreng als vervoer in alle zodanige handelwhaaren tegen al zulke prijzen en met diergelijke perzoonen als wij te raaden zullen worden en zulks onder betaling van $2\frac{1}{2}$ pct. thol eens, of zonder dat ons iemand van de goederen, bij aanbreng vertholt wezende, bij een vorderen vervoer hetzelfde zal mogen afvorderen.

Art. 2. De goederen in Agra ingekogt mogen niet hoger dan met 20 en die van Amedabaath met 5 pct. gecargeert worden; dog daar en tegen zijn die van Brootchia, Souratte en daar omstreeks vallende en door ons ingezameld werdende, geen de minste cargeering subject, maar moeten berekend worden na den reëelen inkoop.

Art. 3. Alle goederen tot gebruyk en schenkagie dienende, item provisien en meer andere van dien aard, zijn van den thol gelibereert.

Art. 4. De thol behoeven wij nergens dan in de stad Souratte te betalen.

Art. 5. Wij en onze coopmanschappen moeten over al beschermt en begeleid worden, zonder eenige schattingen, rhederijen, hoofdgeld etc. subject te weezen.

Art. 6. Zijn Majesteits landen traverseerende, mogen wij gaan, item zoo veel weegs daags afleggen en halte houden op al zulke plaatsen als wij begeeren, zonder ons eenig onregt aan te doen.

Art. 7. Op den aanbreng van coopmanschappen mogen wij dezelve in onze pakhuyzen naa welgevallen opleggen, zonder dat ons iemand zal mogen dwingen dezelve in 't tholhuys te brengen.

Art. 8. Makelaars en andere bediendens kunnen wij

in dienst neemen en weder verstoten na ons welgevallen, en de regenten mogen dezelve niet in arrest neemen.

Art. 9. Tot het helpen inne onzer uytstaande gelden moeten de regenten aan ons alle mogelijke middelen attribueeren, en mogen aan onse debiteuren geen de minste protectie bewijzen.

Art. 10. De regenten moeten alle hulpe en vriendschap bewijzen, zonder haar nogtans te mogen bemoeijen met de geschillen, die onder ons mogte komen te ontstaan.

Art. 11. Karren, cameelen, ossen etc. mogen wij huuren naa onze begeerten.

Art. 12. De coopliden, die met onze scheepen in perzoon gaan, dan wel haare goederen op fragt daar mede verzenden, zullen door niemand eenige hinderenis mogen aangedaan werden.

Art. 13. In de buyten stad van Souratte mogen wij eigen grond kopen en daar op bouwen woninge en pakhuyzen tot gebruyk.

Art. 14. Ons volk weglopende of zig verstekende, moeten de regenten dezelve laten opvatten en aan ons overgeeven, zonder dat iemand zullen mogen dwingen tot het muhammedisdom.

Art. 15. Onze dienaaren overleeden weezende, mogen de regenten zig met derzelver nalatenschap niet bemoeijen off die voor den koning aanslaan.

Art. 16 of laatstelijk. Het huys in de stad Souratte van den overleden Gouverneur Atabaar Chan is aan ons tot een gestadig verblijf geschonken, onder restrictie van daar aan niet te mogen maken punten of bolwerken, nog daar op te brengen groot of klein geschut.

Boven dit alles heeft de Comp. zoo bij geschriften als op mondeling verzoek en door de gewoonte van de regenten nog verkreegen, als;

Bij geschriften:

De afschaffing der huurpenningen van zeker stuk land a°. 1745.

Het reguleeren van de tholl der goederen door particularieren onder ons sorteerende op den zelfen voet als die van de Comp.

Het verleen van protectie aan inlandsche kooplieden en onderdanen van den Mogol.

Den thollvrijen vervoer van 't geene dat eens vertholt is.

De opregting van een steene beschoeing aan de rivierkant langs de werff.

D'extractie van twee steene wonings op de twee hoekbeeren van ged^e beschoeing.

D'opregting van een steene muur 2 à 3 mans lengte hoog, rondsom het land dat de Comp. in eygendom heeft.

Den afscheep en ontlossing der goederen, zo wel op Compagnies werff als op de gewoone tholplaatsen te mogen verrigten.

Onze bediendens, hetzij makelaars off cooplieden etc. mogen door de regenten niet opgevat, in arrest gezet, dan wel eenig geweld aangedaan werden, maar moeten, zoo wanneer iets tegen dezelve in te brengen hebben, sulks aan den Directeur aangeeven, die als dan gehouden blijft goed regt te doen.

Alles wat door de Mogolsche Koninge bij firmans en door de successive Gouverneurs bij geschriften boven dien is toegestaan, zal volkomen blijven stand grijpen.

In zelfver voegen meede hetgeene de Comp. op mondeling verzoek en door gewoonte verkreegen heeft en het welk bestaande is in:

Den opbouw van een latthy binnen de stad a°. 1740 en dies converteering in een compleet pakhuys a°. 1746.

De donatie tacite van de gemeene weg, waardoor Compagnies thuyn en de werff van elkanderen gescheiden wierd a°. 1748.

D'extractie op Comp. werff van een tweede latthy a°. 1748, zoo meede van derde a°. 1735..

Het passeeren en verleenen van de nodige coopbrieven van Comp. grond, als een direct op de naam van de Comp. en de andere op die van de heer Schreuder a°. 1749.

De bereeckening netto van $2\frac{1}{2}$ pct. thol van hetgeene de pakhuysmeester wezentlijk in de latthy ontfangen heeft a°. 1749.

De bepaling van ged^e thol na de opgave van Compagnies makelaars a°. 1750.

De vermunting van het Japans koper tot peisen a°. 1750. en

Het apprehendeeren der schuldenaaren, zoo wel van de Comp. als van haar onderhorige.

Van het 2, 3, 4, 6, 7, 11, 13 en 15 articul en het toegestaane door de regenten jousseert de Comp. genoegzaam volkomen, dog van het 1, 8 en 12 maar ten deele, en het overige nevens 5, 9, 10, 14 en 16 art. werd opentlijk geinfringeert door eene generaale disobedientie der regenten: want in steede van een vredige handel te exerceeren, zoekt men ons alomme te dwarsboomen door aanhouding der afkoomende caravanen off caffilas, arresteering onzer inlandsche die-naaren en afpersing van een menigte rhederijen etc., dat teffens dan ook ten klaarsten aantoonde wat voor hulp en vriendschap de Comp. van de regenten komt te genieten en wat staat er op deeze firmans en gunstbrieven te maken is. Ja indien het nut en nodig ware alhier voort te gaan met een beschrijving van de successive nadelige gebeurtenisse daaromtrend, zoo zoude ik uw Hoog Edelhedens door een dechifratie van on-

telbare cruelle en geweldadige behandelingen, zedert den beginne tot heden door de moorsche regenten etc. de onse aangedaan, evident komen te demonstreeren, dat de Comp. al voor lange weinig meerder als een vasal off onderdaan is gerespecteerd geworden. Dog nadien zulks alleen zoude uytleeveren een werk van volume, hetwelk geenzints met de natuur van een recueil zoude overeenkomen, en het boven dien uw Hoog Edelhedens niet onbekend is, dat men door het slegte tractement der moorsche regenten a°. 1649, 1675, 1705 en 1748 genoodzaakt geweest is Souratte te ruymen en wij Companies billijke pretensien met de wapenen hebben moeten regtvaardigen, zoo zal ik mij daaromtrent ook niet ophouden, maar in alle eerbied refereren tot de archieven van dien tijd, principaal tot het g'occureerde zedert a°. 1696 tot 1705, off ten tijde dat de Comp. zig heeft verbonden om der Mooren scheepen, na Mocha navigeerende, voor piraterijen te beschermen en te bevrijden, alzoo dezelve geduurende al dien tijd zeer slaafagtig heeft moeten gebukt gaan onder de gevaarlijke consequentien van die zoo genaamde moet-silca of dwangschrift, waar door se niet alleen merkelyk in haar reputatie is gekrenkt, onze bediendens in boeijen en banden gezet, d'Europeen zonder onderscheid gebragt tot de uysterste veragting, maar ook nog daar en boven door de hier uyt ontstane rooff der specerijen etc., is te beurt gevallen een importante schade van *f* 1225899,7,8 ligt off *f* 980719,10 swaar geld.

En nadien ik hier meede gevoordert ben tot 't articul van den handel die de maatschappij in deeze landen exerceert, zoo zal ik, om in alles na ordre te procedeeeren, eer en alvorens daar toe overgaande, uw Hoog Edelhedens zoo na mogelijk onder het oog te brengen de wezentlijke en principaale werktuygen,

waar door dezelve aan de gang gebragt en voortgezet diend te werden; ik meene de

VIII. makelaars van de Comp., van welke bedienens er 2 te Souratte, 1 te Brootchia, 1 te Hetsmandiu en 1 te Amedabaath alsnog te vinden zijn. Deeze genieten van den reëlen ver- en inkoop te plaatze voormelt 1 pct.; dog van de ordinaire aanbestedingen trekken zij Comp. weger niets, maar moeten de beloning van haare moeyte zoeken bij den leverantier, zoo veel en zoo weinig als zij lieden daaromtrent met den anderen kunnen accordeeren; en alhoewel zulks voor het uyerlijke geen nadeel aan de Comp. toebrengt, zoo spreekt het dog van zelfs, dat de leverancier niet alleen dit, maar zelfs nog meer de Comp. weder ten lasten brengt, door eene duurdere aanrekening der te levere leiwaden, alwaaromme en omdat het billijk en regtmatic is, dat een arbeider zijn loon geniete, ik het voor de belang der maatschappij ten alleruyterste noodzakelijk oordeele, dat men deeze methode ten eersten afschaffen en Comp. makelaars toeleggen één ten honderd van alle aanbestedingen, die door haar behulp werden volbragt, dog in tegendeel niets van die goederen, waar toe zij geen coopliden off leveranciers hebben weeten op te doen, en sulks om de andere makelaars, die men alhier buyten haar nog heeft, te ruineeren en 's Comp. makelaars aan te zetten voor den dienst, dewelke men van haar komt te requireeren, meer en meer te vigileeren, hetgeen ten opzigte van de Souratse makelaars van veel consideratie is: want niet alleen dat zij bij verkooping de koop sluyten, bij de aanbesteding met de leveranciers contracteeren, voor de voldoening en voor uytverstrekte penningen caveeren, en bij de vertholling present zijn moeten, maar ook nog daar en boven alle zakelijkheeden bij de regeering dienen voor te dragen

en de ontstaane geschillen te accommodeeren, geschiedende genoegzaam niets, tot zelfs het doen van geschenken incluys waaromtrent haar presentie of advis niet werd gerequireert en waar door zij volkome in staat gestelt worden, de negotie na haar zin te dirigeren, den koopman ten eenemaal te degouteeren binnen Compagnies logie te verschijnen en de Comp. van de kant van de regeering aan een hoope moeilijkheeden te helpen, zoo als zulks alles wel eer en te meermaalen tot geen gering nadeel van de Comp. door haar is geeffectueert, mitsgaders omstandig kan worden beoogt bij de successive van Souratte zedert a°. 1670 tot 1700 ontfangen papieren, waaraan mij voor tegenwoordig zal refereeren, en deezen aangaande nog maar noteeren, dat d'openhartige verklaring der Souratse Ministers bij haar missive van den 14 May jonstl., dat den handel thans zodanig van de makelaars dependeerden, dat er selfs geen enkeld coopman gevonden wierd, die zonder haar consent één stuk goed van de Comp. durfden aanslaan, en waar door zij het spel zodanig meester zijn, dat de Comp. van de goed- en quaadwilligheid van haare bediendens dependeert en dus te vreedten zijn moet met te accepteren wat zij willen quijt weezen, mij billijk en met reeden doet dugten, dat de maatschappij daar door, alschoon de ministers daar bij beloven door alle practicabele middelen van deeze al vrij verregaande dependentie zig te zullen tragten te ontslaan, bereeds al een groot nadeel geleeden en nog te wagten heeft, bij aldien de ministers eenigzints mogten worden belet in de prompte executie van de dieswegens bij onze jongste gemeene en secreete rescriptien van den 15 Novemb. laatstl. gestelde hoog nodige ordres, waar aan ik mij, om alle prolixiteyt en refitur zoo veel mogelijk te vermeide, gedraagen en al verder noteeren, dat

IX. de vertholling van Comp. handelwhaaren ten genoegen van den duwan van den stads Gouverneur volbragt werd en als wanneer men onder een menigte geschenkjes aan deeze en geene, tot zelfs den ruyter die de goederen begeleid, dezelve gelargeerd krijgt.

Den thol nu, zoo wel van den in- als van den uytvoer, gelijk bekend is, bedraagt twee en een half ten honderd, sonder meer, hetwelk na den waaren inkoop off opgaave van den makelaar berekent zijnde, te Souratte in contant voldaan werd, te weeten: van de rethouren, terwijl men van den invoer altoos betaalt met dezelve goederen, die men ter vertholling aanbrengt, als bij voorbeeld van 100 canassers zuyker $2\frac{1}{2}$, en dus met al het andere na advenant, dat ter zake van de hoge taxatie der tholbediendens vrij voordeliger uytkomt. Wenschelijk waare het maar, dat de Compagnie in 't generaal en voornamentlijk omtrent den in- en afscheep wat meerder vrijheid konde genieten off ten minsten, als in Bengalen, jousseerden van dat prerogatieff dat den directeur van de Comp. het bewind genoegzaam over den thol heeft, de paspoorten voor de coopmanschappen in perzoon onderteekent, verzegeld en aan de coopliden verleend, mitsgaders boven dien nog van verscheide andere voorregten gaudeert, dewelke tegens de bezwaarnissen, precisiteiten en extraordinaire ordres, die men in Souratte omtrent 's Konings thollen subject is, geconsidereert zijnde, een groot verschil komt uyt te leveren.

En alschoon men daaromtrent geen volkome verandering ten goede heeft kunnen obtineeren, zoo schijnt het dog egter, dat men op merkelyk verzoek en door een stilzwijgende ingevoerde gewoonte in veele opzigten nog al redelyk wel en vrij meerder dan bevorens gereusseert heeft, zoo als hier voor onder het chapiter der regten en prerogativen aangewezen en nevens het

verdere hier toe betreckelijk bij de consideratien over den particulieren vaart en handel van den heer Schreuder, sub dato 2 Maart 1746, heel distinct beschreeven werd, waar aan mij in alle eerbied gerefereert hebbende overstappen tot den

X. verthier van coopmanschappen, als dewelke het fonds moet produceeren, waar uyt de lasten betaalt, den inkoop gedaan en de winsten gebooren moeten werden.

En nademaal ik hier voor beschreeven hebbe de plaatse werwaarts al meede eenige goederen ten verkoop gezonden worden, zoo zal daar van hier geen verder gewag maken, maar met relatie tot d'aloude maniere van verkopinge, die men in Souratte observeert, aanhalen:

Dat den verkoop dog volgens d'ordre bij resolutie beraamd zijnde, bij billetten alomme bekend gestelt, op den gestipuleerden tijd vergadering beleyt, alle kooplieden of hunne gemagtigden binnen de logie en op de voorzaale der vergadering verzogt, en tefens rondgekeken moet werden, offer somwijlen eenige coopliden buyten stonden, die scrupuleus waaren om binnen te komen; zoo ja, dezelve als dan al meede binne te nodigen en door een vriendelijk onthaal haar en alle andere doen zien, dat bij de Comp. geen afzondering of preferentie plaats vind, maar alle en een ygelijk, in zoo verre capabel zijn tot de koop, werden geadmitteert.

Geen kooplieden meer opdagende, moeten de prijzen opgenoomen en geresumeert en zoo wel den hoogsten als laagsten bieder tot een hoger bod aangemaand.

Hetwelk verrigt en de prijzen bestaanbaar zijnde, de goederen aan den meestbiedende moeten toegezegd worden, onder zodanige conditie als zij bevorens bedingen, het zij op 3 à 4 maanden tijd met 3 pct. ra-

bath, als een methode zijnde die van oudsher gepractiseert en dwelke niet zal kunnen worden afgeschaft, zonder daar over in moeilijkheeden te geraaken met de kooplieden, aan dewelke, onder wat voorwendzel het ook zoude weezen, geene der door haar gekogte koopmanschappen mogen afgegeeven werden, zonder dat alvorens de betaling voor zulke goederen als zij requireeren, in cassa geschied is, ten eynde de Comp. voor banquerouten te bevrijden, dewelke men bij het contrarie ontegenzeggelijk te wagten heeft, terwijl men omtrent ged. coopliden nog wel mag observeeren, dat men d'oude, in zoo verre haar bod etc. met anderen eguaal is, eenigermate prefereert, ten eynde haar hierdoor meer en meer te animeeren en altoos een genoegzaam getal kooplieden tot den inkoop van Comp. handelwhaaren aan handen te hebben, dewelke geduurende de boekjaaren van 1750 tot 1755 aan winst hebben afgeworpen, als:

In 't boekjaar 1750¹/₁ f 888770, 1 of 124³/₈ pCt.

„ „ 175¹/₂ - 559660, 8 „ 108³/₄ „

„ „ 175²/₃ - 867471,17 „ 246¹/₂ „

„ „ 175³/₄ - 538281,88 „ 150 „

„ „ 175⁴/₅ - 595286,15 „ 137¹/₄ „

dan wel te zamen f 3449470, 9, 8 of 145¹/₄ pCt. schaars, of door den anderen geslagen f 689894,11²/₅ of 145¹/₄ pCt. schaars. Vertoonende 't rendement van 't jongst afgelegde boekjaar d' a°. 1755/6, blijkens Souratse miss. van dato 14 May deezes jaars, maar een verkoop van

		pCt.
50327	garrioffelnagulen met een advans van	1125 ¹ / ₂
36248 ¹ / ₂	„ notenmuscaten „	1272 ¹ / ₂
3523 ¹ / ₄	„ fouly „	945 ³ / ₄
259286 ¹ / ₈	„ koper Japans in staven „	188 ¹ / ₄
25654 ³ / ₄	„ „ „ platen „	53 ¹ / ₈
60028 ⁷ / ₈	„ „ Hungaards „ „	33 ¹ / ₄

	pCt.
72803 ¹ / ₄ ƒ koper Noordgaards in platen	
met een advans van	29 ³ / ₄
5642 ³ / ₈ „ „ Sweedsche muntpl. „	35
48810 ⁷ / ₈ „ thin Malaks „	30 ⁵ / ₈
81569 ¹ / ₄ „ „ Bancas „	20 ⁵ / ₈
12890 ³ / ₈ „ loot „	24 ³ / ₄
163195 ¹ / ₈ „ ijzer plat in staven „	44 ⁵ / ₈
288955 ¹ / ₈ „ spiaulter „	13 ⁵ / ₈
15740 „ mony roode „	81 ³ / ₄
2261663 „ poeder zuyker „	61 ³ / ₃
35776 ¹ / ₂ „ elephantstanden in zoort „	33 ¹ / ₈
1023 ³ / ₄ „ schilpadshoorn „	24 ¹ / ₈
35440 „ arreek cheribons „	19 ⁵ / ₈
6811 „ benjuin ord. witte „	6 ¹ / ₈
15639 „ „ Souratte „	1 ¹ / ₈
6239 ¹ / ₄ „ alluin witte Chineese „	23 ⁷ / ₈
11458 „ coralen glaazen „	30 ³ / ₈
2799 ¹ / ₈ „ hartroekkie of hedde „	29 ⁷ / ₈
1843 „ lode „	128 ¹ / ₂
porcelaine chineese in zoort „	36
556 kan fransche wijn „	76 ⁵ / ₈
33 „ azijn hollands „	441 ⁷ / ₈
212 „ secq fransche „	44 ¹ / ₈
48 ƒ oly coeli lawang „	57 ⁴ / ₈
73 kanñ oly van olijven „	36 ¹ / ₄
25600 kanñ arak met een advans van	4 ³ / ₈
61109 ƒ alluyn van Ketsman-	
diu, met een verlies van	39 ⁵ / ₈
3190 ¹ / ₄ „ aguilhout inzoort, met een verlies	
van	76
200 ³ / ₄ „ salamangi off thierkaly, met een ver-	
lies van	9 ¹ / ₄
789 ⁵ / ₈ „ charata off sjarata, met een ver-	
lies van	9 ¹ / ₄

	pCt.
7294 ¹ / ₄ ₧ lange peeper, met een verlies van	67 ⁷ / ₈
2293260 p ^l valsche paarlen, „	267 ⁷ / ₈
571 kanñ rode caabsche wijn „	37
4970 ¹ / ₄ dito witte „ „	49 ³ / ₄
1606 ¹ / ₂ ₧ quickzilver chinees „	15 ⁵ / ₈

Dan wel door den anderen met een advans van 109⁵/₈ pCt. off 684912,8.

Op alle de voors. goederen een vaste prijs te beraamen, is om redenen dezelve, buyten de specerijen en 't Japans staafkoper, door Europeese en andere natien werden aangebragt, niet wel doenelijk, dog op de specerijen, waar van de maatschappij volkomen meester is, heeft het de heeren Majores en uw Hoog Edelhe- dens successive behaagt, zodanig een prijs te stellen, dat dezelve zedert a°. 1640 tot heeden, te weeten: de nagulen van 17³/₅ tot 105, de nooten 6²/₅ tot 60, de fouly 25 tot 130, de canneel 6²/₅ tot 84 zwaare stuyvers het ₧ vermeerderd zijn, alhoewel aan d'andere kant den verthier weder merkelyk vermindert is: want a°. 1640, en om die tijd, heeft men door den anderen geslagen jaarlijks 70000 ₧ nagelen en zed^t a°. 1745/6 tot 1754/5 maar 39821 ₧; 119006 ₧ nooten en zed^t a°. 1745/6 tot 1754/5 maar 22018 ₧; 15476 ₧ fouly en zed^t a°. 1745/6 tot 1754/5 maar 1646 ₧; 15815 ₧ canneel en zed^t 1745/6 tot 1754/5 maar 1972 ₧, mitsgad^s anno 1692 selfs over de 20000 ₧ nagulen in de tijd van 9 maanden tegens 81 zwaare stuyvers van de hand gezet.

En niet alleen dat het met deeze goudader van de Comp. dusdanig gelegen is, maar bij aldien men den gantschen verthier, schoon zedert een jaar of vijf weder eenigermate opgeloken, in zijn binnenste beschouwt, zal men bevinden, dat 't tot nog toe in 't gene- raal heel veel verschild met de voorgaande tijden. Om

zulks nu te beweerden heeft men maar eens zijn oog te slaan op den handel. Item, verzending van contanten, die de Comp. a°. 1630 en lange jaaren daarna in Souratte exerceerden, als wanneer men zal ontwaaren, dat dezelve altoen met den anderen ruym 26 en thans naauwlijks 16 thonnen schats heeft gemonteert en waardoor ten evidenste consteerd, dat den handel van de Compagnie in Souratte ruym een derde van haar vorige glans en luyster verlooren heeft.

En alhoewel ik gepersuadeert ben, dat uw Hoog Edelhedens de oorzake van dien volkome bewust zijn, zoo kan ik egter uyt hoofde van de vrijheid, die uw Hoog Edelhedens aan mij bij opdraging van dit schriftuur hebben gelieven te vergunnen, niet stilzwijgende voorbijgaan, dat my de wezenlijke en principaale grondoorzake daar van eenigermate schijnt voortkomstig te wezen uyt een verkeerde timiditeyt van 's Compagnies dienaaren, met zig altoos bij verkoop zoo naauw te binden aan den uystersten penning of juyste basaars prijzen, dat indien zij maar voor den koper 2 à 3 pCt. advans daar op konde bereekenen, dezelve liever niet van de hand zetten, maar tot een nader en beeter gelegenheid aanhouden willen, zonder eens te reflecteeren op de ongemeene wisselvallig- en ongestadigheid van de markt, die bij een onverwagte vervulling aanstonds 10 en meer pCt. komt te dalen.

Dat, zegge ik, mag men al meede wel eenigsints voor de redenen aanmerken van dien slegten verthier, alzoo daar uyt voortvloed, dat de Comp. met zijne goederen moet blijven zitten, den coopman met zijn geld bij onse competeuren te markt gaat en den handel der Engelschen, die van de Comp. zoo merkelyk, tot zelfs een milloen, excedeert, hetgeen onwedersprekelyk met er tijd en wanneer de regenten aldaar wat redelyker worden, wel eenigzints door een verbeterde

wijze van doen en handelen ten voordeele veranderen zoude, principaal wanneer men buyten de bereeds ten dien eynde seer loffelijk geïntroduceerde methode, nog observeerde eene jaarlijkse vroegtijdige verzending van alle zodanige goederen als de bediendens aldaar requireeren, en die zij sustineeren binnen een jaar te zullen kunnen verthieren, al was het schoon met een gering advans, ja zelfs voor een enkelde reis met wat verlies op eenige derzelve, die door eene ruymen aanbreng van andere natien tusschen den eysch en dies voldoening ongewild zijn geworden, ten eynde den handel daar door weder te vergrooten, onze competitoren voor te koomen en alzoo te bewaarheeden, dat een verlies te regter tijd zelfs profijt en voordeel geeft, mitsgaders bij aldien dit alles, gelijk wij voor 't vervolg willen hoopen en thans vast vertrouwen, nog verzelt gaat van een waare en trouwe directie omtrent de behartiging van Comp. interest, waar toe een naauwe toezigt van uw Hoog Edelhedens veel contribueeren kan en de Ministers met betrekking tot den:

XI. inkoop van lijnwaden, altoos ingesteld zullen worden tot het doen van vroegtijdige aanbestedingen en de al van den beginne g'ïntroduceerde, mitsgaders tans ten eenemale onvermijdelijk gewordenen vooruytverstrekingen van contanten op dezelve, dat ord. in April of Mey geschieden moet. En alzoo ik hier meede gevordert ben tot de fabricquen en producten, die het Indoestance en Gouseratse rijk komt uyt te leveren, mitsgaders hiervan onder de etablissementen aangewezen hebbende verscheide sorteerings van catoene kleeden etc., die alhier voor de Comp. werden genegotieert, zoo zal mij dienaangaande niet verder explicceeren, maar nog alleen aanmerken, dat bij den ontfang der Vaderlandsche en Indische eysschen, hetwelk ord. met het eerste schip geschied, de verdeling op het hoofd-

comptoir gemaakt en aan de residenten der binnen-comptoiren moet overgezonden worden; dewelke al aanstonds bij den ontfangst dezer repartitie handen aan 't werk slaan en zorge dragen moeten, dat het aanbestedene deugdzaam en vroegtijdig voldaan werd, ten welken eynde zij gehouden zijn den inzaam zoo veel mogelijk in perzoon te verrigten en dezelve niet ter betragting van hun gemak, door hunne benjanen of makelaars te laten effect sorteeren. Terwijl om zulks zoo veel mogelijk te prevenieeren, de residenten verplicht zijn van al hetgeene door haar ingekogt word, dubbelde monsters aan te houden en dus dezelve altoos met haare superscriptien na 't hoofdcomptoir te zenden, op dat de tijd zulks permitteerende, de nog jongst gevenereerde ordre der heeren Majores, sub dato 10 October 1754, d'afkomende rethouren daar tegen kunnen werden geconfronteerd, mitsgaders zoo wanneer niet met dezelve accordeeren of contrarie de ordre gehandeld was, voor hun reekening weder terug gezonden kunnen werden.

De questie of het voor de Comp. niet voordeeliger zoude weezen, dat de binnen-comptoiren afgeschaft en den gantschen inzaam op het hoofdcomptoir volbragt wierd, is zoo menigmaal in de vorige en deeze eeuw het object van deliberatie tusschen de heeren Majores, uw Hoog Edelhedens en de respective Min^s van Souratte geweest, en dierhalve uw Hoog Ed^s al te bekend, om die materien alhier nog eens te verhandelen, moettende maar eenelijk ten aanzien van alle die variëerende concepten betuygen, dat ik mij alsnog conformeere met uw Hoog Edelhedens bereeds gestelde ordres, en het daar en bove noodzakelijk oordeele, dat deeze regeering tot bestierder deezer directie zoo veel mogelijk bij vacature eligeere een man, van wiens trouwe ondervinding en vigilantie in den dienst, hem

opgedraagen, zij ten volle verzekert is, alzoo mij d'ondervinding geduurende mijn verblijf in deeze gewesten al voor lange geleert heeft, dat dit dog het spil is en blijven moet waar op alles draayt, mitsgaders dat men zoo een Minister gevonden hebbende, ook een volkomen vertrouwen op hem steld en aan zijn propositien en ondervindingen des doenelijk het oor leend, nademaal niemand van den toestand van een rijk land, handel, of van wat zaken het ook weezen mag, beeter en bequaamer oordeelen kan als die het zelfs dirigeert en bestiert, terwijl het in de zaken van de wereld en onder alle natien, die geduurig en zonder ophouden veranderen, na de tijden die gebooren werden, volstrekt noodzakelijk is, meede de moode te volgen, schoon ik met den Hoog Edelen heere Adriaan van Rheede, Groot Commissaris over Indien (h. l. m.), van mening ben en blijve, dat een hoofd van een comp-toir in deeze gewesten absolut gehouden is, aldien de subalterne bediendens niet betaalen kunnen, voor al 't te kort komende bij de Comp. in te staan, omdat het in zijn magt is zoo veel toezienders en opzigters daaromtrent te stellen, als hij tot zijn verzekering nodig oordeelt, terwijl men egter tot onderrigting soo veel generaale grondreguls aan dezelve kan suppediteeren, als men tot het meeste voordeel van de Comp. zal dienstig houden, als namentlijk: een volkome vrijheid van alle en een ygelijk die inclinatie mogt hebben tot leverantie van 't aanbestedene; het doen van tamelijke vooruytverstrekingen aan de hoofdweevers, of de geene, waar meede men gecontracteert heeft, ja tot zelfs 50 pCt., nademaal zulks zoo als hier voor genoteerd niet wel anders weezen kan; sorgvuldig te maken, dat het aanbestedene reëel en deugdzaam waar, off volgen de monsters voldaan werde, alzoo den ambachtsman niet vies valt van het geene waar op hij

bereeds eenige gelden in afkorting genoten heeft, aan een andere, die hem maar iets meerder bied, of te geeven zonder eens bedugt te zijn voor zijne crediteuren, off zonder dat de Comp. daaromtrent eenig verhaal kan zoeken: want haar te willen constringeeren door midelen van regten, is hooy gedorst, mitsgaders justitie een non jus of meenigstens schoon papier, op hetwelk die het meeste bied veeltijds het proces wind, buyten en behalven dat de Comp. het pleiten gantsch niet convenieerd. En eyndelijk bij de leverantie de goederen stuk voor stuk prijseeren en accepteeren, mitsgaders de zulke die met het monster niet accordeeren, zonder eenige reflexie te slaan op de bijgebragte exceptien, aan de leveranciers weder terug gegeven. Mitsgaders teffens altoos te agtervolgen de verdere salulaire ordres, door de heeren Majores en uw Hoog Edelhedens op dit sujet verleend, waar toe ik om redene van de menigvuldige stoffe die van alle kanten komt toevloeijen en dit schriftuur tegens mijne intentie merkelyc doet uytdeyen, thans wel genoodzaakt ben mij te moeten refereeren en ten vervolge van dit chapiter nog maar kortelyk te noteeren, dat men de verduuring van het leinwaad tot zelfs 109 pCt. in vergelyk van voorgaande tijden wel principaal steld oorspronkelyk te zijn uyt den slegte oegst van het cattoengewas en het gretig woelen onser competeuren en waar meede ik mij voor een gedeelte gaarne wil confirmeeren, dog aan de andere kant daaromtrent ook moet remarqueeren, dat ik met betrekking tot het laatste, reflecteerende den inkoop der Engelschen, niet kan permitteeren hoe het mogelijk is dat zulks teffens altoos de principaalste oorzaak zoude geweest zijn van de gebreckige voldoening der successive gedaane eyschen, alzoo men immers op geen solide gronden zal kunnen tegenspreken dat den handel niet 't alder-

meest in Souratte heeft gebloeyt en tot in zijn hoogste toppunt is geweest, ten tijden wanneer de Compagnie zig zag omringt van een vrij magtiger getal competitoren als thans, alwaaromme men niet alleen zulx aan dezelve, maar voornamentlijk aan de niet genoegzaame verleende qualificatie omtrent den inkoop, verzeld van het gebrek aan geld en de continueele oorlogen, vexatien etc., mitsgaders de daar uyt afgevloeide verslimmerende tijden attribueeren moet, egter niet zonder hoope of men zal in der tijd daarin nog wel eens beterschap ontmoeten, principaal wanneer men de middelen daartoe vereysschende ten favorabelste employeert en qualificatie aan de Ministers verleend, om alle soorten van leiwaden etc. in Nederland, op Batavia en andere quartieren van Indien getrocken en die de bediendens sustineeren met tamelijke winsten te kunnen werden van de hand gezet tegens marktprijs, na het voorbeeld der Engelschen, te mogen aanslaan, zonder dat dezelve zig zoo precies zullen hoeven te binden aan de juyste prijzen, waarvoor de heeren Majores en uw Hoog Edelhedens dezelve gaarne zagen ingekogt, gelijk uw Hoog Edelhedens zulks a°. 1643 op der Ministers gedaane instantie, bij missive van den 3 Maart bevorens, volkomen hebben goedgekeurt, op fundament dat dit te meermalen het kragtdadigste expedient is geweest, de kooplieden en weevers tot ons te locken en altoos den eysch compleet in deugdzaame goederen voldaan te krijgen; daar in tegendeel zoo zulks niet geschied, de Compagnie den inlander immers nooit constringeeren zal op een plaats, daar wij niets te zeggen hebben, maar met permissie van de Gouverneurs ons in een gehuurde woning moeten behelpen, zijne wharen goedkooper aan ons te geven als hij van andere krijgen kan, en gevolgelijk daaruyt absolut moet voortvloeijen, dat wij dus althoos

agter het net visschen en de winstgevende negotiatien van de Engelsche en andere met gekruyste armen sul- len aanzien moeten, en inzonderheid als wij handelen op crediet en onse competeuren met contant te markt komen, nademaal zulks doorgaans een gretiger en fa- cielder middel is tot beeter koop, ongerekend dat de veelvuldige verschansingen van dienaaren in die direc- tie en het daar door ontstaane gebrek aan bequaame subjecten tot het exerceeren en dirigeeren van den handel, mitsgaders tot het acceptceeren van allerhande soorten van leywaden, al mede schadelijk werd ge- houden. En schoon dit laatste wel als een verouderde quaal kan werden aangemerkt, in zoo verre dat den directeur van den Broeke bij zijne missive, sub dato 25 Septemb. a°. 1623, dienaangaande al heeft komen te noteeren, dat de menigvuldige veranderingen van dienaaren voor de Comp. ten uyterste nadeelig was, en 'timmers nog zoo wel hier als in Europa, bij alle natien dagelijks consteerd, dat een yder vermogend man zijne goede vrienden zoo veel dienst bewijst als hem de tijd en gelegentheid aan de hand geeft, in die verwagting, al zijn zulke subjecten niet ten eer- sten bequaam tot het employ, waartoe dezelve aan- gesteld worden, dat zulks egter in der tijd wel komen zal, gevolgelijk daaromtrent een absolute verandering te willen maken, de wereld omkeeren en onmogelijke zaken mogelijk te maken schijnen zoude, — Zoo neemt het evenwel niet weg, dat zulks zoo veel doenelijk moet werden geprevenueert, en de dienaaren in Souratte, insonderheid de directeurs bij onze continuatie aldaar, op deezen voet zoo weinig afgelost en verwisselt als maar immers doenelijk is, ten minsten niet eer en alvorens men omtrent de vereyschte bequaam- en er- varendheid van derzelver vervangers in cas sujet ver- zekert kan weezen, waar bij ik, persevereerende bij

mijn advis den 13 Octob. a°. 1755, aan uw Hoog Edelheidens gepresenteert, en waar in ik van tijd tot tijd meer bevestigd werde, nog met veel regt voege, dat een eerlijk middel van bestaan voor de dienaaren dier directie absolut noodzakelijk en onvermijdelijk is, wil men buyten de reeds door mij bij voornt^t schriftuur gededuceerde reeden de dienaaren aldaar, wien niet onbekend zijn de motiven door wijlen den heere Generaal van Imhoff (h. l. m.), tot dies opregting g'allegueert, en toenmaals zoo wel bij de heeren Majores als bij uw Hoog Edelhedens voor voelddoende aangenoomen, dat dezelve namentlijk van geen gagie en kostgeld leeven kunnen, en dat men alle mesuses alsdan met meerder billijkheid zoude mogen straffen, tot hun pligt houden, daar dezelve provoocerende op deeze alomme bij de Comp. geamplecteerte beweeggronden, anders zoude vermeenen kunnen daartoe eenigzints gequalificeert te zijn.

Een en vijftig en drie quart tonnen gouds, op hun zelfs beschouwd, maken een important capitaal uyt, dog wanneer men rekend dat dezelve in den tijd van agt jaaren uyt 3, 4 en hoogstens 5 pCt. provisie zijn afgevloeid, wil zulks naa proportie van den zoo zeer g'extendeerte ommeslag van de Compagnie waarlijk niet veel, houdende mij daar en tegen ten allervolkomenste verzekert, dat wanneer men de prijzen, zoo wel bij den verkoop als aanbesteding der lijwaaden agt jaaren bevoorens en agt jaaren na dies afschaffing, zo 't zelve dus lange mogte duuren (hetgeen ik egter mij nog verbeelde nog voor 't interest van de Comp. wensch), wilde confronteeren de differentie ten na-deele van het weezen en bestaan van de Compagnie zeer groot zijn zal.

Omtrent de overige articulen van inkoop zal ik al meede zoo kort doenelijk iets aanhaalen, om redenen

daar onder nog wel gevonden worden zodanige, die schoon thans in een generaal verval gebragt zijn, egter eenige reflexie meriteeren, als: 't *catoen* dat in deeze gewesten wel allerweegen in overvloed wast, dog het beste omtrent Brootchia en Cambait, dies aanbesteeding gemeenelijk onder eene tamelijke vooruytverstreking in October en Novemb., mitsgaders dies inzaam in Februarij en Maart (geschiedt), en alschoon den geringen oogst in deeze quartieren een absoluut gevolg produceert van dies verduuring etc., zoo mogen wij dog met eenig fundament vertrouwen, dat de introductie van de zoo even geciteerde pointen van redres omtrent den inkoop, de verwagting dienaangaande beter beantwoorden, of de Ministers ten minsten eerder in staat stellen zal op den voet van alle andere natien de zaken zodanig te dirigeeren, dat zij van deeze boomwol jaarlijks twee scheepsladingen voor Bengalen komen te bemagtigen.

De *zijde stoffen*, te weeten: atlassen, alegiassen, pathollen etc. plagt men weleer in abundantie tot Amedabaath aan te maken, dog zedert dat deeze stad door de Zewase volkeren geruineert is geworden, zijn de meeste weevers van daar naa Souratte geweeken, alwaar die fabriqueurs haar functie wel vervolgen, maar geenzints met het vorig succes, nademaal het water in Souratte oorzaak is dat derzelver glans op verre naa in geen vergelijk komt met de Amedabaatsche sorteering.

De zijde die zoo hiertoe als anders gebruykt werd, komt uyt China, Bengalen en Persien, en alschoon de j^e onderneeming van Bengalen in a°. 1747/8 zoo nadeelig is uytgevallen, zoo dunkt mij dog egter dat den verkoop van dezelve in a°. 1646 en meer andere jaaren met een zuiver advans van 13 pCt. en van de andere Chinese zijde a°. 1654 tot 266 zware stuyvers

het R , de moeyte nog wel loond de attentie daaromtrent steeds gevestigd te houden; de

Poetjoek valt wel voornamentlijk in Sindee, waar van daan dezelve met groote baalen te Souratta ter markt gebragt werd, en die den coopman dan niet alleen zonder opnemen ontfangt, maar bij verkoop stor-ten en zuiveren moest, hetwelk een merkelyk verschil in de prijzen te weeg bragt; dog zedert eenige jaaren is daar van weinig afgekomen, maar de meeste op Sindie selfs door een factor, die de Engelsche expres daar toe aanhouden, aldaar ingekogt.

Indigo, vallende in de districten van Agra, Ameda-baat, Jamboeser en Biana, mitsgaders de

Cauwa of coffijboonen in Mocha, zijnde twee voorname articulen van negotie, waar in de Comp. bevoorens jaarlijks 3 à 4 tonne schats kwam te besteeden, dog waar van al geduurende een reeks van jaaren, en zedert de Comp. met den inzaam van desselfs producten na wensch en beeter koop op Java en elders heeft mogen jousissee-ren, afgezien is, zelfs zodanig dat men den verthier van dien heeft getragt op Souratte te introduceeren; en hoewel de drie sorteerings Jaccattrase indigo a°. 1751 126 $\frac{3}{4}$ pCt. heeft afgeworpen, zoo heeft men al egter om den geringen en genoegzaam niet noemenswaardig debiet van een verdere bezending al zoo wel moeten afzien, als van de Javase coffijboonen, die in a°. 1729 reeds ten eenemaal invendibel geweest zijn, en waar aan, zo lang de Comp. gelijk tot nog toe een andere uytweg met deeze producten weet, ook niet veel gelegen legt; het zal dierhalven mijns eragtens onnodig weezen daar van in Souratte een nader proef te neemen.

Hoewel in deeze presente tijden van oorlog, daar de heeren meesters den eysch van

Salpeter onbepaald laten en zoo veel daar van petiti-

oneeren als mogelijk is, mitsgaders men ook niet weeten kan hoedanig den inzaam van amphioen altemet in Bengalen door d'onophoudelijke troubelen aldaar slagen zal, men wel weeder eene reys een geringen eysch doen konde van *salpeter en amphioen*, welkers inzaam tot den jaare 1636 en daaromtrent steeds met veel empressement gecontinueert, mitsgaders van het eerste zelfs tot 2 à 300,000 ff tegens 53 swaare stuyvers de 50 ff genegotieert geworden is.

In zelve voegen is het geleege met de *muscus*, die men in a°. 1636 en eenige jaaren daar na voor Europa heeft genegotieert, en sulks om de nog al passable winsten, die dezelve om die tijd afgeworpen heeft.

De overige articulen, als: *tarwe, rijst, zegullak, mirrhe, aloë, succatrina, olie banums, sal amoniac, diverse thuynzaden, agulhout, catchiou, zeep, wierook, borax, mirabolaan, medicinalen, gommen, droogerijen* en wesmeer, die in Indoestan en Gousouratta ingezameld en verthiert werden, staan omstandig beschreeven en bekend gestelt agter meerm. consideratien van de heer Schreuder, waar toe mij in alle eerbied gerefereert hebbende, daaromtrent eenelijk nog zal advanceeren, dat den eysch daarvan zig reguleert na mate men die goederen, dewelke meestendeels haar consumptie vinden in het huyshouden van de Compagnie, benodigt heeft, mitsgaders dat de Ministers dienaangaande soo wel als met betrekking tot alle de vorenstaande articulen volgens eed en plicht gehouden zijn het waare interest van de Comp. te behartigen en niets onbezogt te laten wat tot eenig nut en voordeel voor de belangen der maatschappij strecken kan.

XII. De *winsten en lasten* gedurende den loop van een honderd jaaren off van a°. 1652 tot 1752 belopen conform de volgende specifieke aanwijzing, namentlijk

de winsten van den jaare 1652 tot 1661 .	f	2678874
" " " 1662 " 1671 .	-	4256105
" " " 1672 " 1681 .	-	5427755
" " " 1682 " 1691 .	-	5982055
" " " 1692 " 1701 .	-	6017537
van den jaare 1702 tot 1712 ¹⁾	-	4453244
" " " 1713 " 1722 .	-	4106602
" " " 1723 " 1732 .	-	2133350
" " " 1733 " 1742 .	-	1731044
" " " 1743 " 1752 .	-	5304031
dan wel in 100 jaaren	f	42090597
of door den andere geslagen jaarlijks		
	f	420906

Mitsgaders de lasten daar en tegen

van den jaare 1652 tot 1661 .	f	899790
" " " 1662 " 1671 .	-	610170
" " " 1672 " 1681 .	-	953159
" " " 1682 " 1691 .	-	1177384
" " " 1692 " 1701 .	-	1929567
" " " 1702 " 1712 .	-	1653146
" " " 1713 " 1722 .	-	1506615
" " " 1723 " 1732 .	-	1201098
" " " 1733 " 1742 .	-	1223715
" " " 1743 " 1752 .	-	1843151
dan wel in 100 jaaren	f	12999495

off door den anderen jaarlijks f 129995 pCt.

hetwelke dan gesubstraheert van den ande-

ren, zoo consteert dat deeze directie geduu-

rende een gantsche eeuw bevordert is . . f 29091102

of door den anderen geslagen jaarlijks . . - 290911

En alschoon deeze reekening teffens bewijst, dat de Souratse directie, geduurende de laatste 50 jaaren, in vergelijking van de eerste jaarlijks ten agteren is ge-

1) 't compt. 1765/6 opgebroken.

gaan *f* 169800 of ruym 15 pCt., zoo zoude men zulks uyt aanmerking dat 't zelve principaal is afgevloeid van den geringen debiet geduurende den jaare 1723 tot 1742, en omdat de winsten na die tijd weder merkelyk tot selfs *f* 610428 'sjaars door den anderen zijn toegenoomen, zig nog eenigermate kunnen getroosten, was het niet dat de lasten deezer directie van tijd tot tijd meer en meer accresseerden, en ik tot mijn uysterste verwondering had moeten ontwaaren, dat de laatste vier boekjaaren door elkanderen geslagen meer dan 185 pCt. excedeeren het bedragen der lasten van een gantsche eeuw bevorens, waar van men de oorzake naspeurende, dezelve bevind te bestaan in een generaale vermeerdering van Comp. ommeslag en verduuring van alle benodigtheden, mitsgaders het ophalen van de zoo kostbaare steene beschoeing en meer andere articulen van een gelijken aard, al waaromme ik, behoudens uw Hoog Edelhedens wijser oordeel, van gevoelen ben, de Ministers in deeze directie, en wel in 't bijzonder den directeur, op 't aldernadrukkelykste te adhorteren, om in allen deelen en door alle menschmogelyke middelen de zoo zeer gerecommandeerde menage te betragten, mitsgad. alle dienaaren, onder zijn gebied gehoorende, daaromtrent te houden tot hun verschuldigde pligt, als meede zoo veel immers te besnoeien de volgende lastposten, dewelke in vergelyk van a°. 1700 tot 1720 geduurende de boekjaren van a°. 1736 tot 1755, te weeten:

de ordinaire ongelden van	<i>f</i> 6056	tot	<i>f</i> 8386
extraordin.	„	„	- 4710 „ - 9762
timmeragie en reparatie	„	- 3301	„ - 27060
pak-en woonhuyshuur ⁿ	„	- 2017	„ - 2733
of te zamen van	. . .	<i>f</i> 16084	tot <i>f</i> 47981

	en in 't boekj ^r 1755/6 tot <i>f</i> 43908
	" " - 7019
	" " - 26810
	" " - ———
of te zamen	" " <i>f</i> 77737

dan wel 192 pCt., of volgens 't laatste boekjaar ruym 383³/₁₀ pCt., jaarlijks vermeerdert zijn.

Tot welkers redres al mede wel wat zal contribu-eeren, dat alle te kort komingen, de orde^e bepaalde pCt. excedeerende navolgens den teneur van uw Hoog Edelhedens resol. sub dato 6 Septemb. 1694, binnen 2 maanden uytkoopsprijs in contant voldaan werd, met zodanige correctie als na exigentie van zaken zal be-hooren, gemerkt de laatste 20 boekjaaren op deeze post alleen in vergelijk van a°. 1700 tot 1720 jaarlijks een verschil ten nadeele aanwijzen van 75 pCt. off van *f* 18236 tot *f* 31963 en in 't boekjaar 1754/5 is deeze lastpost g'accresseert *f* 100819, dat een al te excessive somma tegens de vorige jaaren verschild.

Gelijk het ook in deeze dagen niet minder noodza-kelijk is geworden, de Ministers te gelasten alle in-vendibele negotiegoederen en de overtollige en node-loose effecten, oorlogsammonitie, scheepsequipagie etc., die men in Souratte thans meer dan ooyt bevorens aanhoud, met den eersten zoo door verkoop als her-waarts sending van de hand te setten.

Geen andere dan deugdzame en gave goederen, 't zij tot negotie, consumptie etc. van hier te verzenden, conform de ordre van de Heeren Majores sub dato 18 Aug. 1729.

Alle particuliere negotie de dienaaren en onderho-rige van de Comp. weder finaal te interdiceeren, mits-gaders de respective fiscaal en de geene dewelke de toezigt dienaangaande al weeder aanbevoolen is, ern-stig te gelasten omtrent de betragting van haar pligt

voor 't vervolg wat accurater te zijn, na den teneur der heeren en meesters schrijvens, van den 14 Maart 1630, 5 May a°. 1671 en op meer andere tijden verleend.

Oorlogen en oneenigheeden met de regenten, na volgens de ordre der heeren Majores sub dato 14 April 1622 als de pest te schuuwen, op conditie dat de agtbaarheid en het respect van de Comp. na vermogen gemaintineert blijve, en den geene die onse scheepen of vaartuigen attacqueert, gevoele 't effect van een manmoedige defensie.

XIII. Hier meede dan 't articul van den handel en hetgeene daar toe eenige relatie heeft afgehandeld hebbende, zal ik nu zoo na doenelijk uw Hoog Edelhedens vertonen het radicaal van het wezentlijk support en bestaan, dat deeze directie aan de belangen der maatschappij komt toe te brengen en zulks door 't formeeren van de volgende reeckening der calculative winsten en lasten, geduurende den loop van 15 jaaren, of van anno 1742 tot anno 1756, in welke tijd de winsten en incomsten in Souratte behaald hebben gerendeert *f* 8783880, of door den anderen jaarlijks *f* 585592 de winsten op 7 thonnen schats aan Vaderlandsche en Indische rethouren, gerekend tot 50 pCt. - 450000
zoo komt jaarlijks voor generaal advans etc. *f* 935592

De lasten, verliesen etc. geduurende voors. tijd
daar en tegen rendeeren in Souratte *f* 3450398
off door den anderen jaarlijks . . - 230027
De sloopkosten, berekent op 3
scheepen, zoo tot overbrenging der
coopmans. als weder afhaal en ver-
deren vervoer der Patriasche en In-
diasche rethouren, en zulks door den
anderen gerekent op *f* 3500 'smaands
yder, komt jaarlijks . . . *f* 126000

waar van egter substraheere aan betaalde scheepssoldijen	
	<i>f</i> 7880
item scheepsonkos-	
ten tot -	24900
al te zamen -	32780
hetwelk onder de lasten hier boven	
	<u><i>f</i> 935592</u>
al reede is gebragt, en als wanneer de generaale scheepsonkosten nog maar bedragen -	93220
5 pCt. provisiegelden van voren- staande 7 thonne schats aan rethou- ren, zoo aan factoors, makelaars etc. is -	35000
1/2 pCt. interestpenn. 's maands van 7 thonne schats aan coopmanspro- visien etc. en dan nog van 3 thon jaarlijkse restanten van dode effecten, als huysen benodigtheden etc., is jaarlijks -	60000
soldijen die in voors. tijd goed be- houden en in Holland voldaan zijn, dewelke door den anderen jaarlijks hebben gerendeert -	11375
de generaale lasten bedraagen	<u><i>f</i> 429622</u>
dewelke gesubstraheert van de generale wins- ten zoo zouden den Souratschen handel in deezzer voegen tot de belangens der maat- schappij jaarlijks nog hebben gecontribueert	<i>f</i> 505970
hetwelk op den gantschen ommeslag van 13 thonñ schats berekend zijnde, ruym 38 ⁹ / ₁₆ pCt. zal rendeeren.	
XIV. Ik zal deeze reeckening van verdere aanmerkin- gen excuseeren en om de onzekerheid van de Vaderland- sche effecten, lasten, minderheeden etc. hetzelfde vol- komen gediffereert laten aan het prudente oordeel der	

heeren Majores, mitsgaders intusschen ter volbrenging van het verdere oogmerk, zoo kort doenelijk al meede iets aanhaalen van de magtige mededingers, die de maatschappij boven de reeds geciteerde impedimenten in deeze directie nog dulden moet en waar onder wel voor de voornaamste en schadelijkste altoos zijn geconsidereert geworden de *Engelschen*, dewelke bij firma van den Mogol Selim, of anders genaamt Moeraddien Moehamed Djihaangier, 1609 ten handel geadmitteerd wierden, vervolgens hun hoofdcomptoir ten eylande Bhombay begrepen en in de stad Souratte, omtrend 2 à 3 minuten boven onse logie, een comptoir opge-regt hebben, alwaar nog resideeren 1 opperhoofd als president, 1 secunde als negotieboekhouder, 1 pakhuys-meester, 1 latthymeester en 1 secretaris, welke perzoonen den politiquen raad uytmaken, terwijl men aldaar nog vind 1 equipagiemeester, 1 dispencier en 3 à 4 pennisten, beneevens eenige wijnige militairen, en met welke bezetting zij het mackelijk kunnen stellen, nademaal haren handel ten principale op Bhombay ver-rigt en maar eenige wijnige goederen op Souratte ver-thiert worden.

En schoon dezelve van den beginne niet minder als wij subject geweest zijn aan een menigte extorsien en knevelarijen, mitsgaders a°. 1622, 1687 en 1700 over beschuldiging van piraterij in detensie gezet en ge-noodzaakt zijn geworden tot contributie van merkelijke somma's ter vergoeding van het geroofde, zoo excerceeren zij dog egter tegenwoordig nog zodanig een aanzienlijken handel, dat wanneer men de portie van die van hunne particulieren tot 14 à 15 tonne schats daar bij addeert, dezelve meer dan twee en een halt milloen zal komen te monteeeren.

Thollen zijn dezelve niet subject, dog moeten jaar-lijks daar voor *f* 15000 contribueeren in contant, als

meede aan den stads Gouverneur, om een vrediger handel te exerceeren, 20 à f 23000; dog deeze contributie konden zij gemakkelijk goed maken uyt de 2 pCt., dewelke zij van alle particulieren tot Armeenders, Persies, Turken en Benjanen (die onder haar incognito schuylen) komen te genieten.

Haren principaalen aanbreng met 2 à 3 scheepen uyt Engeland, werd gecalculeert op ruym 12 tonne schats uytkoops, bestaande ordinair in bhaarzilver, lood, ijzer, vermillioen, lakenen etc., waarvan den verkoop, zoo als gezegt, voornamentlijk op Bhombhay volbragt werd bij publicque vendutie op 12 maanden tijd met 3 en bij contante betaling 9 pCt. rabath, waar en tegen den kooper nog jouisseert van de vrijheid van thollen bij vervoer, alzoo zulks op de naam der Engelschen word verrigt, die daarvan weder het voordeel hebben van een opulenten verthier en een altoos genoegzaam ontzet van contanten ten inzaam van rethouren voor Engeland, welkers aanbesteeding meest in kiesdaars kleeden en eenige chitsen bestaande, in Februarij, en dies verzending in Decemb. effect sorteerd ter montant jaarlijks van 5 tot 7 tonne schats.

Hoedanig deeze natie de Comp. in het stuk van den handel, het debaucheren van onse dienaaren en ontelbaar meer andere zakelijkheeden successive getraveerseert en benadeelt heeft, misgaders in welken hogen graad hetzelve als nog continueert, om, was het mogelijk, de Comp. uyt den zadel te ligten, de stad Souratte te ruineeren en den geheele Indoestanse en Gousouratse handel naa Bombhay te transporteeren, blijkt meer dan al te wel uyt hunne conduite en uyt het secrete aanschrijvens onzer ministers van den 16 Decb. 1753, buyten en behalven dat hunne behandelinge daaromtrent in 1748 met zoo veel ernst te werk gestelt en nog blijkens missive van den 28 April en

31 Decemb. a°. p^e., ten opzichte van onze handel in het Deccanse rijk hervat, teffens eclatante bewijzen suppediteeren van de noodzakelijkheid om zig te bedienen van de middelen die uw Hoog Edelheidens de ministers aldaar bij secreete rescriptie van den 20 Augustus 1754, hebben aan handen gegeven, onder aanhaling hoe het uw Hoog Edelheidens gantsch niet vreemd te voore quam dat de Britten het vuur van tweedragt tusschen den stads Gouverneur en onse bedienens van tijd tot tijd meer en meer zогten aan te blasen, alzoo hunne interest zulks vereyschte en een wijs negotiant alles wat zijnen handel voordeelīg maken kan, laat effect sorteerē, om tot zijn voorgesteld oogmerk te geraken, met recommandatie dat ongeagt zulk een gedrag in de gemeene samenleving, dan wel in een gereguleerde staatkunde, den toets van regtsinnigheid niet houden nog den prijs van een trouwe behandeling weg dragen konde, al diergelijke slinkse menées door een voorzigtige en politieque maniance te zoeken af te weiren en zig van de middelen te bedienen, die de tijd en gelegenheid haar zoude aan de hand geeven.

Overigens zal ik mij ten opzichte van het verdere tot deeze natie betrekkelijk, zoo ten aanzien van hunne verdere behandelingen als administratie in het stuk van negotie etc., in alle eerbied refereeren aan het specificq daarvan te needer gestelde bij de meermelte consideratien van den heer Schreuder over den particulieren vaart en handel.

De *Fransschen* a°. 1668 een afgezant naa het Mogolsche Hoff gezonden hebbende, ter obtēue van een firma tot den vrijen handel, hebben te dier tijd wel vrugteloos moeten revertēeren, dog nog dat selfde jaar bij een tweede onderneeming daar in geslaagt weezen, hebben zij zig in een gehuurde woning te Souratte

nedergezet en tot nu toe aldaar gecontinueert met 1 opperhoofd, 1 secunde en 2 à 3 pennisten, hoewel dezelve vooralnog de Fransche vlag op haare logie niet arboreeren mogen.

Wat haare portie in den handel nevens die van haare particulieren betreft, dezelve werd niet boven de 3 tonne schats gerekent, dat waarlijk weinig is en geenzints bestaanbaar schijnt tot berijking van het oogmerk dat zij met dit hun etablissement onbetwistbaar zullen bedoeld hebben. Dog wanneer men nagaat van het begin hunner komste in Souratte tot heden, zal men bevinden dat dezelve niet alleen altoos heel gering zijn geconsidereert geweest, maar dat zelfs in 1685 haare agting en crediet zodanig in 't voetzand heeft geleegeen, dat hunne bediendens a°. 1687 eenige maanden lang met ijzere ketens aan hals en voeten geboeyt in arrest doorgebracht, en in al dien tijd naauwelijks 7 scheepen uyt Europa bekomen hebben, welkers ladingen nog niet eens sufficeerende waaren, om hunne schulden te betaalen, die men a°. 1716 anschreeff circa 30 toñ schats te monteeren, dog dewelke zedert vermindt tot 6 toñ, bij een apparent succes van den handel tusschen Mauritius en Souratte in zuyker, ijzer, coffij etc., waar van soo wel als van den verderen ver- en inkoop aldaar de thol $2\frac{1}{2}$ pCt. in contant betaalt word, volgens hun voorgeeven binne korte al meede staan voldaan te werden.

De *Portugeesen*, dewelke a°. 1497 al in Mosambique en Calicoet ten handel geweest zijn, a°. 1510 Goa veroverd, a°. 1522 een vesting in Chaul gestigt en in a°. 1531 den Koning van Cambaya cijnsbaar gemaakt, vervolgens alomme in 't Indoestanse en Gousouratse rijk, item het Roode Meir en meer andere oorden doorgedrongen, comptoiren g'etablisseeert en een magtigen handel gedreeven hebben, zijn in den jaare 1630

wegens derzelver buytenspoorige levenswijze en cruelle manier van behandeling in haare possessien en etablissementen reeds zodanig bij de landaart gehaat geraakt, dat daar aan 't generaal verval van haren handel in deeze gewesten, waar van in Souratte niets anders resteert als de continuatie van een factor, billijk toe te schrijven is.

Deeze factor heeft een gehuurde woning, waar van hun koningsvlag wel waayd, dog waar in Comp. wegen geen handel gedreeven werd, alwaar omme denzelven ook geen gagie off emolumenten geniet, maar zijn bestaan moet vinden, uyt de 4 pCt. die de particulieren, onder haare vlagge sorteerende, aan hem betaalen moeten, te weeten: $2\frac{1}{2}$ pCt. voor den thol, op denzelven voet als de Franschen, $\frac{1}{2}$ pCt. voor dherbaars ongelden en de overige 1 pCt. voor hem. Bestaande deezen particulieren handel met twee freguaten van Goa, Mosambique etc. in 4 à 5 tonnen schats.

De *Oostendenaren* hebben a°. 1715 en de *Zweeden* a°. 1730 alhier den handel wel ondernoomen, dog d'apparentien van derzelver gelukkig succes zijn voor als nog alzoö wel hopeloos, als den in a°. 1687 door eenige *joodsche cooplieden* ondernomen handel in diamanten, wordende egter nog hier en daar een enkeld perzoon gevonden van die natie, en onder alle den Portugeeschen factor meer melt.

De *Armeenders* hebben nog een sterken handel op Bengalen en Persien, principaal in zijde en kleeden; dog de commercie van de *Turken* is heel gering en bestaat in 3 à 4 scheepen, dewelke jaarlijks naa Mocha Jedda en Persien navigeeren, dog alzoö min reflexie meriteeren als die van de *Arabieren*, *Chindies* etc.: ten minsten kan dezelve op verre na in geen comparatie gebragt werden met de voorgaande tijden.

De *Piraten*, die men in 't Souratse vaarwater komt te rencontreeren, houden merendeels hun verblijf langs de stranden van Gousouratte, onder dewelke voor de principaalste en magtigste thans gehouden werd de zeearmade van den rijxcancelier der Marhetties, den welken zij hoff te Poena Tjakkela houd, en onder meer andere plaatsen in bezitting heeft, waar van daan de naam van Bassijnsche rover oorspronkelijk is. Hij kan den Moorschen koopman considerabel veel schaafe toebrengen en niet minder de Europeese, 't welk de Fransche a°. 1755 door het neemen van twee van hunne particuliere scheepen met een lading op fragt als anders van circa 10 tonne schats nog tot merkelyk na-deel ondervonden hebben.

Terwijl de geschillen tusschen hem contra de Engelschen over het regt van eigendom, tot de door haar behulp van de Angria veroverde sterktens finaal zijn bijgelegt door de overgave aan gede Bassijnder, van des Angriaas hoofdplaats, Geria genoemd, blykens missive van den 31 Decemb. anno passato, van Souratte ontfangen.

En alhoewel hij aan de Nederlandsche maatschappij beloften gedaan heeft van haar of haare scheepen en vaarthuygen, bij verthoning van het beraamde sein, zedert eenige tijd ook agtervolgt is geworden, zoo heeft hij dog egter zig van deeze verbintenis alsnu ontslagen, zijn parool trouwelooslyk verbroken en alle zijne actien en verdere gedoentens gantsch en gaar ingerigt, om in steele van den Angria. als de voornaamste auteur op het rooverstooneel te willen ageeren, gelijk d'aanranding met 15 galbets op de Souratse rheede van Comp. galbet en hoeker, daarvan reëele bewijzen komen te suppediteeren, als hebbende dien fielt daar meede van 's morgens ten half neegen tot 's namiddags ten 4 uren slaags geweest, zoo als zulks bij de

zoo even gem. missive ingelijks omstandig kan werden beoogt, zoo meede dat de Ministers over dit stout bestaan wel hevig bij den Bassijnschen Gouverneur hadden gedoleert, doch zonder succes, en weshalven zij geen nader instantie daar toe willende doen, d'overheden der scheepen en vaartuygen geinterdiceert hadden de verthoning van 't beraamde sein voor 't vervolg, onder adhortatie van steeds waakzaam en op hoede te weezen tegen de verdere aanslagen van deezen roover.

En schoon de Ministers blijkens missive van den 14 May j.leeden, door het expedieeren van een oorlogs vlootje, dien roover over zijn stout bestaan op het hevigste hadden geattacqueert en zig zodanig gerevengeert, dat uytgezondert de fatale gebeurtenis van twee in de lugt gesprongen vaartuygen, den uytslag van die onderneeming in allen deelen de verwagting en het bedoelde oogmerk zoude beantwoord hebben, — Zoo heeft het uw Hoog Edelheidens des niet te min goedgegadt en behaagt onder de jongst besogne over deeze directie, diergelijke verregaande stappen van op haar eygen houtje offensief tegens deeze rovers te ageeren en expedities ten oorloge tegens haar uyt te rusten, als boven het bereik van een subaltern Minister zijnde, voor 't vervolg te interdiceeren en dezelve te gelasten, dat deeze en alle andere zeeschuymers bij aanranding op de rheede van Souratte, Brootchia en Cambait, door hun sullen werden afgeweert, met verdere qualificatie om zig tegens alle geweldadige en vijandelijke onderneemingen te mogen beveiligen.

De Angrianen zijn hun opkomst verschuldigt aan eenen Cannogie Angria, den welke om zijn goede en getrouwe diensten van fackeldrager van den Suagie Ragia tot Hobbeldaar of Luytenant en vervolgens gezaghebber en Admiraal van het eiland Chollabe, zoo meede van de sterkte Swenadroeg aangesteld wierd.

XV. A°. 1700, off om die tijd, rebelleerde hij tegens zijn meester, conquestreerde deeze gem. plaatsen en equipeerde zig tot den rooff der zee, waar in hij zoo merkelyk gereusseert is en zodanige progressen gemaakt heeft, dat het gevoel van zijn vermogen nog verscheide perzoonen geheugen, principaal d'overgebleevene schepelingen van de scheepen Wimmenum en de Vreede, nevens de bark Jaccatra, die niet alleen 17 maanden lang bij hem gevangen gezeeten, maar ook geduirende al dien tijd seer deerlijk en barbaars zijn getracteert geworden. Deeze onderneeming is intusschen de laatste proeff van zijn vermogen geweest, nademaal den oorlog, die hem den Bassijnder, gecombineert met de Engelsche, kort na dato declareerden, van zodanig een gewenschte uytslag voor hem was, dat zijlieden niet alleen a°. 1736 zijn hoofdplaats nevens meer andere voornaamste sterktens veroverd, hem nevens zijn wijff en twee zoons gevangen kreegen, maar ook alomme zodanig benard en in het naauw gebragt hebben, dat er thans niets meer van denzelven vernoomen werd. Wenschelyk waar het, dat men sulks van den Bellimoerischen piraat meede mogten zeggen konnen, alzoo dien rover en oversten van den Veldmaarschalk der Marrhetties thans weder een notabele rol op het Souratse toneel komt te speelen, niet zoo zeer met betrecking tot Comp. scheepen, als wel ten opzigte van de vragtvaartuygen en scheepen der coopliden, waarvan hij er nu en dan nog al een vermeestert en in zijn roofnest te Bellimoerie opbrengt, terwijl intusschen den Sultanpoersen Koeli, wiens magt en vermogen ten naasten bij die van Bellimoerie equaliseert, de zee met zijne 30 vaartuygen voor den koopman al meede grootelyks onveilig maakt.

XVI. Wat wijders aanbelangt de *Europeesche dienaren* van de Comp. in deeze directie, dezelve zijn zedert

den beginne tot heeden considerabel aangegroeid en vermeerderd, want in den jaare 1637 bestond het getal in 24, 1679 in 60, 1700 in 75, 1738 in 99, 1750 in 105, dog op den 14 May j.leeden heeft men dezelve bevonden in een tantum van 172 coppen, dat al vrij wat veel en geenzints overeenkomstig is met het bekend gestelde bij de memorie van menagie, alwaaromme het ook bij aldien de zake in die directie zig ten goede mogten schicken, en wij niet genoodzaakt worden van daar op te breeken, na mijn gering oordeel ten uysterste nodig weezen zoude, het getal der manschappen te verminderen en hetzelfde voor altoos te bepaalen conform ged. memorie, dan wel op den voet van a°. 1738 off aldus:

In Souratte 101 coppen, te weeten:

1 Directeur	winñ 's m ^{ds} f	180
1 Oppcoopman en secunde	„ „ -	80
1 Coopman en fiscaal	„ „ -	50
3 Ondercooplieden als:		
1 Pakhuysmeester	„ „ -	40
1 Secretaris van politie	„ „ -	40
en 1 buyten employ	„ „ -	40
4 Boekhouders, namentlijk:		
1 Eerste gesw. clercq en secretaris van justitie	„ „ -	30
1 Tweede pakh ^s meester en negotie overdrager	„ „ -	30
1 Soldijboekh., cassier en dispensier	„ „ -	30
1 op het secretary	„ „ -	30
5 Absolute adsistenten à f 24 yder, is maandelijks	„ „ -	120
4 Jong. adsistenten à f 16 yder,	„ „ -	64
1 Oppchirurgijn	„ „ -	48
Transporteeren f		782

	Transport	f	782
1 Onderchirurgijn	winñ 's m ^{ds}	-	48
1 titulair Lieuten ^t en Equipagie- opziender	" "	-	40
3 Bootsmans als smalschippers	" "	-	60
2 Quartiermeesters	" "	-	32
4 Bosschieters.	" "	-	56
6 Matroosen	" "	-	72
1 Trompetter	" "	-	20
3 Ambagtsgezellen	" "	-	60
1 Krankbezoeker	" "	-	24
1 Geweldige	" "	-	24
1 Vaandrig	" "	-	40
2 Sergeants	" "	-	48
4 Corporaals	" "	-	64
50 Soldaten en tamboers.	" "	-	596
Te Amed-Abaath 3 coppen als:			
1 Ondercoopman en resident	" "	-	40
1 Boekhouder als secunde	" "	-	30
1 Adsistent.	" "	-	24
Te Brootchia 3 coppen in voe- gen en op den voet als te Amade- baath			
	" "	-	94
Te Ketsmandiu 3 coppen, al meede in dier voegen en op den voet als Amedabaath			
	" "	-	94
2 coppen in den Deccasen handel, als 1 Ondercoopman en 1 Boek- houder	" "	-	70
112 coppen, te zamen winnende maandelijks	f	2318	
Eensdeels ter vermindering der soldijen, dewelke van anno 1700 tot 1720 of in 20 jaaren, zijnde het comp- toir a°. 1705/6 opgebrooken, door den anderen geslagen, jaarlijks meer hebben gerendeert . f 11047			
Van a°. 1736 tot 1755 jaarl. f 14666			

En geduurende het boekjaar van
 1755/6 nog - 25163
 off wel f 14116

meer dan de eerste caveling.

En anderendeels ter faciliteering
 der reeckening van mondcosten,
 die gedurende voorschreeven jaaren
 al meede is geaccresseert van . . f 10139
 tot f 14293
 off Conform 't laatste boekjaar . . - 29447
 of wel f 19308 meerder.

XVII. De *inlandsche dienaren*, dewelke anno 1700 zijn
 bepaald op 131 coppen met f 8950 's jaars, heeft men
 a°. 1726 door de vermeerdering der Europeesche mi-
 litairen wel vermindert gezien tot op 104 coppen, dog
 is thans, of volgens de boeken van a°. 1753/6, dit getal
 weeder geacresseert tot 190 coppen met f 17190 's jaars.

Wanneer men nu hieromtrent considereert dat de
 vermeerdering van 50 Europeesche militairen diende
 te strecken tot vermindering van de anderzints beno-
 digde pions, zoo zal men ook heel gemakkelijk kon-
 nen en mogen concludeeren, dat het aldaar bij pro-
 visie met 100 coppen wel zal te stellen zijn.

XVIII. De politieke administratie werd gedirigeert
 bij den Directeur, Oppercoopman en secunde, Coop-
 man en pakhuysmeester, Coopman en fiscaal, Equipa-
 gieopziender, 3 Ondercooplieden en 1 Ondercoopman
 als secretaris.

Het justitieele bij den Oppercoopman en secunde
 als president, Coopman en pakhuysmeester, Coopman
 en fiscaal, Equipagieopziender, 4 Ondercooplieden, den
 eersten geswoore clercq van politie als secretaris.

En alshoon ten opzichte van het eerste Collegie wei-
 nig off genoegzaam geen zakelijkheeden van eenige
 reflexie te voore koomen, zoo heeft men egter met

relatie tot de justitie al veelmaalen, en principaal a°. 1740, de ministers in ernstige termen moeten reprocheeren het absurd irregulier en gantsch oneigen gedrag, in sommige procedures gehouden, zonder dat men nogtans het bedoelde oogmerk daar meede heeft kunnen bereiken, soo als tot mijn leedweezen bij de jongste brieven der Ministers van den 14 May daar van nog eclatante bewijsstukken te vinden zijn, dewijl men meest altoos genoodzaakt werd te accepteeren der Ministers ingebragte verschoning van een algemeene onkunde omtrent de maniance in het stuk van justitie. En nadien men zulks ook wezentlijk moet veronderstellen en de noodzakelijkheid egter requireert, dat men eenige middelen van redres daaromtrent komt uyt te denken, zoo zal er dienthalven dan ook geen ander nog beeter weg ter bereiking van dat oogmerk overblijven, dan dat men den advocaat fiscaal van Indien ordonneere een schriftuur bij forme van instructie te concipieeren, 't geen in zig bevat een kort en significant detail van de successive ten deezen opzigte verleende ordres, met aanwijzing hoedanig zijlieden volgens de wetten en costumen van den lande in de administratie van de justitie zig zullen hebben te gedraagen, gevoegd bij eenige copias van civiele en crimineele rollen, alhier bij den Raad van Justitie gehouden, als wanneer men zig zal mogen en kunnen flatteeren daaromtrent, zoo niet in een juyste perfectie, ten minsten vrij meerder dan bevoorens de verwagting te zullen beantwoord zien.

Weezen en onder curateuren gestelde perzoonen werden beheert en g'administreert door twee lieden uyt den Politiequen raad, en den *Godsdienst* door een krank-bezoeker met gebeden, het singen van psalmen en leesen van stigtelijke predication gecelebereert ¹⁾ wor-

¹⁾ lees *gesalarieerd*.

dende van het geringe dat de *diaconyarmen* tot Batavia door collecte als anders van de Souratse gemeenten genieten, de helft aangehouden tot reparatie van de begraafplaats aldaar, en zulks op bekomene qualificatie van uw Hoog Edelhedens in anno 1742, terwijl de andere helft jaarlijks per wissel werd geremitteert.

En nademaal de Souratse Ministers bij missive van dato ultimo Decemb. des jongst verstreken jaars instantie doen, tot aanhouding van het geheele bedraagen der boetens, dewelke eertijds ten voordeele der academie de marines streckten, dog die, door het abrogeere van ged. accademie, aan de diaconyarmen waren toegelegd, en zulks tot reparatie en onderhoud van de graven en de daarom staande muur, zo hebben uw Hoog Edelhedens dit verzoek, om de daar van geeve redenen gelieven te accordeeren.

XIX. De *scheepen*, dewelke er gerequireert werden tot overbreng en afhaal der coopmanschappen etc., na en van derwaarts, moeten van hier uytelijk, te weten: de eerste medio Julij, de tweede medio of ult^o Augustus en de derde tegens het laatst van September of midden van October en van daar den 15 of laatsten April in een goede gesteldheid verzonden worden, blijkens de aloude en te meermaalen gerenoveerde ordres, dewelke dicteeren dat een langere aanhouding of eigentlijk latere verzending, om wat oorzake zulks ook geschied mogte weesen, finaal ter verantwoording der Ministers loopt, om het gevaar dat de scheepen, na die tijd vertreckende, door de zwaare travaten en hevige winden, dewelke men alsdan alomme onderweeg komt te ontmoeten, subject zijn.

De ankerplaats op de Souratse rheede, nevens de rivier aldaar, hier voor omstandig beschreeven, mitsgaders mijne consideratien over het binne brengen der kielen in ged^e rivier, teffens ter neder gesteld heb-

bende, zoo zal dienthalven, ter vermindering van dubbelde en onnodige arbeid, mij daar aan refereren en met betrekking tot dit chapiter nog maar aanhaalen:

Dat volgens de te meermaalen en al in a°. 1625 verleende ordres der heeren Majores de schippers en verdere officieren, zonder pregnante redenen niet van haare scheepen dienen geligt te werden, mitsgaders dat de scheepen na luyd der generaale letteren van den 14 May 1667 altoos vroegtijdig in een goed employ en behoorlijke staat van defensie verzonden en zorge gedragen moet werden, dat met Compagnies en geene particuliere goederen beladen werden.

Voorts dat dezelve, bij hun depart van deeze hoofdplaats, van alle benodigtheeden, provisien etc. ten minsten dubbeld werden voorzien, ten eynde daar door uyt den weg te ruymen alle exceptien, die de overheeden bij 'taangieren somwijlen van eenige andere comptoiren soude kunnen allegueeren tot demonstratie van de absolute noodzakelijkheid van dien, mitsgaders om teffens voor te komen al sulke buytengemeene excessive onkostreekeningen als men zedert eenige jaaren alomme van buytencomptoiren ontfangen heeft, en dewelke met relatie tot de directie van Souratte, t'zedert a°. 1700 tot 1720 door den anderen geslagen jaarlijks hebben gerendeert *f* 29131, van anno 1736 tot 1755 *f* 20531, en van anno 1755/6 of het laatste boekjaar *f* 50137, dan wel *f* 21006 meerder, onge-rekent nu nog dat het getal der scheepen in vorige tijden jaarlijks aldaar aangeweest, bestaan heeft in 8, 9 tot 14 stux en zulks in latere tijden tot op de helft en meerder vermindert is.

XX. De mindere in deeze directie aangemaakt en aldaar thuys gehoorende *vaartwygen*, hebben volgens missive van den 28 April des vergangen jaars nog bestaan in 3 smalscheepen, 1 hoeker, 4 horrys, 2 oorlogs

galbets, 1 batila en 1 schuyt. En dus in vergelyk van vorige jaaren al vrij wat vermeerdert: want a°. 1700 en daaromtrent heeft men maar 3 smalscheepen en 1 chialoup aan handen, en daar meede al zoo wel als nu het nodige verrigt gehad. Men zal zig dienthalfen niet behoeven te verwonderen, dat de ongelden deezer vaartuygen 't zedert a°. 1700 tot 1720 door den anderen geslagen jaarlijks maar hebben gerendeert *f* 6666, van a°. 1736 tot 1755 *f* 13266, van a°. 1755/6 wel *f* 55208 oft *f* 48542 meerder.

En ofschoon de Ministers bij hunne missive van den 2 Maart 1756 niet alleen de absolute noodzakelijkheid in cas sujet tragten te beweeran, maar ook nog daar en boven instantie komen te doen tot aanmaking van een derde overdekte horry, zoo is egter dit haar g'advanceerde, zoo wel als dat verzoek, vrij wat ongegrond bevonden en de Souratse Ministers dierhalven gelast het met 2 smalscheepen, 1 oorlogs galbet, 1 hoeker en 4 à 5 overdekte horry's te stellen. Mitsgaders aan hun gerecommandeert dit gepermitteerde getal met een spaarzaame hand te onderhouden, ten einde men, zonder merkwaardige intervallen, daar van volgens der Ministers schrijvens een 50 of 60 jarig gebruyk moge genieten.

Hoedanig een emplooy deeze kieltjes erlangen, mitsgaders in wat voegen dezelve van de maand Mey tot September op strand gehaalt, in Augustus bevoorens van het nodige voorzien en gerepareert werden, zal genoeg bekend en overzulks onnodig weezen dienaangaande iets anders te melden, dan dat dezelve op bekome qualificatie van uw Hoog Edelhedens a°. 1752 met Europeesen zijn bemand geworden, hetgeen ook ruym zoo menagieus zoude uytkomen als dezelve te bemannen (gelijk van oudsher is gepractiseerd) met 8 à 10 inlandsche matroosen onder een quartiermees-

ter off busschieten als gezaghebber. Dog dewijl men van den beginne het laatste heeft geprefereert en den Generaal Zwaardekroon bij zijn Hoog Edelheids meermemorie, omdat men de Europeese aldaar niet behoorlijk in dwang kan houden, dezelve veeltijts loopen drossen en weinig na haare vaartuygen omzien, sulks al meede volkome avoueert, zal het ook best weezen, bij die oude methode, onder vermeerdering van 1 à 2 Europeese op ieder kielkje, maar te continueeren, te meer hetzelfde dog niet het minste kan contribueeren tot een spoediger voortgang in het werk of in het lossen en laden der scheepen (waartoe deeze vaartuygen wel het meeste werden g'employeert), maar zulks alleen dependeert van de caprices en willekeure van den stads Gouverneur, met wiens consent en anders niet, de vaarthuygen aan de Alphondige of Sjappoort, door expresse daar toe aangestelde bediendens, bnois genaamt, ontlast en geladen worden.

Sie daar, Hoog Edele Heere, de samentrecking van deeze mijne geringen arbeid, die ik hoope dat eenigermate aan mijn schuldige gehoudenisse zal hebben voldaan, en wij in onse dagen zullen beleeven, dat deeze Directie in zijnen vorigen bloey mag werden hersteld, tot welweezen der maatschappije en den Nederlandschen Staat, mitsgaders tot roem en eer van uw Hoog Edelhedens, onder een zoo eerbiedige als schuldige verzekering, dat ik met het uysterste attachement aan het interest en de belangens van de Compagnie, mitsgaders gehoorzaamheid in het helpen executeeren der gevenereerde ordres der heeren Meesters en uw Hoog Edelhedens leevenslang zal blijven (lager) Uw Hoog Edelhedens gantsch gehoorzamen en onderdanige dienaar. (Was getekent) D. van Rheeden. (In margine) Batavia den 15 May 1758. (Onderstond) Accordeert. (Getekent) I. J. Craan, E. G. Clercq.

VERHAAL VAN HET BELEG
VAN HET
KASTEEL VREDENBURG TE UTRECHT
in 1576,
DOOR EENEN OOGGETUIGE.
UITGEGEVEN DOOR
Mr. S. Muller Fz.

Het hierachter afgedrukte stuk bevat een hoogstbelangrijk verhaal over eene in de geschiedenis van onzen vrijheidsoorlog gewichtige gebeurtenis. Aan tijdgenooten bleef het, zoover mij gebleken is, onbekend, en eerst de hoogleeraar Dr. J. H. Van Bolhuis maakte er gebruik van voor zijne *Geschiedenis van het kasteel Vredenburg*. (Utrecht, 1838.), een gebruik zóo zorgvuldig, dat wel geen enkel in het verhaal geboekt merkwaardig feit in de „Geschiedenis” vergeten is. Toch oordeelden reeds tijdgenooten van den heer Van Bolhuis ook na de verschijning van zijn werk de uitgave van het geheele verhaal wenschelijk ¹⁾. Men kan daarover twijfelen; maar ten slotte ben ik het eens met den „letterkundige”, die in 1838 zich met de uitgave van het stuk beziggehouden heeft, doch zijn voornemen opgegeven

1) Zie Bolhuis' Antwoord aan de Utrechtsche courant. Utrecht, 1838. p. 3.

blijkt te hebben. Mémoires als deze zijn in de Noord-Nederlandsche geschiedenis uiterst schaarsch: er schijnen niet al te veel bestaan te hebben, en een zeer klein gedeelte van den kleinen voorraad is ons bewaard gebleven. Wat dus van dien aard ons rest, verdient eene zorgvuldige behandeling: beter dan iets anders geven dergelijke verhalen ons een beeld van den tijd en van den indruk, dien de ontzettende voorvallen van den 80jarigen krijg op de toen levenden maakten, een indruk, waarin zich de stemming der natie afspiegelt. Wil men evenwel uit de lectuur van mémoires dit nut trekken, dan dient de geheele, onverminkte en onvervalschte tekst ons voorgezet te worden, en kan men zich niet vergenoegen met uittreksels en fragmenten, die, hoe goed ook gemaakt, toch altijd uit hun noodzakelijk verband gerukt zijn en het vermoeden overlaten, dat veel, wat *ons* wellicht belang zou inboezemen, achtergehouden of verwaarloosd kan zijn ¹⁾. Naar mijn gevoelen rechtvaardigen deze overwegingen ten volle de uitgave ook van een stuk, dat reeds als bron gebruikt is, vooral waar de zoo belangrijke inhoud van het verhaal voor zich zelf luide genoeg spreekt. Voordat ik tot het drukken overga, schijnen mij evenwel eenige opmerkingen over het handschrift, waaraan de tekst ontleend werd, en over den schrijver daarvan, gewenscht.

Het handschrift, berustende in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage (N°. 975), is een 4°. deeltje; het is op 115 bladzijden papier geschreven en bevat in een ouden perkamenten omslag. Volgens Bolhuis (t. a. p. p. 18 N.) is het eene „door onderscheidene

1) Met name behooren daartoe eenige plaatsen, die niet geheel juist gelezen zijn, en andere, die onleesbaar schenen. (b. v. Bolhuis. p. 132 N. — Vgl. hierachter p. 188.)

handen naar een moeilijk te lezen exemplaar vervaardigde kopij" en „zelf op eenige plaatsen onleesbaar." Deze beschrijving zegt de waarheid, doch niet de geheele waarheid. Dat er in het handschrift verschillende handen voorkomen, is ontwijfelbaar; dat het eene kopij is, blijkt duidelijk genoeg. Doch m. i. is het bepaaldelijk eene kopij naar het handschrift van den steller, door dezen zelf herzien en aangevuld, doch niet definitief vastgesteld. Immers het boven het verhaal gestelde opschrift „sub correctione" herinnert ons dadelijk, dat de afschrijver eene herziening van zijn werk noodig achtte; en de vele opengelaten plaatsen, de tallooze veranderingen en bijvoegingen van eene andere, doch gelijktijdige hand ¹⁾ bewijzen, dat hij juist zag. Doch aan niemand anders dan aan den schrijver zelf van het verhaal kan m. i. deze hand toebehoord hebben. Reeds de verbeteringen in stijl en vorm zouden dit doen vermoeden, waar de latere hand reeds op de eerste bladzijde (p. 167) bijvoegt: „oversulcx dat *hyerenbyn(nen)*", en, dat laatste op den kant geplaatste woord doorhalende, schrijft, „*hyerentusschen, te weten*", nog later, blijkbaar het rechte woord zoekende: „*recht daer (te voren)*", om eindelijk zich zelven te voldoen met „*effen daer te vorens* opten *xxiiii^{en}* Augusti." Evenzoo verandert de hand (p. 169) „over tafel" in „op tafel"; en verduidelijkt de zin (p. 171): „*Ick segge nyet alleen ten eynde sy om haer wellust te bueten begeerden, maer om dselve te hebben onder haerl. beschaemtenisse, geweld ofte gebod om door middel van sulcke parsoon te cunnen vernemen ende te vercrygen altyt gelt ende tgeen in haerl. macht was.*" aldus: „*Ick segge nyet alleen ten eynde sy om haer wellust te bueten sulx begeerden, maer om dselve te hebben onder haerl.*

1) Deze bijvoegingen en verbeteringen zijn in den tekst met cursieve letters gedrukt.

beschaemtenisse, geweld ofte gebod ende door middel van sulcke parsoon te cunnen vernemen alle secreten ende te vercrygen soe veel gelt ende tgeen inder selver vrouwpersonen macht was." Zulke veranderingen maakt, dunkt mij, alleen een auteur zelf, wien het niet onverschillig is, in welk gewaad zijn papieren kind ten tooneele verschijnt. — Doch er zijn zekerder bewijzen aan te voeren. Op tal van plaatsen heeft de copiist blijkbaar het klad van den auteur niet kunnen lezen en heeft deze later de dus ontstane leemten aangevuld. Een enkele maal (p. 193) heeft de auteur zelfs op den kant geplaatst de woorden „Spatium relinquatur", eene aanwijzing voor den copiist, die ook werkelijk eene halve bladzijde open liet. Het klad van den auteur is derhalve van tijd tot tijd, voordat het geheele stuk gereed was, door eenen ondergeschikte overgeschreven en daarna door den steller herzien.

Doch de auteur bepaalde zich niet tot eenige correcties; hij legde zich voortdurend toe op de verbetering en volmaking van den inhoud. Op verscheidene plaatsen heeft hij enkele détails bijgevoegd, die hij later schijnt vernomen te hebben, de voorstelling aangevuld of onjuiste mededeelingen verbeterd. Dat hij ook hierin zeer nauwgezet te werk ging, moge blijken uit het feit dat hij (p. 173) de grootte der Spaansche bezetting op Vredenburg, aanvankelijk losweg op „anderhalff hondert" geschat, later op 164 stelde, om eindelijk het getal 170 als het definitieve resultaat van zijn onderzoek op te nemen. En de door hem ingevoegde plaatsen bestaan lang niet allen in enkele woorden of regels, neen, hij voegde enkele malen (p. 169) een geheel blad, eenmaal zelfs (p. 194—197) vijf bladen in den tekst in, waar hij meende dat deze niet volledig genoeg was; andere malen (p. 204) werkte hij eene bladzijde geheel om. Toch achtte onze auteur zijn arbeid nog

niet voleindigd; want niet alleen zijn op tal van plaatsen in het handschrift lacunes gebleven, waar een naam, een getal of een dergelijk détail den schrijver blijkbaar nog onbekend was; doch enkele kantteekeningen wijzen op voorgenomene vermeerderingen, die achterwege gelaten zijn, b. v. op p. 201, waar hij het zenden van geld aan Verdugo's Walen te Haarlem vermeldt, en op den kant aanteekent „Nota Schoenhoven”, blijkbaar met het doel om ook iets over het garnizoen dezer plaats in het midden te brengen. Ook de lacune bij de bovenvermelde kantteekening „Spatium relinquatur” bewijst, dat nog eene definitieve redactie in schrijvers bedoeling lag.

Verhoogt het medegedeelde ons vertrouwen op den gids, dien wij ons gekozen hebben, daar wij hem hebben leeren kennen als een nauwgezet man, wij willen toch niet gaarne ons aan eenen geheel onbekende toevertrouwen; kunnen wij zijn naam niet te weten komen, dan wenschen wij hem althans te ondervragen omtrent zijn stand, zijne betrekkingen, de bronnen waaraan hij zijne berichten ontleend heeft. Laat ons zien, wat zijn verhaal ons daaromtrent kan leeren.

De heer Van Bolhuis maakt zich van deze vragen vrij kort af door de opmerking, dat de schrijver een „ooggetuige” was, die „waarschijnlijk zelf aan de belegering heeft deel genomen”; zijn „slechte stijl en verwarde voordragt” kenschetsen hem verder als „eenen schrijver van geringe beschaving”. Een Utrechtenaar derhalve uit de kleine burgerij, die als lid van een der acht vaandels aan het beleg deel nam.

Met deze opvatting kan ik mij geheel niet vereenigen. Van een „slechte stijl” en een „verwarde voordragt” heb ik in het verhaal weinig bespeurd. De zinsbouw is zeker hier en daar verre van onberispelijk; doch zij is niet slechter dan men het van schrijvers

van dien tijd gewoon is, en men acht dit te minder verwonderlijk, wanneer men overweegt, dat het verhaal, zooals wij zagen, nog niet definitief herzien is. Stelliger mag men integendeel zeggen, dat stijl en zinsbouw over het geheel *veel beter* zijn, dan men die zou kunnen verwachten van een gildebroeder uit het laatst der 16^e eeuw. Is het reeds op zich zelf niet aannemelijk, dat een eenvoudig burgerman zich zou zetten tot het schrijven van een geschiedverhaal, in verscheidene boeken afgedeeld, en (zooals wij zien zullen) voor den druk bestemd, het loopende, nette schrift, de toon en voordracht van het verhaal schenken ons de overtuiging, dat wij hier minstens met een persoon uit de beschaafde klasse te doen hebben.

De politieke zienswijze van den schrijver is gematigd, goed gemotiveerd, zonder hartstocht. Gehecht aan zijn koning, dien hij vereert als een welwillend en goed vorst, gevoelt hij zich tot hem te sterker getrokken uit eerbied voor den beroemden naam zijns vaders keizer Karel, wiens nagedachtenis hij in dankbare herinnering houdt. Hij schijnt de oude godsdienst toegedaan, en spreekt met eerbied van den aartsbisschop, die toch als gierig en lastig bekend stond, terwijl zijn bizonder leven verre van vlekkeloos was. Ja, hij prijst het in Philips, dat hij strenge middelen gebruikt heeft om de ketterij uitteroien. Des te verstoorder is hij dan ook op die van de nieuwe religie, die aanleiding hebben gegeven tot eene verandering in den ouden toestand en tot de komst der Spanjaarden. Want dezen haat hij met een volkomen haat. Geen kleuren zijn hem schel genoeg om de gruwelen te schilderen, die de Nederlanders van deze gehate natie hebben ondervonden; geene woorden kunnen den afkeer uitdrukken, dien de schrijver voor deze indringers koestert. Aan hen wijt hij

alle rampen, aan hen de lange duur der troubelen, die de hertogin van Parma reeds door haar wijs beleid bijna tot een bevredigend slot had gebracht. Zulk een weg, als deze vorstin was ingeslagen, is volgens hem de ware: hij is niet geheel ongeneigd tot eene bevrediging, als de Pacificatie van Gent beoogde, om een einde aan de troubelen te maken, doch van geweld en van radicale maatregelen toont hij zich afkeerig. Evenmin als hij de „oproerten der religie halven” goedkeurt, evenmin als hij voor Oranje en de Hollanders sympathie koestert, evenzeer zou hij het misprezen hebben, zoo de Utrechtsche burgers Vredenburg hadden aangetaast. Hij voor zich had het best geoordeeld, zoo men Don Juan of de Generale Staten had laten beslissen, al achtte hij het verklaarbaar, dat de Staten „om den roep vander gemeente” zich in staat van verdediging hadden gesteld. Niet zonder voornaamheid spreekt hij eindelijk van de „arme slechte luyden”, die een aanval op het kasteel wenschten, en hij is er blijkbaar trotsch op, dat hij zelf „altoos recht gestaen” heeft.

Mij dunkt, dit zijn de gevoelens van een gezeten burger, een conservatief in merg en been; dit zijn bepaaldelijk de gevoelens van de toenmalige Utrechtsche aanzienlijken, die zich aarzelend bij de Pacificatie aansloten en niet dan gedwongen de Unie van Utrecht aanvaardden ¹⁾. Nergens spreekt hier de Utrechtsche

1) Nog in 1621 schreef Arnoldus Buchelius, dat de actiën van de nieuw opgerichte West Indische Compagnie, die een meer aggressief karakter had dan de Oost Indische, te Utrecht weinig geplaatst konden worden, omdat alle aanzienlijken katholiek waren, met uitzondering van eenige Doopsgezinden e. a. dissenters. (Dit moet denkelijk *cum grano salis* verstaan worden.) De kapittelen moesten van hoogerhand tot het nemen van aandeelen gedwongen worden, doch het zeer katholieke kapittel van St. Marie verkocht ze dadelijk weêr, zoodat de markt gedrukt werd. (Ik citeer uit het hoofd, daar het hand-

gildebroeder, van oudsher democraat in merg en been, uit zijn aard partijdig, hartstochtelijk, oproerig; het is een persoon uit de hoogere klassen, wiens boven de hartstochten der menigte staand indifferentisme zich uitspreekt in zijn fatalistische zinspreuk: „Soe tzyn zal, zoe schicket sich selven.” (m. a. w.: Alles komt terecht!) — Wil men een sprekender bewijs? Ik kan het leveren: de „man van geringe beschaving” verstond en schreef Latijn, zooals duidelijk blijkt uit de kantteekeningen, die hij eigenhandig bijvoegde ¹⁾.

Nu wij eenmaal onzen schrijver als een aanzienlijk persoon herkend hebben, is er meer, dat onze aandacht trekt en dat ons zelfs op de allerhoogste kringen schijnt te wijzen. Het is inderdaad opmerkelijk, hoe goed de schrijver is ingelicht omtrent alles wat in de vergaderingen der regeerings-collegiën, bepaaldelijk in die der Staten van Utrecht voorvalt. Hij weet nauwkeurig wat er gestaan heeft in de brieven, die de Staten wisselden met den stadhouder Hierges, met de Gedeputeerden te Brussel, met de Staten van Holland; ja de data, waarop de brieven aan Hierges vertrokken en de antwoorden inkwamen, zijn hem bekend. Wanneer de Duitsche krijgslieden den Raad aanbieden de stad bij te staan (p. 210), zegt hij precies op welk uur die boodschap kwam, en de inhoud daarvan is hem zóo nauwkeurig bekend, dat hij het de moeite waard vindt het geschrevene nog eens te veranderen om o. a. te zeggen, dat zij niet 24 rot, maar 20 of 24 rot wilden zenden.

schrift, dat deze aantekening bevat, onlangs door het Utrechtsche archief aan het Rijksarchief werd afgestaan: de zin is echter in hoofdzaak juist.)

1) Zie den datum „I aut II Aprilis” voor de inneming van Den Briel, — de woorden „Hanibal non est adhuc ante portas” op p. 186, — de aanwijzing voor den copïist „Spatium relinquatur”, — en de twee spreken op den titel.

Nog meer: op p. 182 en 183 schijnt hij een debat weder te geven, in de Staten-vergadering gevoerd over de vraag, of men al of niet zich tegen het kasteel in staat van tegenweer diende te stellen, en het komt mij ontwijfelbaar voor, dat onze schrijver tegenwoordig was in de vergadering der Staten met de burgerhoplieden in het kapittelhuis ten Dom op 14 November ¹⁾. Een ander argument: de schrijver weet tot in bijzonderheden en nagenoeg van dag tot dag wat de bevelhebber gedurende het beleg op het kasteel deed; wat is waar-schijnlijker, dat deze bijzonderheden onder het volk bekend waren, of dat de magistraat ze kende, die natuurlijk van de bewegingen van den gevaarlijken nabuur zich op de hoogte deed houden? Zelfs de geheele voorstelling der gebeurtenissen geeft den indruk, dat de schrijver in de gelegenheid was den geheelen toestand als uit de hoogte te overzien. Men vergelijkte dit verhaal met de nagenoeg gelijktijdige Utrechtsche kroniek, afgedrukt in de *Kronijk* van dit genootschap, XXIe jaarg. p. 530 vlg. Welk een verschil! Daar een toeschouwer, die de voorvallen, zoo-

1) Volgens Bolhuis (a. w. p. 81 Noot 1) schreven de Brusselsche gedeputeerden 23 November aan de Staten, dat Don Juan te Luxemburg aangekomen was en dat de Generale Staten exemplaren van de Pacificatie naar Utrecht ter publicatie gezonden hadden. Hoewel onze schrijver dit op de bedoelde plaats niet vermeldt, maakt hij op andere plaatsen van *beide* gebeurtenissen gewag. Onbekendheid van deze zaken kan hem derhalve niet verweten worden. — Veel ernstiger bezwaar tegen mijn vermoeden, dat wij in den schrijver een lid der Staten van Utrecht mogen zien, vind ik in het feit, dat hij (p. 212) schrijft: „Dese dach (23 Dec.) quam oock in des stadts gedeputeerde wtt Brabant”, later veranderd in: „der Staten gesante naer Brabant”, eindelijk op den kant in: „Mr. Floris Thin, der Staten advocaten wt Brabant”. Het is *bijna onaannemelijk*, dat een lid der Staten zich zou kunnen vergissen in de qualiteit, waarin de beroemde Advocaat der Staten van Utrecht naar Brabant gezonden werd.

als ze van dag tot dag tot zijne kennis kwamen, eenvoudig noteert, doch het verband niet vat of zich althans daarom niet bekommert; hier een samenhangend verhaal, dat niet alleen den man van hoogere beschaving, van ruimeren gezichtskring teekent, doch ook den man, die nauwkeurig weten en beoordeelen kan welke maatregelen in verschillende deelen der stad verordend en genomen werden. De schrijver zegt eenmaal, dat hij de toebereidselen tot het beleg ging zien, doch welk eene hartstochtelijke nieuwsgierigheid had wel den man moeten bezielen, die in zulke omstandigheden tijd en lust gevonden had *door de geheele stad* te slenteren om overal af te neuzen (soms tijds onder een bombardement!) wat er al zoo belangrijks voorviel!

Tot de regeeringskringen schijnt onze schrijver derhalve behoord te hebben. Uit zijn allernauwkeurigst verhaal van het voorgevallene achter Compostel bij den eersten uitval der Spanjaarden en uit de mededeeling, dat hij de ronde deed, zou men wellicht opmaken, dat onze schrijver een der burgerhoplieden geweest is, en ook *als zoodanig* tegenwoordig was bij de bovenvermelde Staten-vergadering van 14 November en bij de berooving van den Aartsbisschop, die in bijzonderheden wordt medegedeeld. Doch ik geloof dit niet: de bijzonderheden van den uitval (waarop hem alles aankwam, om vast te stellen dat de Spanjaarden het eerst de vijandelijkheden geopend hadden) kan hij als magistraatspersoon uit een verhoor van den schildwacht vernomen hebben; de ronde deed hij *bepaald* als particulier, want terwijl hij aanvankelijk, als minder passend in een historisch werk, de woorden „Ick ging ronts om” veranderde in „Men ging”, heeft hij dit later weder geschrapt, het blijkbaar minder juist oordeelende. Bepaald onaannemelijk wordt het echter,

dat hij zelf burgerhopman was, wanneer wij opmerken, dat hij den naam van den naar Gelderland gezonden hopman Cornelis van Kessel (p. 212) eerst later op den kant bijgevoegd heeft en dus aanvankelijk zich dien niet schijnt herinnerd te hebben. Doch ik ga verder: ik geloof niet, dat hij tot den kring van het stedelijk bestuur behoord heeft; immers hoe zou hij in dat geval zoo voetstoots (p. 175) aan de vier kleine Utrechtsche steden het veelbetwiste recht om deel van het derde lid der Staten uit te maken hebben toegekend?

Wij willen derhalve bij de twee andere leden der Statenvergadering, bij geestelijkheid en ridderschap zoeken. En werkelijk schijnt het mij, dat wij onzen schrijver herkennen onder de leden dezer corporatiën, die in den avond van den 22 December verzameld staan op de Stadsplaats. Men leze slechts (p. 207) de levendige beschrijving van het daar voorgevallene: hoe de mannen in donker voor het stadhuis opeengedrongen staan en hunne „verordineerde loopplaatze” niet verlaten mogen, als zij plotseling hooren, hoe de Domklok alarm begint te luiden en de wachter op den Buurtoren „seer lang ende eysselicken den brant blaest”, terwijl weldra het schijnsel der vlammen den geheelen Domtoren daghelder verlicht. Twee-, driemaal komen er boden aangesneld: de buitenbrug van Vredenburg brandt, neen het is de binnenbrug, eindelijk het is de „Princecamer” op het slot zelf. Welkome tijding! Maar neen, daar komt „een vrouwen” aangelopen, die een ander bericht brengt. Het is niet het kasteel, de stad zelf brandt: de Spanjaarden hebben ten vierden male de huizen bij de Catharijne-poort in brand gestoken! Doch men gelooft gaarne wat men wenscht: de drie boden schijnen geloofwaardiger dan de „hinkende bode, die achteraan komt”. Toch, men is in angstige spanning, een geheel uur verloopt in pijnlijke onzekerheid van

wat op vijf minuten afstands voorvalt, totdat eindelijk de waarheid van de ongelukstijding duidelijk blijkt en men zich beijvert om ten spoedigste maatregelen te nemen.

Mij dunkt, zoo ergens, dan kan men op deze episode den vinger leggen en zeggen: dáár was onze schrijver tegenwoordig; de diepe indruk alleen, dien hij in deze oogenblikken ontving, motiveert een zoo gedetailleerd verhaal van een op zich zelf niet bijzonder wetenswaardig feit. Immers niet dit was van belang, of edellieden en geestelijken op de hoogte waren van de plaats van den brand, doch of de raadslieden, die zeker wel ten stadhuize bijeen waren en tot wie de boden zich zonder twijfel begaven, nauwkeurig ingelicht waren en maatregelen ter blussching konden nemen.

Vragen wij, of onze auteur, dien wij onder het groepje op de Plaats hebben meenen te herkennen, tot de edelen of tot de geestelijken behoorde, dan antwoorden wij, onder verwijzing naar onze opmerking, dat hij Latijn verstond, dat wij veel grooter kans hebben hem onder de geestelijken te vinden ¹⁾. En werkelijk schijnt hij zich te verraden, als hij bij het verhaal der „vijer quade slagen in een wondt” (p. 181) met blijk-bare animositeit op den kant voegt, dat niet alleen de „principaelste van de stadt” bij voorkeur met in-kwartiering gekweld werden, maar dat zelfs de geestelijken daarvan niet bevrijd waren, — een feit, dat toch waarlijk niet zoo heel vreemd was, wanneer men reeds

1) Het is waar, dat het rijmpje op den titel meer wijst op een lid der Ridderschap, die gewoon was op zijn slot bij Utrecht te wonen; doch eene andere omstandigheid wijst weder meer op eenen geestelijke. De schrijver, die over het geheel goed Hollandsch schrijft, gebruikt enkele malen de woorden „to, tho, sampt” voor: „te” en „mit”; wellicht mag men daaruit opmaken, dat hij geboortig was uit de oostelijke deelen van ons vaderland.

in 1570 de klachten van den kanunnik Buchell daarover verneemt ¹⁾).

Eene andere aanwijzing kan ons helpen om den kring nog nauwer te trekken. Het handschrift is gevat in een perkamenten omslag; op de binnenzijde daarvan vindt men een gedeelte van het testament van den kanunnik van St. Marie Bernhard van Coesfeld dd. 29 Juni 1554. De auteur was dus in het bezit van dit testament en behoort gezocht te worden in den kring der kanunniken van St. Marie. Iets naders valt uit het fragment niet op te maken; want gaan wij na, wie in 1578 dit testament kan bezeten hebben, dan komen in aanmerking de executeurs, de erfgenamen, de testator zelf, de notaris en het kapittel-archief, dat van zeer vele testamenten van kanunniken afschriften bewaarde. De testator kan de schrijver van dit verhaal niet zijn, want hij overleed 12 Juni 1572; de notaris evenmin, want het stuk is geene minuut, maar een keurig geschreven grosse. De erfgenamen worden in het fragment niet genoemd, en van de executeuren kan bezwaarlijk iemand in aanmerking komen. Het waren de scholaster van St. Marie Willem van Lochorst, die reeds in 1559 overleed, en Joost van Coesfeld, St. Jansridder, met twee vicarissen van St. Marie, Jan van Steinfeld en Jan van Nieuwpoort, die wel geene leden van de Staten-vergadering zullen geweest zijn, al blijkt het niet duidelijk, welke personen als vertegenwoordigers der geestelijkheid voor 1582 in het eerste lid opkwamen.

In het algemeen wijst echter het testament ons naar het kapittel van St. Marie, en nu wij daaraan denken, herinneren wij ons de eenigszins opvallende bijzonderheden, dat de schrijver (p. 191) vermeldt hoe „die

1) V. d. Monde, Tijdschr. IV. p. 287, 324.

heeren van St. Marie nyet dorsten seggen tegen" het plaatsens van geschut op het koortorentje hunner kerk, „overmits de commotie inde stadt synde”, en er pruttelend bijvoegt, dat deze maatregel toch minstens ontijdig was, — en hoe hij verder precies weet te zeggen (p. 199), dat de Spanjaarden in dit koortorentje alle kogels (van juist 48 pond gewicht) in één gat schoten. Werpt men mij tegen, dat de schrijver bezwaarlijk kanunnik kan geweest zijn, daar een geestelijk persoon wel geen werkzaam aandeel aan het beleg zal genomen hebben, dan antwoord ik, dat het uit schrijvers verhaal zelf (p. 200) blijkt, dat er kanunniken waren, die zelfs onder het vijandelijk vuur kogels aandroegen ¹⁾.

Wanneer men na het bovenstaande onze *gissing* aannemelijk acht, dat wij in onzen auteur eenen kanunnik van St. Marie hebben te begroeten, dan kunnen wij wellicht nog een stap verder gaan en vragen met welk doel hij het verhaal kan hebben geschreven. Dat het door den auteur in der haast opgesteld is „onder den indruk des oogenblik” ²⁾ en om voor zich zelven de herinnering aan het voorgevallene te bewaren, is zeer zeker niet aantenemen. Op den titel lezen wij toch van 's schrijvers hand het jaartal 1578 met zijne zinspreuk, en wij zagen reeds, dat de talloze correctiën en omwerkingen elke gedachte aan een haastig ten papiere geworpen dagboek uitsluiten. De zorg voor den stijl doet zelfs vermoeden, dat ons verhaal voor lectuur in ruimeren kring, wellicht voor den druk bestemd was. En dit vermoeden wint in waarschijnlijkheid, wanneer wij opmerken, dat het volgens 's schrijvers plan in verscheidene boeken

1) Ik moet erkennen, dat het mij eenigszins bevreemdt, dat de schrijver, wanneer hij kanunnik was, den naam van zijn gesneuvelden collega niet vermeldt.

2) Bolhuis, l. c. p. 18 N. 1.

zou worden verdeeld, en dat de schrijver aan het slot van het eerste boek verklaart voornemens te zijn, een tweede boek aan het eerste toe te voegen, „indien hy bevindt dat dinhouden van desen aengenaem is ende hy verder versocht werde”. Het eerste boek was derhalve bestemd tot verspreiding en de schrijver was tot het schrijven van zijn werk *aangezet*, denkkelijk toch wel omdat hij beter dan een ander in staat was de gebeurtenissen van het vorige jaar, die ieder nog versch in het geheugen lagen, in haar onderling verband te beschrijven. — Het boek kan evenwel bestemd geweest zijn om alleen in handschrift onder de vrienden van den schrijver, dus in beperkten kring, te circuleeren,— hoor ik beweren. Neen, dit was het geval niet: de auteur rekende bepaaldelijk op een lezend publiek ook buiten Utrecht, en bestemde dus zeer waarschijnlijk zijn werk voor de pers. Op p. 207 noemt hij de huizen „van Ste. Catherinen poort tot aen Tpeerdevelt”; geen Utrechenaar kon zich in de ligging dier huizen vergissen, doch voor een persoon, die niet met de ligging van het St. Elisabeths-gasthuis ten Z. en van de St. Catharijne-poort ten N. van het kasteel bekend was, zou het verhaal van den voorgewenden uitval tegen het gasthuis om de beoogde brandstichting aan de poort te bedekken, niet helder zijn. Onze schrijver voegde dus later op den kant bij: „die huysen *bynnen de stadt neffens over Vredenborch* van St. Catherinen-poort tot aen Tpeerdevelt”, en later (p. 207): „de huysen *aen dander zyde vant casteel* aen St. Catherinen-poorte” ¹⁾.

Wellicht kunnen wij ten slotte bij benadering zelfs

1) Meer voorbeelden van dien aard kunnen aangehaald worden. Zoo deelt de schrijver op p. 175 mede, hoe de vergadering der Staten van Utrecht samengesteld was; op p. 179 geeft hij eene beschrijving van het geheele Nedersticht en zijne uitgestrektheid. Natuurlijk niet voor Utrechtsche burgers!

gissen, waarom de schrijver zijn boek publiceeren wilde en waarom men hem daartoe aanzette. Hoe onpartijdig en hartstochteloos zijn verhaal over het geheel ook is, hij hecht er blijkbaar aan, zijne lezers van twee zaken te overtuigen: 1°. van de noodzakelijkheid, dat tot herstel der rust de Spanjaarden uit Utrecht vertrokken, en 2°. van de waarheid, dat het niet de Utrechtsche burgerij, veelmin de Staten waren, die het kasteel hebben aangevallen, doch dat de kapitein van Vredenburg door zijnen uitval de burgers tot zelfverdediging heeft genoodzaakt. Vragen wij, wat den schrijver kan hebben bewogen eene dergelijke apologie der Utrechtsche burgerij te publiceeren, dan kan ik daarvoor slechts twee motieven vinden. Hij kan bedoeld hebben: 1°. de burgerij te behoeden voor de wraak van de Spaansche regeering, of: 2°. hij kan zijne medeburgers hebben willen terughouden van verdere stappen in de richting der revolutie, die konden gemotiveerd worden door vrees voor de woede der Spanjaarden over het innemen van het kasteel. Stelt men zich den toestand van 1578 voor, dan ligt het eerste motief zeker niet voor de hand. Destemeeer echter het tweede. Wanneer het argument, dat de Utrechters thans te ver waren gegaan om terug te treden, (zooals waarschijnlijk is) gebruikt is om hen over te halen tot het teekenen der Unie van Utrecht, waarover destijds onderhandeld werd, dan is het zeer aannemelijk, dat eenige leden van het zéér conservatieve kapittel van St. Marie een hunner collega's hebben verzocht dit argument te ontzenuwen door de rechtmatigheid van het beleg van Vredenburg in het licht te stellen. Is dit juist, dan zou het tevens verklaren, waarom het boek plotseling ¹⁾ afbreekt: van het oogenblik, dat de

1) Het plotselinge einde van het verhaal is bepaald *niet* te wijten

schrijver in de eerste dagen van 1579 vernam, dat de Unie geteekend was en dus de stad zich bij Holland aangesloten had, kon de verschijning van een boek, in eenen geest als het zijne geschreven, geen nut meer doen, ja het kon zelfs niet geheel zonder gevaar zijn, zooals de tien heeren ¹⁾ ondervonden, die al spoedig door de magistraat op „suspicie” als mannen van de oude richting verbannen werden.

Als bijlage voeg ik achter het geschiedverhaal de „Aanteekeningen van Antonie van Santen” over het beleg van Vredenburg, door Bolhuis herhaaldelijk ²⁾ aangehaald en ook elders ³⁾ vermeld. De heer Van Bolhuis is met haren inhoud blijkbaar ingenomen ⁴⁾, en ze waren dan ook voor zijn doel van zeer veel belang. Voor ons zijn zij dat, na het door hem daarvan gemaakte gebruik, niet meer. Waarom ik ze dan toch doe afdrukken? Vooreerst omdat ik naar die „oude geschreven aanteekeningen op het stads-archief” vroeger veel gezocht heb en later bijzonder teleurgesteld was, toen ik slechts een zoo kort uittreksel uit de 18^e eeuw vond ⁵⁾.

aan het verlies van een deel van het handschrift: immers het eindigt niet alleen midden in een woord, doch ook midden op eene bladzijde, terwijl de volgende, in den band nog aanwezige bladen, allen onbeschreven zijn.

1) Onder hen bevonden zich twee kanunniken van St. Marie Barth. Goezen en Ger. Wyckersloet. Zie over eene samenzwering te Utrecht tegen de Unie in 1578, waaraan vele kanunniken deelnamen: *Buchelius, Descr. urbis Rh. Traj.* p. 74/5. Een bundel met belangrijke stukken betreffende hun proces is in het Utrechtsche schepen-archief ontdekt.

2) a. w. p. 4 N 2, 119 N 1, 125 N, 133 N 2.

3) V. d. Monde, Straten en stegen. p. 327 N 2.

4) Antw. aan de Utr. Cour. p. 3.

5) Thans te vinden in N°. 1178 der stedelijke bibliotheek van Utrecht.

De slechts twee bladzijden vullende mededeeling van hetgeen Van Bolhuis werkelijk gekend heeft kan anderen van vruchteloze vermoedens en nasporingen terughouden. — Doch meer nut kan de publicatie hebben, wanneer zij leiden mocht tot het terugvinden van het origineel. Dat origineel berustte blijkens het opschrift bij den Utrechtschen stadsdoctor en antiquaar (heraldicus en genealogist) Engelbert Van Engelen, die, zooals zijne kennelijke hand uitwijst, zelf dit uittreksel op drie bladzijden in 4° schreef. De blijkbaar belangrijke bibliotheek van dezen geleerde is blijkens de Vroedschapsnotulen van Utrecht dd. 11/18 October 1723 tusschen deze beide data, allerwaarschijnlijkst te Utrecht, verkocht. Hij stond bij zijn leven in relatie met verschillende mannen van zijn slag, vooral met den bekenden Andries Schoemaker. Verder kan ik geene aanwijzingen geven, die zouden kunnen leiden tot het terugvinden van het spoor der oorspronkelijke „Aanteekeningen”. Dat zij het zoeken waard zouden zijn, houd ik voor waarschijnlijk; immers Van Santen is wellicht minder uitvoerig, doch blijkbaar niet minder nauwkeurig dan onze onbekende schrijver. Merkwaardig is het, dat deze aanteekeningen schijnen aan te vangen waar de ander zijn verhaal eindigt, een feit, dat de identiteit van beide personen, waaraan ik een oogeblik gedacht heb, onwaarschijnlijk maakt ¹⁾. De gebeurtenis, die in beide verhalen beschreven wordt, was trouwens belangrijk genoeg, vooral voor de Utrechtsche burgers, om het natuurlijk te maken, dat twee van hen, onafhankelijk van elkaar, het daarbij voorgevallene trachtten te vereeuwigen. S. M.

1) De onbekende schrijver, die nauwkeurig wist, dat het garnizoen op Vredenburg 170 man sterk was, zou dan ook niet geschreven hebben, dat er na de capitulatie „omtrent hondert en vijftigh” uittrokken, zooals Van Santen zegt.

DEUS MIHI SIT ADIUTOR IN VERITATE.

MIT ACCOORT EN GROTE COST
IS VTRECHT VAN VREBVRCH VERLOST.

SEMPER LAUDANDUS EST LABOR.

IN TIDE VAN OORLOG EEN EDELMAN
IS OP ZIJN HEERT EEN ARM MAN,
HIJ MOET HEM BEHELPE MET ZIJN RAPIERE,
TE VORENS LEDICH GEDRAGEN ONDER ZIJN NIERE,
ANDERS EN IS HIJ GEEN EDELMAN.

A° 78.

SOET ZIJN ZAL, ZOE SCHICKET SICH SELVEN.

SUB CORRECTIONE.

Nadien int jaer ons Heeren xv^e. ses ende tzeuentich die Spaensche *soldaten* de stadt van Zierixzee helpen hadden wederbrengen ende, van daen gemutineert selffs weldich getrocken nae Brabant, de steden Aelst ende Diest (wesende nochtans in gehoorsaemheyt van de Coe. Mat.) ouervallen ende ingenomen hadden; om twelck wederstaen ende nijet langer te lijden die drie Staten van Brabant opten iiiij^{en} Septembris eenige grote personagien ende heeren vanden Raede van Staten binnen Bruesel doen aentasten ende bewaren hadden, ouersulcx dat *effen daer te vorens* opten xxiiii^{en} Augusti die beteyckende legerplaetze voor de stede van Woird(en), westwaert naest aen den stichte Vtrecht gelegen met veel volcx beset, mede opgebroken was, sijn opten xii^{en} Septembris ter ordinantie ende beuele vanden welgeboren *here* Gielis van Barlaimont heer tho Hijergis etc., stadthouder ouer Vtrecht, drie vendelen Duijtsche knechten inde stadt Vtrecht gelaten, hoewel die borgers daer mede nijet seer wel te vreden ofte sonder afterdencken en waeren, eensdeels omdat in die omliggende steden Amersfoort, Wijck, Culenborch, Vianen ende Schoonhouen noch sekere vendelen Spaeniaerden lagen, die door tmiddel vande Duijtsche knechten lichtelicker souden in die stadt Vtrecht hebben mogen comen, ofte door tcastele van Vredenborch worden gelaten, anderdeels haer laten dunckende, datmen die stadt ende borgeren *van Vtrecht* met onnootlijck garnisoen nijet en behoorde te beswaren, die nu . . jaren lang met acht opgerechte vendelen borgers sonder coste vande Mat. dan op hoor eygen buydel bij assistentie vande geestelicheyt, ridderschap ende ouerheyt deselue

stadt bewaert, ende int voorleden jaer lxxiiii opten xvii Decembris, den gemutineerde Spaengiaerden den steden *van Alckmaer, Leyden ende gans Hollant* met schande verlatende, voor Vtrecht comende ende dselue stadt *Vtrecht* beclimmende, daervan als vianden ende rebellen gedreuen hadden. Ende nadien die van Vtrecht nu bijde selue Spaeniaerden in sulcker achte ende dickwils vande seluen gedreycht waren, hadden wel redenen om achterwärts te dencken ende haer aen andere steden, wesende inde Co^e. Ma^{ts}. obedientie, te spiegelen, die qualicken vande voorsz. natie gehandelt waeren. Oock hadden die van Vtrecht besocht die sobere discretie ende wetenschap vande selue Spaeniaerden te cunnen regieren in peys, wanneer zij de seluen tot tien vendelen toe opten xxi Augusti a^o. lxxix hebben met vruntschap ontfangen ende tot ouer drie jaeren toe eenige daervan altoos onderhouden, jae seruicium om alle vredes wille gegeuen, die in een vredelicke stadt van dage tot dage nae hoorl. maniere anders nijet en dencken dan verdriet, schade ende schande voor den inwoonderen der seluer stadt ende haerluyden weerden ofte weerdinnen aen te doen; nijet te vreden sijnde met tgeen die weerden hebben, dan willen die beste camere, bedde ende gardinen besitten, tbeste aende merct gecoft ende opde tafel hebben sonder yet daervoor te geuen. Daerenbouen hebben haer capiteynen, alpherissen, sargenten ende corporalen een ander maniere van exactie onder tdexel van beleeftheit, te weten: zij bevrijen veel huysen, soo van wijntappers, brouwers, backers, apothekairen, *laken- ende zijden-lakenvercopers* ende jonckfrouwen, die elcx ter weecke int sijn den seluen te help comen ofte nijet weygeren deruen. Zij hadden een maniere, die voorsz. capiteynen ende ouerheyte, dat wanneer zij haer selffs cost deden, affeychsten haerl.

weerden wel xx seruitien ter weeck, dat sijn vijff st. voor elcke seruitie, *al* ter maent lopende xx gulden. Daerenbouen morste in een volckeloose camer branden drie dicke keerssen ende soo daechs als nachts branden grote vueren, ouer ende onder hebben twee ofte drie pluym bedden, *op* tafel alle dage een witt ammelaken (ende) twee seruietten, voor den capiteyn alle dage een schoon hemdt, dat morst men hem bewassen, behaluen sijn familie. Daerenbouen hijelden zij hoor iongers, ja *somijnge onder hun luyden* honden, die de luyden quelden, naebasten ende beeten, sulcx datter veel vande inwoenderen *Vtrecht* sijn geweest, die de Spaeniaerden in logijs als vrunden ontfangen hebben, daeraen te coste gehadt drie duysent gulden, *weynich* min ofte meer; veel gantschelicken bedoruen, haer gelooff wttgesteld ende noyt gelost hebben gehadt. Dit is int generael de maniere vande Spaeniaerden, wanneer die als vrunden *inde Nederlanden waren* ontfangen. Ick laet nu *staen* ende verswige, hoe dat zij int eynde gemeenlick met een stanck sijn gescheyden, wanneer int jaer 1572 *I^a aut II Aprilis*, als den Briel ouerging, hadden opgeset eene heymelicke moorde, daerom zij zelffs den opsetter smorgens verworpt opde Plaetze t*Utrecht* lieten leggen. *Hierenbouen is waerachtich, dat een merkelycke getal vande burgers ende inwoenderen, soe bynnen hare eyghen huysen, ja op haer bedde leggende, van haer zelffs soldaten met stocken gesmeten ende anderssins gewont, oock, soe bynnen shuys als buyten op der straten, verradeluycken doorsteken, ja vermoert, ende die huysfrouwen off dochters off susters van ennige (als men woude seggen) noch darenboven ontschaeckt, bijgebracht ofte veronneert soude geweest sijn, sonder dat oyt die selue dootslagers gestraft, mer meestendeel bij nacht ende ontijden deur de poorten wter stadt ende onder anderen vendelen ten aensien van een ygeluycken versteken worden. Ende wanneer den Spaengaerden*

yet te nae ging ofte te corte gedaen worde van hoers gelijcke, so riepen ofte haelden hare medegesellen, tot drie vier ende meer thoe, ende also tsamen overvielen dan den burghere. Indien die burger ontquame ende zijn leet wederom aenden selfden Spaenjaerden vraeckte, alsdan hielden de Spaeniaerden des stads poerten thoe ettelycke dagen gesloten (want zij de sluetelen daervan zelfs bewaerden) ende sochten alomme ende lieten de banckclock luyden, ende affroepen datmen op sekere penen sulcken burger veropenbaren zoude. Daerenbouden besetten de straten sauonts ende snachts, zoedatter geen vande burgeren wt zijn huyse dorste ofte mochte gaen ofte worde geslagen ende gewont, jae die Spaengaerden clopten aen die dueren van veel huyssen, ende alsmen haer in soude laten, soe staecken ende quetsten zij den gheenen, die haer inlieten.

Ick will dit nyet seggen van allen, mer int generael ende voor dese reyse, wanneer die Co^e. Mat. verde van hoorl. was, ende sij (hoor) seyden elcx coninx genoot ende in dese landen gesonden te sijn als tot een wilt ofte ongetemt peert te tomen, *ja gegeven tot een roof om een vrees te jagen.* Gemerct noch hijerenbouden int particulier binnen Vtrecht well besocht ende doorsien sijn haerl. houeerdicheyt ende opgeblasenthey, (wanneer zij, zoo voorsz. staet, Tutrecht *ende in andere steden in dese Nederlanden* lagen), dat van heml. die capiteynen als coningen ende hartogen, die alpherissen, sargenten ende corporalen als greuen, die ander gemeen soldaten als edelluyden haer seluen, soo op strate als aen tafelen ende in kercken, verheffen. Ende behaluen grote heren ende hooflingen, in den Co. Mat^{ts}. dienste mede wesende, voorts nijemand bijnae ofte zeer selden in haer ommegeens ende dagelicxe communicatie toe en lieten ofte gelooff gauen, dan sekere banckeroutiers, pluymstryckers off behoeftige luyden ende coillons, die om denseluen Spaeniaer-

den te behagen den rijckdom der landtsaten ontdecken, de gebreken wesen ende haer lansluyden off in goet off in eere holpen verraden. Dit hebben wij emmers in desen landen gesien, wanneer die Spaeniaerden alle omme ontsien, ende gelooft waren te conuerseren, ja te mogen trouwen die treffelicxste joffrouwen wtt die stadt ende steden, daer zij lagen; dat zij nochtans (te weten die watt van hoorl. ouerheyt ende beueelhebbers waeren) nijemant *ofte zeer weynich* soo lieff ofte weerde hadden ende kenden om in echtschap dselue te nemen ofte te eeren; ja tscheen dat zij dese landen noch zoo goet nyet en kenden, dat zij daer wilden hebben yet in te verliesen; dan daer sij sagen schoon personen ende wisten dat rijckdom ware, all was dit vrouparsoon gehuwelict off nijet, daer landen sij aen met veel eeraendoeninge ende buyten teyckenen van vrijagie. Ick segge nyet alleen ten eynde sij om haer wel lust te bueten *sulx* begeerden, maer om dselue te hebben onder haerl. beschaemtenisse, geweld ofte gebod, *ende* door middel van sulcke parsoonen te cunnen vernemen *alle secreten*, ende te vercrijgen *seer veel* gelt ende tgeen *in der seluer vrouwpersonen* macht was. Men morst daer jegens oock geen quade suspicie nemen, want zij seyden twas in haerl. lant de maniere oock den gehuwelichte luyden die amoreuse te maecken. Summa all sachment, men most het nyet sijen; die soo verre quam dat hij teerste nijet en wederseyde, die morst zwigen all sijende tot op dleste oneerlicheyt. Sij hadden een maniere om den minnaer te maecken: voor all gingen sij alle dage omtrent te noen tijt te kercken, daer die jouffrouwen die slapers-misse hoorden, ende daerna dickwils verbij des parsoons huysen alle dage, jae gingen staen kijcken inde huysen siende ouer sijde, als een hondt nae een rutsigen teue; indien de parsoon int eijnde nijet voort en quame oft haer oeffeninge

van bonetten ende honneuren met gelijcke mildicheijt ofte buging van knijeen nijet en vergelde, waer dselue *persone* van cleyne conditie soo worde de soldaet quaet, nomende een boerinne, ende voorts ging met dreijgementen van te willen hoor ofte den horen dit ofte dat doen; waer die parsoon van eerbaer gestaltenisse, soo maecten hem die soldaet sijeck ende verlooffde nijet te eeten voor ende alleer yet quaem, gecooct ofte toegesonden vande selue jouffrouwe. Daer gingen dan tusschen beyden anderen soldaten ende rieden datmen toch den gemaecte minnaer behelpen soude met een cleyne saecke, dat nijemant schadelick ofte schandelick waere. Indien yemant soo lang de saecke had laten ongemerct doorgaen ende woude dan daerjegens seggen, die worde off gedreycht ofte zijn weerwill aengedaen, tzij indien hij vrij was met dubbele foureringe van quade soldaten *ofte anders* met slagen, haer oorsaeck nemende door een ander geringe saecke. Sij en sagen nijet aen, off het luyden waeren geweest van dier oorsaecke, daer door de Spaeniaerts eerst int lant quamen, dan off sij altoos recht gestaen hadden. Ende op thoochtijdt van Corsmisse soo waeren zij vrolick; dan jegens thoochtijdt van Paesschen op den goeden Vridach snachts gingen *sommige in grote getal naecte ende bemomt zijnde*, volgden terucifix Christi, hem seluen met geselen tusschen haer schouderen slaende, *sulx* dattet bloet wttquam. Die ouerheyt die ging bezijden met toortschen ende lichten, aldus besoekkende sekere kercken tot penitentie heml. geset; dan quamen ten lesten daer sij certejn een schoon wttwendige devotie vande passie ons heeren gemaect hadden, ende voleynden soo haer deuotie ende penitentie. Tbeste dat zij hadden van nature was sober van dranck; daerjegens, als ons gemeene knechten drincken, soo dobbelen zij dagelicx. Aldus waeren zij

den inwoenderen tracterende; God wetet off wij het verdient hadden dan off zij qualicken ons gecastijt hebben. Nyettemin tis te lang, want de troublen tien jaeren geduert hebben, die te vorens genouchsaem geslecht waeren int eerste bijde gouuernante de Hartoginne van Parme. Dit is hijer te passe vande Spaensche soldaten maniere gebrocht, waerdoor die landen den selfden besocht weygerden meer, ende die ombesocht verveert waeren te ontfangen, ja meestendeel reuolteerden.

Soo ist gebeurt, dat de voorsz. drie vendelen *Duytsche* knechten binnen Vtrecht ontfangen sijnde, die Spaensche soldaten wtt Amersfoort, Wijck, Vianen, Culenborch ende Schoonhouen vertrocken zijnde, tsamen *ont(rent)* *xiiii* vendelen, nae Brabant, allvorens geleicht die huysen ofte sloten Duerstede, Vianen, *Bueren ende Tiel* van groff geschut, cruyt ende loot, gesonden op den casteel van Vtrecht, daer mede alle de munitien ter oorloge wtt Hollant gebrocht bewaert worden. Welcke casteel van Vtrecht bewaerde een Spaensche capiteyn, genoemt Francisco Arnando de Auila, met 170 Spaensche soldaten; daer toe noch gehouden *xxviii* *Neerlantsche knechten*, die meest hem diende ende van alle gelegentheyt wisten ofte handtwerckers der munitien ter oorlogen waeren ende van te vorens daerop gelegen hadden. Met welcke Spaensche capiteyn, omdat hij int jaer *lxxiiii* (alst voorsz. is) den gemutineerden Spaengiaerden geen bijstandt, dan met den borgeren dapperlick wederstandt gedaen (ende oock sommigen, die de poorte van Sincte Catharina beclommen als doen geschoten hadde) die borgeren wel te vreden waeren, ende hem altoos voor sulcx *bouen andere Spaenjaerden* op straet eerden ende respecteerden. Dan men murmereerden seer jegens dinbrenging ende onnotelijcke laste der drieer Duytscher vendelen. Aengaende tslot van Culen-

borch daer bleeff op tselfde bewarende eenen Spaenschen capiteyn, genoemd Lopes Galeaz. Ende inde steden van Culenborch, Vianen ende Schoonhouen werden sekere Walen geleyt, tot Amersfoort ende Wijk Duytsche knechten ende in die omliggende dorpen des stichts Vtrecht, principalijck aende Vecht nae Amsterdam, lagen mede Duytsche ende Walsche knechten, voor Woirden opgebroken, ouersulcx dat in corte dagen inden stichte van Vtrecht ende daeromtrent geleyt waeren ende bleuen tsamen xxxii vendelen, wesende *meestendeel* vande regimenten van den heer van Hijerges, die graue van Megen ende Boussou, die te Hoorn lang geuangen noch sittende was.

Aldus sijn die Spaensche soldaten tot .. vendelen wtt den stichte van Vtrecht vertrocken nae Brabant ende dat neffens Bueren, daerwtt sij *vorens* medenamen tot hoorl. beschermenis sekere grote stucken geschuts, waermede sij quamen bij Antwerpen ouer die Schelt in Vlaenderen leggen, alsoo vermeerderende den hoop vande andere gemutineerde ende affkerende soldaten. In Brabant hadde(n) lichtelicken te straffen geweest die eerste daer leggende gemutineerde Spaensche soldaten, ende te steyten dander, wtt dese landen van omtrent Vtrecht daerbij comende ouer drie riuieren, als den Lecke, Waelle ende Maesse; dan den hoop tsamen bij den anderen nu vergadert sijnde, gernerct die gemutineerde Spaeniaerden in Brabant toch allomme voor Co^e. Ma^{ts}. rebellen bij openbaer clockluyding ende voorgaende mandament vanden Raedt van State verclaert waeren, welcke vercondighe eerder gedaen dan volbracht was, daer ter contrarie well bij oude schriuerten gepresen wort: eerst te doen ende nae te seggen. Dit voorsz. mandement worde in alle steden *daerontrent* vercondicht.

Die Staten van Brabant hadden oock hijerenbin-

nen besich geweest met dexcellentie vanden Prince van Orangien opde pacificatie vanden twiste deser Nederlanden, ofte ten minsten opde schorsing van wapenen voor een poos tyts jegens die van Hollandt ende Zeelant. Daernae sijn bijde Co^e. Ma^{ts}. Raedt van Staten, te Bruessel residerende, verschreuen int leste van September alle die seuentien provincien deser Nederlanden. Diensvolgende sijn die drie Staten van Vtrecht (welcke dat representeren de geestelicheijt, tRidderschap, ende stadt Vtrecht met die vijf cleyn steden, te weten Amersfoort, Wijck, Rhenen ende Montfoort) mede verschreuen. Ende opten ^{ven} Octobris (*wanneer twee daegen te vorens die deken van Ste. Peters here Willam Vuesel, jaren lang inder Staten van Vtrechts saecken jegens de sententie bijden hertoghe van Alua gegeven, in Spaengen gelegen, wederom stilswigende tUtrecht gecomen was*) is deselve verschrijuinge bij mijn heer die President ende Raede shooffs (van) Vtrecht den seluen Staten *van Vtrecht* verwitticht, then eynde sij soudon eenige gedeputeerden metten eersten schicken nae Bruesel, om te helpen aduiseren opte pacificatie van dese Erff-Nederlanden, waerop die van Vtrecht diuersche tractaten ende bijcominge gehouden ende gehadt hebben. Oock worden vande Staten van Hollandt ende Zeelant aen die van Vtrecht geschreuen genouchsaem dreygelyck, ten eynde sij wilden deputeren ende haer den gemeen Staten conform maecken, opdat zij nyet genoot soude werden jegens die van Vtrecht haer versien te hebben. Soo ist gebeurt dat die van Vtrecht hijerop alvorens gehadt den raedt van mijn heer van Hijergis stadtholder, ten laesten int eynde van October haer gedeputeerden, toch te Bruesel lang gelegen, geschreuen hebben, mede aldaer opt stuck vande pacificatie te erscheinen, toch met expresse conditie als inde verschrijuinge verhaelt wordt: dat-

men aldaer nijet doen ofte attenteren soude twelck soude mogen contrarieren ofte hijnderen doude Catholijcque Roomsche religie noch de hoocheyt van sijne Mat. noch heml. te trecken wtt de gehoorsamicheyte der seluer Mat. ofte yet te veranderen inde selfde catholijcque Roomsche religie ende inde onderdanicheyt, die men sijne Mat. schuldich is.

Men hadde alsdoen daer te voren Tutrecht well verhoort, hoe die gemutineerden Spaengaerden haer in Brabant aenstelden, ende affbranden vele vlekken, ja schoone abdien, ende *hanteerden mo(or)derijen* van volcke, wesende ende comende wtt de Brabantsche ouergecomen steden, geen respect hebbende off die waeren geestelick dan weerlick, mans ofte vrouwpersonen, all de keel afsnijdende, den sij *Spaenjaerden* op den wech bequamen.

Ende ter wijlen als die van Vtrecht waren int delibereren opde voorsz. brieuen van state, heeft die capiteyn op Vredenborch sommige doen seggen ende geraden, datmen sulcx geenssins doen wilde, noch dat die van Vtrecht opt dreygen van domleggende Hollantsche steden nyet passen en soude(n), want hij wilde ende presenteerde de stadt te helpen jegens den selfden met alle geschut ende menutie *sijns casteels*. Dan segt mij: wye van Vtrecht en soude nijet begeren een goet eynde van dusdanigen langen oorloch, geduert omtrent thien jaeren? ende wij en soude nyet moeye sijn (ick laet staen susters ofte broeders) soo lange de Spaensche costelicke gasten op sijn eygen heerde *te houden ende wachten*? Ende wanneer nu die capiteyn op Vredenborch gehoord hadde, dat die van Vtrecht mede haer gedeputeerden last gegeuen hadden om te verstaen tot die gemeene pacificatie, is seer vergramt geweest ende geseyt, dat zij in sulcx te doen gedaen hadden *als openbaer vianden* (ende waren) van God, de

Co. Mat. ende allen landen. Terstont zoo heeft hij hem doen versien van prouisie, van coorn, torff ende anderen nootsaeckelicheyden op den *casteel*, tot onderhoudinge daer *noch als hem docht* ontbrekende, om tselfde *casteel* te houden jegens een beleg, seggende dat alleen te doen jegens den volcke vanden Prince van Oran-gien, die hem wtt Hollant lichtelicken mochten aenco-men, dan nijet jegens de stadt; daerbeneffens dickwils bij eede affirmerende ende schrijuende, dat hij nem-mermeer die stadt yet quaets eerst zoude doen. Hij heeft oock inde maendt Octobris van buyten bouen op den *casteel* doen halen seer veel aerde, die hij ouer een hoop op den *castele dede leggen*. Dit siende die vander stadt ende horende, hoe dat Maestricht inde maent oueruallen was, hebben int eynde van October haer gedeputeerden aen men heer van Hijer-gis te Aernhem sijnde gesonden, om sijne Genaden raet ende aduijs op als ende zijn Genade selfs in parsoon Tutrecht te hebben, die onder als verclaert hadde Tutrecht nijet te willen wesen ofte hem te be-trouwen, ten waer men voor die poorten noch vijff ofte ses vendelen knechten vanden Duytschen regimente leggen ende met leninge een corten tijdt onderhouden *wilde*, den seluen *van Vtrecht* mede well veraduerterende dat zij hemluiden nijet gantschelicken opden capiteyn ofte *casteleyn* betrouwen soude(n). Aldus zijn jegens alle rebellen, geweldend ende periculen, soo die wtt Hol-lant als anders den stadt ouercomen mochte, mede vijff vendelen knechten voor de stadt poorten gecomen. Hijernaer zoo worden Tutrecht omtrent den xiiii^e. No-uembris gewaer tdeerlicke oueruall, jammer, *allende* ende moorderie vande heerlicke vermaerde alreprin-cipaelste in desen Nederlanden coopstadt Antwerpen geschiet ende gedaen te weesen op Sonnendage smid-daechs den vijerden Nouembris; welck soo voorsz. is

well acht dagen verswegen worde, want die Spaeniaerden wel *vijff* dagen lang Tantwerpen de poorten soo sloten ende bewaerden, datter nijemant herwärts wttquam, die dat deerlicke feyt openbaren conde: alsoo listich geschieden dat. Hijerenbinnen was tcasteel van Gendt belegen; om twelck in te nemen ende oock om te steyten die Spaenjaerden (die soo vorens geseyt is eerst ouer die Scheldt ende in Vlaenderen lagen) mede te Gendt gecomen waren thien vendelen voetknechten vanden Prince van Orangen alderverwarrenste crijsluyden. Ende naedien men nu verwitticht ende verscriet was vanden deerlicke oueruall van Antwerpen, soo is opten viii^{en} dach der voorsz. maent Novembris sekere peys, verbontenisse ende vniet met die Prince van Orangien ende die van Hollant ende Zeelant gemaect; ende daernaest ist casteel van Gendt mede opten *xi Nouembris bij accordt* gecregen. Aldus die van Vtrecht bevreest ende oock bij menheere van Hijeris gewaerschout wesende, daerenbouen met sulcke laste van crijsvolck binnen beswaert ende op die dorpen door tganssche stichte (dat noch woonbaer was) geleyt sijnde, die altemael om gelt riepen, daer die stadt luttel raet toe wist, want tsticht well drie ofte vier jaeren noyt van tcrijsvolck gevrijt geweest was, behaluen alle tochten ende verdinggelden oock voor des Princens volcke inde naest omleggende steden gelegen, sulcx dat die huysluyden eensdiels verlopen, verarmt ende gestoruen, anderdiels door tonderhouden ende schatten van onse ende des Princens knechten soo verarmt waren, dat zij hoor grontheeren nijet ofte seer weynich hadden in drie ofte vier jaeren cunnen betalen, ende die vruchten ofte gewasschen van tgeheeke stichte genouchsaem waren voor dengheenen, die daertoe egeen recht en hadden. Welcke stichte in desen turble nyet en conde worden gespaert, want

alsoo tzelue int ronde maer . . . milen groot is ende dat men tzelfde op een rechten dach can dwars ofte cruysgewijs ouergaen, te weten wtten oosten vanden Gelderschen bodem bij Hoeflaken beginnende streckende nae twesten tot een mijls *ontrent een quartier* aende stede van Woerden, tusschen de Lecke gelegen aen de zuydtzijde ende teynden Abcoude *aen Ouderkercke* aen noortzijde. Alsoo dat het een quartier van Tstichte, tweeten onder tmaerschalcamp van Montfoort, door de reuolte, beleg ende innemen van Oudewater ende de Princen-knechten, ter Goude leggende; tander quartier van tmaerschalcamp van Abcoude, soo door de reuolte ende beleg der stede van Woerden, die tot noch toe onder de Prince ende onverwinbaer bleeff, alsoock door die tochten voor ende nae tinnemen van Haerlem ende die beleggingen van Alckmaer ende Leyden ende die schansen, van onze zijden op diuersche frontierdorpen gelegen, gehelicken bedoruen waren, sulcx dat die molens ende huysen meestall verbrant vant lant gerooft ofte ewech genomen waren, die kaden, bruggen ende dijcken doorgebroken ende die landen aldaer voor geheel woest genouchsaem bleuen leggen. Insgelijcx wast oock alsoo eensdeels met tdarde quartier onder tmaerschalc-ambocht vander Eem, twelck mede door de voorsz. oorsaecken ende oock door de destructie der stede Neerden ende die vrijbuyters, wtt Waterlandt aencomende ende verbrandende Bunschoten ende Emmenes, seer bedoruen ende geschat was; alsoo dat van tvoorsz. darde quartier mer een paerte aende noortcant ende omtrent Amersfoort nae Gelderlant toe was bewoenbaer ende worde gecultueert, welck parte die Spaenjaerden leggende Tamersfoort *hyer te vorens ende tot noch toe* onder grote seruitie ende schatgelt ter weke te geuen *gehouden hadden*. Ende aengaende tleste ende

vijerde quartier van tmaerschalcamp van Wijck, daarvan was oock een groot deel, als omtrent Amérongen bij Rhenen, off bedoruen door de reuolte der stede van Bueren, die int lest aen Coe. Mat. opgegeuen werdt, ende oock door die knechten inde schanse te Raeswaye; behaluen dat die Spaenjaers tot Wijck *hyer te voren gelegen* mede alle weecke haer seruitiegelt affghaeldt ende beschatt hadden den dorpen int voorsz. leste quartier. Ende tgene dat nu vande voorsz. twee leste quartierien noch bewoont ende gebout worde opten hoge *ende omtrent de stadt Vtrecht*, daer lagen voorts dese knechten vande voorsz. drie regimenten, hongereich naect ende bloot gecomen ende opgebroken wtt de legeren voor Woerden, eetende des huysmans coorn van eynden op. Daerenbouen morsten die huysluyden deur bevel vande hopluyden ten logijse vande seluen hopluyden, inde stede ofte in dorpen leggende, geuen ter weke grote summe van penningen, ende die dorpen, die gheenene knechten hadden, morsten lening alle thien dagen verschaffen; met dusdanige maniere en conden die huysluyden hoor eygenaers inde stadt zijnde, soo geestelick als weerlick, geen betalinge ofte behulp doen; dan worden selffs bedoruen, ende altemet dorsten haer coorn aff, atent op ofte vercoften, ende tgelt daarvan ouerschietende bestelden tot leninge ofte copinge van goede dicke bieren. Ende binnen inde stadt Vtrecht morstmen den drieen hopluyden alle tien dagen tot behoeff haerluyder knechten somtijts negen hondert, nae xii^c., *naemaels xiii¹/₂^c*. gulden opbrengen, daarvan die hopluyden maer deen helfte hoorl. knechten wttreycten nae hoorl. Duytsche maniere; want zij doen die lening off haer vendel drie hondert ofte vijerdalffhondert coppen starck waere als int beginsel, daarvan die sommige geen dardalff hondert starck en sijn door den oorlog, ongemack ende

sterfte ervaren. Ende hijer en dorst men nijet tegen seggen, want men sorgde dat anders de hopluyden soude mogen muterie tusschen die stadt ende castele opstellen. Sulcx dat die knechten *vande leninge voorsz. maer en genoten dan yder een haluen daelder ofte then hoochsten sommighe xxii st.*, dat cleyn genouch was voor een paer schoen aen haer blote voeten ofte hemde aen hem naecte lijue te copen; ende een redelick borger nijet en vermocht tselue vande knechten tontfangen, maer meestendeel gauen den seluen knechten, die hoor well lieten genoeg, vrij den coste. Dan twas soo dat die knechten meestendeel in goeden ordre, bijde stadt selfs gemaect, geleyt waren op de principaelste vande stadt *soewel geestelijck als werlijck*, die onder den borgersvendelen nijet en waren; die *tgeraecte* hadde wijff ende kinderen toe. Ende om de leninge te furneren worden de voorsz. principaelste vande stadt ende oock sommige borgeren geset op drie gulden nae op een pondt Vlaemsch. Ouersulcx dat die voor een gestelt man eertijts was geacht ende noch geseten, hoewell hij nijet van sijn pachten creech ende sijn prouisie binnen shuys sijn lantsknechte deylde ende door tlangwilich oorlog sijn gelooff bij voorcopers verloren had, noch morste de voorsz. leninge doen, twelck well vijer quade slagen in een wondt waeren. Ende aldus belast ende beswaert sijnde, soo quamen de knechten van buyten *voer de stadts* poorten; haer beveelsluyden en dorsten huñ buyten nijet bijde knechten onthalden, als sij seyden om gebreck van gelt.

Hijerenbinnen was die capiteyn opt casteel doende om sijn seluen ende tslot van als te voorsien. Hij deede van Amsterdam busmeysters comen ende nam dselffde an; hij maecten te gelde ofte versette dat hij corst op thuyt ombeeren, ende deede bij sijn fautoors aensoecken diversche parsonen, soo geestelick als weerlick, dat zij

hem tot dienste vande Co^e. Mat. leenen wilde(n) sekere summe van penningen; want hij die van node hadde om hem te onderleggen jegens die knechten, die wtt Hollant den casteel van buyten mochten aencomen ofte beschadigen. Hij begonst sijn plancken ofte bedding onder tgeschut te leggen, tgeschut rontsom soo buytenwert als ter stadtwert te setten; hij loeten aen de Duytsche knechten van binnen ende dedense opden casteel inroepen ende met goede bier beschencen ende van buyten goede woorden geuen ende seggen, dat zij toch den Staten nyet dienen, dan bij haren eedt blijuen wilde(n); sij souden haer gelt well vande Co^e. Mat., die toch rijk genouch was, erijgen. *Hij cappeteyn had ennige bevel ende last gelaten om rijssen ende schanscoruen op tcasteel te bestellen, dat welck belet worde bij* Aldus quam die murmuratie onder den knechten, ende wilden gelt hebben. Mijn heer van Hijerges, die hem buyten der stadt *off in* Amersfoort off tot Aernhem onthielt, *ende nu aende Staten zijde zijnde*, riedt altoos, dat wy op den capiteyn ons nijet verlaten, mer mede op ons hoede wesen wilden, ende voorall morsten weten gelt te schaffen, om den knechten daermede te bewilligen. Oock mede riepen die borgers aen die ouericheyt, dat men well toesien ende prouisie doen wilde want zij zorgden door den capiteyn (als hij soude wesen op sijn vordel) ouervallen te worden, seggende jegens die geestelicheijt: sij souden schicken ettelicke sommen, die borgeren wouden oock wttmaecken vande brouwers ende wijntappers *ende andere* vijftich duysent gulden. Daer worden van veers gedreycht, datmen anders well doen mochte gelijk men te Bruessel met douericheijt gedaen hadde. Ende dese versoecking, clachten vande borgers (die verveert waren door tvoordichte ¹⁾ van

1) d. i. voorbeeld.

Antwerpen ende Maestricht, Lier ende Aelst) quam alle dage hoe langer hoe meerder. Veel vande geestelicheyt ende ouericheyt waren van sulcke betrouwen ende geloue opde capiteyn (omdat hij int jaer lxxiiii de stadt, soo voorsz. is, vande gemutineerde Spaniaerts hadde helpen verlossen) dat hij nemmermeer de stadt geen quaet doen soude, seggende: hij had (alst warachtich was) sulcx dickwils verclaert ende doen seggen. Daerbij vougende: waert bijalsdien hij die stadt soude willen quaet doen om die gemutineerde Spaeniaerden sijn eygen natie (die hij selffs om de stadts wille hadde te vijant gemaect), soo en soude hij nochtans hem seluen daer bij *niyet* doruen begeuen; dan hij begeerde alleen Co^e. Ma^{ts}. casteel te bewaren jegens allen die tzelue crencken ofte beschadigen wilden, ter tijt toe hem van Co^e. Ma^t. ofte Don Jan Daustria, die op wech ende corts daer nae tho Lutsenborch oock gecomen was, anders beuolen ofte ontheet gedaen waer; maer hij en achten op des Staten beueel nijet om tzelue casteel te verlaten, soo die hem daer nijet hadden opgesteld. Dit scheen goede redenen voor veel verstandige luyden, die rieden dattet beter waer met den capiteyn een ouercompst te maecten opt wellbehagen van Don Johan d'Austria ende oock vande Gemeen Staten, ende dat hij hijerenbinnen tcasteel ende wij ons stadt soudon bewaren. Daer worden tegen geseyt, besonder van die gheenen die de Spaensche spraecke conde ofte 't Spaensche rijck betreden ende doorsocht hadden, te weten: dat men geen Spaeniaerden soudon gelooff geuen, dan exempel nemen, hoe dselue in anderen rijcken ende landen, als te Napels, *Melanen ende Ceciliën*, gemaect hadden, daer sij nijet op en hijelden van verstoringe inde lande te doen ten wttersten toe; daer waren oock boecken die daeraff vermelden.

In dusdanige oproerte, sorge ende twijelachticheyt ging die Gardiaen vande Minrebroers bouen opt slot mit sijn socio ende twee anderen Spaensche religieusen, recht off die stadt ende sijn conuent van quaet gevoelen hadde geweest, dat seer qualicken genomen werden van sijn selfs broeders, ende was een exempel van quaden veruolge. Omtrent dien tijde wordt mede gevonden voor goet, dat men sekere parsonen, soo wtt die geestelicheyt, ridderschap als borgeren, soude deputeren, met welcken men alle dage ende ure soude communiceren alle swaricheyden, clachten, die gemoeten den Staten binnen Vtrecht, om met men heer den Dom-deecken als thooff van de prelaten, dselue te hooren ende communiceren. Soo ist gebeurt, dat all den roep was, dat men voor all morst weten gereet gelt te vinden, daermen die knechten mede *conde* payen ende oock soude weten aff te doen de verlopen Statens-renten, die die van S^{te}. Andries binnen Coelen onlanex verschenen ende op groot fret noch lopende om der coop-luyden passaije te vrijen opgenomen, ende dat die Staten-kist geheel ydel was. Want voorheen alle des Stichts lasten, twaer van schattinge, Keyserlycke hoog-(loffelycker) memorie ofte Conincklycke Majesteyts petition ende beden, op de landen ende mergentalen geset waren, van welcke landen nu nijet aff en *quame*, soo wast nodich een gereet ende rijp ander middel daertoe te vijnden. Hijerop waeren sommige, die geld hadden; ick geloue dat se meynden beter te wesen een ander te besoecken dan van sulcx versocht te worden. Ende is gebeurt, dat die gedeputeerden, soo wtt die vijff Godshuysen alsoock vande Ridderschap ende vande stadt met een vande prouinciael raedt, om der noots wille alleen toegelaten, op de voorsz. haestelicke voorgedragen nootsaeckelicheyt, clachten ende gemeen roepen vergadert wesende inden Doms-capittelhuyse opten xiiii

Nouembris *ontrent drie uren naemiddach*, alwaer mede gecomen sijn der borgers hopluyden met ettelicken hoorluyden beueelhebben. Ende int eynde voorgeweynt werde, alsoo men haestelick gereet gelt voor all van doen hadde, om de stadt ende den inwoonderen te vrijen vande aenstaende perijckel ende sorge, ende oock ons te onderleggen van prouisie ende verweerlicke middele jegens den casteel, ingeval tzelue quame de stadt te beschadigen, dat men voor *tgereetste* middel aenspreken soude mijn Genadige ende doorluchtige heer Frederick vryheer to Tautenborch, Aertsbisschop van Vtrecht, die welcke, alsoo zijn Genade een oudt, wijs, seer geleert heer was, altoos wijs, redelick ende nijet pomposelick sijn Genaden toebehorende state verheven, dan alleen slechtelick gedragen *had* ende nijemant daervan schuldich gebleven ¹⁾, was well te vermoeden seer groot gelt bij sich te hebben, twelck sommige sorgden dat die capiteyn op Vredenborch door den gardiaen soude connen *gebrocht* ofte opt slot te verbergen crigen ofte dat zijn Genade tzelfde mochte ver brengen ofte dat die knechten nu rasende mochten *zijn Genade* affhalen. Soo iss aldaer bijde meeste stemmen ouercomen, dat men sijn Genaden een missiue schrijuen ende voorts *aen zijn Genaden* daerop veruolgen soude, om vande selue ettelicke duysenden gulden te heffen, mits sijne Genaden daervan geuende behoorlycke rente den penninck sestien; want sij seiden *nodich ende* beter te sijn, dat het gelt den Staten wtt den wttersten noot beholpet ende sijn Genaden proufijt *dedet*, dan dat het ledich lach ende ontnomen mochte worden, soo vande verwoede Duytsche knechten als Spaeniaerden. Aldus is die missiue gesonden, ende sijn Genaden aertbisschoplicke hoff worden bij-

1) De laatste vijf woorden zijn in het handschrift doorgeschrapt.

den burgeren met luyden allomme beset; ende sijn wttgegaen sekere borgerhopluyden ofte beveelhebben ende anderen, die van Staten wegen van sijn Genaden begeerden ettelicke duysenden gulden. Dan alsoo sijn Genade als een oudt man ende oock nae sijne maniere bleeff sitten in sijn camerken, soo iss die doore vant salet opgesmeten ende sijn ettelicke van hoorluyden alsoo bij sijn Genade gecomen, voorhoudende de laste ende noot vande stadt ende de periculen van zijner Genaden gelde, versouckende op renten ettelicke duysenden ofte vijftich duysent gulden; daerop sijn Genade te laesten seyde, te willen de stadt leenen ende bijstaen met vijffduysent gulden. (*Hanibal non est adhuc ante portas.*) Dan soo geseyt worde, dat die nijet mochten helpen ende sulcx affgeslegen, begeerde sijn Genade sijn beraet tot smorgens toe. Men antwoorde, dat den tijt ende periculen geen vertreck ofte beraet toelieten, noch voor sijn Genade noch voor der stadt. Mitsdien sijn daer mede gecomen eenige hooffden ende gecommitteerden vande Staten, die voort door gegaen sijn nae sijn Genaden camere, daer tgelt stondt, ende hebben aldaer doen openen sekere sloten van cofferen, wtthalen ende tellen in presentie vande selfde gedeputeerden ofte gecommitteerden ende in presentie van seker borgerhopluyden ende anderen, van tsauonts tot smorgens te sess uren toe die alinge somme van omtrent xliij^m. gulden. Sijnder Genade hielt hem stant-aftich ende als een wijs man omberoerlick ende onverstoort, all was dsselfde oudt ende scheen altoos tgelt well lieff off in weerde gehad te hebben; *dan seyde ondertusschen, als dat sijne Genade om al aertsch goet ende werelt sich nyet storen.* Dese manier van doen mishagden veel luyden, dat dit geschieden soo haestelick met raedt genomen naeden middach ende sonder beraet sijner Genaden gelaten te hebben. Sijn Genade hadde

soo mogen geweest hebben, dzelfde hadde door dat haestelicke offeysschen verstoort ofte geroert worden; dan smorgens seyde dat hijt God opgaff, die *alle duechde loonde ende onduechde nijet liete* ongestraft, verwonderende, dat men zijn Genaden geen tijt van beraet gegeuen hadde; nijettemin zijn Genade en stoorde sich nijet om gelts wille. Sanderen daechs worden de opsettinge vande munte, wtt Bruysel te vorens gesonden, hijer gepubliceert; dan de publicatie vande gemaecte peys worde noch vertrocken om redenen. Twee ofte drie daegen daernae worden zijn Genaden schrift vande selfde *affgehaelde* penningen gegeuen ende daerbij gepresenteert renten opde Staten te verlenen *onder behoerlijcke versegelinge* den penninck sestien, die zijn Genade nijet begeerde; dan wilde *wederom* hebben *teerster gelegenheyt* zijn penningen, zijn Genade en was nijet gewoentlicken renten van gelt tontfangen. Dat gelt worde gebrocht tot der Staten cameraer ofte ont-fanger, ende bewaert tot een noot, als men seyde.

Hijernaer began die capiteyn tcasteel, *tattelryghuys* ¹⁾ *bijden here van Noertcarmes*, te stercken jegens die stadt met tonnen ende haute schansen, ende oock dede affbreken opt Voorborch *sekere huysken*, int middel tusschen die timmeraiige naden weeshuyse *staende*, dede oock grote mennichte van vuerballen maecken, dragen ende leggen naeden hoeck ther Catharinen-poortwert, aen welcke zijde in de stadt neffens de walle veel ingecomen huysluydens bergen vol coorn ende hoy stonden; ende verthoonde hem voorts zoo binnen opt casteel ende maecte sulcke bereytsel jegens die stadt, so zeere dat hem allencxke ontliepen seuentien Duytsche knechten, daeronder twee drosten vanden castele waeren. Die capiteyn deede bewaeren die ander elff Duytschen

1) d. i. *artillerie-huis*.

knechten, dat se nijet off mochten gaen; ende also die *Duytsche knechten ofte vendelen in ende buyten de stadt nu wederom leninghe hadden ontfangen vande stat off Staten* doer hoerluyden hophuyden, in *manyere* soe *hiervorens* geseyt is, soe deden die *Spaenjaerden* hemluyden toeroepen om *muterie* jeghens de hophuyden te stichten, hoe zij arme *crijssluyden* hoer lieten *vercorten* van haer hophuyden, die 't meestendeel *selfs* behielden, ja seyden (alst waer was), dat zij hadden een *secretaris* vanden here van *Hyergis Redondo* ende *II Spaensche pagadoers*, diewelcke hadden ende wilden *verthonen* alle *monstercedulen* ende *betalinghe*, ende bewijzen *derwt* dat die hophuyden *ettelycke duysenden* hadden van *leninge* hemluyden *achtergehouden*. Hijerenbinnen was die *cappeteyn* dagelicx schriuende ende bestellende brieuen nae Antwerpen om secours, waerdoor die van Vtrecht beducht wesende, hebben tot hoorluyden ende des stadts beschermenisse ingebrocht sekere schanscoruen; dan want in Vtrecht geen groff geschut was dan een cortauw, een slange, een halsine (?) nyeu gegoten, mit een oudt halue (?) slangen wtt Oudewater ende mit noch sekere twee ofte drie cleyn metalen stucxkens, soo was tbedencken, waermen tgroff geschut halen zoude. Daer worden tot meermael nae Arnhem aen mijn heere van Hijerges gesonden om te hebben raedt ende hulp, die voor goet met den borgers gedocht ende bevondt, dat men wtt Hollandt tgeschut doen haelen, die tselue nyet weijgeren soude(n), want anders hijeromtrent nergens groff geschut was te becomen. Hijerenbinnen worden ons volck van des Princen volck wtt Auwater geiaecht, dat qualick peysachtich luyden. Die vande Staten waeren doende om onderpande te vijnden ende schattinge te setten, waerdoor groot gelt van dage tot dage soude comen; *deen die riet tot schoersteengelt op yder eenen daler, dandere tot capitael impositie. Teerste en stondt den burgers nijet aen, die genoech seyden belast te wesen met waken,*

bruken ende nyet te winnen; tandere die geestelijckhey
qualijck docht, ende die sorgden daerdoer alle rancoer, haet
ende twist te mogen volgen. Die capiteyn op Vredenborch
en sliep oock nijet, dan schreeff dagelicx nae Brabant;
oock hadde hij opde stadthouder ende Walen to Gro-
ningen groten hoop van bijstandt. Wij sorgden mede
voorde Spaensche capiteyn opt slot ende die Walen
inde stede van Culenborch leggende. Hijer waeren ge-
sonden commissarissen wtt Bruesel, die dese regimen-
ten van Duytsche knechten onder den eedt vande
Staten brengen soudent, gelijk zij altemet gebrocht
sijn. Hijerop soo quam die tidinge, dat Don Johan
Daustliche tho Lutzenborch sonder volck postgewijs
gecomen was om die rumoeren te stillen; daerom die
soldaten op Vredenborch riepen vanden casteel jegens
die Duytsche knechten, die buyten lagen, dat Don Jo-
han haer gelt soude geuen, ende versochten opde selue
bijstant ende hulp: zij wisten raedt voor haer beta-
linge. Daer worden brieuen vant slot door die poort
vant Voorborch aende Duytsche knechten, die de wacht
hadden, gesteken, inhoudende redenen, waermede sij
souden de knechten *tot heur* vande stadt krijgen, welcke
brieuen zoo bijde wacht vande borgeren als vande
Duytsche knechten selfs veropenbaert worden, sulcx
dat doordien onder die buyteknechten een murmuratie
quam, ende die borgeren wilden dselue all quijt we-
sen. Daerom aen mijn heer van Hijerges opten xxvii^{en}
Nouembris geschreuen ende gedeputeerde *gesonden* wor-
den; op welcke brieuen, inhoudende de groote swa-
richeyte ende periculen, sijn Genaden den ii Decembris
antwoordende schreeff: hoe dat die heeren Van der
Horst ende Greuenbroeck sampt doctor Elbertus Leo-
ninus als gedeputeerde van wegen de Generalen Sta-
ten om met die crijsluyden te handelen ende wtt den
stichte Vtrecht te doen vertrecken, in Gelderlant ge-

comen waren; ende dat noode was bijden Staten van Vtrecht opgebracht te worden eenige gerede *summe van* penningen, ende des gedaen sijnde soude men mogen den crijsluyden doen vertrecken. Insgelijcx quamen brieuen van onses States gedeputeerden, to Bruesel leggende, hoe Don Johan gecomen was to Lutzenborch ende dat opden xxii Nouembris brieuen gesonden waeren vande Staten aen men heere van Hijerges, stadthouder ende president van Vtrecht, met veel exemplairen vande peyse, ten eynde men die Tutrecht publiceren soude, ende dat geschapen waer (indien die Generael Staten met Don Johan nijet en ouerquamen) een groot ende swaerder oorlog te sullen opstaen, ende hoe dattet daerom den lande van Vtrecht orbaer waer, dat die capiteyn tcasteel ledichde. Tot dien eynde hadden die Generael Staten aen mijn heer van Hijerges geschreuen, mede ouergesonden brieuen van sommatie aen den capiteyn van casteel Tutrecht, opdat hij tzelfde leueren soude in handen vande Staten ofte onsen stadthouder. Daernae opten viii^e Decembris sijn Tutrecht gecomen men heer van Wittenhorst, Greuebroeck ende doctor *Elbertus Leoninus*, commissarissen voornoemt, die een grote gerede summe geeycht, ende voorts toegeseyt hebben den *gemeen Duytsche* knechten te doen *wt de stadt ende stichte* vertrecken, ende datmen tcasteel wtt den name ende op coste vande Generael Staten incrijgen zoude. Men heer van Hijergis was mede gecomen, dan trock terstondt ewech nae Gelderland in ander affairen, ende seyde: soo haest die van Vtrecht gereetschap gemaect ende haer beschanset hadden jegens den casteel, wilde hemluyden terstondt te hulp comen *ende bijblijuen*. Is oock vernomen tijdinge, hoe dat die Walen to Groeningen waeren voor de Staten ende hadden opten xxiii Nouembris men heere van Bily Gaspar de Nobles coronel met sijn swager

Isenbroec geuangen, daer op die capiteyn Tutrecht hem seer verlaten hadde. Ende all was tstichte van Vtrecht van gelde wttgeput ende bedoruen, nochtans hebben die Staten op seker conditien beloofd vijftich duysent gulden, ende is voorts veraccordeert met die gemeen hopluyden ende knechten, dat zij vande Staten gelde twee maenden *betaling metten eersten ontfangen soude(n)*.

Die capiteyn begonst zijn schansen ende geschut ter stadtwert in te stellen, ende daernae hoge catten *ende ververinghe* op het casteel op te werpen om tgeschut op te stellen. Wij hadden gesonden nae Hollandt om groff geschut, twelck wij nijet en corsten gecrijgen, sij (en) hadden eerst die handen *van mijn here van Hyerges ende* vande prelaten ende andere ouersten vande Staten, mitsgaders beloftenisse om tzelue geschut wederom te bestellen soo haest tcasteel gecregen ofte gefaillieert ware. Daerenbouen en wouden doen ter tijt noch tselue groff geschut nijet gaern ons toeseynden, ten waere met haerluyder eygen knechten wtt Hollant, welcke Hollantsche knechten men hijer nijet en begeerden, ouermits wij selfs meer dan te veel volcx hadden. Hijer Tutrecht *werden* ontrent den xiiii Decembris wtt ordinantie vande gedeputeerde der stadt ofte Staten, tot onser defensie in tijde van noot jegens alle fortsen ende geweldten vande Spaeniaerden te gebruycken, allencxkens gestelt sekere cleyn metale ende ysere stucxkens *valckenetten* bouen opde hooge huysen neffens tslot staende, als van Couwenhouen, Gerrit Fransz. ende Compostel, oock opde toornen vande Buerkerck, S^{te}. Jacobs ende oock opde choortoorne van S^t. Marien-kerck, daer die heeren nijet en dorsten tegen seggen, ouermits de commotie inde stadt sijnde, hoewell *tselue* vroeck genouch hadde geweest naedien wij ons jegens (t)slot beschanset soude(n) hebben. Ende tzelue geschiede oock soo openbaerlick, dattet

alle man wist, ja sach *daer* op bestellen, ende ter ooren gecomen is vanden capiteyn, wijens diensboden alle dage inde stadt quamen, behaluen dat dagelicx op ende aff tslot quamen veel lichte vrouwen, diet met die Spaeniaerden hielden, ende bliesen henluyden die ooren voll. Nijette-min hij schreeff goede woorden aende ouericheyt, ende die ouericheyt en betrouden hem geen quaets toe; soo bleuen die saecken bemomt tot int leste toe. Corts daeraen worden onderschept een brieue, leesbaer met taele die nijemant conde verstaen; dan soo veel corstmen bij discretie daerwtt spooren, dat hij schreeff aen den capiteyn Tantwerpen ende Don Arnando de Toledo, maestro del campo: hoe datmen alhier Tutrecht gestelt hadde tgeschut op hoogen huysen ende kercken ende gesonden hadde in Hollant *ofte aen(den) Prince van Ouraengen* om geschut ende behulp, welcke brieue began aldus: „Dira aijnbat cure mesedeari escribidn densadanack eejn bat esati ceineijteanack baija menbuijta mezecidu estot etc.” Daer was noch bij een cleyen memoriael, met sijn eygen handt geschreuen, luydende in effect: dat die tijt ende stondt nijet meer toeliet te schrijuen, ende datmen halen soude op tcasteel Tantwerpen een soldaet genoemt Martijn, die tgeschrifte vanden opene brieue well conde verstaen; ende datmen Don Arnando seggen soude, dat sijn vrundt, die hem als alle die weereit lieff hadde, noch gesont was. Corts daeran schreeff hij anden Domdeecken ofte ouericheyt onder anderen, dat all wast hij catten op tcasteel gemaect hadde, dat was behoorlijk tot fortificatie vanden casteele jegens die vianden; dan zoo hij well geïnformeert was, dat sekere geschut op de toornen ende hoochhuysen nefens tcasteel gelegen gestelt was, tselfde en was nijet tot sterckinge vande stadt, mer tot crenckinge vanden casteel gedaen; daerom versoeckende, datmen een wtt

die stadt opt casteel soude senden, te besien sijn aenrechting; hij soude oock vanden casteele een *van zijn* edelmanne seynden, die onse werck besien soude. Begerende terstondt antwoordt; ende bij geval geen antwoordt en quame, hijelde hij dselue sijne brieue voor beantwoort, ende was beraden te doen soo hem best dienen soude. Hijerop schreeff men antwoord, ende tselue gedaen te sijn om te payen de gemeente, die soo seer bevreest waeren vant voorspiegel van Antwerpen ende Maestricht, oock die sorgden vanden casteel overvallen te mogen worden, omdat sijn soldaten den knechten buyten die poorten leggende hadden aangelocht ende met belofte gepoocht tot hoor te krijgen ende den borgeren te crencken, *seggende dat zij bynnen xii uren die poorte van Ste. Catharinen soudén openen*; dan men soude tcasteel nijet daermede yerst beschadigen. Ende ten leste, als die Spaenjaerden op die Duytsche knechten nijet en conden winnen tot muterie ofte verraderie, soe heeft die voorsz. capiteyn apert mede brieuen gesonden aen een Duytsch hopman inde stadt leggende, die heer van Oosterwijck, hem vemanende sijns vaders goede affectie ende getrouwicheyt. (*Spatium relinquatur.*)

Veel oude ende treffelicke luyden haddet goet gedocht, datmen aldereerst met den capiteyn all in Octobri ofte Nouembri soude hebben ouercomen, ende hem laten blijuen opt slot ter tijt anders bij Don Johan Daustria ende de Staten veraccordeert soude geweest hebben. Men hadde hem geern met belofte ende versekeringe van tslot gehad; dan hij seyde altoos: hij en begeerden tslot nijet te verlaten ofte wilde eerst die handt van Don Jan hebben, seggende datmen aen Don Johan daerom reysen mochte. Die woorden waeren goet; dan wij kenden sijn hart, dat nemmermeer en ruste om tcasteel te stercken, soo

nade stadt als buyten; daer seyden veel luyden tegens, datmen op hem nijet betrouwen mochte, hij soude nae sijn vordel arbeyden ende alsdan doen sijn gadinge, hij soude crigen hulp van volck: soo waren wij lijffloos ende goedeloos; toch wij hadden besocht, dat van Spaenjaerden ons geen goet en quame.

Van gelijcken worden geseyt, datmen van geen crijchsvolck goet ofte bate verwachtende was, dan wtteringe ende bederffenisse, ten minsten van gelt ende goederen. Dese capiteyn hadde noyt de lantluyden geschat noch die stadt moeyelick geweest om gelt aff te eysschen, als hij dickwils dit spul staende, maer (wije weet oft wtt goeder harten quam dan nijet) jegens sommige geclaecht ende geseyt hadde, hoe dat hij den borgeren ende stadt eertijts geholpen hadde ende noch helpen wilde, soo lange men hem nijet en deede; dan hem en wass sulcke openbaer qualick luydende middel om gelt te hebben nyet van noode, want hij deede opt slot maecken, copen ende comen wat dat hij wilde ofte dochte, als die Coninek selfs, ende beual genouch den rentmeester vanden Coninck tselffde te betalen ofte dedet hem betalen byde Reken Camere ofte finantie; hij wister al raet toe. Sin voornemen morst voor al wt de Co. Mat. domeynen betaelt worden, daerdoor oock die gheene, die op Co. Mats. domeynen van Vtrecht eertijts renthen hadden beleyt, wel in vijff ofte vier jaren nijet en waren betaelt; oock de Co. Mats. officieren ende schamelen boden zeer qualijcken van hoer geassigneerde gaighe ende toeverordineerden arbeyt worden gecontenteert. Soe oock de Staten-cameraer deur faute vant oudtschildt-geldt, dat bijde pachters ende bruyckers nu verlopen tot veel plaetzen plach worden verschoten, den renthiers bynnen Vtrecht in ettelycke vier ofte vijff jaeren nyet en had betaelt, sulcks dat oueral die buydel voerden renthiers, rijckdom ende geestelijcheyt in Stichte meestendeel gesloten was.

In dese benautheyt, waene, twifel ende bedencking die vande voorsz. stadt wesende (nochtans alle avondt euenwel den cappeteyn dgemeene luese byder stadt dienaren gesonden zijnde) ende die burgers tusschen hop(e) ende sorghe so in als achter Compostels huyssinge oostwert op voor tcasteel, ende oock aende zuydtsijde neffens voorborch op de wal, genoemt die Scupstoel, die Duytsche knechten int weeshuyse ende haer schiltwacht daerontrent ende voor de voerste poorte vant voorborch wtstellende, in sulcker voughen onverdocht ijts quaets de wachte houdende bloettelijcken, zonder dat wij wat met eenen scupe aerde jegens casteel beschanset, ofte hadden in onse wachtplaetzen ennighe gaters om daer te moten (?) afschieten, toecomende aenlopen al tot op Vrijdaghe den xxi Decembris, wesende Ste. Thomas dach. Op welcken dach voordien middach die vrouwluyden van tcasteel noch op ende affgingen ende dynsboden haer behoefte wt de stadt so voor henen gehaelt hadden tot op shuyten toe vanden casteel smiddach. Op welcken tijde onder als een Duytsche vrouwe, die haer man soldaet op Vredenburg gehouden, eten wilde brengen, voor de tweede poorte ouer de brug quam ende overlangde, mytsdien haer mans portie dan anders daer nijet doer morste gaen vande soldaten, die tot haer seyden: wilde zij in, zij morst daer op bliuen, wilde zij aff, soe morst zij wederom so gaen; want die poorte ging so thoe ende men soude op tcasteel terstondt gaen preken. Aldus heymelyck die Spaenjaerden haeren aenslach gemaect hebbende ende die wyndt zeer wacker weysende, soe zijn recht een quartier voor twaleff vren vanden casteel opt Voorburch gecomen, latende die bruggen neder, die cappeteyn met ontrent wel 70 off 80 soldaten, die een lange poes gingen opt Voorburch besien in de huyskens ende den cruyttoorn, recht off zij daerin yetwat voorsien ende bestelt wouden hebben, waerin zij allenkens affdropen, hem seluen verstoken ende verloren. Ten lesten die cappeteyn met ennighe gingen staen opt voorborch, sommige op de brugge, leggende haer roers nae de burgers, achter Com-

postels huyssinge den schiltwach(t) houdende, ende hen siende, recht off zij hadden willen schieten; ende verwerden soe den schiltwacht, die daer bloot stondt, ende ging in nae Compostels backhuys, daer noch ennige van zijn roet saten. Hier-enbynnen gingen ennighe vande Spaenjaerden, die neffens de brug waren, opt casteel ende trocken die voerste brug aen casteel op, recht offer nijet geweest ware ende zij wat besien ende altemael wederom opgegaen waeren geweest.

Nu die schildtwacht achter Compostel gehaelt, die andere van zijn rotgesellen wt backhuysse van Compostel (want die meestendeel affgegaen waeren thuys eten) ende henluyden seggende de periculen, die soe mochten comen, ende dat men dairjegens nijet een gat duer die heymmuere had om te steyten, offer ennige wt slot quamen, die substituyt-schout mede daer ancomende ende meer andere, wast beraden, dat men daer gaters inde muere om van bynnen roers doer te leggen maecken soude. Sommige vande burgers sloegen tlicht, omdat zij geen Spaenjaerden saghen, ende meynden dat de schiltwacht al te verveert had geweest. Insgelijx die borge-ren op de Schupstoel ontgauen hem ten lesten haer quaet vermoeden, ende dochten, dat die Spaenjaerden daer yt hadden wesen besien.

Nu soe ging die schiltwachter noch voort in Compostels voorhuys (want hij diet gesien had sorgden al ende syn rot was meest thuys eten), om trot vande borgeren aldaer zijnde mede bij hem te halen ende de achterwach(t) wat te verstercken. Ende hij wederom comende naerde achterpoorte effen die clocke xii geslagen, hoorde de brug nedervallen ende sach des casteels voorpoorte open, daerwt met een gedruyss jegens hem aen quamen lopen een heel hoop soldaten, twelck hij toe riep zijn anderen burgers, ende mytsdien liep aen ende sloet de achterpoert thoe. Ende alsdoen en conde(n) zij(n) burgers ofte rotgesellen geen geweer doer die muere ofte hele poorte doen; noch ten diende henluyden, wesende in soe cleyne getalle, nijet, soe strax jegens die Spaenjaerden de poorte

wederom te openen ende aen te lopen. Daerom weken int voerhuys bij danderen ende liepen voor wt int Ste Catharijnen steeggen (Vroetsteeggen) om te steyten ende rumoere op strate te maecken. Hijerenbynnen hadden die Spaenjaerden de naeste poorte van Cathershoff geopent ende aldaer in veel hopen droghe gestapelde rijse den brandt ingesteken. Ende in desen wtcomen namen strax op een Duytsche knecht, die voor aen de poorte (van) Vredenborch den schiltwacht hieldt, ende stieten hem in ende jegens dandere twee Duytsche schiltwachters, die wat vorder stonden ende deur vrese hun terugge naeden hueren keerden Toe riepen (zij): Tans die grote gelt voor u! nijet te doen dan die borgers te smiten! Teenemael liepen oock vande voorsz. Spaenjaerden wtt voorborch deur die besijden poorte naede wall opde Schupstoel, die zij van binnen condon altoos open doen, allwaer ettelicke burgeren tot . . int getal, die van trot op de wacht gebleuen ende nijet thuyt om eeten affgegaen waeren, mede wel vernomen ende gesien hadden die Spaenjaerden opt voorborch; dan, alsoo zij rontsom ouerall ende daernae wederom opgingen, ettelicke dochten (soo voorsz. is) dat zij haer saecken daer bestelt mochten hebben, sonderlinge soo die een brug ten lesten was opgetogen. Ende mitsdien, hebbende ettelicke buscruyt gecregen, waeren die borgers spelende om die deylinge van teruyt ende ouer eyndt rontsom op de wall aldus staende. Recht offer ijemant vanden verborgen Spaenjaerden op gelet hadden, soo is geopent die bezijdenpoorte ende daer sijn well veertich soldaten busschieters met een sarchant, die een helbaert inde handt hadde, wttgecomen, lopende ende tot haer aenschietende. Aldus soo liepen die borgers terug vande wall inde poorte van Ste. Marien-kerckhoff. Eenen borger genaemt Dirck van Batenborch, lopende int wachthuys, worden geschoten ende deerlicke gewondt, daer hij aen storue. Hyeren-

binnen hebben die Spaenjaerden daer haer matery gehadt, ende staken neffens de wall in een bauhuijs achter den borgemeester Rijneuelt den brandt; oock lieten daeromtrent liggen veel brandtpoppen ende vierballen. Aldus sijn die Spaenjaerden opten rechten middach, als effen die clock xii geslagen hadde, nauolgende tvoordichte, van hoorluyden meesteren Tantwerpen gegeuen, met twee hoopen wttgecomen ende aen twee verscheyen zijden eerst den brant gemaect, veel poppen geleyt ende buscruyt gestroeyt in soo groten wijnde, ende oock seer veel vijerballen affgeworpen in de huysen, daeromtrent staende. Terstondt quamen aen ende hielden standt onse burgeren ende die Duytsche knechten, houdende lange poos schutgeveert met die wttgelopen Spaeniaerden, ende dreuen die Spaeniaerden wederom in, daer die wttgecomen waeren. Hijer-enbinnen stack den brandt ten beyden sijden hooch op, ende die vant casteel schoten dapperlick met groff geschut ende anders naeden brandt ende borgeren, soo dat terstondt trumoer van schieten gehoordt zijnde ende dbrandtclock inde Buerkerck ende oock inden Domstoorn getrocken worde. Ende ijegelick soo van knechten als borgeren liepen wtt nae haer verordineerde loopplaetsen ende trocken daert hoor van hoor ouericheyt verordineert worde. Een cleyn ure daernae die van Vredenborch, siende dat den brandt allencxkens gesteyt worde met machte, soo sijn met een schouw inde graft gevaren ende opgecomen aent Peerdevelt, leggende recht ouer aen Vredenborch, drie van hoorluyden *Spaengaerden* onder tgroff geschut, hebbende materie daertoe bereyt, ende gegaen in een huysken van een layemaecker, aldaer zij eenen jongen *deerlijck gewont*, die sij gequest lieten leggen ende namaels mede verbrant is. Ende voort gaende in een bauhuijs den brant gesteken ende buscruyt gestroyet hebben,

welcke brandt (soo men die eerst nijet gewaer werde ofte vermoede, ende men doende was om dander te lessen) jegens den avondt soo voortliep, dattet geschapen was die halve stadt aff te branden. Dit was recht onder tslot, daeroff zij soo schoten met musketten, dat nauwelicx die sackedragers daerbij wilden comen door vrese hoers lijue ende menichte van schieten.

Hijer is nu wttgeworpen den eersten teerlinck ende aldus begintet spel, van die van Vredenborch eerst aengeheuen. Ende alsnu soo heeft die eerste doeche vanden capiteyn die wijsheijt ende goeden hoope van die van Vtrecht met dese ongepeysde nederlage bedrogen; want indien hij te vorens die van Vtrecht geen goet gedaen hadde, sij soude(n) well beter op hoor hoede geweest sijn. Ende wanneer, soo voorsz. is, die van Vredenborch met groff geschut begonnen te schieten, sijn ettelicken *van onsen* gegaen op die voorsz. toornen ende hooge huysen, daer cleyn stucxkens lagen, ende hebben dselue dapperlick affgeschoten nae die Spaenjaerden ende tgeschut op Vredenborch gestelt zijnde, meynende den selfden alzo vant groff geschut te bedwingen. Die van Vredenborch schoten wederom soo dapperlick wtt nade toornen ende huysen, sulcx dat tschieten op de choortoorn van Ste Marien-kercke terstondt belet worde, *insgelijcx daernae tschieten van Ste. Jacobs toorn*. Hij *capiteyn* hadde sulcke busschieters, die soo nauwe nae dat toornken, ia in één gat schoten met heele cortauwen, wttgeuende grote ysere cloten van xlviii ff, dat hem een yder daervan verwonderde. Ten was geen wonder noch geen conste voor die van Vredenborch; sij hadden bouen opt casteel achtien heele cortauwen, daertoe op hoor vordel om tzelue geschut te lossen seuen busschieters, wtt Hollant ofte Amstelredam gecomen.

Ter contrarie die van Vtrecht lagen soo aen straten,

huysen ende hoecken geheel onbeschanset, iae als vrunden met den anderen, die tot noch toe den capiteyn opden casteel de gemeene luese vande stadt alle auondt gesonden hadden, ende in als onverdacht ende onuersien wesende, wttgenomen alleen dat die stadt hadde *aen de wal staende twee ofte drie ijseren bastien (?) ende op de Gansmerct stonden* Ende waeren oock well te passe innegecomen sekere schepen met rijs, noch inde grafte leggende, oock ettelicke schanscoruen, die lagen op de weruen binnen aende grafte ende oock in St^e. Pauwels clooster. Nu worden die wagens allomme wttgehaelt ende geladen met messe, ¹⁾ gestortet op de rechte straten nae het casteel gaende, ende dat soo duen bij tzelue casteel rontsom alst doenlick metten eersten was. Die schanscoruen worden vande gebuerte tot gebuerten oock bij vrouwpersonen naeder gerolt.

Hijerenbijnnen continueerden die van Vredenborch seer vreselick haer schieten met groff geschut opde huysen van Gerrit Franszoon (daer onder als een canonick, langende cloten ²⁾, geschoten worde) ende voorts jegens de huysen van Couwenhouen ende Compostel. Duslange hadden wij ons meer betrouet opde goede woorden, beloften ende schriften vanden capiteyn, dan besich geweest om te besorgen behoorlicke prouisie, tot onser beschermenisse nodich wesende. Ouersulcx *dat* terstondt naden middach die vande stadt hebben geschreuen ende ridende booden aen alle omleggende steden gesonden, verwittigende haer noot, daerin sij waeren, versouckende bijstandt ende alle mogelicke ende gebuerlicke toestandt ende behulp van cruyt, pioniers ende groff geschut. Hijerenbinnen waren *mede* achter Cathers huysen ende aende wall doende om den

1) d. i. mest.

2) d. i. kogels aandragend.

brandt te lessen die sackedragers, Minrebroeders ende Predicaers-broeders, waarvan een genoemt broeder Jan van *Ouderkerck* geschoten worde. Oock worden daer gehaelt begijnen om twater aen te brengen. Dan jegens den auondt soo worde men gewaer den darden brant int bauhuys, door de laymaeckers huysken (*so vorens geseyt is*) innegesteken, daer men *eerst* nijet op vermoeyt ¹⁾ hadde; ende die wijnt die wackerden altoos meer ende meerder, sulcx dat die sackedragers door wtttschieten van Vredenborch den brant, recht onder tcasteel wesende, nijet naecken en dorsten. Ten lesten sijn noch seker lansknechten wtt die drie vendelen binnen *Vtrecht* leggende verwilligt met gelt om aen den brant te gaen; die welcke met die sackedragers den groten ende eysselicken brandt voortgelopen ende affgebrandt van tbauhuys noortwert op tot aen *Ste Catherinen* steggen (daeraen die selfde met omtreckinge van huysen in soo groten ende eysselicken wijnde) met groter eeren gesteyt ende geslessen *hebben*, daer God almachtich hoochlicken aff te dancken is, want daer waeren in verbrandt veel beesten ende oock die gequetste laymaeckers-jongen. Des nachts schoten die van Vredenborch nae den brandtplaetse met sekere middelbaer stucken ende andere musketten nae den omstanders ende *lessers* des brandts.

Opten selfden dage jegens den auondt worde *mede* voor goet gevonden, dat men soo well die *vijff* vendelen knechten buyten de poorte leggende als die drie inde stadt soude yder vendel vereeren ende bewilligen met vijerhondert gulden, omdat sij oock geen oorsaec hebben soude(n) met Vredenborch te ouercomen ofte te vallen. Soo oock bewillicht ende eensdeels daer te vorens gesonden waeren vijffduysent gulden tot be-

1) d. i. vermoed.

hoeue der Walen van Verdugo leggende te Haerlem, omdat zij oock den Spaenjaerden Tutrecht nijet bijvallen souden. (*Nota Schoenhoven.*) In dese nacht wonder wt yder huys inde stadt een lanterne met licht wtgehangen; die vrouwluyden morsten met open dooren mede waecken ende hadden voor haer dooren tonnen ende tobben waters en leren emmers gereet wtgesteld. Ende die manspersoen, tweten alle die acht vendelen borgers, hadden rontsom Vredenborch aende vesten ende poorten die wacht met die lantsknechten int weeshuys; die vanden Houe Prouinciael opde Noede, die ridderschap ende geestelicheynt inden stadthuys. Om op alle dingen te letten, is mede goet gevonden nijet te luyden, ende verordineert opschorting van clocken in allen kercken, cloosteren ende capellen, sulcx datmen geen clockgeslach meer en hoorden; ende dat jegens alle verraderye, die teenen sekeren ure mochten weesen opgeset. Insgelicx worde verordineert tot die schanschen te maecken opde Schupstoel ende elders, dat een yegelick sijn schuppen, spaden, hauwelen wttleueren, ende daernae wtt yder huys een parsoon tot payenieren senden soude, gelijk die nachte geschiede, alsoock die metselaers ende timmerluyden vergadert gewesen worde, hijer ende daer het van node was, die huysen staende dwarswert ten casteelwert door te slaen, om soo *dwarts* daerdoer vrij te gaen nae die schanssen te beter te maecken ende ons *seluen* te cunnen beschermen. Dan op desen eersten dach ende nachte en was alsnoch die beste ordre nijet, ende de gecomen personen tot die schansplaetse te leyen ofte geleyden, behoorlicke instrumenten van hauweelen, schuppen ende *manden* te leueren, soe sulcx achter St. Jacob bij onsen cruyttoorn, daermen de schanse soude opwerpen, gebleken es. Ten was geen wonder, want die luyden

soo door die verstoringe der Spaenjaerden wttvall als den brande, ter drieen plaetsen gesticht, onstelt waeren datmen nergens te rechte ordre conde setten, ofte ouerleggen watt volcomelicken te beginnen was tot een goeden eynde. Ick ging rontsom ende besach de gelegentheyt vande besette plaetsen ende straten igens Vredenborch; item die borgeren ende lansknechten, die daer die waeck hadden, en gebrack noch goede wille noch harte dan alleene goede ordre vande ouericheyt, die inde voortgang te seggen hadden.

Van sommige en worden nijet qualicken voorgehouden, datmen in desen eersten nacht ende brandt den Spaenjaerden van buyten aen de brug ende casteel wederom brandt gemaect soude hebben; sij en souden nu nijet gedocht hebben, dat wij besich souden hebben geweest om haerluyden wederwerck te geuen in onse benautheyt.

Smorgens vroeck begonden die van Vredenborch wederom te schieten met heele cartauwen, principelijck met drie stucken geschuts, ende dat nae de Buerkercx toorn aen den anderen tot omtrent twee uren naenoen wel ouer die hondert schoeten, ydere cloot wegende xlviii ff. Nae twee uren, want die toorn breet inde wech ende sterck stont, soo schoten zij noch menichreys ouerall inde stadt.

Op desen dach sonden die van Amersfoort hijer in sekere tonnekens buscruyt.

Hijeraen sachmen nu dharten ende de binnenste vande Spaenjaerden, die dusdanige wttlopinge ende brantstichting nae tvoors. spiegel van Antwerpen veradelick dedden opden rechten middach, meynende alsoo een vreesse inde stadt te maecken ende den Duytschen knechten tot hoorluyden te krijgen, ende soo all te vermoorden ende te berouen datter in geweest had; want indien dat hoorluyder voornemen ende hoop

nijet geweest waer, wat hadde hemluyden van doen geweest eerst dese tirannie te thonen ende den Conincklijke Majesteyts casteel ende die costelicke diere munitie, ther oorloge daerop sijnde, onprouftelicken ende onnotelicken te vernielen ende te verquisten? Sij wisten, als wedervaren chrijsluyden ende der saecken meer in Italien ende elders dickwils gepleecht hebbende, immers well, dat wij tcasteel nijet lichtelijck eerst souden hebben aengetast, noch dat wij daer nijet op gescharpt waeren met geschut. Twas met ons kinderwerck, die cleyne stucxkens opde hooge onge vulde toornen ende huysen te setten *voor ende alleer wij* beschanset waeren *geweest* jegens tcasteel, ende daervan en wast oock nijet te bestaen jegens soo geweldigen casteel. *Mede* soo souden die gemeen borgers (die wel met redenen hadden achterwerts te dencken, nu men dit sijet) haer wel bedacht hebben, eer dat zijluyden aent voorseide casteel te cost geleyt ende om diens wille in waechschael (ende) bederff soude(n) hebben gestelt haere huysen, huysraet, grondt ende erffue, rontom ja onder tcasteel gelegen ende staende, zonder eerst ende alvorens aengeport ende daerthoe met den wtersten noot gedrongen te wesen, soe zij nu zijn, oock met pericule hoers leuens hebbende haer woenplaetzen, gemaeck ende goeden moeten verlaten, te voren generalyck (?) sien vernielen, bederuen, affschieten ende inden gront thoe verbranden.

Nu mocht yemant seggen: waertoe hadden die van Vtrecht tgeschut wtt Hollant ontboden? Daer seytmen op: om haer seluen te defenderen jegens tcasteel ende om den roep vande gemeente, die sonder oorsaecken nijet en vreesden ende achterwerts dochten. Dan nemmermeer en souden die van Vtrecht eerst geschoten hebben; men soude de saecke (als wij met geschut beschermt hadden geweest) well opgehouden hebben ter

tijt toe daerop bij Don Johan Daustria, die nu tot Luxemborch lach, ofte bijde Gemeene Staten rijpelicken verordineert hadde geweest. Dat wist hij capiteyn well, dat ons geen profijt en lach dan grote schade ende verlies an tcasteel te schieten, ende dat sulcx geen stadts-, dan coningen-, hartoge- ofte gemeen landes-werck was te beginnen, ende dat daertoe veel gelts, goets, luyden ende alle gereetschap, tijdt ende stondt tot een open oorloch van node wesen ende voorgaen morsten, twelck ons verde te suecken was. Nu soo morsten oock aen onze zijde swygen ende sagen lancx hoor nuesen heen diegheene, die te vorens geroepen hadden, dat tcasteel maer een *ontbitten ofte* steenoven was ende dattet nijet tegens en soude cunnen staen eenige inschieten, ja dat zij selfs daer nijet drie reys en souden tgroff geschut met ysere clooten cunnen geschieten, ofte die borstweringen souden vandaeren afvallen, ja die van Vredenborch en souden maer twee off drie reys ten hoochsten cunnen schieten; want als zij eens loss souden hebben geschoten, soo souden sij veel tijts ende personen van doen hebben om tgeschut achterwerts te trecken ende te laden. Hijerenbinnen sou souden wijluyden (die jegens tcasteel nijet versien waren) veel schade tselfde casteel nijet versien waren) veel schade tselfde casteel cunnen aendoen. Die arme slechte luyden ende onwederbaren roepers en dochten nijet, dat die van casteel conden brantstichten ende alle *stercke* huysen *ja* kercktoornen omschieten; dan seyden: wanneer een huys nedergeschiten wert, soo sullen die steenen daervan effen sijn een schansche. Sij meynden, dat die Keyserlijke Majesteyt Karel hoochloffelijcker memorie hadde nijet genouch achterwerts gedocht, wanneer sijn Majesteyt tot vermeerderinge sijn rijcx sooveel arbeyt gedaen hadde om sijn greeffschap Hollandt ende thar-

tochdom Gelderlandt met den casteel van Vtrecht aen-een te cnopen. Och! hadde sijn Heylige Majesteyt int leuen geweest, men soude dseluen aldus ouerall geen huyskens voor brillen vercoft hebben! Sijn hoochloffelijke memorie conde all te well sijen watter te doen was, ende soude oock geensins den Spaenjaerden sijn landt ende luyden met wreetheyt te regieren dus langen tijt toebetrouwt hebben, *dewelcke Majesteyt* soo sachtmoedich *altoes (ende lestwerff* inde(n) Duytsche krijge) ouer sijnen ouerwonnen vianden was, dat yder vande vianden sijnen hoochloffelicken Majesteyt ontsach, ja schaemde oyt jegens sijne Majesteyt gedaen ofte gedient thebben. Dexempelen, die sijne Majesteyt den Spaenjaerden liet, waren vromicheyt, sachtmoedicheyt ende oprechte doechde, nijet well vande selue Spaenjaerden onthouden noch naegevolgt. Certeyn onse Conincklijke Majesteyt, den God almachtich ons lange will sparen, en heeft int vertrecken nae Spaengien ons noch geen grootmachtigen heer deser Nederlanden bewesen anders dan een vader sijnen kinderen bewijst; sijne Conincklijke Majesteyt hadde immers in sijnen vertreck sijne Erff-nederlanden den ingeboren heeren van dselue Nederlanden te bewaren ende te regieren gelaten, met volcomen macht daerthoe dienende. Sijn Majesteyt wille ende goede meninge en was anders nijet dan sijn luyden ende landen te houden in een vrede ende onderhoudt *huer* heergebrachte religie, welcke dselue landen waeren gebruyckende. Ende naerdien int jaer *xvclxvi* eenige oproerten der religie haluen alhier opgeresen sijn, soo heeftmen gesien de veranderinge, daernae die Spaensche natie schijnt lange tijdt gewacht te hebben. Ende dselue oproerten ofte veranderinge wederom gestelt ende gebetert sijnde, en is nijet te twijfelen off sijn Majesteyt sall ons met dselue aengeboren genadige ooghen beschermen ende *peys geuen*.

Opten voorseiden Saterdag des auonts, als men die wachte versette, alsoo die huysen *bynnen de stadt neffens ouer Vredenborch van Ste Catherinen* poort tot aen Tpeerdeuelt ombeschanset ende oock sonder volcke van den namiddach geweest waeren, ende die Duytsche knechten met de tromme veranderden haer wachte in Ste. Elizabeth-gasthuysen ende omtrent tcasteels Voorborch, waervan die muer doorgehouden was, sijn ettelicke Spaeniaerden voor affgecomen, scharmutserende jegens onse Duytschen. Ende onder die scharmutseringe hadden opgeset ende quamen in een schouwe onder die graft op met een leer, *aen dander zijde vant casteel* neffens de huysen aen Ste. Catherinen poorte, twee ofte drie soldaten. Naedien sij geen knechten dan een ofte twee mans aldaer haer huysen bewarende ofte besierende beuonden, soo hebben ten vierdemael den brandt gesteken aldaer inde huysen, terwijl den wijndt immer soo seer als ghisteren weyde, ende schoten nade huysen met groff geschut ende musketten. Hijerenbinnen hielden die andere affgecomen Spaeniaerden *aende brugghe opt Voorborch* scharmutsinge jegens onse knechten lang duerende, sulcx dat den Domsclack alarm wederom aengetrocken worde ende die wachter op Buerkercx toorn jegens den auontd sijn trompet gesteken heeft, blasende seer lang ende eysselicken den brant. Die van Vredenborch schoten dapperlick met groff geschut, soo op die Schupstoel als oock naede aengesteken ende brandende huysen. Ende door desen brandt, in soe groten ende vreselycken wijndt wackerende ende voortlopende, sijn wederom als ghisteren ydere vande borgeren, ridderschap, hoff, geestelijcheyt ende die lantsknechten op hoore verordineerde loopplaetzen getogen ende gestaen. Die wijndt die waeyde soo sterck, als gisteren immermeer conde waeyen. Aldus bijde Stadtsplaetse staende die vande

geestelicheyd ende ridderschap, quam die tidinge oock van ons eygen volck ende lantsknechten, eerst dat die buytenbrug, daernae dat die binnenbrug, ja dat die Princecamere op Vredenborch brande; welcke ydele ende onwarachtige tidinge yder man voor warachtich hielt. Ten lesten quam een vrouken, seggende dattet was (soo warachtich nae beyonden worde) inde huysen neffens ouer tslot aende Coestraet besijden an die Catharinen-poorte. Men nam gewiss onse vordelicke tidinge, tsij die *onwarachtich* was, meer dan die warachtige vercondige vant vrouken, dat tegens ons deede, sulcx dattet wel een geheele ure verliep, eermen aende Stadtsplaetze versekert was vande plaetze des brants. Daerom in dese tijden ende periculen hadde voorall van doen geweest peerden, die jegens den anderen gingen ende wederom hadden gecomen tot alle plaetzen, om terstondt die waerheyt van alle ouercomen periculen ende saecken aende Stadtsplaetze te kennen te geuen. Desen brandt, die wackerden ouermits den groten wijndt soe zeer, dat tlicht ende schijnsel derzeluer inde stadt ende aen den Domstoorn weder afscheen, recht off alle die stadt aen brandt gestaen ende tlicht dach geweest ware, ende daer waren weynich sackedragers, die dselue dorsten genaecken door tshieten van Vredenborch.

Inden auondt waren wederom die chrijsluyden met gelt bewilligt, die met den sackedragers ende ettelicke borgers den brandt genaecten, ende well seer miraculoes met haecken int nedertrecken van mueren ende water, in brandtwagens met leeren emmers aengebrocht sijnde, gesteyt ende geblusset hebben. Jae om de naestomleggende plaetzen natte seylen spreiden (ende) nat hielden, oock seer veel gesouten ossenhuyden jegens voort springen vanden brande besichden; ende alsoo is den brandt ten vierde plaetze ende dardemael nu

door Gods gratie gesteyt, die anders schijnbaer, naede wijnt noortwert, geschapen wast tdardendeel vande stadt te vernielen.

God almachtich sij gelooft ende gedanct, die dien van Vtrecht wtt alle de voorgaende periculen voorbehouden, bewaert, ende oock jegens deselue periculen om te steyten, weder te staen, sijne hart ende moet gegeven heeft in dusdanigen verscheyden bedecte ende bemomde werken (sonder dat hoorluyden verdienste meerder dan anderen omleggende geplaechde plaetsen mochten geweest hebben), ja daerenbouen nu verleent heeft eendrachticheyt, voorsichticheyt, tijt ende stondt, oock volle meninghe om hem seluen ende haere stadt (die duslange met groter vrese onder de vreemde bedrigelycke ende verderffelycke natie geschuylt hadden) nu selfs met goet ende bloet eendrachtelijcken te beschermen ende te bevrijen, met alle notelijcke beschutselen ende wederstant jegens der veropenbaerden viandts voornemen ende verradelijcke moerdadige opset, soe ghij wt (den) anderden boecke, hijernaefolgende, breder te verstaen hebt, twelck ick bij Gods gratie sal mede beschrijven, indien ick bevinde dat d'inhouden van desen aengenaem is ende ick vorder versocht werde.

TANDERE BOECK,

INHOUDENDE HOE DIE VAN VTRECHT HAER JEGENS TGE-
WELT VANDE SPAENGAERDEN HEBBEN GESCHERPPT,

ENDE DAERNAE

HOE ZIJ ALLENSKENS DES ZELUENS SPAENGAERDS
VERDERFFELIJCKE, JA MOERDADIGHE OPSET
HEBBEN GECCREENCKT ENDE OUERWONNEN.

Ende wanneer men, soo voorseit staet, nu doende was om den grote vreesselicken brandt te lessen ende te steyten, waeren die Spaenjaerden opden castele besich int stellen ende int versetten van hoor groff geschut ende die bedden van dien leger te maecken den gantschen nacht, als smorgens daeraen gebleken heeft; want smorgens, wesende Sonnendage *den 23 Decembris*, aencomende den dach, die van Vredenborch seer vreselick begonnen te schieten, ende tzelue volherden opde huysen ende straten tot omtrent twee uren nade middach.

Dese voorleden nachte, ouermits den vreesselicken brant, en was niet veele aen onse zijde tegen geschanset; ende alsoo die knechten vande vijff vendelen buyten de poorten leggende door den brant mede den gehelen nacht opde been hadden geweest ende gesorgt voorde bederffenisse vande stadt, soo wast dat omtrent thien uren den ouerheyt vande stadt worde aengedient, dat die selue knechten buyten leggende (bij avontuer haer schamende, dat die van Vtrecht in dusdanigen jegenwoirdige laste haerder hulp ende incomen noch nijet en versochten) van selfs deden aanbieden, den borgeren in hooren noot te helpen, ende alleaonden inde stadt te willen seynde(n) ende te veruerschen **xx** ofte **xxiiii** rot wtt den hooren, diewelcke metten borgeren jegens tcasteel van Vredenborch die wacht verstercken souden, want sij chrijsluyden, gesien hebbende van buyten den groten brandt, begeerden lieuer

daerduer bij dan verre aff te zijn. Aldus sijn bijden Staten verordineert hopman Tambergen, generael-lieutenant, Snater schansmeyster, Frens ende Malsen wachtmeysters. Men voerde met wagens staken, rijss, palen ende horden nae de Schupstoel; wtt elcke huysse vanden borgeren worden een ontboden, bij dage te comen schansen *op lijffstraffinge*; aldaer geschoten worde de stadt-timmerman ende noch ettelijke personen vanden ghenen die pionierden. Voorde middach worde geopent die Wittevrouwen-poorte ende ingelaten omtrent hondert pioniers, gesonden vant Hoochlandt bij Amersfoort. Men seyde, dat die van Gelderlant ons toesonden vijffhondert pioniers, daervan weinich inde stadt tot onser hulpe quamen, want veel van dien haer opde wech verstaken, veel van hun leitsluyden haer vrijcochten; ende die inde stadt waren gelaten en quamen door vrese ende pericle all niet te voortschijn, oock door oochluking van heurluyden toesienders, waervan sommige haer eygen profijt meer dan die gemene noot-sakelicheydt toegedaen waren. Die wagens worden van desen dage met messe geladen ende allomme gestort omtrent den Schupstoel aende zuydtzijde ende onsen cruyttoorn aende noortzijde vanden castele; dan nadenmiddaechs worde die ordinantie van aenvoeren derseluer wagens verbeteret.

Omtrent tien uren smiddaechs hadden die burgers vanden Schupstoele geoocht een Duytsche lantsknecht, ende sagen dat hij woorden hadde jegens die vanden castele; waerom dieselffde nagevolcht ende oock inden stadthuyse gevangen gebrocht worde, gelijk oock desen dach veel verscheyden vroupersonnen van soberen state ende den Spaenjaerden toegedaen wtt haerluyden huysen gehaelt ende gevangen opden stadthuyse geset worden, om denselffden voor ooghen te hebben ende niet achter rugge te laten voor alle heimelick

verraet ende wtgestelden ofte opgesetten brandt, daermen seer voor beducht was. Daer was mede verordneert, datmen wolcx ofte slanckx-gewijs wttgreuen ende gaters maecken soude inde aerde naede muere vande grafte des casteels, ouersulcx datmen de selfde wttgrauen ende die gaters begonst te maecken besijden Gerrit Fransz. brouwers, wtt die Drie-heringen-erue neffens het Vroetsteechken, ende oock wtt een peerdestall besijden aent Peerdevelt verbij die Viesteghe, ende onder die huysinge daer die Griffie wtthang, ende dit om te beletten voorall wtt dese gateren door des graftes muere topclimmen vande Spaenjaerden, door welck *opclimmen* die stadt nu ten tweeen reysen toe aen brande gesteken was. Desen dach quam oock in sekere buscruyt, gesonden wtt die Hollantsche stede Ter Goude; soo oock *Mr. Floris Thin der Staten aduocaten wt* Brabant wederom quam; ende oock een vande borger-hopluijden *genoemt Cor. van Kessel*, in Gelderlant na mijn heere van Hijergis gesonden, door tschrijuen van menheere die Domdeecken wederom gekeert was.

Tegens den auondt hielden die van Vredenborch op te schieten met groff geschut ende die borgers, gewaerschout vande Spaensche beveynsdicheyte ende bedroch, op ghisteren onder den trommeslach hun ervaren, sijn nu wel een ure vroegher te wacht gegaen stille sonder tromme oft pijpe, gelijk oock deden die lantsknechten, den welcken wtt die buytenvendelen omtrent xx rot jegens den auont te hulpe gesonden ende ingelaten waren, om alsoe metten borgeren te stercken ende te naerder die wacht jegens Vredenborch wtt te setten ende te houden.

Des nachts volhardemen het schanssen, soo met die borgeren als daertoe gehuerde lansknechten. Die van Vredenborch poochden dickwils tzelfde met groff geschut te beletten.

Smanendaechs *Corsavont* smorgens tusschen acht ende negen uren hebben die van Vredenborch met groff geschut geschoten nae het maecken van onse schansen opde Schupstoel ende opde wall neffens S^{te}. Catherinenpoorte aen onsen cruyttoorn, wel ontrent xxxvi mael totten middach toe. Smiddaechs worde het tractaet ende unie, vande Generael Staten mette Excellentie vanden Prince van Orangien ende die van Zeelant ende Hollant op den viii^{en} dach Nouembris binnen Gendt gesloten, alhijr binnen Vtrecht bij trompette gepubliceert.

Oock worde bij trommeslach verboden de pillerie ende rouerie van Spaensche goederen, diemen wtte huysen binnen de stadt haelden, ouermits daer clachten quamen, dat onder tdecxel van Spaensche goederen oock meer andere goederen wtte selfde huysingen werden medegenomen; ende is daerinne verordineert deselue Spaensche goederen alvorens te bringen in handen vanden Schout oft die vanden gerechte.

Daer worden wtt Hollant ons weder ter antwoert gebracht, *dat die steden ofte Staten aldaer hoer groff geschut zonder hoer eygen volcke nijet geern wilden wlaten passeren ende ons toeseynden; daerjegens* onse Duytsche knechten murmureerden seer, seyden selffs die eere te willen behalen. Daer worden wtt die principaelste vande geestelicheyte ende borgeren ettelicke somme van penningen vergadert ende opgebracht, tot leninge ende bewillinge vande Duytsche knechten.

Die Walsche knechten oft soldaten, leggende tot Bruekelen ende Schoonhouen vanden regiment des coronels Mario, worden vanden Eertsbisschops-penningen toegesonden vijffduysent gulden, omdatse hoorluyden aen onse zijde stilgehouden hadden ende nae Brabant vertrecken souden willen.

Jegens den auondt worde van buyten ververscht die rotten knechten wtte vendelen ende ingebracht. Oock

worde ettelicke lansknachten *ende andere pioniers* aengenomen om dien nacht te pionieren bijden borgeren, die aende *Schupstoele* *ende* wallen omtrent tcastele die wacht hielden *ende* die aerde wttgroeuen *ende* in manden laden. Men begonst onder het weeshuyse te mineren ten castele-wert, *ende* te grauen onder door de aerde omtrent seuen voeten hooge *ende* vijer wijt, *ende* die selue aerde met eyken plancken te ondersetten *ende* besijden met eycken ribben te onderschoren.

Ende alsoo ghisteren *ende* huyden die borgers soo sterck die wacht jegens den castele metten crijsluyden *ende* oock rontsom binnen de stadtsmueren hielden, soo hebben die vande geestelicheyt, ridderschap *ende* die vanden gerechte van Vtrecht die wachten opte Stadtplaetse *ende* vanden ronde *te besoecken* gehadt.

In desen auondt hadden sommige Duytsche knechten aengenomen *ende* sijn buyten de stadt gegaen, omme die buytenbrugge vanden casteel aff te branden, twelck dat zij begonden met sekere peckworsten *ende* andere gesulphurde drayen ofte coorden *ende* stroey. Dan want die van Vredenborch tzelfde terstont gewaer worden, die brugge nederlieten *ende* vant casteel quamen lessen den brant, *ende* die selfde Duytsche knechten niet voordacht hadden geweest om bij hoor te hebben onder die buytencingelmuer sekere busschieters, diewelcke soudén hebben connen den van Vredenborch vande brugge houden *ende* schieten, soo is den brandt bij die van Vredenborch wttgedaen *ende* oock met gesouten ossenhuyden geblusset.

Desen nacht ouermits den regen *en* was het schanssen aen onse zijde niet veel voortgegaen, hoewel hetzelfde der stadt tot grote costen quam; want yeder man oft lantsknecht daertoe gehuert verdiende des nachts een haluen daelder.

Den 25 Decembris Dynsdage Cor(sdach)

(B I J L A G E.)

UYT EEN OUDE GESCHREVENE AENTEKENINGE

van Antonio van Santen,

TE SIEN TOT UTRECHT BY DOCTOR ENGELBERT VAN ENGELN.

Voor de poorte van Vredendorgh stond met guldene
letteren uytgehouden in steen:

Arx dicor Pacis, a Quinto condita Carlo,
Grata bonis statio, sed ferrea virga malignis.

Van Vredendorgh t'Utrecht carmen numerale:
haCten Vs arX paCIs dICta es, sed noMIne faLso;
post haC dICerIs pVrgIa dIssIdII ¹⁾.

Den xii Jan. 1577 op Saturdagh so hebben die van
de stad Utrecht die achterbrugge van Vredendorgh
onstucken geschooten.

Den 3 Febr. 1577 so hebben de borgeren met die
kinderen den cruydtoorn van Vredendorgh ingenomen en
aen brand gestoken, ook dat portaal voor de brugh
op Vredendorgh.

Den 8 Feb. 1577 hebben die Spaenjaerts beginnen
te tracteeren om van het casteel te mogen vertrecken.

Den 9 Febr. 1577 sijn sij met die grave van Bossu,
stadhouder, veraccordeert.

Den 10 Febr. 1577 swarigheyd geresen, of die bor-
gers Vredendorgh souden bewaaren, ofte die Duytse
knechten van den grave van Bossu.

Den xi Febr. 1577 op Maendagh sagh men die Spaen-
jaerden met alle haare wapenen en goederen tot om-
trent hondert en vijftigh int getal en lxxx vaendelen

1) In dit tijdvers is blijkbaar bij het overschrijven eene fout ge-
maakt; althans het geeft 1580, dus drie jaar te veel. Ook het woord
„purgia” is mij onverstaanbaar, tenzij men het opvatte als eene ver-
taling op middeleeuwschen trant van het Hoogduitsche Purg. (Burg.)

met kinderen, op wagens en ook te voet van den casteel buyten Utrecht afrijzen, ende die borgeren, bij believen van den voorsz. Bossu den grave en joncker Claas van Suylen, schoudt, en Henric van Rijnefelt, overste borge-meester, die sleutelen van den selve grave ontfangen hebbende, so hebben schout (ende) burgemeester tselve casteel ingenomen des Maendaghs den xi Febr. 1577 omtrent drie uren nademiddagh met vliegende vaendelen, daerop die borgeren getogen en tot hopman daerop gestelt Cornelis van Kessel borgerhopman.

arX VreDenbVrgIa eLVMbIs.

Carmen arithmeticum:

saL nItrat pIsCes, sIC MoDo Iber e JVgIs ¹⁾).

Den 27 April 1577 so hebben die drie vendelen Duytse knechten, binnen Utrecht leggende, gemuittenert mit oproer, daervan die hooftluyden of waaren, namelijk Tambergen, Swartsen en Oosterwijk, ende hen vervordert, die sterckte en rondее van Manenburgh en Starckenborgh, ok der Stadts-plaetse met die merkt van de Neude met elck een vaendel ingenomen, willende die stad overvallen en pilleren, als 't scheen. Dan God sij gelooft, tselve is behijndst ²⁾ bij den borge-ren omtrent den avond, sodat geapprehendeert zijn de voorsz. Tambergen, Swartzen, Vinckenborgh, Breeckwelt en veel meer andere, en op Vreborgh en Hasenborgh gebrocht; ende dien nacht zijn de voorsz. drie vaendelen knechten van de borgeren bedwongen geworden uyt de stad te vertrecken, alle sonder geweer.

taMbergens bVrgVnDio repVLsIs ³⁾).

1) Ook in dit tijdvers is eene fout: het geeft 1761. Voor *nitrat* zou ik liever lezen *nutrit*; de zin is dan althans dragelijk.

2) d. i. *verhinderd*. Wellicht is *behijndert* te lezen.

3) Geheel foutief tijdvers, zoowel wat zin als jaartal (1567) betreft.

BRIEF VAN EEN VRIJDENKER,

GESCHREVEN IN 1633.

MEDEGEDEELD DOOR

P. A. T I E L E.

~~~~~

Onderstaanden brief kocht ik op een boekverkoop-
ing te Utrecht in November 1869. Vermoedelijk is hij af-
komstig van Geeraert Brandt, den bekenden schrijver
van de „Historie der reformatie”; althans er kwamen
op dezelfde verkoop- ing andere geschreven stukken uit
zijne verzameling voor.

De brief is met een nette, kleine hand geschreven
en ongeteekend. Er blijkt uit dat de schrijver in 1633
te Londen woonde en verscheidene geleerden en ede-
len in Engeland onder zijne bekenden telde; dat hij
zich in 1617 in Polen bevond en daar zeer bevriend
was met de Socinianen; voorts dat hij zich eerst voor-
genomen had „van verscheyden dingen per epistolas
te schrijven”, maar het voorzigtiger vindt te zwijgen.
Hij is het twistgeschrijf over den godsdienst moede
en vreest „dat niemant, noch geleerde, noch onge-
leerde, in alle pointen de rechte waerheyt heeft en
verstaet.”

De inhoud bracht mij op de gedachte dat Albert
Joachimi, onze toenmalige gezant in Engeland, de
Bijdr. en Meded. VI.

schrijver kon zijn. Hij nam in 1615—16 deel aan de Nederlandsche ambassade naar Rusland en kan zich dus zeer wel in 1617 in Polen hebben opgehouden. Aitzema (III. 927) getuigt van de wijze waarop hij de Nederlandsche republiek in Engeland vertegenwoordigde: „Hij heeft zich met groote voorsichtigheyt ghedragen, buyten alle partialiteyt, sijnde te vóór bij den Koninck ende daer naer bij de andere aengenaem geweest.”

Het is mij niet gelukt een eigenhandigen brief van Joachimi te vinden, maar wel verscheidene brieven door hem geteekend. Zijne handteekening heeft veel overeenkomst met het handschrift van dezen brief, maar misschien mogen wij het slechts voor een gelijktijdig afschrift houden.

Velen zullen 't met mij betreuren dat iemand, die zoo goed de pen wist te voeren, zijn plan om „van verscheyde dingen iet corts en scherps” te schrijven, niet heeft ten uitvoer gebracht.

Gunstige, eerwaerdige en beminde Vrint.

Ik hebbe uwe brief den 30 July hier tot Londen op de beurse ontfangen, en danke V E. en alle andere goede vrinden voor uwe affectie, en ben blijde dat het met V E. wel is. Gij schrijft mij vande twist-schriften. Ey lieve sent mij geen, ik ben die raser-nijen so moede dat ikse niet geern lese. Ik danke V E. van dit nu gesonde en hebbe daer wat in gelezen, maer eylaes de goede man is te lang in zijn prediken. Vox est, praeterea parum, het konde al met weynige woorden gedaen wesen. Studendum est brevitati quae rem aequet verbis, non rebus relictis consensescere in verbis. Hij spreekt mede vande conscientie dwang. Wie spreekt hier niet tegen so lang hij de

swakste is, en wie doet het niet, so haest hij de overhant heeft? Vande Papisten getuygt haere Inquisitie. Vande Calvinisten getuygt Calvini boek vant ketterdooden en over al haere verscheyde exemplen; de Lutheranen des gelijcks. Vande Arminianen soude men lichtelijk het breder sien warensen wat hoger geklommen. De Calvinisten songen in 't eerste het selvige liedt, maer na dat het calf hoornen heeft gekregen, nu ist wat anders, en noch komense niet so breed, alse wel souden willen. De Anabaptisten en Socinianaenen schijnen niemant te willen dwingen, maer eylaes die niet met haer van eene opinie is of ten minsten so daer geen hope is van so te worden, sij sullen afkeerig werden en bevindense dat haere kerke daer eenigen afbreuk bij soude komen te lijden, sij sullen hem dan niet omtrent haer dulden, gelijk als ik selfs int iaer 1617 tot Crakou in Polen bij experientie gesien hebbe en in andere plaetsen daer sij eenige autoriteyt hebben. En gedenke noch wel wat mij te Lublijn, Crakou, Danswijk etc. geseyt en vertelt is desen aengaende van haer eygen volk. Wat mij aengaet, ik danke haer voor alle vrindschap en soude noch wel gaern daer te lande mijne oude vrienden mogen sien.

Gij soud gaern mijne schriften in druk sien. Ick hadde eerst voorgenomen van verscheyde dingen per epistolas te schrijven, aen verscheyde geleerde en Edele hier te lande van mijne kennisse. Sed ut cum propheta loquar: Tempus est malum et ideo prudens tacebit! Sij zijn de eere niet weerdig. Ik ben van sin verandert en wil adversaria schrijven, dat is, van verscheyde miscellane dingen, in confuse ordre, so alsse voorvallen. En dat cort en scherp so veel als tmogelijk is, iet schrijven twelk te voren niet gedaen is. Wat eere ist anders altijt vant oude en tselve

te klappen; maer de tijden sijn so gevaerlijk, dattet beter is te laten: qui bene latuit bene vixit. Vive tibi et longe, nomina magna fuge, in spe et silentio animas nostras possidere debemus.

Dat gij vreesde dat ik tot de Papisten genegen waere, heb dese antwoordt: Ik danke V E. voor de goede sorge en ben genegen tot Papisten, Calvinisten, Anabaptisten, Socinianen, Lutheriaenen in sekere respecte; ik heb onder haer alle bevonden datter oprechte godvresende en deuchtsame personen onder sijn, die haer vertrouwen en eenigen troost op God in Christo stellen, en haer beste doen tot een rechtveerdig heylig leven en alle goede werken. Dese wensche ik van harten wel, gelove en hope datse het eeuwig salig leven verwerven sullen. Daer tegen sijn daer onder alle de voorss. gesinde ook veele godlose en onheylige menschen, sommige openbaere sondaers, sommige hypokrieten, die daer seggen datse God kennen en mette werken verloochenen sij hem. Sij seggen datse Christenen sijn maer sij sijn een Synagoge des Satans en sij meenen God dienst te doen, wanneer se haeren naesten vervolgen en doden, etc. De hoofdsomme van alles is: Vreest God en houd sijn gebod.

Onder de tien leprosen was de verachte Samaritaen de beste Christen. Den heyligen Levyt en geleerden Priester keerden den armen de rugge toe, alleen de vervloekte Samaritaen doet barmhertelijk en wort van God gesegent. Den phariseus roemt van sijn vasten en tienden en den publicaen belijdt sijne sonden met leetwesen en was de beste.

Het is wel te bewijzen dat de instelling van *transsubstantiatie*, *primatus Papae* en veele andere dingen meer inde eerste twaelf hondt. iaeren na de geboorte Christi onbekent is geweest. De Socinianen meynen veel gedaen te hebben als sij imant getrocken hebben tot

haere opinie *contra Trinitatem*. Het iuweel vande Calvinisten is *de praedestinatie* en *het ketterdooden*. De Lutheraenen stellen haere Theologie inde copula *Est* en inde *Ubiquiteyt*. De Anabaptisten *inden doop*. Elk dunckt zijn uyl een valk te zijn en ider sot heeft een pop daer hij mede speelt. Men sift een vliege en slockt door een kameel en denkt weynig: *Misericordiam volo et non sacrificium, non tam caeremonias et quaestiones quam pietatem*. *Pietas ad omnia est utilis et habet promissionem praesentis et futurae vitae*. *Sine sanctionibus nemo videbit Deum*. Abel, Enoch, Noe, Abraham behaegden den Heere door het geloof. Waer waeren doe alle dese disputeren, questien, ceremonien? Wat wiste den moordenaer van alle dese dingen, als hij vant cruys quam, met Christo in het paradijs? Wat weten hedendaegs onder alle gesinthen de eenvoudige van dese controversien, daer de hooggeleerde niet in kunnen accorderen? Zijn dese controversien nodig ter saligheyt, also dat sonder de waerheyt van dien niemant kan salig worden, soo sal niemant salig worden, want ik vreese dat niemant, noch geleerde noch ongeleerde, in alle pointen de rechte waerheyt heeft en verstaet. Hyer uyt moogt gij weeten in wat maniere ik de papisten of Catholijken gunstig waere.

Ik sie dat het dikwils onrecht toegaet. Sommige roepen en rasen als of alleen de papisten de beeste speelden en offer geen vroomen luyden onder haer waeren die God met herten dienden etc., maer als men den eenen metten anderen wel besiet, het is al tselve broot van een deeg. Siet ook aen de Arminiaenen, siet aen de Calvinisten, gij vint onder haer godvresende, gij vint ook andere. *Iliacos intra muros peccatur et extra etc.*

Groet mij etc. in Londen den 31 Julij 1633.

DOCUMENTEN
VOOR DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDERS
IN HET OOSTEN.

MEDEGEDEELD DOOR

P. A. T I E L E.

De volgende documenten kwamen in het bezit van het Nederlandsche Rijks-Archief na de uitgaaf der drie eerste deelen van het werk van Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge („De opkomst van het Nederl. gezag in O.-Indië”), die er dus geen gebruik van heeft kunnen maken.

I—III bevonden zich in de nalatenschap van Huig de Groot. Zie: „Catalogue de manuscrits autographes de H. G. et de documents importants qui ont servi à la composition de ses ouvrages” (La Haye, Mart. Nyhoff, 1866), p. 6. (N°. 21—23). IV—IX zijn afkomstig van het Archief der Provincie Utrecht. Ze waren vroeger in het bezit van Arnout van Buchel, die ze gebruikt zal hebben voor zijn Verweerschrift gesteld ten behoeve van den vlootvoogd Steven van der Hagen (gedrukt in den Utrechtschen Volksalmanak voor 1867).

Van al deze documenten is door mij gebruik gemaakt voor „De Europeërs in den Maleischen archipel,

zesde gedeelte (1598—1605)” in de Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde van Ned. Indië, 4^e volgreeks, 6^e deel, 2^e stuk.

I.

(Verklaring van Hendrick Cornelissen van Rosendael en Hans Stockmans van Mechelen, betreffende het voorgevallene te Atjeh in 1599 op de schepen onder 't beleid van Cornelis de Houtman.)

Op hyden, den xiiien Octobris ano xvc ende vier compareerden voor mij Jan Franssen Bruyningh, Openbaer Notaris tot Amsterdamme residerende, bij den Hove van Hollandt geadmitteert, ter presentie vanden ondergeschreven getuygen, D'eersame Hendrick Cornelissen van Rosendael, out omtrent xxxv jaren, ende Hans Stockmans van Mechelen, out omtrent xxv jaren. Ende hebben op eere ende trouwe, bij ware Cristelijke woorden in plaetse van solemnelen eede, ter instantie ende versoucke vande Bewindthebberen vande Oost Indische Compaignie, binnen deser stede Amstelredamme verclaert, getuycht, ende geattesteert, hoe warachtich is, dat sij deposanten, opten acht ende twintichsten Junius xvc negen ende tnegentich, met twee schepen, t'ene die Leeuw, ende t'ander die Leeuwinne genampt (onder tbeleyt vanden Generael Cornelis de Houtman) inde Bay van Achyn in Sumatra sijn gearriveert ende dat ten zelven dage die Coopman van haerluyder jacht die door een ander gat vande Baey gelopen was, aen borde vanden Admirael is gecommen, mitbrengende een brieff uyten name vanden Coninck van Sumatra, door Portugesen geschreven, ende onderteeckent bij Don Alfonso Vin-

cento (die welcke den principalen Autheur is geweest van 't verraet ende die schade gedaen op de schepen uyt dese landen gevaren, ende voorde alder eerste reyse tot Bantam gearrueert, daer deur haer handel te niete raecte, ende dat verscheyden lagen geleyt werden, om d'selue schepen te overvallen, dan werde sulcx, door Godes gehengenisse verhindert, als sijnde tot haerluder eygen schade geredundeert, gelijk sijluyden allen tselue door Cornelis de Houtman verstaen hebben). Ende heeft d'voorsz. Don Alfonso eerst henlieden bij den Coninck van Sumatra, door vals aengeven, gesuspecteert ende vuyl gemaect, ende door belofften ende met raedt den Coninck voornoemt gepersuadeert omme haerlieder voorsz. twee schepen, die de Portugysen seyden, zeer rijk te wesen, met practycque te helpen overvallen ende te invaderen, ende omme tot haer voornemen te commen, hebben seer groote presenten den Coninck vereert, tot vijftien int getal, op een reyse, ende noch dagelijcx meer ende meer gecontinueert met grote belofften, soo aen den Sabandaer, ende andere heren van 't Rijk, als oock aende Turcken, die aldaer dagelijcx gewoon waren te commen, geremonstreert 't bederff van haer peperhandel, door die compste vande Hollanders, sulcx dat die Portugysen bij d'een ende d'ander, zoo vele hebben te wege gebracht dat d'selve haar woorden ende valsche beschuldiging gelooff hebben gegeven. Sijnde voirder gebeurt, dat die Portugesen, bij eenige van d'onse, haer hebben gevoucht, ende d'eene door onwetentheyte ende d'ander door groote belofften ende toeseggingen van hulpe bedrogen. Jae zijn die Portugesen met haere valsche ende listige bedriegerije sooverre gecommen, dat sij die oogen vande onse verblindt, ende bij dezelve geloue vercregen hebben, overmits sijluyden voorgaven bij den Coninck zeer vele

te vermogen, ende om sulcx beter te bevestigen, bewesen tselue met eenige cleyne Secreten, van weynich importantie, twelck conde geschieden met voorweten vande grooten, als den Sabandaer, ende andere hare Pensionnarisen, waer deur soo verre gecommen is dat d'ouerste sijn principale hoofden heeft gesonden aenden voornoemden verrader Don Alfonso, omme voor haer bij den Coninck te intercederen ende versoucken, den peper beter coop te krijghen, sulcx dat d'onse metten beul (als men tot een spreekwoord seydt) te biechte hebben gegaen als sij Don Alfonso tot een middelaer gebruycten, gelijk het vervolch der saecke genouchsaem uytwijst. Door welcke 't samen spraecke met Alfonso d'selue genouchsaem uyt eenige vande onsen verstaen heeft dat sij door gebreck van victualie niet lange souden mogen leggen, ende als d'onse te kennen gauen, soo sij die peper tot geen redelijken prijs conden becommen, dat sij als dan andere plaetsen wilden aensoecken, heeft d'voornoemden verrader, Don Alfonso, daer uyt naerder occasie genomen, henlieden te beschuldigen ende den Coninck onderrecht, dat die Hollanders hem trotsten, ende te kennen hadden gegeven, soo hij hen niet en wilde accommoderen, dat sij gaen zouden naer sijn vijandt den Coninck van Jor. Door welck valsch aengeven die Portugesen den Coninck van Achijn gans ende geheel op haer sijde hebben gecregen, gemerct langen tijdt oorloch tusschen die van Jor en Sumatra geweest, ende noch was, daer inne die Portugesen haer soo sinisterlijck hebben connen dragen, gelijk haer dagelijks doen in Oost-Indiën is, dat selfs den Generael Houtman Sr g. bekendt heeft (doen hij soo verre hem vervoert ende weynich uytcompste sach) met vele schalcken ende listige personen gesproocken ende geconverseert te hebben, maer noyt des voornoemden

Alfonses gelijk bejagent. De wijle nu die saecken alsoo waren staende, ende die Portugesen bemerc-kende, ende genouchsaem verseeckert waren, dat zij den Coninck ende sijne principale Officiers, als mede den Ambassadeur vande Turcken, ende voorts alle die Turcxen coopluysden volcommelijck op haer zijde hadden, ende beneffens dien groot crediet bij d'onse vercregen, hebben dapper gearbeyt inden bedrieche-lijcken crijch handel van Jor, sijnde eyntelijck soo verre gebracht, dattet accoort gemaect ende aen weder sijden besworen is geweest ende omme d'onse op te houden is hen dagelijcx weynich peper geleyert, tot dat d'Achijnen wel gereet waren om haer voorgenomen bedriechelijck werck uyt te rechten. Als doen is den Admirael ende andere van haer schepen, wijs gemaect, ende te kennen gegeven datter vier galeijen waren gecommen, met vier hondert tseuentich baren peper, ende dat d'selue des anderen dachs soudent aen borde comen, daerop ten geprefixeerden dach, smorgens vroeck den Sabandaer met verscheyden eedelen, als den Ambassadeur vande Turcken ende andere, mitsgaders oock vele van haere dienaren, wel tot vijff-tich int getal, met dubbelt geweer, int schip de Leeu hen hebben gevoucht, ende daer nae oock uyt die reuiere doen halen, met believen vanden generael, twee bercken, die (soo zij seyden) peper in hadden. Mid-delertijt hebben zijluyden het scheepsvolck, die graegh waren naer versche cost ende wijn, opgevult ende d'selue door eeten ende drincken soo vergifticht, dat zij als rasende geworden zijn, ende heen ende weder ouer 't schip liepen. Als nu die Achenesen mercten dattet tijdt was haer boos voornemen te volbrengen, hebben eerst inde Leeuwinne beginnen te moorden ende doot te slaen alles wes zij vonden, twelck sij met zeer cleyne moeyte conden te wege brengen, ouer-

mits het meeste volck doort vergiftigen als voren, rasende ende sot waren, ende soudē in corte tſchip ingehadt hebben ende daeraff meester geweest zijn, ten ware door hulpe van weynich personen, die van haer cost niet en hadden gegeten off gedroncken, die welcke een schoot hebben geschooten, haer verwerende ende defenderende soo vele doenlijck was, immers dat zij tſchip door Goodts genade in hielden, ende op de schoot die int zelue ſchip, die Leeuwinne genampt, werde geschoten, vielen die van Achijn int ſchip de Leeuw mede aen, omme te moorden, sulcx dat zij ten eerſten den Generael Cornelis de Houtman inde cajuyte hebben vermoort, met noch drie neffens hem, ende mede andere vant ſcheepsvolck, ende eyn-telijck hebben inſgelijcx die onse d'ouerhandt gehouden, sulcx dat door het lanckdurich ende geſtadich gevecht weynich vande Achenen ontcommen zijn. Tſchip de Leeuw voornoemt bevrijdt zijnde vande voorsz. verraders, heeft gepoocht ende getracht 't ander ſchip de Leeuwinne te ontſetten ende te bevrijden, ende derhaluen ſijn focke rae gehijst, het touw affhouden ende na de Leeuwinne toegedreven, twelck ſiende die Achenen, die inde Leeuwinne waren, ſijn te ſamen ouer boort geſprongen, het ſchip verlatende, hebben hen ten deele in haer prauwen geſalveert, ende die reſte zijn omgecommen, ende alſoo door Goodes genade die ſchepen behouden, doch met verlies van ontrent vijfſt ende tnegentich personen van ons volck, die vermoort, dootelijck gequetst ende gevangen zijn geworden. Sulcx dat die Portugesen door haer groote bedriegelijckheyte ende ſchandelijcke verraderije henlieden (hoewel ſij tot haer principael voor-nemen niet en quamen) ſodanige grote moort ende ſchade aengedaen, ende den handel aldaer voor dien tijdt belet ende vijandt gemaect hebben, hoewel tselue

geschiede met verlies van veel Achenen. Ende niettegenstaende dies, op dat men immers zoude weten dattet haer werck ende bedrieff was, hebben d'selve Portugesen opten xiii^{en} Septembris daernae henlieden gevolcht ende op eenige galeijen Portugese ende bloetvlaggen laten waijen, doch werden door 't groff geschut uyt onse schepen soo getreft, datse goetvonden aff te houden ende die schepen te verlaten. Ende alsoo die schepen vers water gebrack, hebben goetgevonden een waterplaetse aen te soucken ende hen te prouideren, ende vande geledene schade te repareren soo vele doenlijk soude zijn, twelck gedaen wesende, hebben ongeraden gevonden weder naer Achijn te lopen, door vrese van een erger. Seggende uyt redene van wetenschappe, dat zij ten zeluen tijde opde voorsz. schepen mede gevaren ende alomme present ende bijgeweest zijn, ende alles gehooft, gesien ende verstaen hebben. Ende ouersulcx tselue affirmatiuelijk wetende presenterende zij deposanten tgunt voorsz. is, in cas van recoloment, breder bij eede corporeel te verifiëren. Versoeckende hier van te hebben acten een oft meer. In debita forma gedaen binnen der voorsz. stede ten huyse mijns Notaris ter presentie van Palm Mathijssen ende Pieter Dirxssen getuygen, hiertoe versocht.

Ita attestor rogatus et requisitus.

(get.) J. Bruinings, *Not. Publ.*

1604.

II.

(Verklaring van Martinus Apius van hetgeen hem en zijne medegevangenen van de vloot van Jacob van Neck in 1602 te Macao is overkomen.)

Ick Martinus Apius hebbe ten versoecke van mijn

heeren de Bewinthebberen der Oostindische Compagnie binnen Amstelredamme, verclaert ende geaffirmeert, dat alsoo de selue heeren Bewinthebberen int jaer 1600 inde maent van Junio een vlote van ses schepen, onder tgebiet van Jacob van Neck, als Admirael uytgesonden hadden, waervan drye de Capo de boa Esperance inde maent van December gepasseert zijnde, int naeruolgende jaer 1601 in Martyo tot Bantam aenghecomen sijn; ende aldaer eene vande selve schepen latende, hebben haeren cours met dandere twee schepen naer de Molucse eylanden ghenomen, ende sijn daarmede in tbeginsel vande maent Junio sonder eenige schade in Tarranate gearrueert, ende aldaer gheen ladinge voor de schepen ghevonden hebbende, is bij den Admirael geresolveert naer Patany te loopen, maer hebben bij faute van winde haeren cours moeten veranderen, ende hebben alsoo het Coninckrijcke van China aengesocht, alwaer zij inde maent van September met eenen seer gevaerlijcken storm ontrent tlandt ghekomen sijn. Ende des anderen daechs naer eenige goede hauenen ofte bequame ree voor de schepen soeckende, hebben onghevaer een mijle van Macau (doch sonder kennisse) geseth, ende alsoo daer geen vande inwoonders tot verwonderinge van hun allen aen boordt en quam, is bij den Admyrael goet gevonden eenen aen landt te senden, om aldaer te vernemen wat het moeste voor een plaetse wesen, ende de inwoonders van haere aencomst reden te geven, ende daer beneffens met eenige ververschinghe (het welck sij voor het volck hoochlijck van doen hadden) te versien. Om twelcke te doen bij den voorsz. Admirael ghecommiteert is: Ick Martinus Apius met noch thien andere, de weleke met een schuyt van boordt ghevaren wesende ende ontrent tlandt ghekomen zijnde, is henluyden bij de inwoonders vant landt

aff een vreed vaen ghetoont, daer op sij haer verlatende ghegaen zijn aen landt, alwaer henluyden Don Paulo, Gouuerneur vande Portugysen aldaer, met veel ghewapent volck, de welcke haer in een clooster dicht aende strant ghelegen verborghen hadden, int ghemoot ghekomen is, vragende wat sijluyden voor luyden waeren ende wat henluyden veroorsaecht hadde aldaer te comen, waerop hem bij mij Apius wirt geantwoort, als dat wij Hollanders ende coopluyden waren, ende belanghende onse begeerte, dat ick van mijn Ouerste last hadde de selue niemant anders dan den Gouuerneur aen te dienen, biddende derhalven dat sulx mij niet en mochte belet worden. Waer op hij doen ter tijt gheen antwoorde en gaff, maer mij alleen bij de handt nemende, heeft mij gheleyt naer het voorverhaelde clooster, het ghewapent volck achter ende voor gaende, ende aldaer gekomen zijnde heeft gheseyt, indien ick metten Gouuerneur wilde spreken, dat ick tselue soude doen met hem, want hij ende gheen andere van die plaetse Gouuerneur was. Ende is daermede haestelijck van daer gheghaen, latende mij in bewaringhe van eenighe soldaten, ende alsoo ongevaerlijck anderhalff ure int clooster gheseten hebbende, zijn aldaer gekomen twee Mandorijns ende den voorverhaelden don Paulo met veel Portugysen vergeselschapt, dewelcke begeerden door eenen Chineesschen tolck, dien sij bij haer hadden ende goet portugysch sprack, van mij te weten uyt wat landen wij ghekomen waren, ende wat volck wij waren ende daer beneffens wat ons meyninghe was aldaer te doen, waer op hen bij mij beleeffdelijck gheantwoort wirdt als dat wij Hollanders ende coopluyden ende van coopluyden uytghesonnen waren, ghelijck sulx soude blijcken bij onse schepen, die met costelijcke coopmanschappen seer rijckelijcken gheladen waren. Ende dat wij daer

benefens een patent aenden Coninck van China van onsen prince hadden, biddende derhalven seer dienstelijken, dat haer belieuen soude eenen van haer luyder aende selve schepen te senden, ende indien zij aldaer sulx niet maer contrarye bevonden, wilde ick aldaer mijnen persoon te pande ende onder tghe-recht ende gehoorsaemheyte vanden Coninck van China ende sijn Gouerneurs stellen, ende mochten alsdan met mij handelen gelijck een sulck verdient hadde. Dwelck ick naeuwelijcx uytgheseyt hebbende, wirt vande ommestaende Portugysen een groot ghetier ende ghebaer ghemaect, sommige mij onbeleeffdelijck met leugens beschuldigende, andere voorwerpende, alsoo ick gheen patente mede en brachte, dat mijne woorden geen ghelooue soude ghegheven werden, ende meer dierghelijcke ongherijmde dinghen, de welcke van weghen haer groot ghetier qualijck verstaen ende niet beandtwoordt mochten worden, daer deur oock den tolek gheen ghehoor ghegheven en wirt, om mijne redenen den Mandorijns ouertedraghen, dwelck de Portugysen in alle manieren sochten te beletten, ende onder dit gheraes ende tumult werden de Mandorijns van don Paulo, beleeffdelijck haer bijder handt nemende, in een sael niet verre van daer gheleyt, segghende dat hij haer van mij grondelijck ende int breede soude onderrechten, ende alsoo sij nu voorbij ons ghepasseert waren ende den rugghe ghekeert hadden wirt ick met geweld van eenen soldaet, dewelcke de loos vande Portugysen al wech hadde, naer een trappe gheruckt met een wreet gelaet bevelende dat ick die soude opgaen, dwelck ick (siende dat ick van haer ouerweldicht was, om meerder swaericheyt te mijden, sonder eenighe weygeringe ghedaen hebbe. Ende mij ghebracht hebbende op sekere plaetse, hebben mij tot elff uren inder nacht aldaer gehouden,

ick niet wetende wat propoosten don Paulo ende sijn gheselschap mette Mandorijs ghehadt ende wat voor recommandatie hij onse natie ghegheven hadde. Wel vermoedende nochtans ouermits de Mandorijs naderhant noch int ghoede, noch quade verder na ons luyden en vertaelden, dat het van het besten nieuwers na gheweest en is. Doch en is niet te gheloouen ten waere dat don Paulo met beloftenisse van groote schenckagie dese Mandorijs hadde ghecorrumpert ende tot veranderinghe van propoosten ghebracht, dat de Portugijsen mij soo lanck in haer ghewelt soudent ghehouden hebben, want teghen haren danck ende wille soudent ons de Portugijsen in haer ghewelt niet hebben connen houden, dwelck ick naderhandt van eenighe seer wel verstaen hebbe. Ontrent elff uren inde nacht wirt ick van eenige Portugijsen wel gewapent uyt het clooster ghehaelt ende in een publycke ghevanckenisse ghebrocht, ende wirt aldaer mijn confessie vanden Auditor afghenomen ende een ijser van 45 ff aen mijn beenen, niet ghesloten maer ghekloncken sijnde, worde daarmede met een coorde in een seer diep ende vuyl gat nederghelaten, alwaer ick het bootsvolck, die ick inde schuyt hadde ghelaten, ghevonden hebbe, onder welke eenige waren die op de pijnbancke gheweest hebbende, daer aff seer qualijcken ghestelt waren, waeromme ick seer bedroeft ende niet weynich verslaghen was, vreesende ofte sij deur pijnen yet mochten hebben gheopenbaert, daer deur wij in swaricheyt mochten gheraecken, dan alsoo ick uyt de schuyt van henluyden tredende, haer wel scherpelijcken belast hadde, soo daer eenige swaricheyt van examinatie mochte vooruallen, dat se haer wel soudent wachten van het gevecht voor Tidore met de Portugijsen gheschiet, in gheenderley manieren te openbaren, als wesende den eenigen middel waer door sij in onghe-

luck souden gheraecken. Soo hadden sij oock tselue in haere tormenten mannelijk versweghen, in voegen dat ick henluyden vragende ofte sij sulckx sijne vermaninghe indachtich waren gheweest, sij altesaemen antwoorden, datse in het minste daervan in haer bekentnisse gheen mentie ghemaect hadden, waardoor ick van mijne groote droeffnisse ende sorghe seer verlicht wirdt, verhopende dat het met ons noch wel soude affloopen. Den Admirael siende dat wij soo lange ende buyten sijn rekeninge achterbleven, vreesende dat ons eenighe swaricheyt mochte toeghekomen sijn, heeft den tweeden dach daer naer de groote saloupe met negen mannen, om alsoo de diepte te peylen van van boort ghesonden, van meyninge sijnde met de schepen wat naerder voor de stad te comen om alsoo van alles beter bescheyt te vernemen. Maer ouermids de saloupe aenden wint seer qualijck beseylt was, wirtse vande Portugysen niet langhe daer naer onderschept ende met gewelt ghenomen, ende het volck twelck int vooronder was ghevlucht, al te saemen ghevanghen ende in Maccau gebracht, alwaer sij met sware tormenten haere confessie ghedaen hebbende, bij ons in de ghevanckenisse ghebracht sijn, ende alsoo den stierman deur groote dreyghementen ende vrees van meerder pijn in sijn examinatie het gevecht voor Tidore gheopenbaert hadde, wirt ick des anderendaechs daer aen bij den Auditor in een ouerdecte palakijn in sijn huys ghedraghen, alwaer hij mij met seer herde woorden voorhielt als dat ick mij seluen in mijn confessie te buyten gheghaen hadde ende de waerheyte versweghen hadde, waer ouer hij mij van meyneedicheyt accuseerde, maer ick mij excuserende seyde sulx niet gheschiet te sijn ende dat tselue uyt sijne confessie nimmermeer bevonden soude werden, dewijle ick op alle tghene mij afgevraecht is

na mijne beste wetenschap de waerheyt verclaert hebbe, waer op den Auditor mij wederom vraechde in wat plaetse mijn Cappiteyn de dry middelste vingheren van zijn rechter handt verloren hadde, ende off ick hem sulx oock bekendt hadde in mijn examinatie, waer op ick antwoorde: Alsoo hij mij daervan niet en hadde ghevraecht, dat men mij vant verswijghen vant selue behoorde te excuseren, ende dat ick daeromme niet en mochte gheseyt worden, mijn seluen in mijn confessie te buyten gheghaen te hebben, maer den auditor daer mede niet te vreden sijnde, heeft mij tot tweemael toe met het swaer ghewicht van ijser, waer mede ick om mijne beenen gheladen was, met een coorde laten optreken, meenende hier door meer van mij te weten. Maer alsoo ick niet meer en wilde bekennen ende den Auditor daerbeneffens mijne swackheyt aensiende, die soo groot was dat ick doen ter tijt mijne bekentenisse niet en mochte onderteekenen, heeft mij wederom neer ghelaten ende naer de ghevanckenisse ghesonden. Den Gouverneur van Canton door eenighe Chynesen vernemende datter vremde schepen voor Maccau waren ghearriveert ende dat sij eenige van haer volck aen landt ghesonden hadden, ende dat de selue door de Portugysen gheapprehendeert waren, heeft eenen Cappado (dwelck bij de Chynesen in groot aensien was) als Ambassadeur met veel volx geaccompagneert na Maccau ghesonden, om hem van alles grondelijcken te informeren. Ende aldaer aengecomen sijnde heeft ter stont vande Portugijsen begeert dat men hem het vreemt volck, dwelck bij henluyden ghevanckelijcken wirt ghehouden, ouerleveren soude, segghende zulx te zijn tbevel vanden Gouverneur van Canton, het welck sij hem niet en dorsten weygheren, vreesende dat haer de mert van Canton, die doen ter tijt ophanden was,

daeromme door den Gouuerneur mochte verboden werden. Ende om meer andere swaricheden die daer uyt soudén moghen comen te vallen, hebben hem ses vande gevangenen, heel onnervaren inde portugysche spraecke, ghesonden. Den Ambassadeur al te voren wetende datter meer volcx aen landt was ghekomen, heeft begeert datmen de selue oock voor hem soude laeten comen, waer op hem vande Portugijsen geantwoort wirt, dat se wel bekenden datter meer waren gheweest, maer dat de selue voor eenige daghen aenden bloetganck altesaemen gestoruen waren. De ses personen op haer knyen voor den Ambassadeur liggende, warden door sijnen tolck int Portugysch ghevraecht, uyt wat landt sij ghekomen waren ende wat haer begeeren was aldaer te doen, ende meer andere dingen, die van haer niet conden verstaen werden, maer deur de onwetenschap vande sprake ende dat haer herten al bestoruen waren, hebben hier op gheen antwoorde connen gheven, twelck de Portugysen sochten, ende hadden daeromme met voorbedachten arge-list wt alle de ghevangens ghenomen die sij wisten de spraecke niet te kunnen. Den Ambassadeur hem seer verwonderende, meenende dat sij deur vreese vande Portugysen (daer van eenige oock tegenwoordich waren) niet en dorsten spreken, liet haer wederom segghen dat se vrijmoedich uytspreken soudén, ende alsoo sij vande Portugysen voor zeeroouers ende dieuen warden aengheclaecht, haer deffentie sonder eenige vreese soudén doen, ende dat haer daer deur geen leet wederuaren soude, het welck ghelijck het vorige met stilswijghen beantwoort wirt. De Portugysen die aldaer tegenwoordich waren siende dat haere bedrieche lijcke ende valsche practiquen soo wel affliepen, ende het stilswijghen van ons volck hen soo wel te passe quam, worde doen ter tijt gheenige din-

ghen tot vercleeninghe ende nadeel van onse natie streckende voortgebracht. Den Ambassadeur uyt de voorsz. luyden gheen bescheyt konnende vernemen, hebbende bij gheschifte ghestelt al tgene hem wederuaren was, ende het volck vande Portugysen wederom naer de ghevanckenisse ghevoert zijnde, is des anderen daechs naer Canton vertrocken om alsoo den Gouverneur hier van rapport te doen. De Portugysen de welke in Canton als ghedeputeerde van weghen de coopluyden van Maccau lagen, vernemende dat den Gouverneur met dese slechte ende bedriechelijcke informatie niet te vreden was, maer dat hij begheerde dat men sonder eenighe uytredens de ghevangens in Canton brengen soude, hebben terstont in alle neersticheyt eenen naer Maccau afgheveerdicht om de coopluyden te aduerteren ende te waarschuwen, dat sulx op handen was, ende dat zij daeromme soudent voor haer sien, ende met alle middelen beletten dat de Hollanders aldaer mochten ghesonden werden, want sulx tot nadeel ende schade van haren handel soude strecken. Die van Maccau dese tijdinge vernomen hebbende, te mael buyten haer gissinge, want sij sulx uyt desen hoeck niet verwachtende waren, wisten gheen beter raet ende middel om dit te beletten ende voortecomen, dan dat men de ghevangens hoe eer hoe liever om den hals soudent brenghen. Sijn derhaluen altesaemen eendrachtelijk metten Auditor gheghaen bij Don Paulo ende heeft den Auditor aldaer versocht vande selven als haren ouerste ende met grooter instantie begeert dat men de ghevangens binnen 24 uren soude executeren ende de sententie mede onderteekenen, hetwelck hij ten eersten niet en heeft willen consenteren, wel wetende dat sijn macht oock soo verre niet en strecte buyten aduys vanden Vice-roy van Goa teghens eenighe vrije persoonen crime-

nelijcken te procederen, vreesende hierdeur in eenige swaericheyt te gheraecken, doch deur het sterck aenhouden van Portugysche coopluyden ende veele swaricheden, die sij mouueerden ende hem voorhielden, heeft daer in ten laesten gheconsenteert ende de sententie onderteekent. Hebben alsoo des anderen daechs te seven uren voor middag ses mannen van ons uyt de ghevanckenisse ghehaelt, de selue niet wetende dat haer de doot soo na was, de welcke sij altemael int openbaer tot spektakel van alle menschen opghehanghen hebben. Ende alsoo sij, ghelijck te voren verhaelt is, niet meer als ses persoonen aengegheven hadden, ende niet en wisten waerse met de reste heen soudent, vreesende dat haere moordadige ende bedriegelijke practijcken soudent mogen aenden dach comen, hebben tusschen 12 ende een uren inde nacht noch elff mannen uyt de ghevanckenisse ghehaelt ende dezelve met eenen steen aenden hals ghebonden, secretelijck inde zee gheworpen, ende ick alleen blijvende inde ghevanckenisse door groot voorbidden van eenige gheestelijke persoonen, niet tegenstaende mijn sententie ghelijck ouer de andere gheghaen was, ende met haer om te steruen als uytghehaelt was geweest. Ende den anderen nacht daer naer met twee jongens, beyde seventhien jaren out wesende, dewelcke om haer jonckheyts halven verschoont warden, met de ghenomen saloupe, die een planck hoogher was opgehoeyt met 24 ~~ff~~ ijser aen mijne beenen ghekloncken wech ghevoert naer Mallacca, hebbende mijn logiment op vier groote riemen onder den blaeuwen hemel. Twelck gheschiet is inde maent van Nouember int jaer 1601. Ende sijn binnen den tijt van een maent met goeden voorspoet in Mallacca ghekomen. Den Gouverneur aldaer van dese tragedie in Maccau met onse volck ghespeelt deur eenige Portugysen die met ons in de saloupe

waeren ouerghecommen, vernomen hebbende, vreesde dat daer niet veel goedts soude naeruolgen, ghelijck tselفة naderhandt met de daet ghebleken is. Heeft mij voor hem laeten comen, ende alsoo hij eene van sijne craecken uoor Maccau hadde leggen, de welcke van daer met de eerste moynson naer Malacca soude gaen, begeerde dat ick mijn meeninge verclaren ende de waerheyt recht uyt seggen [soude] ofte die Hollantsche schepen op de voorgenoemde craecke, om die te nemen, souden wachten, belooffde mij opt woordt van zijnen Coninck dat mij gheen leedt daer deur soude wederuaren. Waer op hem bij mij wederom beleeffdelijck wirdt geantwoordt: alsoo sij coopluysden waren ende van coopluysden vuytghesonnen ende wel scharpelijck van haer in bevel hadden, om op niemant te wachten ende noch veel min om yemant te beschadighen, dat ick hem hier in wel wilde versekeren dat haer gheen leedt van onse schepen soude wederuaren. Maer indien sij vernaemen dat men alsoo verraderlijck met haer volck in Macau hadde omgegaen, dat het te beduchten was datse alle neersticheyt soudenn doen om haer leedt te wreecken, waer op hij mij andtvoorde dat ick de waerheyt hadde ghesproocken ende dat Don Paulo hem hierin onverstandich hadde ghedragen ende een jonck man noch was, ende indien den seluen soo veel graeuw hayr als hij in sijnen baert hadde gehad soude hem wel anders beraden hebben. Ende ick mijn afscheyt vanden Gouuerneur nemende, wirt inde ghevanckenisse gheuoert, alwaer ick bij de ses dagen wirt ghehouden. Ende onse saloupe met alle nootdrufft voorsien sijnde, wirdt ick wederom tschepe ghehaelt ende de anckers ghelicht hebbende naemen onsen cours naer Zeilan ende van daer naer Cochinn, ende sijn alsoo ten laesten sonder eenighe schade inde maent Martio a°. 1602 in Goa aenghecom-

men, alwaer ick terstont doort bevel vanden Viceroy int Collegie vande Jesuyten ghebrocht ben, ende werde aldaer eenige daghen opgehouden. Ende hier en tuschen den Vyceroy met sijnen raet gheconsulteert hebbende hoe ende op wat manieren men met mij sonde procederen, wert bij haer besloten de saecke optehouden, om dat sij noch gheen ordere van sijne Majesteyt en hadden, dat men mij vrij ende ledich soude laeten gaen. Heeft derhaluen eenighe daghen daer naer mij voor hem ontboden ende alsoo ick daer comende ende eenen voetual ghedaen hebbende vraechde den Viceroy wat ons luyden veroorsaecht hadde inde landen van sijne Majesteyt te comen ende deselue alsoo te beroouen ende onurij te maecken, dewijle sij wel wisten dat sulx van hem op lijffstraffe verboden was. Waer op hem bij mij wederom wirdt geantwoordt dat de Hollanders voor dese haere nauigacie ende handel opt Coninckrijk van Portugael altijts hadden met vreden ende groot proffijt gedaen, ende aldaer oock seer vriendelijck ghetracteert waren gheweest. Maer alsoo eenighe jaeren verleden onse schepen ende ghoederen deur bevel van sijne Mayestijt in alle hauens aenghehouden ende genoechsaem voor prijs ghemaect waren, ende daer beneffens het volck vande schepen deerlijcken op galeyen gheworpen ende in ketenen ghesloten waren, ende dat daer deur den handel op Portugael ende tweluaert van onse coopluyden benomen was gheworden, dat derhaluen die van Hollant den uystersten ende hoochdringhenden noot hadde ghedronghen, dat se dese verdrietige ende lanckduerende reyse hadden aenghenomen, niet om te roouen noch stelen maer om (als de vroomme coopluyden toebehoort) eerlijcken ende oprecht mette inwoonders van hier te handelen. Welcke verantwoordinghe bij hem aenghehoort sijnde en heeft van dier saecke niet meer ghesproocken, dan

alleen van eenighe saecken onnoodich om te verhalen, ende beval daer naer dat ick soude opstaen, ende alsoo hij vernam dat ick een man met eeren ende een goet christen was, heeft mij het leven gheschoncken. Waer ouer ick hem de voeten kussende, hem seer ootmoedelijk bedanckte ende wilde sulx den tijt mijns levens in gheen vergetenisse stellen. Doch alsoo ick aldaer een vreemdelinck was, ontbloot van alle middelen, badt den Viceroy seer ootmoedich alsoo hij mij tleven ghenadelijk hadde geschoncken, dat hij mij oock eenige middelen wilde verstrecken daer mede ick tselue mochte onderhouden, het welcke hij belooffde, ende dat ick daerin soude voorsien worden. Maer alsoo ick vernam dat den Viceroy hem [mij] met eenige jachten, die al ghereet laghen om naer Bantam te gaen tot versterckinge vande Portugysche armade, die het voorleden iaer van Goa was gheseilt, wilde senden, docht mij raetsaem den Viceroy om eenich onderhoudt wederom aen te spreken. Maer kennisse ghemaect hebbende aen eenige Italiaensche coopliden ben bijde zelue geassisteert ende gheholpen gheworden, ende alsoo ick bij de neghen maenden in Goa gheweest hadde ende gheen middel en sach om van daer te gheraecken, soo ist ghebeurt dat aldaer eenige craecken uyt Portugael gearrueert waren, waer ouer ick mij verstout hebbe vanden Viceroy licentie te begeeren, om daer mede naer Lisbona te gaen. Ende daer op ernstelijck aenhoudende is mij tselue vanden Gouuerneur ende alle den Raet vergunt. Maer tot kennisse vanden Magistraet ghekommen zijnde dat ick daeromme solliciteerde hadden sulx gaerne be leth, voorgevende dat het niet wijselijcken ghedaen en was, den Hollander dewelcken daer in Goa soo langen tijt vrij ghegaen ende alle gelegenheden ende secreten wel deurghekeken hadde, naer sijn

vaderlandt te laten gaen. Maer naderhandt ghehoort hebbende dat ick mijn pasport met consent vanden geheelen Raet van sijne Mayestijt gecregen hadde, vreesende dat se niet en souden uytrechten hebben van vorder sollicitatien opgehouden. Maer ick wel versocht hebbende wat perijckel het voor mij was aldaer te blijven, hebbe mij in een jacht hetwelcke reede lach om naer Cochín te loopen metter haest mij begeven, alwaer ick om mette 2 craecken te moghen varen ghe-wacht hebbe, ende sijn daer naer int jaer 1603, inde maent Januaryo tseyl gegaen ende alsoo de Capo de Boa Esperanza ghepasseert, ende op de hoochte van Angola ghecommen sijnde, is ons een scheepken ontrent van 30 last groot wesende ontmoet, dwelck, soo sij seyden, van Rio del plata ghekomen was ende wilde naer Angola gaen. Den Cappiteyn haer vragende watse voor tijdinge uyt Portugael hadden, waer op sij hem ter antwoorde ghaven datter sonderlinge niet nieuws en was; dan alleen dat de Hollanders tvoorleden jaer een craecke met ghewelt bijt eylandt van St. Helena ingenomen hadden waer van een deel vant volck in Farnambucquo waren aengekomen ende daermede sij selffs gesproocken hadden, waerschu-wende de onse dat sij derhalven wel voor haer sien souden dat se oock niet in des roouers handen en quamen ende het eylant met voorsichticheyt aensoecken. Het bootsvolck dese tijdinge vernomen hebbende waeren van gramschap ontsteken, dat soo ick mij bij tijden niet wech ghemaect en hadde ende secours bij eenighe edelluyden vercregen hadde, dewelcke mij terstont in haere kamers verstaecken, souden mij in dese furye sonder eenich medelijden ouer boort ghe-worpen hebben. Maer de furye ouerghepasseert ende tbootsvolck vande voornoemde Edelluyden met goede woorden te vreden ghestelt sijnde, ben naer eenige

uren wederom voor den dach ghekomen ende alsoo ongemolesteert gebleven. Dit gepasseert sijnde ende haere voyagie veruolcht hebbende, sijn inde maent van Mey aent eylandt van St. Helena ghekomen ende aldaer onse veruerschinghe ingenomen ende de anckers ghelicht hebben onsen cours naer huys gheseth ende sijn ten lesten deur contrary winden inde maent van September voor Bayona veruallen, ende alsoo inde Bay inlopende hebbent voor Vyges gheseth, alwaer ick aenden Gouuerneur van Bayona deur sijn Capiteyn ouergheleuert wirt. Den welcken mij terstont met vier soldaten naer het casteel van Bajona ghesonden heeft, mij bevelende dat ick niet buyten de poorten soude gaen op den hals, ende aldaer bij de acht maenden gheseten hebbende, ten laesten, alsoo daer geen bescheyt van sijne Majesteyt van mij en quam, is mij door groot aenhouden ende bidden licentie ghegheven om naer mijn vaderlant te gaen, mits het passport dat ick vanden Viceroy van Goa becomen hadde aldaer latende ende ben alsoo herrewaerts ghekomen. Maer gheen twee daghen van daer gheweest zijnde, is vant Hoff ordre ghecommen dat men mij met alle dilligentye soude naer Valadolijd senden, het welcke ick naderhant uyt eenich schrijven van Bajona vernomen hebbe. Alsoo dat mij Godt almachtich in mijne periculeuse gevanckenisse tot op de leste uyr toe bewaert heeft.

Ick Martinus Apius bekenne dit bouengeschreuen mij in alles wedervaeren te sijn, bereydt sijnde, des versocht sijnde, breder bij eede te stercken. Actum den 18 Octob. a°. 1604.

(get.) Marten Ape.

Mij present,
W. Kick, *Not. pub.*
1604.

III.

Discours ende advertentie vande navolgende schepen uyt de Geunieerde Provinciën, beoosten de Caap bonae spei geseylt, wat coninckrijcken ende landen d'selve hebben besocht, hoe sij sijn ontfanghen, bejegent ende wat presentatien van plaetsen, commercien ende vruntschappen aenden Admirael, Vice-Admirael ende coopluyden sijn gedaen, wat nieuwe kennisse van handelinghe bij henluyden is verkregen. Alles geextraheert uyt de pampieren, brieven ende advertissemerten, den xvii^{en} Martij anno 1604 bij de schepen de Eendracht ende Maecht van Enckhuysen ontfanghen.

Eerstelick vande twee schepen Haerlem ende Leyden, sijnde vande vlote vanden Admirael Jacob van Neck, den 28 Junij anno 1600 uyt het Texel geseylt.

Daernaë vande twee schepen Alckmaer ende den Witten Leeuw, sijnde vande vlote vanden Admirael Jacob van Heemskereck ende den 23 Aprill anno 1601 uyt het Texel geseylt.

Eyntljck vande veerthien schepen ende een jacht, daer Admirael ouer is Wijbrandt Warwijck, daeraff de drie inden jare 1602 den 30^{en} Martij uyt Zeelant, ende de resterende den 17^{en} ende 18^{en} Junij anno voorsz. uyt het Texel ende de Maze sijn geseylt.

De twee schepen Haerlem ende Leyden, sijnde nu drie jaren ende omtrent negen maenden uyt het Texel geweest, waren in Novembri a°. 1602 in Cauchi China, hebbende aldaer een schipsladinghe in peeper bekomen. Dan door 't beleyt vande Portugesen is het volck

aldaer aen landt overvallen, 20 oft 22 dootgeslagen, de twee cooplyden gevangen, ende also het volck vande schepen met 2 ofte 3 sloepen wel gemant hen daernae aen landt begaven, een plaetse aen brandt staecken ende eenigh volck dootsloeghen, sijn de voorsz. cooplyden voor 2000 ryalen van achten ende een metalen stuck gerantsoeneert ende op het begeeren vanden Coninck weder in vruntschap getreden, hare schepen aldaer verdubbelt ende voorsien, hem ontschuldigende ende verclarende de Portugesen hem tot sulck misverstandt hadden gmoveert, also sij verclaerden de Hollanders dieven waeren ende om sijn landt aff te nemen daer quamen, dan dat hij nu ander ende beter gevoelen van henluyden hadde. Op elck der voorsz. schepen waren noch 45 mannen, sijnde de cooplyden ende schippers noch int leven, ende daerna in Patana gearriveert. De Almachtighe wilse voordaen bewaren.

De twee schepen Alckmaer ende den Witten Leeuw sijn in Augusto anno 1602 in Patana geweest ende aldaer een partije peper, rhijs, porseleynen ende koperwerck geladen. Hebben de Coninginne so goedich ende genegen tot de onse gevonden dat se alle andere in die quartieren bij ons noch bekendt in genade ende gunste verde passeerde. Aldaer was oock den Coninck van Siack, broeder vanden Coninck van Joor, de welcke hem van gelijken vertoonde, besoeckende de voorsz. schepen ende aanbiedende sijne genade, hulpe ende vruntschap. Aldaer is bij de onse een groot huys gemaect met een gracht rontsomme (voor den brandt bevrijt sijnde) omgraven, doch de Portugesen deeden naerstighe instantie om de Coninginne ende haer Majesteyts Raedt te bewegen om 't voorsz. huys te demolieren ende de Hollanders alsulcke vrijheyd niet toe te laten, aenwijssende de swaricheden die daer uyt

souden kunnen ontstaen, daertoe eenighe vande Regeringhe met geschencken vereerende. Dan also het credit ende de gunste vande Hollanders meer als der Portugesen bijden inwoonders was, hebben geen gelooff gehadt. Den *xvii*^e Novembris a°. 1602 sijn de voorsz. schepen van Patana geseylt, aldaer latende eenige coopluyden, gelt ende coopmanschappen, ende is henluyden door den Coninck van Siack mitsgaders de principaelste der regeringhe van Patana geraden de caraquen van Macauwe te verwachten ende te nemen, aenwijsende de plaetse daer deselve nootwendich mosten passeren ende den tijt wanneer. Den 3 December anno 1602 geset sijnde onder het eylandt Tiaman, is aldaer een jonque gepasseert nae het Coninckrijcke van Joor, waerdoor den Coninck verwitticht sijnde dat de Hollandtsche schepen daer laghen, wachtende op de caraque van Macauwe, heeft oversulcx (also sijnen broeder de Coninck van Siack hem vant selve hadde verwitticht) seeckere edelman ende andere personen jegens den mouson ende met harde winden na de schepen gesonden met een present van een gouden critz, ende seeckere missive inhoudende dat sijne Majesteyt des Admirael's Heemskercks brieff neffens de presenten (van Jortan gesonden) ontfangen hadde; dat oock die van Patana hem int breede vander Hollanders gelegentheyt hadden geadviseert, oock mede sijnen broeder den Coninck van Siack vande eere ende vruntschap hem inde schepen bewesen. Dat hij oversulcks versochte dat sijluyden in sijn Rijk wilden komen ende niet blijven leggen onder het eylandt Tiaman, also het onseker was de schepen van Macauwe aldaer te attraperen, doordien d'selve het voorsz. eylandt souden mijden door de geruchten die sij vande Hollandtsche schepen hadden, ende dat sijne Majesteyt de schepen voorts op eene plaetse soude doen

brenghen daer de Caraquen nootwendich so dicht mosten passeren, dat se oock inder nacht daer niet voorbij mochten sonder gesien te werden, ende dat haerlieder voornemen hem seer aengenaem was, wenschende dat sijluyden die alreede mochten hebben. Verclarende voorts dat omtrent 3 maenden geleden tusschen hem ende die van Malacca was openbaer oorloch verreesen uyt seeckere overlast door de Portugesen nieuwlincx hem ende de sijnen aengedaen, behalven veel oude ende nieuwe vileynicheden hem dickwils wedervaa- ren, onder andere den Coninck ende de sijne scheldende voor honden. Dat oock de Portugesen verstaen hebbende, ghij aen mij ende ick aen u weder geschreven hebbe, mij hebben doen weten dat ick geen vruntschap met de Hollanders soude maecken, want se te samen dieven waren ende niet en dochten, trachtende onder preteext van vruntschap mijn Rijk affhandich te maecken ende so ick met henluyden vruntschap hielde soudon mij te groter vijandschap toonen. Daerop ick die van Malacca geandtwoort hebbe sulcx niet meer vande Hollanders verstaen te hebben, dan ter contrarie, dat alle plaetsen daer se quamen in grote vruntschap met d'inwoonders handelden, dat de Portugesen hem oock geen wetten in sijn landt soudon stellen, wat natien hij toelaten soude ofte niet. Sulcx verstaen hebbende, hebben die van Malacca drie oorloeschepen ende 4 ofte 5 fusten op den hoeck van Jor gesonden om de schepen van Macauwe waer te nemen, als oock mijne stromen gansch onvrij maekkende ende mijne ondersaten aendoende so veel quaet ende overlast als sij conden. Versochte daeromme dat den Admirael Heemskerck niet wilde nalaten te comen. Iterative vermanende, dat hij niet alleen seeckerlick de Macausche caraquen ende veel andere Portugesche schepen van alle quartieren comende, soudon

bejegenen, maer daer beneffens oock sijnen naem in alle die quartieren (door het verderven der voorsz. oorloeschepen, daeraff hij de victorie voor ons seecker hielde) soude grootmaecken, daerbij voegende: de Portugesen vresen als sijluyden van u hooren sprecken, met veel meer ander loffredenen die hij sijne Excellentie ende onse natie toeschreeff. Dan also de onse eenigh nadencken hadden off den Coninck oock ter goeder trouwen handelde ende bij de Portugesen tot sulck voorstel mochte sijn beweecht, hebben den Ambaxador 3 ofte 4 daghen bij haer gehouden, hem voorhoudende so hij een vande sijne inde schepen wilde laten, den Admirael wederomme een van sijne coopluyden met brieven anden Coninck soude senden. Daerop den Ambaxador gepresenteert heeft, selfs met 5 ofte 6 vande principaelste te blijen, sulcx oock is geschiet. Daerop den Admirael twee personen met brieven aen den Coninck heeft gesonden, hem bedankende voor alle genadighe gunste, ende dat hij inden tijt van 14 dagen ofte 3 weecken met sijne schepen daer soude komen. Heeft oock de voorsz. personen gelast scherpelick om te hooren ende haer op alles wel te informeren ofte sijluyden eenich geruchte ofte tecken van geveinstheyt konden bemercken. Middelertijt hebben eenige vande principaelste van het eylandt Tiaman ons gewaerschout den selven dach smorgens gesien te hebben een schip met doecken seylen ende een groot boot achteraan 't zeewaert van Pulo Tiaman sien loopen, dan wij luyden sulcx niet gelovende ende vermoedende dat men ons sochte te bedrieghen ende verleyden, sijn blijen legghen. Dan alsoo cort daerna, sijnde den 22 Februarij, de tweede fuste vanden Coninck van Jor met brieven ande schepen is gecomen, ons verclarende dat de eene caraque van Macauwe aldaer was gepasseert ende versouckende dat wij op

het spoedichste derwaerts wilden comen, sulcx dat onse voorsz. twee schepen den 24^{en} Februarij 1603 voor de reviere van Jor sijn geseylt, den Coninck ons verhalende dat de eene caraque de strate gepasseert was vijff daghen geleden. Den 25^{en} ditto smorgens hebben wij de tweede caraque recht voor ons op sijn ancker sien legghen, sulcx dat wijluyden seylmaeckende, heeft van gelijcken gedaen, ende den gehelen dach tot savonts laet dapper tegen malcander hebbende geschoten, heeft den selven avondt een vreedevaen opgesteecken ende wij een schuyt aen sijn boort sendende, hebben 't schip opgeeyscht; sij hebben twee personen om te accorderen aen onse schepen gesonden, die veel conditien wilden bedinghen, die hem sijn affgeslagen. Dan also den Admirael Heemskerck vreesde de caraque door schieten aen brandt ofte op een clippe mochte geraecken heeft henluyden te samen het leven belooft ende dat hij se na Malacca soude doen brenghen mits in een ure tijts verclarende ofte sij het schip opgeven wilden ende bij weygeringhe dat hij bij het licht vander mane weder soude beginnen, ende so het schip aen brandt ofte aen een clippe geraeckte, altsamen souden sterven. Waerop sijluyden binnen den gestelden tijt weder sijn gecomen ende de caraque op de voorsz. conditien bij acte van des Capiteins handt ondertekent op hebben gegheven. Wt de voorsz. caraque sijn gegaen ouer de 750 sielen, daeronder omtrent 100 vrouwen, die na Malacca gebracht sijn. In welck victorie den Coninck van Jor hem seer heeft verblijt ende sijn de onse met de caraque aldaer gebleven tot den 3^{en} Aprill, aldaer latende op het ernstich hegeeren vanden Coninck 3 coopluyden ende 3 bootsluyden neffens seecker cargasoen om te verhandelen. Van gelijcken heeft den Coninck gelieft sijnen Ambassador, sijnde een jonck eedelman

van staet, naest den Coninck met zijn volck in onse schepen herwaerts te senden. Die voorsz. caraque ende 2 schepen zijn den 20^{en} Junij 1603 voor Bantam gecomen, van waer wij deselve met den eersten verwachten. De Almachtige wilse geleyden.

Comende voorts tot de 14 schepen ende één jacht uytgeseylt onder het commandement vanden Admirael Wijbrant Warwijck ende Vice-Admirael Sebolt de Weert, daer aff zijn de drie genaemt Zirckzee, Vlissingen en der Goes, onder het beleyt van den Vice-Admirael Sebolt de Weert, den 28^{en} November a°. 1603 onder het eylandt Seylon gecomen. Den Vice-Admirael heeft hem met 15 mannen aen landt begheven ende wierde aldaer wel ontfangen ende met 6 oliphanten gebracht tot Matalou [Batticaloa], van daer zijn reyse met 6 mannen vorderende nade hoofdstadt Candij, gelegen 36 mijlen lantwaert in, daer den grooten Coninck zijn hof houdt. Is 15 dagen door regen ende quaet weder onder weghen geweest, op alle plaetse vindende seer vriendelick ende beleeft volck, die hem ende de sijne seer wel tracteerden ende van alle costen defrezerden. Omtrent halff wegen Candij gecomen sijnde, zijn hem op den wech gemoet 7 mannen, bij den Coninck offgesonden, omme te vernemen wat schepen ende volck onder het eylandt waren gecomen; daeraff de 2 met met bescheyt weder voor uyt nae Candij ginghen, ander 2 gingen de schepen besichtigen ende de reste bleven int geselschap vanden Vice-Admirael. De Coninck het advys hebbende sondt alle uren volck, victualie, vervarschinghe ende ander liefflichkeiten te gemoet. Daerna oock sijnen swager met 100 mannen met trommelen en pijpen hem vruntlick ontfangende ende nade stadt convoyerende. Sont oock sijn eygen Palankin, daerin den Vice-Admirael twee dachreysens gedraghen wert. Omtrent de stadt komende wierden

met so groten magnificentie ende triumphe ingehaelt dat sulcks Conincklijk mochte werden geleken. De borgerije was op de been, de soldaten met haer wapenen in ordre, sulcx dat men wel een halff mijle tusschen het volck door moste passeren. Het geschut werde in menichte losgeschoten, ende was sulcken geluyt van trommelen, trompetten, schalmeijen ende meer andere instrumenten, oock van het geschut, dat men hooren noch sien en conde. Ende wierde den Vice-Admirael in sulcker voeghen nae sijn logement gebracht, bequamelick behangen ende verciert sijnde, ende ontboot hem den Coninck dat hij wat soude rusten ende daerna te hove comen; doch den tijt was niet langhe ofte den Coninck ontboot dat den Vice-Admirael hem soude komen besoecken, ende wierde met een grote menichte van volck ende geluyt van schermayen ten Hove geconvoyeert, met hem nemende sijne presenten om den Coninck te vereeren. Op de Sale comende stonden aldaer aen beyde sijden de Raden ende Oversten ten oorloghe; aldaer hinck het conterfeytsel van sijne Excellentie Mauritius van Nassau, daer voor gespreyt lach een seer schoon tapijt daerop de presenten wierden nedergeleyt. Ter sijden in een cleyne camerken stondt den Coninck, voor hem hebbende sijn soon den jonghen Prince, oudt 3 jaren ende sijn dochter, oudt 6 jaren. Den Vice-Admirael met geboghen knyen hem eere aendoende, dede hem voort opstaen ende door een tolck wellecoom heeten; hadde voorts diversche discoursen van waer ende waerom hij quam, daerop geandtwoordt wierde uyt seckere provincien, bij de Portugesen Flandres genoemt, die geregeert werden bij de heeren Staten der selver landen, ende sijne Princelicke Excellentie, wiens figuer aldaer was hangende. Den Coninck ende de Heeren sulcx horende, hebben teecken en van groote blijtschap

getoont, dat den Vice-Admiraal het conterfeitsel kende, daer door gelovende dat den Generael Spilberghen (die te vooren daer hadde geweest, veel dinghen verclaert ende het conterfeitsel den Coninck vereert) de waerheyt hadde gesproocken, ende dat dese ende Spilberghen uyt een landt waren gecomen, naderhandt verstaende dat de figure om sulcx te beproeven daer was gehanghen. Verclaerde voorts den Vice-Admiraal dat de heeren Staten ende sijne Excellentie Heer Voorvader hoochlofflicker memorie, ende zijn Excellentie ouer de 30 jaren oorloch jegens den Coninck der Portugesen hadden gevoert ende noch deden, ende dat dese schepen daer quamen omme hare handelinghe te doen. Den Coninck selffs goet Portugees sprekende, heeft veele discoursen vande vijandtschap ende het oorloch tusschen hem ende Portugesen gemoveert. Verclarende dat gheene Princen in die quartieren meer overlast vande selfde wierde aengedaen ende meer gewelts tegens gebruyckt om hare landen affhandich te maecken als hem, versochte daeromme den Vice-Admiraal hem te water wilde adsisteren, ten eynde die van Goa geen toevoer ofte ontset mochten doen. Te lande soude hij met 20000 man de Portugesen in hare sterckten gaen besoecken. Daerop geantwoort wierde dat de costen der schepen ende des volcks (uyt so verre landen comende) seer groot was, ende dat sijne Majesteyt voorde versochte hulpe behoorlicke recompensie moste doen, daerop den Coninck veel treffelicke presentatien deede, seggende oock van sulcken wille was. Na dat nu den Vice-Admiraal zijn affscheyt (om nae zijn logement te gaen) genomen hadde, dede den Coninck hem wederroepen ende vragen hoe hij so stout was en hadde dorven bestaen so diep in zijn landt te comen sonder daertoe des Conincks consent ofte ostagiers te hebben, daerop bij

den Vice-Admiraal werde geantwoordt: Also hem bekendt was, den Coninck vijandt vande Portugesen was, gelijk oock onsen Prince ende sijne ondersaten sijn, dat hij oversulcks wellecoom soude wesen; waerover seer werde gelacht, vragende den Coninck ofte hij geen andere redenen hadde. Wierde geantwoordt, dat de genade ende gunste bij sijne Majesteyt den Generael Spilbergen bewesen, als mede de weldaden door den Coninck van Matalou hem ende de sijne be-thoont, mitsgaders de grote genegentheyt, vruntchap ende beleeftheyt van sijne Majesteyts ondersaten ande sijne int aencomen overvloedich verthoont, hem tot sulcx oock hadde beweecht. Antwoorde den Coninck ofte den Vice-Admiraal het volck so lichtelick gelooffde, aengesien hij den Generael Spilbergen selver niet gesproocken en hadde. Antwoorde den Vice-Admiraal: ja, als de woorden van veele luyden op diversche plaetsen wel over een comen, door dien het niet wel mogelijk en is, dat d'selve int spreken malcanderen niet en souden contrarieren, so wanneer de saecke sulcks niet is, als sij luyden te verstaen gheven. Te meer uwe Majesteyts ondersaten geen tijt gehadt hebben (als niet wetende van onse comste) omme gesuborneerde redenen te gebruycken. Daarmede den Coninck hem vernoechde. Is den Vice-Admiraal nae sijn logement gegaen, ende sijn strack so veel potten met allerhande huipannades, conserven, fruyten ende andere eetwaren gebracht dat het logement te cleyn viel. Is aldaer oock gecomen eenen Maiordomo met 4 slaven ende 3 slavinnen hem te dienen; wierden oock gesonden 50 larijns silver om te spenderen. In het logement sijnde quamen alle de principalen heeren hem besoecken ende wellecoom heeten. Tegens den avondt heeft den Coninck den Vice-Admiraal ten hove ontboden, om alleen met hem te spreken. Boven co-

mende vondt den Coninck wandelen, drie ofte vier van sijnen Raedt bij hem hebbende, ende willende sijne Majesteyts handen kussen, nam den Vice-Admirael in sijn armen, hem so hertelick druckende dat hem de ribben craeckten, daermede bewijssende hoe wellectoom hij was. Vragende off hij geen brieven van credentie hadde van sijnen Prince, d'welcke bij den Vice-Admirael vertoont sijnde, deede den Coninck een zegel van sijne Excellentie Graeff Mauritz halen, 'tselffde daertegens confererende ende wel scherpelick opletende, ende bevindende dat se beyde gelijk waren, verblijde hem daer inne, seggende: wilden die van Flandres hare vaert op sijne rijcken continueren omme te negotieren, dat alle vruchten van caneel, peeper ende andere waren voor hem alleen soudén wesen, dat hij henluyden oock uyt sijne landen op andere plaetsen ende aen het vaste landt wilde laten vaeren ende handelen met recommandatie aen veele Coninghen, wesende eenighe van sijne maechschap ende andere sijne goede vrunden. Presenterende voorts met 20000 mannen te velde te comen om de Portugesen te bevechten ende het fort Columba [Colombo] te belegeren, mits den Vice-Admirael te water soude beletten datter van Goa geen victualie in en quame, ende dat hij alle forteressen in handen vande Staten van Flandres wilde stellen om deselve ofte enighe (naer haer believen), met volck te besetten, also hij gelooffde de selfde bij haer crijsvolck beter als bij de sijne soudén kunnen werden bewaert ende alsdan hare ondersaten in volcomen seeckerheyt op alle quartieren soudén kunnen vaeren ende handelen, hare retretten op de voorsz. fortressen nemende ende tot den Coninck, die haer vriendt ende bondtgenoot wesen soude. Daerbij voegende dat den Vice-Admirael dese occasie wilde waernemen, want so hij (door gebreck van adsistentie)

verdreven werde, die van Flandres nimmermeer sulcke gelegenheit soude voorvallen ende dat de moeyten ende oncosten, die de Portugesen deden om sijn landt te winnen, den Vice-Admiraal behoorden te doen oordelen ende gevoelen datter veel aen sijn landt (als wesende seer rijk ende vruchtbaer) was geleghen, met veel meer andere bewegende propoosten. Ende also het avondt was den Vice-Admiraal oorloff nemende, heeft den Coninck eenen gouden tandtstoocker van sijnen hals genomen, ende den Vice-Admiraal om gehanghen, hem bevelende zanderendaechs bij hem te comen eeten. Des morgens daeraen weder ontboden sijnde, hebben van veele saecken gesproocken ende heeft den Coninck sijn dochter, oudt wesende ses jaren, bijder handt bij den Vice-Admiraal gebracht, hebbende de jonghe Princesse een gulden kop voll wijns inder handt, deselfde den Vice-Admiraal presenterende, welcke kop den Coninck hem vereerde. Corts daerna quam den jongen Prince, oudt drie jaren, biedende den Vice-Admiraal de handt, treckende van sijne sijde een cleyn critsghen, deselfde den Vice-Admiraal vereerende, dewelcke den jonghen Prince sijn zijdgeweer weder heeft geschoncken, seggende den Coninck: waer mijn soon oudt genoeg, ick hadde lust hem bij uwen Prince te laten exerceren. Ende also den Vice-Admiraal verclaerde hem met meerder macht soude adsisteren ende tot dien eynde nae Achin seylen, om aldaer d'ander schepen van sijne vlote te vinden ende weder te comen, heeft den Coninck daerin bewillicht, vereerende den Vice-Admiraal met 25 quintalen caneel ende 16 quintalen peper, hem doende convoyeren met sijnen oppersten Capitein, verselschap met 60 mannen, ende twee dachreysens nae seyndende wijn, spijse, confituren ende andere delicatessen in groter overvloed. De twee schepen Vlissingen ende der Goes

sijn den 11^{en} December a°. 1602 van Seylon nae Achin geseylt. Den 14^{en} Januarij 1603 is het schip Zirckzee met den Vice-Admiraal van Zeylon nae Achin geseylt. Den 5^{en} Februarij daeraen volgende is het schip Zirckzee tot Achin op de reede gecomen, aldaer vindende de voorsz. 2 andere schepen. Den 8 Martij 1603 zijn noch tot Achin gecomen drie schepen vant selfde Admiralschap, genaemt Hollandia, Hollandtschen tuyn ende Sterre, ende heeft den Vice-Admiraal van den Generael Spilberghen aldaer gecocht een boot groot 60 lasten, sulcx dat hij den 1^{en} Aprill 1603 van Achin met seven schepen weder nae Seylon is gekeert, alwaer den 25^{en} Aprill voor Batacalou opde reede gecomen sijnde heeft sijne brieven na Candij anden Coninck gesonden, die sijne Majesteyt in het leger voor Mareswalbari (*sic*) sijn behandicht, die bij antwoorde versochte dat den Vice-Admiraal eerst tot Candij ende vandaer tot Ventane wilde comen, om aldaer met den Coninck te spreken, 't welck (door vreesse van veel tijts te verliezen) bij den Scheepsraedt niet raedsaem is gevonden, ende hebben middelertijt van den 16^{en} tot den 21^{en} Maj vier Portugesche schepen veroverd, waeraff den Coninck in alder diligentie verwitticht sijnde, heeft hem daerinne grotelcx verblijft, den Vice-Admiraal verwittigende dat hij selfs tot Batacalou wilde comen om van alles mondelinghe te discoureren ende de genomen Portugesen te sien. Den Coninck op den wech na Batacalou sijnde heeft diverse boden, oock twee brieven anden Vice-Admiraal gesonden, waerin sijne Majesteyt onder andere saecken van Godes ende sijne princelicke Excellentie wegen heeft gewilt ende gebeden de Portugysen voor sijne comste niet te laten passeren, dan dat men se gevangen ofte hem tot slaven overleveren soude. Doch hadde den Vice-Admiraal de Portugesen op voorgaende beloften vrijgelaten ende

pasport bij zijn handt ondertekent gegeven, achtende hij sulcx tegen den Coninck wel soude excuseren. Den laesten Mey is den Coninck omtrent Battecalouwe gecomen, alwaer den Vice-Admiraël, den Scheepsraedt ende twee vaendelen bootsgesellen sijne Majesteyt den 1^{en} Junij te gemoet sijn getrocken malcanderen vruntlick ontfangende, versouckende den Vice-Admiraël, dat sijne Majesteyt gelieffde op naenoen aen strandt te comen ende schepen te besichtighen. Daerop den Coninck andtwoorde hem sulcx dien dach ongelegen was, dan wilde sanderen daechs op strant ende dan voor 't schepe comen, waeromme den Vice-Admiraël (op het bevel van den Coninck) sijn meeste volck heeft bevolen t'scheep te vertrecken, willende alleen bij hem behouden een uyt den Raedt, een vande adsistenten ende 6 ofte 7 musquettiers, bevelende dat sijluyden des anderen daechs in gelijcke ordre weder aen strant souden komen. Diesniettegenstaende sijn eenighe bootsluyden (boven het bevel) hier ende daer inde herbergen aen landt gebleven. Nae het vertreck des volcks, den Coninck ende Vice-Admiraël te samen in propooste sijnde om t'scheep te comen, heeft den Coninck geandtwoort: ghij hebt mij gevordert van Candi in Ventane; van daer ben ick tot uwen believen 30 mijlen verder tot Batacalou gecomen, hier sijnde sijt noch niet te vreden, maer vordert mij op strandt te comen ende vande strant t'scheep; sulck versouck is mijn suspect. Waerop den Vice-Admiraël soude hebben geandtwoort: so den Coninck hem niet wilde vertrouwen t'scheep te comen, dat hij dan met sijne schepen niet na Punta Galle maer nae huys wilde vertrecken. Door welcke antwoorde de Coninck hem so vergramde dat hij anden Modlear, sijnde een Portugijs renegado, beval den Vice-Admiraël te binden ende daernaem hem ende alle andere duytschen te dooden. Wt welck bevel

den Vice-Admiraël ende noch omtrent 49 man gedoot sijn. Doch is het vermoeden van eenighe personen der vloote, dat dese moort sijnen oorspronck uyt de voorsz. antwoorde niet en heeft genomen. Also den Coninck daer te vooren den Vice-Admiraël bij brieven hadde doen weten: Indien ghij de Portugijsen loslaet, sal ick u voor geen vriendt houden. De schepen aldaer noch seeckeren tijt vertoevende sijn middelertijt d'inwoonders alle dage onder het teecken vande witte vaen aen boort gecomen. Heeft oock den Coninck van Candi sijnen Ambaxador Aratheo met brieven gesonden, aensoeckende vernieuwinghe van vruntschap ende vrede, hem ontschuldigende het gedaen feyt door misverstandt aen wedsijden geschiet te sijn. Doch heeft den Scheepsraet alsulke excusen niet aengenomen, ende de saecke daerbij laten berusten. Van daer is het schip der Goes na Bantam geseylt. De drie schepen Vlissinghen, de Sterre ende den Hollandtschen Tuyn na Achin, de resterende drie Zirckzee, Hollandia ende het Boot na Negapatan ende langes de custe van Choromandel; de andere acht schepen genaemt Mauritius, de Sonne, Mane, Nassau, Maecht van Enckhuysen, Eendracht, Erasmus, Rotterdam ende 'tjachtgen het Papegaeytgen, sijn den 29^{en} Aprill anno 1603 voor Bantam gecomen. Gelijck oock aldaer den 13^{en} Augusti anno 1603 van Seylon gearriveert is het schip der Goes. De voorsz. 9 schepen ende het jacht sijn gedestineert ende eenige geseylt na diversche quartieren, te weten: Erasmus ende Nassau den 6^{en} Junij a°. 1603 na China, de Maecht van Enckhuysen ende d'Eendracht volladen met specerijen den 29^{en} Augusti 1603 na Hollandt, die door des Almachtigen zegeninge wel gearriveert sijn; Mauritius ende Rotterdam sijnde tot Grisse ende Bantam ten naesten met specerijen volladen, sijn gedestineert nae Hollandt; de Sonne,

Mane, der Goes ende het Papegayken sijn gedestineert nade Moluques ende Banda ende aldaer hare ladinge niet konnende bekomen, na China. De Almachtige Heilige Godt wilse te samen bewaren ende met voorspoet in haer vaderlandt brenghen.

IV.

Instructie ende ordonnantie waer nae hem sal hebben te reguleren den Admirael Steuen vander Haghen, den Vice-Admirael, mitsgaders den Chrijchsraet bestaende in elff personen, die hier nae volgen. ¹⁾

Den Admirael Steuen vander Haghen, de Vice-Admirael Cornelis Bastiaensz., Frederick Houtman, Robert Outreman, Simon Jansz. Hoen, Hans Rijmelant, Arent Claesz. Calckbuys, Jan Jansz. Mol, Jan Cornelisz. Auenhorn, Jacob Claesz. Clundt, Den Capiteyn vande Soldaten.

In deese vergaderinge sall den Admirael presideren ende in sijn absentie den Vice-Admirael, ende een yder sal sitten ende sijn vois geuen gelijk sij hier voren staen.

Welcke vergaderinge sal dienen tot alle exploicten van oirlogen die men bij de hant sal nemen, waer inne men sal volgen die meeste stemmen, soo wel te water als te lande.

Ende ofte eenige van dese personen quamen te ouerlijden soo sall in sijn plaetse comen als Chrijchsraedt die geene die in des ouerleden ampt gecoren is, tsij Admirael, Vice-Admirael, Oppercoopman, Schipper ofte Cappiteyn.

---

¹⁾ Hieraan gaat in het HS. vooraf de aanhef „Also wt dese Vereenichde Nederlanden” enz. gedrukt bij De Jonge, III. 146—47.

Deese vlote sal bestaen in 12 schepen, die hen bij den anderen sullen vervoegen ende met Godes hulpe bij een blijuen tot op de hoochten van de caap de bonae spei.

Gecomen sijnde op de hoochte vande selue caap soo sullen de 2 schepen het Hoff van Hollant ende Medenblic haren cours setten recht nae het eylant Mauritius om aldaer te gaen vervarschen, ende soo sij aldaer vinden het schip de Wachter, daer schipper op is Gerrit Hendricz. Roobol, sullen hem assisteren met het geene hij van noode sal hebben, ofte het volck ende goet mede nemen na Bantham, alwaer sij gedestineert sijn, haere comanschappen ende gelt welck aldaer gedestineert is, employeren nae de ordre vande instructie op den coophandel geraempt, ende voorts onse coopluysden van alles verwittigen, als mede daer op letten, dat men presumeert, iae schier voor seecker houdt, de Engelsche wedcromme schepen sullen toerusten, ten eynde de onse int coopen vande rouwe zijden, spetierien ende andere waren inde voorhael wesen mogen, ende sal het Hoff van Hollant, volladen sijnde, nae deese landen keeren.

Het schip Medenblich tot Bantham gecomen wesende sal het aldaer ouer geuen ende lossen het gelt, ende die coomanschappen die aldaar gedestineert sijn ende met die resterende goederen ende gelt nae Patane seylen, ende aldaer gearriueert sijnde, ende tselue ouergeleuert hebbende, sal den schipper hem reguleren nae die ordre die den oppercoopman hem geuen sal om nae eenige andere eylanden ende plaetsen tot dienste van dese compaignie te seylen ofte eenigen anderen dienst te doen.

Die resterende vlote, wesende 10 schepen, sullen haer cours stellen tusschen het vaste lant van Africa ende het eylant van Madagascar door, recht nae de

eylanden vande Comores aen het eylant Anian alias Don Juan de Castro, alwaer geordonneert is dat de schepen vande vlote verdwalende, hem sullen laten vinden, om wederom bij den anderen te comen ende hem aldaer ververschen, die schepen schoon maken, soo veel doenlicken sal sijn, ende oft gebuerde dat dese schepen vroeck inde Comores quamen te arriueeren, sal den Admirael met de vlote aldaer blijuen tot den 25^{en} Augusti a°. 1604 ende geduirende den tijt dat de vlote inde Comores sal leggen, sal den Admirael ende sijnen Chrijchsraet ordonneren, dat eenighe vande beseilste schepen, iachten ende chaloupen hun begeuen tusschen het vaste lant ende Madagascar nae Mosambique toe, om te vernemen ende neerstich te soccken die van Lissebonen geseylt sijn, ende dselue ofte eenighe der seluer vernemende in alder diligentie weder keren om den Admirael ende die voorsz. Raedt daer aff te verwittigen, dwelcke gehouden sullen wesen in alder diligentie hem met onse vlote te transporteren nae de Craecken ende daer tegens gebruycken alle viantlicke exploicten om dselue te verdelgen, daer toe geen voorsichticheyt ofte diligentie sparende, ende tot dien eynde onse schepen ende volck inde Comores gereet houdende tegens de waerschouwinge die sijluyden vande vuytgesonden schepen, jachten ende chaloupen sullen becomen, sullen voorts den 25^{en} Augusti gepasseert sijnde, haer met onse vlote transporteren nae Goa, ende soo veel doenlicken is houden de cours die de craecken gewoon sijn te seylen, om de selue te beter te attraperen, welcke craecken gemeenlicken haer cours vande custe van Melinde nae Goa setten, ende aldaer mitsgaders alle andere plaetsen daer ontrent aen de Portugesen ende vasallen vanden Coninck van Spanien doen ende bewijzen alle hostiliteyt, met haer schepen ende middelen ter see te vernielen ende

verbranden, die personen te tracteren alse de onse doen, geen scheepen te rantsonneren, maer die tot dienste vande vlote niet bequaem en sijn te verbranden ende vernielen.

Op de custe van Goa ende daer ontrent te verwachten totdat die craecken van Portugal gecomen sullen wesen ende tegens haer alle devoir doen omme dselue te verdelgen, te vernielen, inden brandt ofte inden grond te schieten.

Wort expresselicken belast geen galeonen ofte craecken te aborderen, maer die met schieten te dwingen tot opgeuen ofte die inden gront te schieten, ende dat omme het meeste verlies van ons volck te verhoeden.

Ende oft gebuerde dat die craecken niet en quamen, sal die vlote ontrent Goa blijuen, tot dat de monsonen om van Portugal te comen gepasseert sullen sijn.

Dwijle de vlote sal leggen op de custe van Goa ende daer ontrent, soo salmen senden het schip Zeelant met het schip Enckhuysen naer Cambaia, omme aldaer te handelen ende te vernemen naer de commisen van Zeelant, die van Achijn daer gegaen sijn, als Hans le Feer ende Jan de Wolff. De handelinghe van Cambaya bestaet in anil, suycker, geimber ende veelderhande costelicke conseruen. Ingeualle die suickeren daer abundant sijn dat men tship Zeelant daer meede soude connen laden, so salmen het selue met suycker, anil ende conseruen laden. Dan staet te noteren dat die ladinge moet seecker sijn ende 500 baren anil ende een partie geimber ende conseruen, ende in sulcken gevalle sal het schip Zeelant recht nae dese landen comen, ende die van het schip Enckhuysen sullen haer gelt besteden in canekijns viercant gevouden vande grooste sorte, die daer costen 30 ofte 33 serafijns de corgie, sijn 20 stucken, te weeten tot ontrent voor de somme van 8000 stucken van achten toe, ende

wat carpetten vande slechten, ende een goede partie geschilderde doecken van alle soorten ende coleuren, ende een partie groff lijnwaet van $\frac{6}{4}$ breed, een partie rijst, erweyten, bonen ende wit beschuyt, want dit alles oostwärts dient omme te verhandelen.

Ende ingevalle aldaer maer ladinge ware voort schip Enckhuysen, soo sal men dat affladen ende nae deese landen laten comen ende die vant schip Zeelant sullen dan haer gelt ende waren besteden aen de voorsz. goederen om die oostwärts te brengen.

Desen handel gedaen sijnde ende de monsson gepasseert sijnde datter geen hostiliteyt meer te doen en is, soo sal die vlote gaen langes de custe van Malabar nae het eylant Ceylon ende onderwegen alle de Portugesche schepen, barcken ende middelen ter zee verdelgen ende vernielen, diese sullen weeten te become.

Met de Coningen van Cambaia, Dabul, Calechout, Chilon ende alle andere Coningen van Indien maecken ende houden goede vreden, haer toe te seggen dat men se alle iaeren sal comen besoecken met een vlote schepen om haer tegens de Portugesen te helpen, dat se haer daertoe mogen prepareren ende dat om die oorloge die wij hier te lande 33 iaeren lanck tegens die Spaengiaerden hebben gehadt ende noch sijn voerende.

Int beschadigen van eenige schepen wort belast dat men die Arabiers, Gusaraten ende Persianen, mitsgaders andere Indiaensche natien wel sal tracteren.

Gecomen sijnde onder het eylant van Ceylon daer en sal men maer 5 ofte 6 daghen vertoeuen, ten ware datter apparentie ware van eenige merckelicke proufijten te doen.

Comende om den hoeck van Malabar soo sullen die drie schepen als Zeelant, Delft ende Enckhuysen haere

reys ende cours stellen naer Achijn met de conincklicke gesanten, ende ingevalle eenighe van die schepen tot Cambaia geladen waren, soo sullen die andere twee na Achijn lopen ende daer comende haer informeren wat inde golfe van Bengala te doen is, om met goet fondament te lopen van Achijn nae Bengala ende de custe van Coromandel, ende het gelt aldaer besteden in catoene doecken, rijs, erwten, boonen, loock ende ayuin, ende daer mede wederom comen nae Keda, Achijn, Priaman ende Bantam, alwaer sij ordre sullen vinden, watse vorder sullen doen.

Die vloete van Ceilaon scheidende sal haer cours setten recht nae de strecho van Malaca, haer addresserende aen den Coninck van Johor ende hem presenteren Malaca te helpen winnen soo hij promptelicken daer toe conde greeet sijn, ende datter apparentie ware omme de stadt binnen een maent 2 ofte 3 te veroueren, ende daer toe geen apparentie siende soo sullen den Coninck seggen dat hij seecker mach sijn datter alle iaeren een vloete comen sall, ende dat hij hem greeet houde tegens de naeste vloete, dat die hem sal helpen, ende sullen soo haer reyse vorderen tot voor Malaca ende doen daer tegens die Portugesen meede alle hostiliteyt als voorsz. ende dat gedaen sijnde sal men met de vloete seylen naer de Moluckes om den Coninck van Tarnati tegens die Portugesen te helpen.

Ende bij so verre dat inde Moluckes een armade van de Portugesen ware, salmen alle devoir doen om die te gaen slaen, daer mense soude mogen vinden, ende alle sterckten die de voorsz. Portugesen inde voorsz. eylanden soudon mogen hebben, haer ¹⁾ te hel-

---

1) Dit „haer” heeft natuurlijk betrekking op de bewoners der Molukken.

pen nemen ende die vanden landen die selue wederom geuen soo sulcx geraden wert bevonden. ¹⁾

Dit gedaen sijnde so sal men die drie schepen nae Patane gedestineert, als Dordrecht, Amsterdam ende Hoorn, nae Patane senden, ende sal het schip Westvrieslant naer Bantam gesonden worden, ende die Geunieerde Prouintien met het Duyfken nae Banda, Gelderland sal in Tarnati laden soo veel doenlicken sal sijn, ende wat aldaer ontbreeckt tot Bantham voort innemen, weluerstaende dat het jacht Duyfken in Oost-Indien sal blijuen om inde eylanden te negotieren.

Wordt voor alles verboden vrouwencracht, ende indien ymant sulcx dede sal verbeuren lijff ende goet.

Ende opdat deese artikelen wel ende expresselicken mochten worden onderhouden, soo hebben wij daer toe gestelt als Chrijchsraden die voorsz. elff personen, die bij den Admirael bij een sullen ontboden werden, soo menichmael goet duncken ofte den noot vereyschen sall, ende ten alderminsten eens ter weecke als men bij den anderen comen can.

Van deese instructien sijnde vier inde vlote toege segelt mede gegeuen, een aen den Admirael, een aen den Vice-Admirael, een aen Jan Cornelisz. Auenhoren ende een an schipper Jacob Jacobz. Clundt, daer aff niet meer als een sal mogen werden geopent soo die vlote bij een blijft, ende die andere wederom aen de Bewinthebberen versegelt ouer leueren; men sal oock in geenderley manieren vermogen die selue te copieren, oock vanden inhoud derseluer niet meer openbaren als nodich sijn om wichtige redenen.

---

1) Hier wordt dus niet gelast in de veroverde sterkten bezetting te laten.

Extract vuyt het register der resolutien van M.
E. H. die Staeten Generael der Vereenichde
Nederlanden, Sabathi 1 Nouember 1603.

Sijn die aenwesende Gedeputeerde vande Oost-Indische Compaignie serieuselicken vermaent daer op te willen letten, ende ordre te stellen, dat die schepen die alrede toegerust sijn ende vorder hier nae noch toegerust sullen worden om te varen nae Oost-Indien, gelastende geïnstrueert worden omme den viant aldaer, der seluer personen, schepen ende goederen, bij alle mogelicke wegen te bescadigen ende affbreuck te doen, daer meede sij met reputatie haere trafijcque niet alleen mogen maintaineren, maer veel meer voorstellen ende doen toenemen, die sij andersins ende bij gebreecke van dien seeckerlick geschapen sijn te verliesen, also tselue de principaelste saecke is geweest, waerom die heeren Staten Generael die vereeninghe vande Compaignien geprocureert hebben, ende het octroye mitsgaders de autorisatie tot den affbreuck des viants verleent hebben.

Accordeert 't voorscreuen register ende was
onderteyckent,

Aertsens. 1603.

V.

Remonstrantie ende vertoch aende . . . Staten
Generael vande Vereenichde vrije Nederlanden,
mitsgaders de Princelicke Excellentie
Graue Mauritz van Nassauwe, . . . Admirael
vande zee, bij Steuen vander Haghen
ouergegeuen.

De geneygentheyt, lust ende yuer die den requestant
van joncx aen heeft geleyt, gedreuen ende ge-
Bijdr. en Meded. VI. 18

porret om verre leggende landen te versoecken ende te doorsien, heeft sulcx metter tijt aengenomen, dat hij daer door ten hoochste getracht ende gearbeyt heeft eenige vruchten in toecomende tijden tot proufijt ende weluaert sijns vaderlants voort te brengen, als oock met de hulpe Goodts tot effecte gecomen ende de werelt nu kennelicken geworden is. Dwijle hij den eersten inventeur ende aenvanger is geweest vande nauigatie door de strate van Gibraltar op de cust van Valencen, Catalonie ende Genua, waer door de scheepvaart op Italien seer aengewassen ende gemeen is geworden, tot groot vordel ende proufijt vande Hollantsche ende Zeelantsche schepen, die aldaer noch dagelicx trafycqueerende zijn ¹⁾. Waer nae als den remonstrant seeckere voyagie in Guyneam gedaen hadde ende inden iaere 1599 als Admirael van drie schepen gesonden was tot Bantam ende de naestleggende landen, omme aldaer de handelinge te versoecken ende van daer nae de Molucken varende, alsulcke kennisse vande gelegentheyte van het eylant Ambona (het welke met goede redenen geseyt mach worden de poorte, fortresse ende inganck der seluer) gecregen hadde, dat de selue plaetse hoochnodich was (soo wij die handelinge op de voorsz. Molucken wilden behouden ofte vrijlick gebruycken) het waer met vruntschap ofte met geweld te vermeesteren, en heeft tsedert niet naegelaten bij de hant te nemen ofte te versoecken het welke eenichsins daer toe conde ofte mochte strecken. Waer door hij hem oock met sijn schip, hoewel met groote allendicheyt ende moyten, voor het casteel aldaer heeft laeten gebruycken, ten versoecke vande

---

1) (Kantteekening) Als bij seeckere Attestatien ende noch verscheyden coopluyden noch int leven sijnde, die bij hem daer toe gebrocht zijn, bliken can. (Vergelijk zijne autobiographie in dit deel).

inwoonderen, vianden der Portugesen, die met hulpe der Jauanen tselfde doen belegert hadden, daer hij alsdoen de gelegentheyt, situatie ende sterckte van het voorsz. casteel soo veel mogelicken was doorsien ende doorgrondet, oock in goede aliance ende verbont met de inwoonderen getreden is, ende alsoo den wech bereyt tot de conqueste ende veroueringhe der seluer landen, die naemaels gevolcht is, te weten in sijne andere voyaghe wanneer den remonstrant niettegenstaende verscheyde ende meenichfuldige verhinderingen, iae ongelooffelicke hertsweer ende moyten, door de hulpe Goodts alleen sijn voornemen te wege gebracht ende VV EE. vanden archipelage van Ambone ende sijne eylanden meesters gemaect heeft tot groot voordeel ten proufijt van het Vaderlant ende Oost-Indische Compagnie, iae meerder als men dseluer bewynthebbere heeft connen persuaderen. Het welcke nochtans tsedert dien tijt genoch openbaer ende alle daghe seckerder is geworden, dies niettegenstaende hij remonstrant voor alle sijne moyten ende diensten niet alleen niet bij haerluyder behoirlick gerecompenseert, nemaer oock (soo hij hem laet beduncken) onbeleefdelicken getracteert wort. Omme het welcke naerder te vertho- nen, is warachtich, dat de remonstrant Steuen vander Haghen inden iaere 1603 bij de bewynthebbere vande Oost-Indische Compaignie voor Admirael ouer de eerste vloote vande tieniaerighe rekeninghe, met gagie van 285 gulden ter maent is aengenomen, doch met solemnele vaste bedonge conditien bij also verre den eersten Admirael die hem soude volgen meerder maentgelden werden toegeleyt, hij insgelijcx soo veele soude genieten ende sijne gagie ter seluer somme soude verhooght werden. Het welcken hem niet alleen den borgemeester Gerrit Bicker, die doen het woort voerde, maer hebben oock alle de andere daer tegenwoirdich sijnde

bewynthebberen hem daer op de hant gegeuen ende geluck op de voyage toe gewenscht.

In deese aenneminghe en werden int minste geen mentie gemaect nochte eenich verhael gedaen aenden remonstrant om oorloghe te water ofte te lande te voeren, ofte eenighe conqueste ende affbreuck op den viant te doen, ende dat niet sonder groote verwonderinghe vanden seluen, naedemael hij int ouercomen van sijne eerste reyse, die bewynthebberen soo goede ende claere onderrichtinge vande lande ende archipelage van Ambona gedaen hadde, hoe dat het selue met sijn casteel bij de Portugesen gefortificeert ende gehouden, dwers inde wege ende het vaerwater van Banda ende de Molucksche eylanden gelegen was, waer ouer tselue seer wel versien ende met sterck garnisoen beset werden, sulcx dat daer de helfte meer Portugesen als in alle de Molucksche eylanden waren wonende; daeromme soo de Hollanderen hun daer aff conden meesters maken, datse aldan lichtelicken alle de omliggende landen met de Molucken tot haren wille souden gecrijgen. Waeromme de remonstrant vermoeyde ofte dat den Admirael Warwijck, die met 14 schepen vuytgevaeren was, daertoe commissie mochte hebben ofte dat de bewynthebberen, naedien sij verstaen hadden dat de Generael Andreas de Furtado de Mendossa die selue landen nu vorder ingenomen, versekert ende versterckt hadde, van deselue te conquesteeren despereerden, ofte het selue geheelicken vergeet ende vuyten hoofde most geseten hebben, daer nochtans haerluyder meer aen gelegen was, als aen eenighe plaetse van Oost-Indien, soo sij inde handelinge van de nagelen, muscaten ende folie wilden blijven. Doch nae sommighe daege als de aenneminghe geschiet was, worden den remonstrant den artyckel-brief behandicht, omme deselue te doorlesen, waer

meede van geene oorloge vermaent en werde dan alleenlick van de vlote te defenderen tegen alle de geene die dselue soudē willen beschadigen ende die verder in goede ordre te houden naer behooren, sulcx dat hij daer niet tegens hebbende te spreekē, dselue met de ordonnantie bij sijne Excellentie onderteyckent belooft heeft nae te comen ende met eede bevesticht, als oock meede de instructien bij de Bewynthebberen berampt ende noch te ramen, doch niet anders dencende, ofte de instructien soudē wesen accordeerende ende conform de principale aenneminghe ende den artyckel brief, hem daer ouer voorgehouden, ende dat alles den coophandel ende negotiatie in Indien soude aengaen, dwijle oock in sijnen eedt van geene oorloge ofte secrete instructie voorgehouden en worde. Doch den remonstrant met sijne vlote opde voyage sijnde, soo heeft hij seeckere toegesegelde secrete instructie in een doose onder andere gevonden, daer bouen op gescreuen stondt dat men dselue, ontrent onder de linie aequinoctiael comende, soude openen, het welcke oock ordentelick alsoo gedaen is. Dan heeft met sijnen Raet dselue sonder enighe subsignatie bevonden, wesende van geheelen anderen inhoud als daer toe aenneminghe soo van hem als alle de vloote gedaen was, waer ouer oock veele onlusten ende swaricheyden ontstonden, doordien meest alle de schippers ende commisen allegeerden ongehouden te wesen sulcke ongeteyckende instructie, dselue een cartebelle noemende, nae te volgen, te meer soo sij niet aengenomen en waren omme krijch of oorloge te voeren, maer dat se coopluyden waren ende voor sulcke de reyse begost hadden, seggende voorts dat sij haer volck tot bootgesellen ende niet als soldaten aengenomen hadden, die selue daer toe stijuede ende ophitsende. Het gaff den remonstrant oock seer vreempt ende wonder dat sulcke instructie

sonder eenighe sijne voorweeten, die doch de beste kennisse vande landen aldaer hadde, geconcipieert ende hem geobtrudeert was, als die meerder tot achterdeel vande Oost-Indische Compaignie soude gestreckt hebben, iae dat hem geheel vreempt ende periculoos soude geweest hebben van Malacca nae de Molucken te loopen ende daer de vianden te soecken, achter rugge latende de stercke plaetse van Ambona, die sulcx versien ende soo bequamelicken gelegen was, dat geen ander meerder verhinderinge ende affbreuck soude hebben connen gedoen, daer ter contrarie dselue verouert hebbende, de poorte geopent ware omme alle de omleggende eylanden oock de Molucken vrijlick te gebruycken. Daeromme hij niet tegenstaende sijne aeneminghe ende de onwillicheyte sijns volcks, alleenlicken regard nemende tot het meeste proufijt ende orbaer dat hij sijn vaderlant ende meesters conde doen, dwijle hij de beste kennisse hadde vande landen aldaer in sijn eerste voyage vercregen ende al enighen wech tot de conquiste van die bereyt, geen arbeyt ende moyten geschout en heeft, maer alle vliet ende neersticheyt voorgewent omme het volck te contenteren ende tot sulcken noodighen aenslach te trecken, verhopende meede indien hij tselue te weege conde brengen, daer voor heerlicken soo vande H. M. H. Staten Generael als de Oost-Indische Compaignie gerecompenseert te worden. Waer toe merckelicken de genaede Goodts sijnen ijuer geholpen heeft, hoe wel met groote hooftsweer ende onlust die hij gehad heeft in het onwillich volck, die hem seyden tot geene oorloge aengenomen te wesen, daer toe te brengen. Want alsoo de Portugesen vernamen dat hij den seluen Admirael was die voor sommige iaeren in hulpe vande inwoonderen van Ambone ende Jauanen haer casteel met sijn schip belegert ende dselue inwoonderen be-

looft hadde sijn devoir te doen omme een grooter armade vae sijne Princen gsonden te werden ende haer van haere gemeene vianden te verlossen, sijn met sulcken scrick bevangen geworden, sorgende dat het geheele lant van Ambona tegens haer soude opstaen, datse terstont den remonstrant aengesocht hebben omme met hem te accorderen ende het casteel in sijnen handen te leueren met alle de admunitie daertoe behoorende, wesende ouer de 83 ofte 84 metale stucken, op omtrent 500 baeren nagelen geestimeert, waertoe sij noch de helfte vande nagelen die sij hadden, voor een rantsoen souden geuen. Welcke een seer heerlicke victorie was voor de E. H. M. H. Staten, mitsgaders de Oost-Indische Compaignie ende soo die de Portugesen selfder noemden uma victoria Real ofte een conelicke victorie. Waer ouer oock de inwoonderen seer verblijt waren, principalicken die doen vuyt haren goederen veriaecht ende vuyt haere landen door de Portugesen, die hun absolute meesters met hulpe vande armade die Don Andrea de Furtado daer gebracht hadde, voor weynich tijts gemaect hadden, verdreuen waren, die welcke hij weder in haere goederen gestelt ende haere benomen landen gerestitueert heeft, daeromme zij niet tegenstaende dat se geheel verarmpt ende weynich middelen waren hebbende, nochtans door den capiteyn Hyto met sijne vrinden niet en hebben willen naelaeten den remonstrant nae haere cleyne vermogen te vereeren ende hem aen boort te brengen ontrent 200 corffkens gedroochde naegelen, dselue hem presenteerende met schreijende oogen ende seggende dat se hun scaemden met soo cleyne gifte hem te beschencken, die wel tien mael meerder verdient hadde, als die van soo verre landen daer gecomen was haer vuytte tyrannie haerder vianden te verlossen ende sijn lijff ende lenen daer voor hadde

geauontuert ende in perijckel gestelt. Welcke nagelen den remonstrant alst behoirde in danck ontfangen heeft ende bevonden hebbende dat dselue 2566 ponden swaer gewichte waren wegende, heeft se voorts int casteel bij des Compaignies nagelen laten storten ende met de selue doen schepen ende ouergebracht, niet twijfelende ofte de Bewinthebberen en souden die hem niet alleen wel laten behouden, nemaer voor sijne getrouwe diensten buyten sijne aengenomen last gedaen, daer toe nae de billickheyt recompenseren. Deese veroueringhe van Ambone met de archipelage aldus geschiet sijnde (het welcke met goede redenen de eerste conquiste ende memorabile victorie vande Geconfedereerde Neederlanden in Indien genoempt mach worden) ende dat sonder enich verlies van volck ofte sonder eenighe scade te lijden, iae met groot aensiende vordel ende tegenwoirdich proufijt soo datelicken het schip Hoorn met 700 baren der gerantsonneerde nagelen geladen worden ende noch wel ontrent 500 baren daer aff op de boomen te plucken stonden, waer toe de compaignie noch daechgelicx meerder ende om een vjle prijs daer vuyt is treckende, sulcx dat weynich andere in deese landen als die gecomen sijn, soo heeft den remonstrant de meeste moyten ende swaricheyt noch aenstaende voor handen gehadt door dien Ambona ende de naeste eylanden bij verscheyde volckeren bewoont worden, die welcke niet alleen van diverse religien als Papistische, Mahumetistische ende Heydensche verdeelt, maer oock door de voorgaende oorloghen in groote partijschap stonden ende nochtans met malcanderen mosten vereenicht ende gereconsilieert sijn, euenverre men die landen in verseeckerheyt ende met proufijt wilden behouden, dwijle die noch dagelicx den anderen hostileyt verthoonden, waer

door ten lesten de ruine ende het verderff soo vande landen als luyden soude hebben moeten volgen, hier toe den remonstrant hoochnodich is geweest sijn vuyterste te employeren ende hem te swaerder viel, ouermits sijne bequaemste Commisen doen al gestoruen waren ende de andere noch seer cranck laghen, daer bij de hitte der daghen ende onbequaemheyt des tijts seer verdrietich vielen, doch heeft ten lesten door groote instantie ende menichfuldige aenporringe nae 5 ofte 6 maenden den voorsz. twist der inwoonderen met een goet genoeg van parthijen ten eynde gebracht, waer nae hij oock de hoofden der seluer opt casteel bij den anderen vergadert sijnde, voorgehouden heeft wat moeiten en costen hij tot conseruatie van haerluyden gedaen hadde, omme haer vuyt de slauernije haerder vianden te verlossen, dat daeromme het tot haerluyder weluaert soude strecken ende noodich wesen datse haer begauen onder de gehoorsaemheyt vande E. H. M. H. Staten Generael etc. sijne Princen, die alsdan voor hunluyden soudensorge dragen datse mochten van haere vianden de Portugesen bevrijt blijuen. Waer inne sij te samen willich sijnde soo wel de Heydenen ende Mahumetisten als de Portugesche Christenen den behoorlicken eedt van getrouwicheyt aen de H. M. H. Staten etc. gedaen hebben, ende sij alsoo bij den remonstrant voor ondersaten der seluer aengenomen geweest, sulcx dat de Portugesen noyt in die landen soo machtich sijn geweest als de onsen nu sijn, ouermits die meeste inwoonderen haere vianden bleuen, stadich tegens de selue oorlogende, tot groot achterdeel van beyde ende verderff van het gewas der seluer landen. Waer nae alsoo den remonstrant op het casteel van Ambona eenen Gouverneur, Capiteyn, Vaendrager ende andere noodighe Officieren neffens ontrent 90 mannen tot bewaringhe van het

selue gestelt ende die inden naeme vande H. M. H. Staten als souveraine princen vande geconquesteerde landen van Ambone den eedt affgenomen hadde, ende nae Banda geseylt was, omme de saecken die aldaer seer getroubleert waren te redresseren ende de handlinge weder in ordre te brengen, is hem nieuwe swaricheyt ende moyten ouer de hals gecomen, sulcx dat daer door bijnae de voorgaende sijne victoire te scande gebracht soude sijn geweest, ten waere het Godt namentlick versien ende den remonstrant, doen alleen met sijn schip daer sijnde sonder andere hulpmiddelen, ingegeuen hadde, omme te remedieren die desordre onder het volck inden casteele gestelt opgereesen, dwelcke in sijn absentie alle eedt ende beloften achterrugge stellende ende tegens haere ouericheyt opstaende, vuytdruckelicken voorweten (sic) dat se daer geensins van meeninge waren te blijuen, dat haer cracht ende geweld geschiedde soo men haer voor soldaten daer wilde laeten, die maer als bootsgesellen tot regieringe ende bedieninge van haerder schepen aengenomen waren. Dit alles te weege gebracht hebbende als voor verhaelt is sonder eenige scade, met groot voordeel ende proufijt van sijne meesters ende tot Amsterdam comende met hoope van heerlicken nae sijne moyt ende verdiensten als behoorde gerecompenseert te worden. Dan heeft buyten sijne meeninge de heeren Bewinthebberen geheel anders gesint gevonden, die welcke hem doen voor antwoirt gauen datse bouen sijne maentgelden hem niet schuldich en waren, oock niet te recht en wisten wat sijn conquest was ofte wat voordeel hij daer meede voor haer vuyt gerecht hadde, daer beneffens hem noch onthoudende de naegelen die hem bij de Ambonesen vuyt saecke vande voorsz. conqueste geschenckt waren ende oock weygerende hem het supplement vande maentgelden,

datse den naevolgenden admiraël meerder belooft hadden, waarvan de remonstrant doen noch geen vaste kennis en hadde, alleenlicken hem latende behouden seecker robijn iuweelken, het welcke hem remonstrant tegens een ander sijn iuweelken bij den Coninck van Calcchouten, wanneer hij den geheelen nacht bij den seluen sijnde, het verbont ende alliance tusschen de H. M. H. St. ende den voorsz. Coninck ende Keyser van Malabaren te weege brochte, vereert ende tot een memorie van hem geschoncken is, dat bij haerluyden seer groot ende hooch, hoewel tegens de waarheyt estimeert worde. Waer ouer den remonstrant, aenmerckende de onbeleefdicheyt der voorsz. Bewynthebberen, voor dien tijt gesupersedeert heeft ende sijn vordere pretensien achterwegen gelaten te vervolgen tot dat dselue meerder kennis van sijn exploit ende naerder gevoelen van het proufijt ende voordeel sij daer door gehadt (?), souden vercregen hebben, ende oock hij remonstrant seeckerlick soude weeten wat maentgelden den Admiraël Maetelieff, die hem eerst gevolcht was, toegeseyt waren ende ontfangen hadden. Soo ist dan dat den remonstrant deesen voorleeden somer de Bewynthebberen vergadert sijnde tot Amsterdam wederom aengesproocken heeft, datse hem wilde voor sijne groote diensten die hij haer gedaen hadde in het conquesteeren van de landen van Ambona ende haerluyden nu kennelicken genoch waren, een eerlicke recompensie toch nae haer eygen believen ende goitdunccken toeleggen ende voorts laeten volgen de naegelen hem bij de Ambonesen vereert, mitsgaders het supplement van sijne maentgelden, wesende 105 gulden, die den Admiraël Maetelieff alle maenden meer getrocken heeft ende den remonstrant vuytdruckelicken toegeseyt ende als vooren verhaelt belooft waren, waer op de eerste petitie vande recompensie ende behoor-

licke belooninghe der diensten, bij haerluyder geantwoort is, dat hij doen twee ofte drie iaeren geswogen hebbende, scheen alleenlicken door Maetelieff, Wolfart Harmansz. ende Hans Bouwer opgemaect ende aengeporret te worden omme haerluyden gelijk sijluyden deden, moylicken te vallen met alsulcke recompensie ende vereeringe te versoecken, daer hij vuyt saecke van sijne secrete instructie gehouden was alle goeden dienst te doen ende het meeste proufijt van sijne meesters te soecken, vorder dat hij hunluyden geene meesters vande landen van Ambone, nemaer de Heeren Staten hadde gemaect die hem oversulcx ende niet sijluyden maer coopluyden wesende, behoirden te compenseren. Aengaende de nagelen den remonstrant bij de Ambonesen vereert, seyden dselue de Compagnie te competeren vuyt crachte vanden 47 artikkele vande eerste instructie ofte artijckelbrief hem voorgehouden ende meede gegeuen. Opde derde petitie vande verhooginge ofte vervullingge der maentgelden, verclaerden haer sulcx niet indachtich te weesen nochte hetselue niet aengeteyckent te vynden, oock dat op de maentgelden van Maetelieff, ouermits die selffs een Bewinthebber was, niet en stont te letten, als die wel enich vordel voor andere competeerden. Welcke antwoorde succinctelicken bij den remonstrant wederleyt ende met de naevolgende corte replycque gedebatteert is. Als dat hij voor eerst geene correspondentie met de voornoemde Admiralen in eeniger wijs was hebbende, iae dat hij Wolfart Harmansz. sijn leuen noyt aengesproocken en hadde, maer dat sijn stilswijgentheyt was met voorraet geschiet, opdat de H. Bewynthebberen daer en tusschen naerder kennisse van het profijt dat hij hun gedaen hadde mochten vercrijgen; dat hij oock sijne saecke met de andere niet en wilde vergelijken, als die den eersten inventeur ende be-

leytsman was geweest vande conqueste der lande ende archipelago van Ambone ende dselue soo in tijts hadde te wercke gestelt, dat het misschien daer nae te vergeeffs soude bij andere getenteert hebben geworden, dwijle de Portugysen de inwoonderen haere vianden versch vermeestert hadden ende haerluyder dagelicx meerder versterckten, oock in handeling stonden met de Bandanesen, omme dselue meede onder haer gebied te brengen, hetwelcke soo sij hadden connen voltrecken, ende bij den remonstrant niet en ware verhindert geweest, alle den wech ende de handeling op de Molucken voor de onsen soude geslooten ende benomen geweest sijn, waer toe hij, alhoewel niet door eenighe obligatie ofte instructie verbonden was, nochtans door liefde sijns vaderlants ende hoope van eerlicke remuneratie gedrongen is, als wiens instructie ende artikelbrief alleenlick tot den coophandel was streckende, waertoe hij oock alleen aengenomen was; want niettegenstaende van eenighe andere instructie vermaent werden, most men euenwel verstaen dat dselue conform de principaele aenneminghe ende tot den seluen eynde soudentouwen strecken, immers soo men wilde ter goeder trouwen ende sonder bedroch (dat in sulcke saecke verre behoort te sijn) handelen, aengesien dan pacifycque coophandelinge te drijuen ende openbaere oorloge te voeren, sijn dingen grotelicx van malcanderen wijckende, ende can nochte behoirt die tot het eerste expresselick aengenomen is tot het tweede door eenige onbekende ende secrete instructie, die als accessoir van het principael moet wesen, niet gedrongen te worden. Sulcx dat de heeren Bewinthebberen, soo sij eenighe redenen ofte billickheyt wilden gebruycken, niet en soudentouwen connen ontkennen ofte den remonstrant competeerde voor sijne gedaene dienste van haerluyder wel eenige eerlicke recompense, alhoewel

sij geen souueraine heeren vande selue landen gemaect, nochtans door dien sij de profijten daer van al tot eenige milionen gouts genooten hadden ende noch dagelicx genietende waren ¹⁾, te meer dwijle dselue den Admirael Heemskerck looffelicker gedacht. voor het inbrengen van eene craecke soo heerlicken beloont hadden, die toch niet int minste deel met de conqueste vanden remonstrant conde gecompareert worden. Soo veel de vereeringe der Ambonesen aen hem gedaen belangde, dat die hem remonstrant met Godt ende alder eeren was toebehorende, als niet vuyt crachte vanden artyckel brieff ofte coophandelinghe daer het geallegeerde 47 artikel van is spreekende, maer veel eer vande secrete instructie, daer hij sijn lijff ende leuen voor wagende anders ongehouden toe was geweest, doch soo sij haer aen den seluen artikel buyten alle redenen wilden houden, datse dan immers van gelijcke behoirden plaetse te geuen het 45 artikel, inhoudende dat die geene eenich periculoos exploit deede ofte te wege brachte door bevel vanden Admirael daer voor soude vereert worden bij de Bewynthebberen naer behooren, welck artikel de voorgaende redenen cesserende, met alle billicheyf oock tot vordel van den remonstrant behoorde te militeren, die welcke gelijk alle de werelt kennelicken is soo heerlicke ende signale, iae royal exploit, met soo weynich behulps door Goods gratie te weege gebracht ende vaste voet aldereerst in Indien op een soo bequame gelegen iae noodelicke plaetse voor onse natie geseth hadde, daer toe bij hem te voren, noch in geen dienste vande generale Compaignie wesende, den wech bereyt ende ten deele gemaect was.

1) (Variant aan den kant geschreven :) Ofte hadden alreede door de conqueste vandien eenighe milionen gouts geprofitteert ende dagelick meerder vordel daer vuyt treckende.

Voort dat het supplement van sijne maentgelden hem in geenre manieren en conde onthouden worden als wel expresselicken bedongen en toegeseyt, gelijk hij oock met den hoochsten eedt bereyt was te bevestigen. Dat hem oock niet en stont te imputeeren haere negligentie, die sulcx niet en hadden laten annoteren ende daer oock niet ouer behoirden vercort te worden, dewijle hij ter goeder trouwen als met luyden van eere ende aensien, alleenlick door woorden gehandelt hadde, vastelicken op tgeene sij hem toesyden vertrouwende. Derhaluen hij oock niet en conde dencken dat sij tselue mosten achterwegen gelaten hebben, duerdien sij doen seyden van meeninge te wesen voortaan geen en Admirael meerder gagie te geuen ende alsoo het onnodich geacht hadden om aengeteyckent te worden, daer bij voegende dat hem niet en conde in de wege sijn de qualiteyt vanden Admirael Matelieff, die sij allegerden een Bewynthebber te sijn ende dat daer ouer hem meerder gagie als andere mochte toegeleyt worden, dewijle simpelicken geconditioneert ende versproocken was, dat ingevallen den naervolgenden admirael meer maentgelden bedonge, hij insgelijx soo veel soude hebben ende genieten, sonder ander exceptie vande qualiteyt ofte last die dselue soude mogen hebbe daer bij te doen, beneffens dien considererende dat den voorsz. Matelief doen als Admirael inden dienst vande Compagnie ende niet als bewynthebber gevaeren was, oock dat hij remonstrant geen weyniger dienst als eenighe soo voor als nae hem geweest sijnde, dselue gedaen en hadde. Euenwel sijn dselue allegatiën ende redenen sonder eenige vruchten bij de H. Bewynthebberen te doen gepasseert ende met dooue ooren aengehoort geworden, daeromme den remonstrant hem grootelicx vercort vyndende ende nochtans geensins van meeninge we-

sende zijn recht met lange processen te vervolgen, ofte het ongelijk dat hem aengedaen wort met meerder moyten te beswaren, heeft geen naerderen wech geweeten als hem tot V. E. H., wien meede de saecke ten hoochsten is aentreffende, te adresseeren, demoedelicken versoeckende dat H.H. gelieuen voor hem remonstrant aende voornoemde Bewynthebberen te intercedeeren, ten eynde sijnen dienst met eenighe billicke ende eerlicke recompense als de redenen meede brengen geloont mogen worden. Immers dat het geene hem soo deuchdelicken ende sonder eenighe controersie is competeerende alse zijn de nagelen hem bij de Ambonesen vereert, mitsgaders hem suppliant van de maentgelden toegeseyt, sonder verder moyten hem mach volgen, te vreden sijnde ist noot het juweelken, bij hem inder manieren als voor verhaelt vercregen, haer luyder noch te restitueren sulcx hij dat ontfangen heeft. Verhoopende dat deese geluckige tijden, wanneer Godt almachtich deese landen soo hoochgelicken heeft verheuen, niet en sullen met alsulcke vlecken als ondancbaer- ende ongerechticheyt zijn, aen eenen die hem in alder manieren soo getrouwelicken ende met soo grooten voordeel van zijn vaderlant ende de Oost-Indische Compaignie gequeeten heeft, besmet worden, dwijle het fundament van alle welgestelde regieringe inde rechte belooninge ende straffinge des goets ende quaets, waer toe V. E. H. met soo hooge macht ende autoriteyt van Godt gestelt zijn, is consisteerende, daer van de exemple tot groot vordel in toecomende tijden connen getrocken worden.

Dwelck doende etc. ¹⁾

---

1) In de Resolutien der Staten Generaal vinden wij op 11 Aug. 1611 aangeteekend: „Is gelesen de requeste van Steven van der Hagen, de compaignie van O. I. gedient hebbende als admiraal, ende goetgevonden dat men die sal recommandeeren aen de XVII Bewinth.

VI.

Cort verhael van 't geene bij den Admiraal Steuen vander Haghen tot Ambonen met de Portugesen ende Jesuyten gehandelt is.

Ingevalle padre Massonio ende eenighe van de principale portugesen in Europa waren ende die heeren Bewinthebberen die moyten geliefden te doen aen haer te scrijuen, ende dselue geloue te geuen int geene sij van den Admiraal vander Haghen ende sijne handelinge in Ambona weten te getuygen, men soude sonder twijfel vuyt de conferentie van 't selue, met het geene bij hem soo mondelinge als schriftelicken verhaelt is genoch connen verstaen, wat de handel aldaer met haerluyden geweest is. Die soo menichmael waren vermanende datse met hem medelijden hadden, hem siende in soo groote moyten verwert dat se niet en wisten hoe hij met soo weynich behulps daer vuyt soude connen geraecken, want doen het casteel ouer aen den Admiraal gegeuen was, soo heeft hij eerst bevonden wat moyten ende arbeyt het was soo een getroubleert lant, met soo verscheyde volckeren bewoont te ver-eenighen ende in ruste te brengen, daer de inwoondersen soo grooten haet ende partijschappe onder malcanderen waren dragende, als daer de Olisiuas tegens de Olilimas, dat sijn de Mahometisten tegens de Christenen, soo seer verbittert waren, dat het hoochnodich bevonden worden dselue tot vrintschap te brengen, soo die anders het geheele lant inde gronde bedoruen

---

van de O. I. Comp. ten eynde sij opte diensten des suppliants en de voordere redenen desselfs, in de voorsz. requeste verhaelt, favorabel willen letten ende den suppliant op zijne pretensie contentement geven." — In 1614 werd V. d. H. tot Raad van N. I. aangesteld.

souden hebben, sulcx dat geene vruchten nochte proufijten daer off te verwachten stonden, waer toe oock het casteel hoewel met tselue soude mogen voorsien ofte gefortificeert hebben, niet ofte weynich soude hebben connen gehelpen. Waeromme voor hem goeden raet tot remedie van alle 't selue wel van doene was, soo de verstandichste commijsen van de vlote al doot of op haere verscheyden lagen ende vande andere weynich behulps conde trecken, die meenden met het veroueren van het casteel alles te wege gebracht te wesen, daer de meeste swaricheyt ende moyten noch aenstaende was, ende van hem versocht sijnde inde cayute, daer de Ambonesen bij 10, 20, iae 30 tseffens met groote confusie ende weynich resolutie haer saecken aen gauen ende vorderden, te willen blijuen, voor antwoord gauen datse al eenen dach ofte 2 daer geseten hadden ende het haer verdroot langer te blijuen, dwijle het saecken waren haer verstant te bouen gaende, dat den Admirael het wel alleen soude vuyt rechten, die ouersulcx in alle de moyten alleen is blijuen steecken ende wel een maent stadich met soo danighe hooftbreecken doende geweest met grote patientie, nu deene dan dandere parthije verhoorende ende in groote onverdraechlicke hitte, stadich het sweette affwissende, sochte met alle vruntschappe haer te vergelijken. Waer ouer dvoorsz. Portugesen hun oock seyden te verwonderen ende niet gedocht te hebben dat den Admirael alles in dier voegen soude geappaiseert ende tot een goet eynde gebracht hebben, als die een yder parthije groot contentement gegeuen, haere scifte seguros ofte sauvegardes selfs gescreuen ende watter voort nodich was bij hem selfs affgedaen hadde etc.

Sijn dan den 24^{en} Februarij a°. 1605, daechs naer dat het casteel van Ambona ouer gegeuen was, twe

Jesuyten aen boort bij den Admirael vander Haghen gecomen, waer van de principaelste was genoempt padre Lorenzo Masonio, te Venetien geboren, ende presenteerden hem haere dienst daerse hem in mochte behulpsaem wesen, dat hij hunluyden oock int goet heeft affgenomen, het gevoelen hebbende dat se hem grooten dienst souden connen doen ende van veele saecke de gelegentheyt ende regieringe van het lant aduiseren. Dselue begonden voor eerst daer an te sprecken voor seeckere naturele Ambonesen, dat Christenen waren, in sommige dorpen ofte vlecken wonende, diese seyden ouer de 70 iaeren bij de Portugesen geweest te hebben ende haer altijd wel ende getrouwelicken gedragen hadden als goede vasallen vande Coningen van Portugal, ende doen haer begeere te begeuen onder de subiectie ende gehoorsaemheyt vande H. Staten, ende sijne Excellentie, tot dien eynde voor haer begeerende perdon ende verseeckerheyt omme met haer wijuen ende kynderen weder in haere huysen daerse vuyt in het geberchte gevlucht waren, te comen wonen, dat hij hunluyden belooft ende vergost heeft, voorts op den Jesuit Massonio begeerende dat hij vorder sijn beste wilde doen omme alle de andere Ambonesen christenen door het lant verspreyt bij hem [te] brengen, dat hij se vrijlick ende seeckerlick wilde aennemen onder de protectie ende beschermenisse vande voornoemde H. Staten ende sijnen Prince ende haerluyden alsoo tracteren, dat se goet contentement van hem souden hebben, hetwelck oock den Jesuit Massonio belooft ende voort sijn affgescheyt genomen heeft met sijn compaignon nae lant varende.

Weynich daer nae is bij den Admirael meede aen boort gecomen eenen ouden portugees Diego Barbudo genoempt, met hem brengende veele vande principale hoofden ende Capiteynen vande steedekens ende dor-

pen, wesende alle christenen, die hij oock seer prees ende seyde die goet van nature ende haere Coningen altijd seer trou geweest te hebben, gelijk sij nu presenteerden ende begeerden voor trouwe vasallen ende onderdanen bij H. M. Heeren Staten aengenomen te worden, anders niet versoeckende dan dwijle sij christenen waren, sulcke te mogen leuen ende steruen met vrijheyt van conscientie, ende begeerden daer toe verseeckerheyt ende seguros bij den Admirael selffs onderteyckent, tot beschermenisse van haere wijuen ende kynderen, dat hun oick beloeft is, mits datse alle behulp ende dienst alse voorgaens de Coningen van Portugael gedaen hadden aen den Gouverneur van het Casteel, die van wegen de H. Staten daer soude gestelt worden, voort aen doen soudon, het welcke sij alle blijdelicken beloofden nae te comen.

Den seluen dach is oock don Gaspar de Mello, die Gouverneur van Ambona hadde geweest, aldaer bij den Admirael gecomen, hem te voet vallende ende vergiffenisse biddende, daer bij seggende dat de Portugesen tegens sijnen wille ende danck het casteel hadden ouergegeuen, ende claechden seer datse alsulcken conincklicken plaetse so scandelicken hadden verlaten, de tranen van weemoedicheyt hem ouer de oogen lopende.

Den 25^{en} Februarij quamen ontrent 20 vande principale Portugesen int schip den Admirael besoecken, hem geluck biedende van sijne conincklijke victorie ende biddende dat hij haer doch wilde bevrijden ende beschermen voor de Mahometisten, haere vianden, want sij verstaen hadden dat die van alle canten met haere corcorren aff quamen om haerluyden die verwonnen waren vuyt te royen. Den Jesuit Massonio is oock doen aldaer gecomen omme het scrift dat hij seguro noemden voor de Ambonesen, gelijk den voorgaen-

den dach beloofd was, te halen, dat hem den Admirael screeff ende gaff, voorts den seluen vermanende de andere christenen die eertijts onder het casteel behoort ende gestaen hadden mede te brengen onder het gebiet vande H. Staten, ende meer andere dingen vande gestaltenisse ende gelegenheyt van het lant vragende, waer van hij oock seer goet bescheyt dede, seggende dat de Hollanderen veel stercker ende verseeckerder in die landen soudén wesen als de Portugesen oyt geweest waren, omme dat sij nu alsoo wel de Mahometisten ende Heydenen als de Christenen ende Portugesen onder haer tot vrinden soudén gebruycken ende trecken, die dus lange met malcanderen viantschap in alder manieren gebruyckt hadden, dwijle hij het iaer 1600 onder de Mahometisten converserende, de herten vande selue doen al sijn gemaect ende gewonnen hadde, sulcx dat se met de macht der seluer al veel soudén connen vuyt richten ende te wege brengen.

Den 26^{en} Februarij quam padre Massonio weder aen boort bij den Admirael, met hem brengende 23 ofte 24 vande ouerste ende hoofden van verscheyden stedekens ende vlekken die altemael Portugesche Christenen waren ende met dselue gehouden hadden, daer onder waren twe Coningen, als van Quylan ende Soya. Nae dat hij al een poosken met dselue hadden gediscoureert soo die al meest tamelicken Portugees spraken, cregense seer goet contentement van hem ende gauen hun datelicken onder de gehoorsaemheyt ende subiectie vande H. M. Heeren Staten ende sijne Excellentie, belouende alle getrouwicheyt ende dienste dselue te sullen doen gelijck sij voormaels aen de Coningen van Portugal gedaen ende die ander hoofden met Diego Barbudo gecomen beloofd hadden, met versoekingé van de gewoonlicke sauvegarde ofte seguros te hebben.

Den 27^{en} Februarij doen is den Admirael voor de eerste reyse aent lant ende het casteel gevaren, alwaer het woort Goods gepredict worden met dancksegginge vande naemcondelicke victorie, die Godt Almachtich hem voor sijne Meesters ende Heeren verleent hadde, daer voorts settende tot Gouverneur van het casteel ende den Archipelago van Ambona Frederick Houtman, omme tselue vuyten naeme vande H. M. H. Staten te regieren.

Den 1^{en} Martij is padre Massonio met 6 ofte acht portugesen weder int schip bij den Admirael gecomen, hem biddende toch sijne beste te willen doen dat den generalen peys tusschen de Mahometisten ende Christenen mochte gemaect worden, soo de Mahometisten haer seer sterck vergaderen, waer voor sij groote vrese hadden, dewijle sij nu buyten het casteel wonende qualicken voor de selue bewaert waren. De Mahometisten quamen oock van alle de omliggende eylanden den Admirael visiteren ende vande victoire gratuleren, seer verblijt wesende dat se hem seluen daer sagen, die haer doen vande Portugesen verlost ende gevrijt hadde. Ende den Capiteyn Hyto met de andere Ambonesche Capiteynen, seyden dat den roep door alle de eylanden soo groot was van sijne wedercompst ende veroveringe van Ambonen, dat die luyden van die eylanden ouer hondert mijlen weechs hem wilden comen besoecken ende de plaetse besien die haer soo lange in vrese ende bedwang gehouden hadde. Doen heeft men twe oude toorens, die te nae het casteel stonden, begonnen aff te breecken, daer veel volcx aen arbeyden.

Den 3^{en} Martii voer den Admirael met sijnen Raet aen het casteel daer hij de Portugesen die blijuen souden den eedt van getrouwicheyt heeft laten doen, die ontrent 32 ofte 33 huysgesinnen sterck waren, haer

meede vermanende datse de 2 kercken te nae aen 't casteel staende met sommige huysen soudén doen affbreecken.

Den 4^{en} Martij heeft den Admirael veel volcx aen lant gesonden omme de twe thorens aff te breecken, ende oock bevolen aen Don Emanuel de Mello, Gouverneur vande Molucken, ende Don Gaspar de Mello, geweesde Gouverneur van Ambona met alle de Portugesen, datse haer soudén gereet maecken omme binnen vier ofte vijff daghen te vertrecken, waer toe geordonneert worden de scheepkens Mosambique ende van Don Emanuel, omme dselue wech te voeren.

Den 5^{en} Martij heeft den Admirael sijnen schipper met noch eenich ander volck aen lant gesonden omme de twe kercken die te nae aen het casteel stonden met sommighe andere huysen aff te breecken, ende men continueerden noch met de twee toornen als voor geseyt te raseren.

Den 7^{en} der seluer maent quam den ouden portugys Diego Barbudo bij den Admirael op sijn schip, met hem brengende den Coninck van Oma met eenighe van sijne ondersaten vergeselschap, die denseluen Barbudo, sijn beste doende om in des Admirael's gratie te staen, als die verhoopte binnen Ambona, daer hij ouer de 40 iaeren hadde gewoont, sijn leuen te eyn-digen, soo verre gebracht hadde dat hij hem onder de subiectie vande H. M. H. Staten begeuen heeft, den Admirael van wegen dselue heeren den eedt van getrouwicheyt doende ende alle diensten als voor van de andere verhaelt, belouende, oock meede vanden seluen sauvegarde ende brieuen van seguridade verwachtende.

Den 8^{en} Martij sijn twe portugesen aen boort bij den Admirael gecomen, versoeckende dienst om met hem op de schepen te varen daer hij haer wilde gebruyc-

ken; den eenen van dien was genaemt Joseph Viana, die wel 12 iaeren in Tidore gewoont ende daer getrouwt was, dese verhaelde veel vande gelegentheyten van het fort Tydore, seggende dat hetselve niet wel van ammunitie van oorloge versien en was ende daer bouen de 30 ofte 32 huysgesinnen der portugesen niet en woonden, oock dat hetselve bij Ambone niet en was te gelijcken, meynende dat als sij verstaen souden hebben het verlies van Ambona weynich resistentie souden doen.

Den 10^{en} der seluer is den Admirael aen het casteel gevaren, latende daer de trommelen slaen ende de soldaten monsteren, van alle de ouericheyten den eedt van getrouwicheyten vuyt den naeme vande Heeren Staten ende zijne Excellentie als Gouverneur Generael aennemende, maer hadde veel spels met de soldaten aler sij haer daer toe wilden begeuen, seggende voor geen soldaten maer bootsgesellen aengenomen te wesen, dat haerluyder daer ouer gewelt geschiede soo men se daer wilde behouden, welcke propoosten bij de schippers geconfirmiert worden die haer daer inne waren sterckende.

Den 12^{en} Martij, alsoo de twee schepen gereet waren daer de portugesen meede souden vertrecken heeft hij dselue portugesen doen aenseggen, datse met wijuen ende kynderen mitsgaders allen haeren aenhanck vuytgesondert die genomineert waren omme te bliuen haer souden te schepen maecken om tsanderen daechs smorgens te vertrecken, ende voorts heeft hij noch dien dach den generalen pays, daer [aen] hij dus lange met ouergroote moyt ende hooftsuer hadde gearbeyt, te wege gebrocht, de Mahometisten met de Christenen van Ambonen ende de omleggende eylanden met malcanderen vereenigende, daer van ten weder sijden scriften in Malais ende Portugees gemaect sijn.

Den 13^{en} Martij zijn de oude portugesche Gouverneurs met 2 Jesuyten ende den prochiepaep bij den Admirael gecomen, hem bedanckende dat hij sijne gedaene belooften ende het accoort met hunluyden aengegaen soo wel naegecomen hadde, seggende sijnen naem ouersulex door gantsch Indiën te willen verspreyen, daer en tegens haeren Generael Andreas Furtado de Mendoza grotelicx blamerende als die met sijne groote armade niet vuytgerecht en hadde dan des Coninx landen verdoruen ende hem niettemin toescreeff den titel van Conquistador del Sul, die hij met recht wel mochte vuytscrabben als die met meerder redenen den Hollantschen Admirael mochte voeren, ende hebben naer diergelijcke meer discoursen haer affgescheyt van hem genomen.

Den 14^{en} Martij is den ouden portugees Diego Barbudo als voormaels weder aen boort bij den Admirael gecomen, met hem brengende de gesanten ofte gecommitteerden van het eylant Russillao [Noesa Laoet] ende Doulata [Oelat op Saparoea], gelijk hij lestmael met den Coninck van Oma aldaer sijnde belooft hadde. Deese waren altemael Christenen ende worden seer vanden portugees gepresen haer getrouwicheyts haluen, begerende voortaan onder het gebiet vande H. M. Heeren Staten ende haren Gouverneur van het casteel te leuen in alle gehoorsaemheyte ende tot sulcke diensten alsoe de Coningen van Portugael voormaels gedaen hadden, versoeckende meede tot dien eynde ende haere verseeckerheyte letteren van seguridade, den Admirael hoochlicken daer voor bedankende ende met verscheide verversingen vererende.

Den 16^{en} Martij zijn de Portugesen wech geseylt met haere wijuen ende kynderen in twe schepen daer all veel hondert sielen inne waren ende sommige van die na Solor, maer de meeste nae Malaca soudens seyllen.

Den Vice-Admirael is doen oock met vijff schepen nae Tarnati geseylt om hem aldaer bij den Coninck te voegen ende met den seluen de vianden allen affbreuck te doen. Den selven dach maeckten den Admirael noch gereetschap omme met 2 schepen ende het jacht na Banda te varen ende aldaer de saecken met vrintschappe ofte met geweld te slechten, dwijle deselue voor onse natie niet wel daer en stonden, soo vijff van de Hollanderen doot gesmeten ende den coopman Jacob de Bitter naer Lochou [Loehoe op Ceram] vertrocken was, van den welcken hij oock verstaen heeft dat de Tarnatesen ende Verannulesen met 15 corcorren gevaren waren na de Chrysten eylanden omme de inwoonderen allen affbreuck ende schade te doen.

Den 17^{en} derseluer continueerden noch die selue tijdinge vande Tarnatesen ende Verannulesen, waer ouer den Admirael eenen Bartolomeus Graef genaempt, wesende in dienste vande Magellanische compaignie, gesonden heeft met een welgemande canoa binnen door omme deselue Tarnatesen te gaen soecken, ende haere hoofden van wegen de Nederlanderen aen te seggen datse van sulcke oorloge alse tegens de inwoonderen vande christenen eylanden moueeren soudent afstant doen, deselue in ruste ende vrede latende wonen, dwijle die alle vasallen ende ondersaten vanden Coninck van Hollant waren, dwelck in verbont ende eenicheyt met den Coninck van Tarnate getreden was, dat daar door de ondersaten vanden eenen oock beschermt behoorden te werden ende niet verdoruen bij den anderen etc.

Den 18^{en} Martij den Admirael aen lant wesende, quamen aen hem de portugesen versoeckende datse haere huysen op een verseeckerder plaetse mochten versetten, alsoo sij grotelicx vreesden ende sorchden dat de Mahometisten, die met hoopen bij het casteel

quamen wonen, haer op een nachte onversiens mochten ouer vallen, waeromme hij, die tot die ure noyt den tijt gehadt hadde omme het lant ende de stadt te besien, met soo veele swaricheyden ende difficulteyten daechlicx ouerlast sijnde, met den Gouverneur van het casteel doen is gaen wanderen, ende bevont de stadt seer fray ende plaisierich gelegen, daer nae de portugesen huysingen ende kercken besierende, sach dselue wel lustich rontomme met cocosnoten beplant, de playne was oock wel groot ende de kerck nae de gelegentheyte van het lant wel gebout, daer den Jesuyt Massonius sijn regiment, tamelicken groot sijnde, dicht bij hadde.

Den 20^{en} der seluer maent den Admirael in het casteel wesende, soo quamen die Portugesen clagen ouer de Nucinivels, dat bittere Mahometisten sijn ende, altijts haere vianden waren geweest, dat dselue met menichten onder haer quamen wonen, waer ouer sij voor quader beducht sijnde, versochten dat hij daer inne wilde remedieren, sulcx dat se naemaels geen ongeluck en vernamen.

Den 26^{en} Martij is weder den Admirael aen lant gevaren ende aldaer den ouden portugys Diego Barbudo ontbooden, den seluen makende aldaer regidor ouer de inwoonderen ende Juan del Mora Juge ofte richter, eenen Japanese Algasil ofte onderschout, welck officie van oudts bij die natie bedient was geweest, ende den Raet hadde voor goet gevonden dat dselue regieringe voor een tijt soude continueren.

Den 28^{en} derseluer dede den Admirael sijn schip gereet maecken om nae Banda te seylen, daer inne nemende alle de beste ballcken ende houtwerck vande groote kercke gecomen, omme daer van tot Banda goede vaste huysingen te bouwen, wanneer alle de princepale Portugesen met de Jesuyten hem hebben

comen adieu seggen ende goede reyse wenschen. Ende dat was de leste reyse dat den Admirael met Portugesen ofte Jesuiten gesproken ofte gehandelt heeft. Waer vuyt ende vuyt alle het voorgaende mijne heeren Bewinthebberen lichtelicken sullen connen verstaen ende bemercken wat schijn van waerheyt het is hebbende tgeene hem nae geseyt wort, dat hij met de Jesuyten gebiecht, bij de selue haere missen gehooft ende haere sacramenten gepartipiceert soude hebben, niet anders dan ofte den seluen alleenlick om sulcx daer gecomen ende so periculosen reyse aengenomen hadde, ende de Jesuyten tot sulcken eynde aldaer gesocht, het welcke, behaluen dat de gesintheyt vanden Admirael doen heel wijt daer van was, soude evenwel ridiculeus ende onbequamelicken van eenen alsoo gesint sijnde, op die plaetse ende ten sulcken aensien geschiet wesen, daer bij doende dat de menichfuldige occupatien ende tegenwoirdige swaricheyden, eenen die sijn eere wilde betreffen ende last nacomen daer wel anders coste ende mochte werck geuen, als hem met sulcke exercitien van leedighe ende geruste menschen te bemoyen.

VII.

(Journaal van Steven van der Haghen, voor zoo ver aanwezig.)

21 Nouember 1604. Tlant Ceylon gesien hebbende dede den Admirael sijnen Crijschraedt vergaderen, om te resolueren off men met die vlote voort soude duer seylen dan off men tlant soude aensoeken, want men in grote sorge waren dat men die strate van Melaca niet wel soude connen beseylen, ouermids dattet ooste moussoen begon te lueteren ende die wint begon te met op te wajen wt den oosten, doch worde geresol-

ueert dat men soude gaen ankeren voor een bewoonde vleeke dimen voor wt sach leggen, daerment heeft geset op 10 vadem geset leggende, so liet den Admirael den ouden gevangen portugys, die voor Calicuth met die galeotte gecregen was, wt het schip Amsterdam halen, die hem vraechde wattet voor een vleeke ofte stadt was daer hij voor lach. Den portugis antwoorde dattet Colombo was, die principaelste plaetse ende fort dat die portugisen in Ceylon hadden. Ende vraechde hem voort na alle die gelegenheit ende van hoeveel volcx datter in lagen, hij antwoorde datter ontrent 400 portugesche soldaten inne lagen, ende datter eenige duisent Indiaensche Christenen woonden diet met die portugisen hielden.

Ende also den Raadt vergadert was so worde bij die meeste gestempt datmen daer wel eere genoeg soude behalen, dat men met die vlote alsulck een plaetse ende fort als Colombo was sochten te conqueren. Also bijcans den geheelen Raedt die sake also verstonden, datmen wel vermocht na wt wijsen [van] die sekrete instructie dat werck bij de hant te nemen, also in die sekrete instructie staet dat men in Ceylon niet langer als vijff ofte ses dagen soude bliuen leggen, ten ware dat men daer eenige markelicke profijten sagen te doen, so worde bij den Raadt dat van markelicke profijten verstaen, ende genoeg geseit was, datmen die stadt ende sterckte van Colombo wel mocht aentasten. Dwelck den Admirael geheel anders verstondt, ende ouersulcx in geenderley maniren daer thoe verstaen wilde, want hem docht van alsulcke markelicke profijten veel gesiender was, te connen veranderen in markelicke schade, want als bouen geseit is, dat men so een plaetse soude aentasten, daer niemant van alle die gene die indie vlote waren eenige kennisse van hadde, dat men die vlote daer so slechtelicken sonder fonda-

ment so groffelicken soude perikliteren ende in hasart stellen, waerdoor die conqueste vanden Archipelago van Ambona ende andere plaetsen soude moeten nalaten, daer den Admirael alleen die beste kennisse van hadde hoe grotelicx die E. M. H. Staten Generael, sijne Ex^e ende die Oostindische Companie daer aen gelegen was. Waer door veele woorden om gingen tusschen den Admirael ende den Crijschraadt, die haer seyde dat hij Admirael was, die alles wederom te lande comende soude moeten verantwoorden. Waer door hij tot sulcx niet en wilde verstaen, noch oock wt die instructie niet beuinden conde dat men sulcx vermocht te doen, ende nadenmael dat hij beuont meest al den Raadt gesint waren sulcx verkeert werck bij de hant te nemen, so versocht den Admirael vanden Raadt een schrift van haer allen onderteikent, daer inne verhaelt datse den Admirael ontlasten van alle swaricheit die hem door sulcx soude mogen opgeleit werden, ouercomende daermede dat hij hem voor die E. M. H. Staten Generael, sijne Ex^e ende die Oostindische Companie soude mogen verdedigen ende verantwoorden, ende hij sulcx van haer hebbende, so wilde hij geerne die eerste wesen om die lanttocht te doen, want hij seyde sijn lijff ende leuen niet lieuer en hadde als een ander tsijne. Daer op datse altemael stille swegen sonder ymant daer op te antwoorden. Ende dit was nu die derdemael dat den Admirael sulcx van sijnen Crijschraadt bejegent was, die hem gesocht hadden te persuaderen ende embaraseren met onnodige onprofitelicke ende onbeuolen conquesten, die eerste reyse voor Mossambique, die tweedemael voor Cananor ende die derde mael voor Colombo. Maer twas al een andere sake die haer moueerde tot sulcx; dat waren die gene die voeren op die schepen die gedestineert waren te varen tot Patane ende Bantam; die

selue hadden een groot weersin in die Ambonsche ende Molucksche reyse, daeromme hingen se aen malcanderen, om den Admirael te persuaderen tot die voorsz. saken, om vandie Ambonsche ende Molucksche reyse ontslagen te wesen. Ende also met dese sake doende sijnde, so quam een van die sloepen aen boort brengende een gevangen indiaen, van San Thome geboren, dise gecregen hadden wt een pangay dise aen strant gejaecht hadden, daer die portugisen wt ouer 't boort gesprongen waren, swemmende na lant. Den Admirael examineerde ende vraechde den indiaen van alle gelegenheit, die oock seyde datter in Colombo lagen vier hondert portugisen ende datter woonden ontrent 6000 christenen indianen, dwelck met het seggen vanden ouden gevangen portugis ouer een quam. Ende alles voort ouerleggende tusschen den Admirael ende sijnen Raadt worde geresolueert dat men met den eersten voort lopen soude met die vlote naer Achyn, Malaca ende Johor, ende van daer naer Ambona ende Moluken, om aldaer beter ende profitelicker saken bij de hant te nemen, als van Colombo wel weesen soude.

31 December. Doen quam den Admirael weinich voorde middach met die vlote tot Bantam op die rede daer hij tjacht Medenblick vondt, dwelck daer maer acht dagen gelegen hadde, ende den Admirael verstondt daer hoe alle saken geheel Indien duer al stonden, als oock mede vant qualick varen van Sibolt de Weert met de sijne die in Ceylon al doot gesmeten waren, waer ouer dat den Admirael nu verstondt waerom dat den Samorijn Coninck van Calicuth hem dien nacht doen hij bij hem was so dickmael waerschoude dat hij doch met sijn vlote in Ceylon niet aenlopen soude, seggende die Hollanders aen dat lant niet veel aengelegen was, ende dat hij soude sijne reyse vorderen sonder aen Ceylon aen te lopen. Ende dat

den Samorijn noch ymant vande sijne noit . . . den Admirael te kennen hadden gegeuen vande moort die in Ceylon geschiet was, schijnt sulcx verswegen ende secreteet hebben gehouden, omdat hij met den Admirael selff mondeling heeft willen spreken, want hij gedocht hadde den Admirael sulcx wetende dat hij hem so lichtelicken niet en soude hebben aen lant gecregen.

Ende die engelschen van Bantam quamen aenboort, vraechden na brieuen, die haer gegeven worden, daerse seer blijde om waren.

2 Febrero 1605. Den Admirael te reede leggende onder tbuffels eylant, quamen die officianten van alle die schepen ende presenteerden hem van elck schip een request, die altemael waren van eenen teneur ende inhoudt, ende gauen den Admirael daer in te kennen dat sij luyden met alle tvolck vande vlote verstaen hadden ende sagen aen alle preparatien die hij gemandeert hadde te doen ouer die vlote tegen het aencomen van Ambona, om dat te conqueren, dat se geen soldaten en waren maer bootsgesellen ende daer voor haer verhuert hadden, ende niet gehouden waren eenige landen, steden, casteelen noch sloten te hellepen winnen, ende daerom waerschudese den Admirael nu eer dat hij voort seylde om alsulck werck bij de hant te nemen, ende bij aldien hij haer tot sulcx emploieeren wilde so begeerdense versekert te wesen van hare maentgelden ende wilden oock weten wat se voor sulck exploit hebben soudon voor haer deel. Den Admirael die hadde een grote verwonderinge in dese sake, want doen hij voor Mossambique, Cananor ende Colombo lach, doen wildense wonder doen sonder van eenige dier gelijcke sake te vermanen, maer nu 'tcomen sal daer men haer wel te wercke sal stellen, soeken nu diergelijcke crakelen ende wtvluichten, dwelck den Admirael al een groot achterdencken geeft,

datter al andere sijn als officianten ende bootsgesellen, die haer met dese sake mengen.

16 Februario. Het onverstant dat het volck van die vlote tegen den Admirael voorgenomen heeft, hebbende tot desen dach geduirt, tselue is nu tot volcomen contentement van weersijden ter neergeleit, ende hebben beloofd den Admirael niet te verlaten tot der doot thoe, met conditie dat hij hare requesten soude schueren ende te niet doen, dwelck hij oock voor haer ogen gedaen heeft, met belofte, ouer comende, voor haer ten besten spreken soude.

Den 6^{en} Martio 1605. Alsomen genoeg verstaen hadde dat die Hollanders saken inde eylanden van Banda niet wel en stonden, ende die Bandanesen vijf man van die Hollanders die daer gelegen hadden doot hadden gesmeten, waer door van die Oostindische Compantie wegen daer niemant en was handelende, den Oppcoopman Jacob de Bitter met sijn volck van daer vertrocken, die hem onthielt tot Louho tegen over Hitto inde handelinge van nagelen, daer hij tot het innemen van Ambona weinich bedreuen hadde, want die nagelen moesten al aen die Portugisen comen; also dattet aldaer sonder tveroueren van Ambona tsop die colen niet soude weert geweest hebben om daer leggers op die nagelen gehouden te hebben, ende die twe Engelsche schepen die waren van Hitto verseilt, waer van dat men seyde het eene naer Banda ende het ander na Ternate ofte Tidore geseilt waren, door welcke oorsake dat bij den Admirael ende sijnen Raadt voor goet gevonden ende geresolueert worde; dat men die vlote soude verdeilen, te weten dat den Admirael met sijn schip, met het schip Hoorn ende Duiffgen soude naer Banda lopen. Het Duiffgen voor haer gesonden, om aldaer die Bandanesen wederom tot handelen te brengen ende een ander Oppcoop-

man daer te laten met volck; ende oft sake waer dat die van Banda niet wel en wilden, dat men haer daer thoe met geweld soude dwingen, also die Oost-Indische Companie grotelicx aen die negotie gelegen was ende geschapen die Engelschen daer geheel sacht in die negotie te comen tot groot achterdeel van die Hollanders daer die Bandanesen doen niet veel om gauen al bleuen se wech.

Ende den Viseadmirael met vijff schepen, bij namen Dordrecht, Amsterdam, Westvrieslant, Gelderland ende Medenblick, soude daer meede naer die Molucksche eylanden seylen, om aldaer met den Coninck van Tarnati te handelen, ende offt sake waer dat daer eenige Engelschen waren, diemen wel wist dat sochten onse handelinge ende negotie te bederuen, dat hij die oock so veel hij conde wederom soude in die weege sijn, ende daer met den Coninck van Tarnati sijn beste om het fort van Tidore in te nemen, bij aldien dattet doenlicken ware.

Den 5^{en} Julio doen voer den Admiraal te Ortatan aen lant, geacompanieert met 40 moskettiers, daer hij beroepen hadde alle die hoofden ende principale van alle die steden van deylanden van Banda; daer comende vont hij al eenige die hem saten te wachten; weinich daer naer so quamen alle die andere wtgenomen die Sabandars vande steden Lontoor ende Labetaca, maer daer compareerden vier vande principale orankais, die welcke wt gauen vande Sabandars gesonden te wesen als volle macht hebbende van haer, ende waren genaempt den eenen Lebe-Benjamin, wesende een van hare principale papen in wiens dochter bruiloft den Admiraal geweest hadde, den anderen Atti Meri (?) alias grote Capitein van Banda den derden was genaempt Lebe-Baquer, wesende een paep, met noch eenen anderen; die eerste twee waren van

Lontoor, die andere van Labetaca. Ende alsoot tijt worde dat men soude gaen sitten om indie saken beginnen te negotieren, daerom die vergaderinge geschiet was, doen sochten die van Lontoor ende Labetaca wtyluchten, seggende dat se begeerden hare Sabandars daer present te hebben, ouer sulcx versochten consent die Sabandars te gaen halen diese seyden dat bij malcanderen waren te Lontoor, dwelck een clein halff wrken gaens van Ortatan leit; maer den Admirael die al gewaerschout was van hare intentie, dat was heen te gaen ende niet wederom te comen, antwoorde haer als dat hij wel mindere boden hadde om die Sabandars die wete te laten doen, waer thoe hij sont Claes Luertsen; daer en tusschen die vier mannen van Lontoor ende Labetaca sochten al om wech te gaen ende niet weder te comen ende hare Sabandars oock aen te seggen datse niet comen en souden, want sij waren dootvianden vandie gene die vergadert waren, ende en begeerden daer niet bij te wesen. Den Admirael gesien hebbende dat die vier hoofden van Lontoor ende Labetaca niet anders sochten als om wech te comen, so liet hi haer omcingelen van die moskettiers, die haer in bewaernisse hielden. Ende Claes Luertsen di quam wederom van Lontoor met antwoorde dat die Sabandars niet comen en conden, ouermits seyden datse sieck waren geworden, welcke sieckte haer corts aengecomen was, dat so veel was te seggen dat se niet begeerden te comen, daerse die dagen te voren den Admirael onboden hadden datse sonder foute souden compareren want se veel ende grote clachten tegen die andere hoofden hadden in te brengen. Die vier gevangens horende die antwoorde die Claes Luertsen brocht van hare Sabandars versochten seer instautelicken vriheit datse mochten na Lontoor gaen, want seyden dat se haer wel wisten te doen comen, maer

den Admirael die haer wel kende ende hem van andere principale Bandanesen al lang te voren geseit was, datter int lant van Banda ontrent acht ofte thien belbinders waren die tlant in roeren hielden, waer van dese vier wel van die principaelste waren, ouer sulcx en wilde hij haer niet laten gaen maer haer luiden als gevangens meede aen boort voeren ende haer in die ijsers sluiten.

Ende gesien hebbende die onwillicheit van die van Lontoor ende Labetaca ende datter niemant meer comen en soude, begeerde den Admirael dat se altemael soudon gaen sitten, ende aenhoren waerom dat hij dese vergaderinge hadde beroepen, haer verclarende dattet niet en was om saken die Hollanders aengaende noch tot haer profijt streckende, maer dat hij sulcx meer gedaen hadde door begeeren van eenige principale Bandanesen, die geerne gesien hadden datter rust ende vrede in lant ware ende in goede eenicheit mochten leuen ende met malcanderen omme gaen als broeders ende niet in continuelen crijch ende oorloch malcanderen in den gront bederuende, gelijck se te voren gedaen hadden. Waer op den Coninck van Wayer, wessende een bedacht ende verstandich man, die Hollanders wel thoe gedaen, antwoorde nademael datter noch twee Sabandars gebraken, die van Lontoor ende Labetaca, also dattet nu so veel was als een corpus sonder hooft, sonder die welcke hij seyde dat men niet besluiten en conde, den Admirael vrij al wat verstoort sijnde dat die van Lontoor ende Labetaca niet gecompareert waren, die welcke den Admirael als voren ontboden hadden sonder foute comen soudon, dat nu anders blijckte als luegenaers beuonden worden, want den Admirael gaerne die vrede gemaect hadde tusschen huer luyden, alsoot te duchten stont so haest hij wech ware dattet lant wederom in oorloge ende

die steden tegen malcanderen ouer hoop tot bederfennisse van haer allen soude strecken, alsoock mede schade voor die Hollanders, want so lange den Admirael daer present was hieldense haer stille, ende dat door vreesse dat hij niet deene partie ofte dandere toe vallen soude, om also die eene partie verdreuen hebbende lichtelicken voort meester van dander soude bliuen; sij en waren so slecht niet ofte connen haer sulcx wel inbeelden.

Ende also den Admirael sach datter voorder indie sake niet te doen en was door foute vandie van Lontoor ende Labetaca, so bedanckte hij alle die andere hoofden vandie steden van Banda die daer present waren voor dat se gehoorsaem geweest hadden ende seyde haer dat hij nu wel gesien hadde wie die gene waren die Banda sochten te bederuen ende in oorloge houden, dwelck die van Lontoor ende Labetaca waren, dat die daer eenige profiten wt sochten te halen.

Ende alsoot tegen den auont ginck stont den Coninck van Wayer op met die andere hoofden van Banda, bedanckende den Admirael seer voor die grote moyte die hij dede om haer lant tot eenicheit ende ruste te brengen. Ende versochten consent om te mogen vertrecken elck na sijne stadt, also die sommige al verre te gaen hadden, maer den Admirael die gaff haer eerst te kennen dat hij die viere van Lontoor ende Labetaca wilde mee nemen na sijn schip als gevangens, ende dat om oorsake datse die oproevincken ende muitmakers vant lant Banda waren, die althoos veel quaet rockenden, daer se tlant door in oneenicheit ende in oorloge sochten te houden, daer se haer profijt mee deden, ende ten anderen, dat se aen de Hollanders noch al veel schuldich waren ende niet en betaelden; daer den Coninck van Wayer ende den Sabandar van Nera

op antwoorden, dat sij luyden oock noch aendie Hollanders veel schuldich waren, daer op den Admirael haer weederom seyde dat die schulden die oorsake so seer niet en waren, maer datse di Sabandars van Lontoor ende Labetaca geraden hadden datse inden Raadt niet compareeren en souden, maer datse souden thuis blijuen, waer door datse den oorloge zoeken op een nieu te beginnen naderhant den Admirael vertrocken sal wesen.

Den Coninck van Wayer, den Sabandar van Selamma met die andere hoofden vant lant, aenmerckende dat den Admirael enckelicken met die gevangens na sijn boord thoe wilde, begonnen hem al gelijckelicken te bidden ende te smeken, dat hij doch sulcx niet doen wilde op alsulcken tijt ende stondt, ouermids seyden dat hare partie die van Lontoor ende Labetaca seggen souden dat sij luyden die oorsake daer van waren die welcke den admirael sulcx ingegeuen ende geraden hadden, dwelck doch luegen soude weesen, want sij luyden van sulcx niet geweeten hadden ende in die sake gans onschuldich sijn. Om welcke oorsake den Admirael, aensiende dat den Coninck van Wayer ende die andere Sabandars, datse die sake so ernstich dreuen ende meenden, gaff haer voor antwoorde dat hij al veel voor haer doen wilde ende die gevangens wel ontslaen wilde, maer dattet selue moeste wesen met conditie, te weeten dat den Coninck met die andere Sabandars souden voor haer moeten borge blijuen, om oft tsake ware datset hier namaels wederom verkerfden ende haer qualicken droegen, datse die selue in sulcken gevalle wederom souden leueren int gewelt vanden admirael. Den Coninck van Wayer met die andere Sabandars sulcx verstaende begonnen met malcanderen te spreken ende te raden, so alst scheen op die conditie daer niet geerne aengecomen hadden,

maer die gevangens merkende dat den Coninck van Wayer met die andere Sabandars daer al swaricheit inne maeckten, die begonnen haer seer te bidden, stekende die gevouwen handen bouen haer voorhoofd, begerende datse doch wilden hare borgen blijuen ende beloofden grote beterschap ende goede luyden te weesen, ende beloofden oock mede datse die oude weeckmarckt van Ortatan, diese van daer geleit hadden te Lontoor, datse die selue een Saterdach thoecomende wederom soudent restaureren te Ortatan, gelijk die van ouds daer behoort ende datse een saterdach thoecomende daer wederom gehouden soude werden sonder foute.

De Coninck van Wayer met die andere hoofden accordeerden ende gingen die sake aen ende bleuen borge op die conditien voorsz., ende dat gedaen weesende ontsloech den Admirael die gevangens die welke bij hem quamen, stekende die gevouwen handen om hooch, ende bedanckten hem seere, seggende Heer Admirael gaet daer in Banda alsulcken faem van ons dat wij die muitmakers ende die quade vant lant sijn, so sulen wij ons voortaan also quiten ende inden dienste vandie Hollanders also dragen dat men sulcx niet meer van ons sal hebben te seggen, ende waren seere verblijt datse ontslagen waren, ende die Raadt scheyden met conditie als een saterdach thoecomende wederom tot Ortatan bij den anderen te comen, daer die van Lontoor ende Labetaca belofte deden die eerste daer te comen.

9^{en} Julio. Doen quam die sloepe vant schip Hoorn van Ambona in Banda tegen stroom ende mousson op lauerer, met brieven vanden Goeverneur van Ambona, brieuen vanden Oppercoopman vant schip Hoorn, den Admirael latende weeten als dat den schipper Jan Cornelissen Auenhoor overleden was, ende den inhoud

vandes Goeverneurs brieuen melden al droevige tijdinge, latende den Admirael weten dattet int casteel seer qualicken gestelt was ende dat door generale muiterie ende rebellie vandie soldaten, die welcke op haren Goeverneur, Capitein noch officianten op niemant meer en pasten, dwelck een seer droeffelicke sake voor den Admirael was om horen, die begon te sorgen dat door sulcx sijn geconquesteerde lant ende casteel hem wel weederom mocht ontslippen, want den Goeverneur vermaende in sijnen brieff, bij aldien den Admirael daer selue in persoon met den eersten niet en quame ofte eenige andere middelen schickte om tvolck te contenteren, dattet volck alletemael haer verstroijen souden, latende het casteel ledich leggen, ende worden alle dagen hoe langer hoe moetwilliger, ende hadden alle haer victalie daerse meede geprovideert waren voor ses maenden pro rato, gelijk men in die schepen rantsoeneerde, alle welcke victalie se vernielt hadden in min als drie maenden; niet tegestaende so gaff den Goeverneur daer en bouen alle tvolck ijder man ter weke elff pont rijs ende ontrent 18 stuivers aen gelt, maer raesden ende rebelleerden noch al euen seer, om den Goeverneur ende alle haer ouericheit moe te maken, die welcke door sulcx doende den Admirael niet min soude connen doen als haer altemael mee nemen ende verlaten tgewonnen lant. Ende also den Admirael noch veel goets te laden hadde, so en conde hij so ouer hol ende bol met sijn halue geladen schip niet verseilen, latende die halff van die ladinge achter, so schreeff hij datelicken aen den Goeverneur antwoorde, ende oock meede een memorie die welcke den Goeverneur aen die soldaten vant casteel soude voorlesen die welcke haer tot een goede vermaninge ende confortijff soude dienen, haer belooffden met den cersten bij haer te wesen ende in alles

wel sonde versien, met welke brieuen die sloepe al datelicken wederom aff gevaerdicht worde, die wederom seylde voor die wint naer Ambona.

10^{en} Julio. Doen voer den Admirael tot Nera aen landt om oorden te stellen dat die vergaderinge tot Comber mochte gehouden werden ende niet tot Orta-tan, om dieswille dat hij gevoelde dat die van Lontoor ende Labetaca noch niet wel en wilden, ouer sulcx wilde hijse affsnijden ende haer sluyten buiten die generale vergaderinge voor weederspanninge ende quade geesten.

13^{en} Julio. Doe en is den Admirael met sijn trompetters ende moskettiers nadië stadt Comber gevaren, daer die ouericheit, hooffden ende edelen vergaderden, behaluen die van Lontoor ende die van Labetaca, die welke daer niet beroepen en waren om oorsake als voorseit is. In welke vergaderinge heeft den Admirael den Oppercoopman Heyndrick van Bergel met alle sijn volck, die daer neffens hem bliuen souden, aen alle die voorsz. hooffden hertelicken gerecommandeert, datse hem met de sijne souden houden in hare bewaringe ende bescherminge, ende haer doch souden in alle gerechticheit voorstaen, dwelck sij altemael van harten beloofden te doen, ende daer worden oock gestelt ende gemaect die prijzen op alle die soorten van cleetgens ende oock meede hadde den Admirael sekere geconcipieerde artikelen, die welke daer int collegie werden voorgelesen, die welke haer wel aen stonden, om tusschen die Hollanders ende Bandanesen onderhouden te werden, ende van weer sijden souden onderteykent werden, diese seyden also wel waren ende datse een saterdach thoecomende souden tot Selamma vergaderen, daerse die arthikelen souden onderteykenen, maer die vanden Raadt maeckten eenige woorden, om Claes Luertsen

daer noch een jaer ofte twee te houden int lant, dwelck haer den Admirael aff sloech, maer schonck in teyken van vrientschap voor den armen van Banda behaluen aen die van Lontoor ende Labetaca achttien hondert gantan rijs, dwelck is ontrent twintich duisent pont, waer door die gansche vergaderinge seer blijde om waren, ende bedanckten den Admirael seere voor die gifte, ende haer worde noch voorgeset drie schotelen met opium, dwelck sij luyden onder malcanderen deylden, welcke opium die menschen voor een gewoonte hebben daer dagelick wat aff te eeten, ende die dat aangewent hebben connen dat niet wel onberen, maer dat selue soude voor die Hollanders wel vergiff weesen. Ende daer meede nam den Admirael van den Raadt sijn affsheit, die welcke versochten aen hem dat hij doch wilde drie van sijne groffe stucken geschut int schip doen affschieten tot een teyken dat den Raadt van Banda met den Admirael so wel genegotieert hadden ende dat alle saken tot een goet effecte ende tot een goet eynde waren gebrocht. ende ter eeren vanden Raadt ende tegenwoordige vergaderinge, so liet den Admirael die trompetters blasen ende alle die moskettiers elck drie mael affschieten, ende weynich daer naer worden die drie schoten int schip affgeschoten.

Ende voort nam den Admirael sijn reyse aen te voet langes strant tot aen sijn sieckhuis, ende worde geaccompaneert van een Africaens coopman van die stadt Fes geboren, genaempt Habyb, die seer goet portugys sprack, ende van noch eenige Bandanesen, met die welcke desen Habyb al wat geckte om dieswile datse voor dese tijt plegen te seggen die Hollanders te goet waren ende dat haren hont niet bijten en conde, wat dunckt u nu daer off, sij hebben die Portugisen wel wt Ambona verdreuen, ende duruen die

principale van Banda wel wt uwen Raadt nemen om die als gevangen in hare schepen te voeren, ten ware door u bidden ende smeken soude al geschiet hebben, ende hebbende Ambona connen veroueren, wat soude Banda doen alse wilden, ende diergelijcke propoosten meer, daer op die Bandanesen seyden datse die Hollanders niet verthoornen wilden, want se nu genoeg gehoord ende gesien hadden alster op aen quaem, dat die Hollanders haer bang genoeg soudén maken.

Volghen die artikelen ende puncten vant accoord dwelck tusschen den Admirael Steuen vander Hagen ende alle die Ouericheit ende Raden vandie eylanden van Banda gemaect sijn ende van weersijden onderteykent.

Inden eersten is geaccordeert ende besloten te Ortatan onder den groten boom, daer van ouds die gewoonte is die generale vergaderinge te houden, dat die Hollanders ende Bandanesen, een yegelijk van haer luyden sal sijnen Godt dienen na die gratie ende gaue die haer vanden Heere verleent is, sonder malcanderen om sulcx in eenigerley wijze pogen te beletten, misseggen ofte een quaet hart thoe dragen, daer wt dat soude mogen spruiten eenige viantschap, haet ofte groot quaet, maer ter contrarie sullen malcanderen in alle vrientschap bejegenen ende die reste sal men Godt Almachtich beuelen.

Item so belouen alle die hoofden ende ouericheden vandie steden vant lant Banda, als oock mede die hoofden vandie eylanden als Pulo Way, Pulo Run ende Rossamgijn, datse den Hollandschen Oppercoopman Heyndrick van Bergel met alle sijn volck onder sijn gebiet staende, sullen onder hare bewaringe ende bescherminge houden ende in alle gerechticheit voor

staen, niet thoe laten dat hem ofte ymant vande sijne, tware van Bandanesen ofte eenige wtlandsche vianden, eenich quaet ofte letsel souden mogen aengedaen werden, maer sullen voor haer sorge dragen, gelijk doen souden voor haer eygen vrouwen ende kinderen, opdat haer geen ouerlast en geschiede.

Item so belooft wederom de Oppercoopman Heyndrick van Bergel met sijne Hollanders ende andere natien in sijnen dienste wesende, bij aldien datter eenige vreembde vianden quamen om Banda te beoorlogen ofte beschadigen, dat hij met sijne macht na sijn vermogen tlant sal assisteren, bewaren ende hellepen beschermen met die middelen die haer Godt verleent heeft, maer ingevalle dattet sake waer datter weederom eenige inlantsche twist ofte oorloge int lant Banda opstont, so en sal den Oppercoopman met sijn volck hem met sulcx niet bemoyen maer sullen stille sitten, doch sullen wel vermogen haer beste te doen om wederom die steden te vereenigen ende die vrede te hellepen maken.

Item oft tsake ware datter vanden Oppercoopmans volck onder hem staende ymant quame te ontlopen, so en sullen die van Banda niet vermogen alsulcke personen op te houden, versteken ofte fauoriseren, ende veel min zoeken te trecken tot haer Mahumets gelooff ende haer Christen gelooff daerdoor versaken. maer ter contrarie, soo sullen se gehouden weesen alsulcke weederomme te geuen ende te leueren in handen van haren ouersten die met haer sal omgaen ende tracteren na behoren, ende ouersulcx so sullen se den ouersten laten gewerden met die administratie vande justitie, want sulcx dient gedaen tot onderhouding vande vrede, goede oorden ende politie.

Item alle die Ouericheden ende Inwoonders van deylanden van Banda sullen die Hollanders in hare

huisen tot Nera, Salama ende Ortatan met goede ruste ende vrede laten wonen ende oock mede naderhant als den Admiraal vertrocken sal weesen, haer niet moyelicken te vallen om van haer eenige coopmanschappen ofte goederen voor minderen prijs te copen als die prisen daer nu op gestelt sijn, ofte haer eenige andere quellagie aen te doen, twaer om haer goet aff te borgen ofte gelt aff leenen, waer door dat grote twisten, viantschap ende grote oneenicheyt soude mogen wt-risjen, maer ter contrarie sullen de Bandanesen die Hollanders gerustelicken ende vreedelicken laten copen ende vercopen gelijk dat behoort ende de rechte maniere is van handelen.

Item sullen die ouericheden ende alle inwoonders van deylanden van Banda met hare Bontgenoten gehouden weesen aen die Hollanders alle hare noten ende folie te vercopen tot alsulleken prijs alse met den anderen sullen accorderen ende ouereencomen, die welcke Hollanders sullen maken dat die van Banda van victalie ende alderhande coopmanschappen van sulcx genoech sullen versien werden, als oock meede van gout ende siluer, maer ingevalle dattet sake waer dat die Bandanesen eenige coopmanschappen van doen hadden die welcke bij die Hollanders niet te vinden waren, in sulcken gevalle sullense mogen handelen met die andere natien die sulcx hebben.

Item alle dese voorsz. pointen ende arthikelen belouen wij, hoofden ende ouericheden van deylanden van Banda ter eenre sijden ende den Oppercoopman met sijne Hollanders ter ander sijden, dat wij dese artikelen ende pointen ten vollen sullen onderhouden ende doen onderhouden, also dat wie die gene ware, tsij Bandanesen ofte Hollanders, die dese artikelen contrarieerde ofte quame te breken, so sullen die ouertreders als perturbateurs ende verstoorders vant tge-

mene weluaren, die schepen van Hollant ouercomende, aen die ouericheit vandie werden ouergeleuert om gestraft te werden na verdienste. Dese voorsz. pointen sijn bij parthien besworen ende beedicht na te comen, ende sijn weederom voorgelesen inde groote vergaderinge tot Comber, daer se altemael eengoet behagen in hadden, weesende daer mede wel le vreden. Actum tot Comber desen 13^{en} Julio a°. 1605.

26^{en} Jnlio 1605. Doen quam een Engelschen Capitein bij den Admirael aen boort ende dede hem brengen een pastie van jonge hoenderen ende begeerden sijn auontmael met hem te houden, geuende te kennen dat hij volladen was, ende gereet om wederom naer Bantam te seylen, ende gaff te kennen dat hij wel eenige dagen wachten wilde naer den Admirael om met hem in companie te seylen, ende wilde oock wel met den Admirael naer tcasteel van Ambona lopen, also hij wel vermoeden dat hij daer eerst aenlopen wilde, maer den Admirael die bedanckte die Capitein seere voor die presentatie, seggende dat hij noch wel 14 dagen in Banda moeste blijuen, dat te lange soude weesen om na hem te wachten, want den Admirael en begeerden den Engelsman voort casteel op die tijt niet te hebben, want hem veel volcx afgestoruen was, daer comende souden hem die rebelle soldaten wel te passe comen om die wech te voeren, waerouer den Admirael sijnen schipper seyde dat hij alle tvolck vermanen soude off die Engelschen vraechden off den Admirael niet haest tseil en wilde, datse altemael seggen souden noch in 14 dagen niet, ouersulcx soude men alle dinck int schip slecht houden, opdatse naders niet mercken en souden als voorseit.

30^{en} Julio. Doen quam een vandie principaelste van Labetaca bij den Admirael aen boort, genaempt Lebe Baquer, ende was een vandie gene die welcke den

Admiraal te Ortatan gevangen hadde, dese quam met Claes Luertsen aen boort, als gecommitteert van wegen die stadt van Labetaca, ende versocht perdon ende vergiffenisse, bekennde datse den Admiraal vertoornt hadden, ende seyde dat die van Labetaca niet geerne hadden, dat den Admiraal met eenich quaet genoeg van haer hebbende wt het lant soude scheiden, maer datse oock begeerden goede vrinden van die Hollanders te weesen, ende seyde datse alle die artikelen vant contractt den 13^{en} deser met die hooftten van Banda tot Comber geaccordeert, datse die ten vollen oock begeerden te onderhouden, waer door den Admiraal beweect sijnde, nam die van Labetaca mede voor vrinden aen, met conditie datse souden nacomen tgene Lebe Baquer, wesende een vandie principale papen, belooffde, maer die van Lontoor die bleuen noch al euen obstinaet.

Dese verleden nacht heeftet alle die eylanden van Banda door een seer grote aertbeuinge geweest, ja so seere dat ment int schip wel voelde, enijn wat Godt daer mede voor heeft sullen die van Banda metter tijt gewaer werden.

31^{en} Julio. Desen dach is den Engelsman tseil ge- gaen ende den Admiraal dede doen voort datelicken die seilen aenslaen, om metter hulpe Gods als morgen oock tseil te gaen naer tcasteel van Ambona, daer hij so seere meede becommert was, als met sijne sijckte van een sware hette cortse met een apostemie in die kele, also dat hij qualicken conde spreken dat men mocht verstaen.

Primo Augusti 1605. Des morgens vroeck die ankers aen boort gehaelt, maer den Admiraal die was nu al veel sieker als gisteren, die hollandsche coopluyden van lant bij hem comende dede haer na sijn cranck vermogen altermael een goet vermaen, hoewel hem die

sprake seer swaer viel also datmen hem qualicken conde verstaen, dwelck die coopluyden altemael wel aennamen, belooffden haer altemael te dragen als broeders met den anderen ende tcompanies voordeel ende profijt in alle manieren soeken te vorderen na behoren, ende voeren wederom naer lant, den Admirael doende vijff schoten schieten tot een adieu ende ter eere vant lant, dat hij Godt loff weederom in goede ruste liet, ende alle oude querellen tusschen die Hollanders ende Bandanesen beleuen doot ende te niet, ende ginck voort tseil. Den Admirael omtrent vijff ofte ses milen buiten weesende, die niet een ogenblick rusten conde noch in 3 dagen ende nachten niet gedaen en hadde door die ouer grote pine die hij indie keel leet daer niet een drop drinckens meer duer en mocht, ontboot wederom meester Thomas sijnen chirurgijn, weesende een fray man in sijnen dingen, ende begeerde dat hij na dat accident eens sien soude, want hij die pine niet langer conde verdragen, ende benaude hem hoe langer hoe meer, daer den schipper ende meester Thomas seer mede becommert waren, want het seer diep inde keel te doen was, ende tginck vast naer Ambona thoe, daer des Admirael's gesontheit wel driedubbelt van doen soude weesen, ende meester Thomas tseluen noch eens besien hebbende creech moet, waer ouer den Admirael in een stoel ginck sitten, die schipper hem van achteren houdende, meester Thomas met een lanset dat selue met een linnen doeckgen bewindende datter maer een klein puntgen wt en keeck, den Admirael hem beuelende indie handen des Heren, so heeft meester Thomas twerck bij die hant genomen, daer hij seer qualick bij conde comen maer ten lesten met die gratie Gods heeft hijt getreft ende duer gesteken, daer veel bloet ende materie wt quam, daer den Admirael een grote verlichtinge van creech, die

Godt danckt voor sijne genade die hij hem daer bewesen hadde also zijn leuen daer aen een sijden draet hinck.

Het jacht Duiffgen hadde den Admirael belast noch 12 dagen in Banda te blijuen, om daer en tusschen te vergaderen van noten en folie die daer noch mochten vallen, ende die tijt om sijnde bij den Admirael voort casteel comen, ende was geordonneert dattet onder wegen aen onse eylanden van Uliasseer eens aen lopen soude, also die inwoonders mede onder 't casteel stonden, om haer te vermanen tot goede obediencie, ende datse oock sien souden dat den Admirael oock om haer docht, doende haer versoecken.

3^{en} Augusti. Nadat den Admirael gisteren al den dach ende alle dese voorlede nacht met lauerem in dese bay den tijt door gebracht, nu eerst voort casteel te anker gecomen is, den Goeverneur, vanden Admirael's syckte verwitticht sijnde, sont hem een commeken met soete coye melk, ende weinich daer na quam hij met den Capitein aen boort, seer blijde sijnde vandes Admirael's comste, maer droevich om zijn indispositie, ende begon te verhalen vandie ouer grote bose moetwillicheit ende insolentie van alle die soldaten int generael, die welcke so groot was dat se op haren Goeverneur, Capitein, noch op eenich officier int minste niet meer en pasten, alle twelck den Admirael gehoort hebbende, geen goet confortyf en was voor sijne crancheit. Nochtans seyde den Admirael dattet casteel ende lant niet en moeste verlaten wesen al soude hij daer jaer ende dach met het geladen schip bliuen leggen tot comste van andere schepen die hem mochten verlossen. Ende versochten om die nacht bij den Admirael aen boort te blijuen, om haer wat te vermaken ende haren aem eens te mogen halen, dwelck hij haer seer gaerne thoe liet ende consenteerde.

4 Augusti. Des morgens voer den Goeverneur ende Capitein wederom naert casteel ende den Admirael mandeerde sijnen schipper dat hij mee soude varen ende besien oft int casteel met dat volck also was gelijk hem aengedient ende te kennen gegeuen was. Den schipper wederom comende verhaelde den Admirael van al tgene dat hij daer gehoord ende gesien hadde, ende beuondet was quaet ende arch als den Admirael was te kennen gegeuen. In welcke sake, so hem dacht, daer niet wel raadt thoe soude wesen, want die soldaten liepen al doort casteel als dolle wtsinnige menschen, roepende: wij willen ewech, want wij ons verhuirt hebben voor bootsgesellen ende niet voor soldaten, ende dat haer die bewinthebberen bedrogen hadden, met veele vileine injurieuse woorden niet betamelick hier te schriuen, ende riepen al tegen die schipper: wi willen ewech, al souden wij den Admirael aen lant comende vast houden. Enfijn, den Admirael sulcx verstaen hebbende, hadde genoech te bedencken ouer wat bouch dat hijt leggen wilde, om dat casteel ende lant te behouden, want daer en was niemant die docht om blijuen noch blijuen wilde, ende aengaende den Goeverneur ende Capitein en was geen wonder datse oock haeckten om vandaen te wesen ouer sulleke duivels te commanderen, daer se gans geen gebot meer ouer en hadden, elck mocht denken wat plasier dat se daer gehadt hadden. Ende den Admirael sieck weesende, met sijn schip alleen daer leggende, sonder coopman noch ondercoopman, en hadde met niemant te raden als met sijnen schipper Symon Jansen Hoen, doch hij hadde noch hope dattet schip Hoorn van Cambello daer bij hem comen soude, also den Admirael van Banda den Oppercoopman geschreuen hadde dat hij metten eersten maken soude met het schip voor casteel te comen neffens den Admirael.

5^{en} Augusti. Den Admirael die seer bedroeft was dat die saken int casteel so qualicken stonden ende dat alle tvolck niet van sinne waren daer langer te blijven, ende haer facit hadden gemaect dat den Admirael haer altemael mee nemen soude ende verlaten weederom dat lant, ende tcasteel in handen van dinwoonderen te stellen ofte dat selue te doen springen, want se niet eens gedroompt hadden dat hij haer te voren leggen soude om daer langer te blijven, want al en hadden se dat niet mondelinge geseit so hadden se selue met der daet wel beweesen, want so se haer gespoit hadden met die victualie in min als drie maenden te vernielen daer se meede voor ses maenden pro rato als men in die schepen spijst gevictaliert waren, die cost vernielt hebbende deden anders niet als muteneren ende rebelleren tegen haer ouericheit. Hoe wel den Goeverneur haer ter weke met elff pont rijs ende 18 st. aen gelt, elck man jonck ende oudt, wt deyld, so rasdense ende rebelleerden al euen seer omdat den Admirael doch oorsaek genoech hebben soude om haer daer int lant niet langer te laten, want haer op een nieu te prouanderen dochten dat den Admirael, nu de vloot wech was, wt sijn schip dat niet soude connen te wege brengen.

Des namiddachs quam den Oppercoopman van Ambona met Jacob de Bitter bij den Admirael, die welcke van Hitto oner lant quamen met tijdinge dattet schip Hoorn al 14 dagen geleden van Cambello geseilt was naert casteel, dat daer niet gecomen en was, so seyde Bitter datt se na Bantam geseilt waren, want hij die mompelinghe int schip wel gehoort hadde vant volck die seyden: wat haest soudon wij hebben naer tcasteel te lopen bij die rebelle soldaten om onse victalie ouer te geuen. Welcke tijdinge niet wel in des admirael's ooren en clonck, dat hij nu alleen die sware

sake vant casteel reddden moest, sonder van meer schepen eenige assistentie ofte hulp te verwachten hadde.

6^e Augusti. Doen sont den Admirael sijne galeotte aen lant om te repareren, want men die niet langer conde bouen water houden, ende hij van sinne was die selue wel gemant aen die eylanden Oma, Yualao ende Rossalao ¹⁾ te seynden, om dinwoonders te laten seggen datse met alderhande victalie aent casteel te vercopen soudén comen, gelijkse bij die Portugisen tijden plegen te doen, ende dat men haer voor sulcx gelt, cleetgens ofte andere coopmanschappen in betalinge soude geuen, want door die rebellige ende moetwillicheit der soldaten en dorst niemant van deylanden met eenich goet om te vercopen comen.

Ende tvolk int casteel dat rebelleerde, tierde ende beerde hoe langer hoe meer ende stelden haer seer onchristelicken aen, dat seer droevig was om horen, ende liet hem aensien als off daer geen remedie soude weesen om dat te remedieren, waer ouer dat den Goe-verneur, Capitein, Vaendrich seer droeuich ende perplex waren, geen wtcomst van dat spel connende sien, ende noch meer droeviger worden doense van den Admirael hoorden seggen dat hij in geenderley maniere van sinne was om dat lant te verlaten, maer datse daer altemael blijuen moesten, waer door datse haer altemael in Hollant wenschten sonder eenen penninck van hare maentgelden te genieten, ende dat quam al door dien datse haer inbeelden dattet volck in geenderley wijze soude te beniren ende te stillen weesen, want het volck geleken dolle ende beseten menschen te wesen so alse haer aen stelden.

---

1) Hiermede zijn de Oeliasers bedoeld, namelijk met Oma: Ha-roekoe, met Rossalao: Noesa Laoet, met Yvalao (Ihamahoe?) waarschijnlijk Saparoea.

Maer den Admirael die vermaende den Gouverneur, Capitein met alle die officianten als dat die eere van die E. M. H. Staten Generael, sijne Excellentie ende profijt van die Oost-Indische Companie daer grotelicx aen gelegen was, als oock meede die eere van onse Hollandsche natie, die alsulcken lant hadden verouert ende dat niet hadden connen bewaren, sulcx verlatende, waren wel weert van die Portugisen, Spaengiaerden ende van alle andere natien bespot te werden.

Ende om dat gewonnen lant te behouden en vondt den Admirael geenen beteren raadt voor eerst als tvolck hare maentgelden te verhogen, ende dat elck na sijn persoon ende qualité, al hoe wel die soldaten sulcx verstaende riepen noch al euen wel seer: wij willen om geen gelt hier langer blijuen al souden wij ouercomende niet eene penninck van ons huire hebben. Den Admirael sulcx verstaende worde daerom verstoort, seyde tegen tvolck dat niemant en behoefde eenige rekeninge te maken dat hij ymant wt het lant wech voeren soude, noch clein hans noch groot, ende bijaldien datter niemant blijuen wilde, so wilde hij daer met sijn geladen schip blijuen leggen ende met sijn volck tcasteel bewaren tot der tijt datter andere schepen wt Hollant souden comen om hem te verlossen ende die geene die int casteel niet blijuen wilde die mochte te bossche waert inne lopen ende zoeken daer die haer cost ende clederen soude geuen, ende dat hij geen onwillich volck int casteel sien wilde, ende veel min aen sulck volck voort aen eenige cost ofte loon langer te geuen. Ende tvolck sulck geluit horende, daerse geen rekeninge op gemaect en hadden, die begonnen al wat beter coop te geuen, ende sagen vrij al wat op haer neus, want te bossche waert inne te lopen dochtense daer niet veel gecoocks noch ten besten souden vinden.

Den Admirael die nu oock al geïnformeert was wie vande soldaten die beste ende die slimste waren, die wilde nu beginnen ende versoecken off hij met haer soude connen accorderen datse soudent int lant bliuen omt casteel te bewaren, ende tdocht hem goet vandie beste te beginnen die hem oock docht alderbest soudent weesen om te bepraten, latende die gasten bij seuenen ende achten tseffens aen boort comen ende bij eenen teffens voor hem indie kajute, ende begon voor eerst vanden Goeverneur, Capitein, Vaendrich, daer na met alle die officianten, die hij willich maeckte om te bliuen, dwelck den Admirael vrij wat verlichte ende hem goede hope gaff dat die soldaten wel volgen soudent. Ende met die hoofden veraccordeert wesende so ontboot hij vandie beste soldaten so veel van lant als voren geseit, bij seuenen ende achten teffens aen boort ende bij eenen voor hem quamen, ende dat ginck also dat den Admirael desen dach noch accordeerde met 22 soldaten, maer dat selue ginck thoe met een wter maten grote moyte ende hooftbrekinge, want den eenen die vloecte, den anderen tierde als wtsinnich, den derden die schreide, ende songen al een lietgen, dat was al na huis na huis, bliuen wij hier langer so moeten wij steruen, den Admirael die doet ons cracht ende geweld dat hij ons hier laet tegen onsen danck, ende seyden so veel meer dattet hier niet al en dient verhaelt, Godt betert dattet also moeste thoegaen.

7^{en} Augusti. Dese morgen heeft den Admirael al weederom begonnen met die soldaten te accorderen al op die selue voet als gisteren, beginnende al weederom vande beste naest die beste, ende twas al van sweeren, vloecken, crijten, elagen ende kermen dat men daer hoorde, ende twas al ouer den groten honger seydegeleden te hebben, dwelck elck mach denc-

ken watten honger datse moesten geleden hebben nadenmael datse int casteel so veel spise vernielt hadden in min als drie maenden, daerse indie schepen ses maenden lanck soudent aff hebben moeten leuen, ende daer na gaffer den Goeverneur voor elck man jonck ende out ter weke elff pont rijs, dat meer is als ander half pont daechs, ende ontrent achttien stuiuers aen gelt, maer twas: laet al vernielen datter is ende daer naer muiten ende rebelleren tegen die ouericheit, want den Admirael en sal geen middel hebben om tcasteel op een nieu te prouanderen, ende daeromme soude hij genootsaecht weesen die soldaten altemael wech te voeren, ende tlant also verlaten. Ende met schueren ende breken heeft den Admirael desen ganschen dach doende geweest int accorderen met dertich soldaten, dwelck al met die selue moyte ende hooftbrekinge thoe ginck als gisteren, dat meer met gewelt als met vrientschap moest thoegaen, want wt haren vrien eygen wille en soude daer niemant gebleuen hebben hoeveel verbeteringe dat men haer hadde willen geuen.

Alle die ouerheit ende hoofden van onse eylanden Uliasseer quamen den Admirael veelderhande vervarsinge brengen van hare landen, den Admirael die geboot haer weder na huis te varen ende dat se tegen ouer drie dagen passen soudent wederom te comen, tegen welcke tijt dat Capitein Hitto met alle die andere hoofden van Ambona oock comen soudent, met welcke altesamen hij te raden hadde in saken twel varen vant casteel ende lant aenginck, dwelck datse met alle beleeftheit beloofden te doen.

8^{en} Augusti. Des morgens so heeft den Admirael al wederom na die voorgaende manire beginnen te accorderen, al vande beste aff, maer seyden al datse lieuer na Hollant wilden als met den Admirael accorderen, also dat clagen ende karmen al het oude duent-

gen was, maer gesien ende gehoord hebbende dat al haer quaet voornemen niet te beduijen en hadde noch gelden en mocht, ende dat den Admirael om leuen noch om steruen tlant niet verlaten wilde, lieten haer noch geseggen, also dat hij accordeerde met die resterende soldaten, wt genomen die seuen rebelste van allen, die welcke de oorsake meest waren van alle tquaet ende die andere soldaten opgerockent hadden tegen haren Goeverneur ende ouericheit, ende hadden die inwoonders om tcasteel so getraualleert dat se gedwongen waren te vluchten int geberchte, latende hare huizen ledich staen, welcke seuen rebelle schelmen heeft den Admirael na dat hij met alle die andere soldaten geaccordeert was, aen boort doen comen, die oock anders niet en dochten ofte soude met haer oock geaccordeert hebben ende hare maentgelden te verhogen, maer aen boort comende worden bij den prouoost gevat ende indie ijsers gesloten te water ende te broot, met intentie haer dat moetwillich rebelleren ende muiten wel te vergelden ende wt te drijuen.

Die ouerste van Nuciniuel quamen den Admirael aen boort versoecken ende brochten hem eenige vervarsinge.

9^{en} ditto. Doen liet den Admirael wederom alle die officianten vant casteel bij hem aen boort comen ende accordeerde voort finalicken met haer inde verbeteringe van hare maentgelden, als oock noch met eenige soldaten die haer bedocht hadden, met welcke hij die voorgaende dagen niet hadde connen te rechte comen, ouermids datse in geenderley manieren int lant hadden willen blijuen; enfijn geen wtcomste noch beteren raadt vindende lieten haer int leste noch vanden Admirael geseggen. Enfijn so moet Godt gelooft ende gedanckt wesen dat dese sake dus verre gebrocht is want soudemen al beschriuen wat den Admirael met dat volck al te doen gehadt heeft daer behoeffden wel

een boeckgen alleen aff geschreuen te sijne, want het scheen een onmogelicke sake te weesen dat men met sulck volck noch soude hebben connen te rechte comen.

Ende voort so heeft den Admirael gemandeert dat men acht dubbelde tonnen vleisch ende speck van wt zijn schip int casteel soude brengen tot prouisie voor die soldaten, waer ouer dat alle die officianten ende scheepsvolck onwillich waren ende oock malecontent worden, die sorchden datse om tcasteel te prouanderen selue souden van sulcx gebreck crigen, maer den Admirael heeft haer sulck contentement gedaen daerse me moesten te vreden weesen.

10^{en} Augusti. Die galeotte nu weederom gerepareert sijnde worde te water gebrocht ende daer een schipper op geordineert, worde wt de soldaten gecoren, die daer voortaan regard op hebben soude, ende worde geballast ende geprouandeert van spijs ende dranck voor die gene die daer souden op varen, ende daer worde een malaischen brieff aen den Coninck van Tarnati geschreuen, die hem gesonden soude werden met twee metale bassen met een deel opium. Ende den Admirael hadde nu een geweldige prouoost verwillicht te blijuen diemen te voren wt die gansche vlote niet becomen en conde, ende twas een fray man, een engelsman van geboorte, ende die acht dubbelde tonnen vleisch ende speck die worden int casteel gebrocht, ende den Admirael dede de informatien nemen vant gene dat die seuen rebelle boeuen, die in die boijen saten, aen lant meest bedreuen hadden.

11^{en} dito. Den Admirael die nu fijn wederom aen die beterhant was, die voer nu aen lant om goede oorden int casteel te stellen, alwaer dat hij den geweldigen prouoost het regiment ouer gaff van wegen die E. M. H. Staten Generael ende sijne Princelicke Excellentie, nadat hij hem den eedt van getrouwicheit

hadde aff genomen, als oock mede die andere ses nieuwe gasten, die welcke indie plaetse vandie rebellen daer gelaten worden ende waren fraije mannen, vant beste volck wt het schip, ende die soldaten waren nu altemael wel te vreden ende in haer schick, die alle gelijk den Admirael aen spraken om clederen, daer op hij antwoorde dat in sulcx wel versien soude werden ende geen gebreck souden hebben, ende datse haer voort aen souden wel schicken ende dragen als vrome soldaten, ende dencken souden het casteel wel te bewaren, also tcasteel ende lant van Ambona die eerste victorie was dat die Hollanders geconquesteert hadden, ende dat wel bewarende souden groote eere behalen, ende en souden niet twifelen daer voor oock wel gerecompenseert te werden, dwelck die soldaten wel beloefden te doen, ende betoonden oock altemael blijde te weesen ende wel gemoet.

Ende voort ginck den Admirael metten Goeverneur eens buiten om hem wat te vertreden ende sien hoe dattet daer al gestelt was, maer hij beuondet in die vier maenden tijts dat hij absent was geweest seer verandert, dat wel een jammer om sien was; die huizen waren vernielt ende stonden ledich, die inwoonders verlopen, die welcke van die rebelle soldaten so waren getrauilleert geweest datse niet een beete broots met ruste hadden mogen eeten, dwelck meest die 7 rebellen geroockent hadden.

12^{en} ditto. Die galeotte geprouandeert sijnde ende met 30 man wt het casteel versien is tegen die middach tseil gegaen nadie eylanden van Uliasseer, van welke eylanden bij die portugisen tijden het casteel plach geprouandeert te werden, als van sagu, rijs, Turksche boontgens, verkens, hoenderen, gesoute visch ende veelderhande vruchten, als oock van arack, dat bijcants brandewijn is, ende prouandeerden tcasteel

in ouervloet, also datter alle jaren pleech een galeon met sagu affgeladen te werden naer Tydore, dwelck daer die beste coopmanschappe is om nagelen te becomen. Ende sint die tijt dattett casteel ende lant aende Hollanders gecomen is en isser van deylanden niemant gecomen met eenige prouiande om te vercopen, dwelck meest thoe gecomen is door die rebellicheit vandie soldaten, daer die luyden al vervaert voor sijn.

Daer om sondt den Admirael die galeotte derwarts versien met gelt ende alderhande coopmanschappe om victalie te copen, ende die inwoonders aen te seggen datse doch met alderhande victalie aen tcasteel te coop souden comen, ende datse niet en behoefden te vreesen, ende tgene datse brachten dat men haer dat wel betalen soude met gelt ofte coopmanschappe datse liefst souden hebben.

21^{en} Augusti. Dese morgen is Capitein Hitto met Kemila noch eens aen boort gecomen om den Admirael noch eens te sien ende hem adieu te seggen ende goede reyse thoe wenschen, ende die tranen liepen wt Capitein Hittos oogen, bethonende grote droeffheit om dat hij tseyl wilde, die hem met alle de sijne, die so wt haer lant verdreuen ende verjaecht waren geweest vandie Portugisen, nu wederomme daer inne gevoert hadde ende in sijne volle possessie gestelt heeft.

Oock meede so quamen die ouerste ende hoofden van Attiui [Hative] ende Tauri bij den Admirael om hem goede reyse te wenschen ende adiu te seggen, ende versochten om hare wapenen wederom te hebben, die welcke den Goeverneur int casteel in sijne bewaringe hielt, daer op den Admirael haer antwoorde sulcx noch niet wesen en mocht, maer datse haer voortaan vroom ende wel dragen soude, den Goeverneur sulcx siende soude haer die metter tijt wel weederom geuen; ende bedanckten den Admirael seere voor dat hij oock

die generale vrede tusschen die Mahometisten ende Christenen gemaect hadde, als oock mede omdat hij die rebelle boeuen indie boyen doen sluiten hadde om wech te voeren, daer se seer blijde om waren, ende seyden hem oock dat alle die gevluchte inwoonders al wederom in hare huizen waren comen woonen, ende verhoopten nu door die goede oorden die den Admirael int casteel gestelt hadde datter geen rebellicheit meer en soude gepleecht werden.

Ende Capitein Hitto met Capitein Tarnati versochten elck wat bossecruit tot haer foij, dwelck den Admirael haer dede geuen, daer voor datse hem seer bedancten, boden hem geluck ende goede reyse ende voeren met malcanderen naert casteel, ende hoe wel dattet stillekens was so worden nochtans die ankers gelicht ende men lietent voor ebbe drijuen, ende den Admirael dede vijff schoten schieten ende tcasteel antwoorde met drie tot een adieu, latende nu alle dingen int casteel seer wel ende den Goeverneur, Capitein, Vaendrich met alle die officianten ende soldaten wel te vreden ende wel gemoet met seer goet contentement, daer Godt almachtich moet van gelooft ende gedanckt weesen.

Ende men mach nu metter waerheit wel seggen ende affirmeren, als dat den Admirael dit lant ende casteel noch eens gewonnen heeft, want en hadde hij daer dese mael niet gecomen, thadde al wederom verloren geweest, want soude niet lange geduirt hebben ofte die soldaten soudent duer hebben gegaen elck sijnes weges, ende soudent den schonen archipelago van Ambona also verlaten hebben.

Ende ten soude daer naer niet lange geduirt hebben ofte den Goeverneur vande Philippinen met sijne Spaengiaerden soudent daer haest inne geweest hebben ende dat lant in hebbende soudent oock seer haest

meester ende heeren van die eylanden van Banda geweest hebben, dat seer wel aen malcanderen dient ende wel soude behoren.

Beschriuinge vant eylant van Ambona, gelegen int Oost-Indiën, ontrent 200 milen bij oosten het groot eylant van Jaua ende 25 mijlen bij westen die eylanden van Banda, daer die noten musschaten ende folie vandaer comen, ende ontrent 70 mijlen bij suyden die Molucksche eylanden, daer die meeste nagelen groyen ende vandaer comen. ¹⁾

Dit voorschreuen eylant van Ambona leit op die hoochte van drie graden en halff bij suyden die linie equinoctiael ende is groot in sijnen omvanck al ouer die dertich duitsche milen ende leit in gestaltenisse bijcants ofte twee eylanden waren, ende dat ouermidts die seer schone bay die te middewegen int lant loopt bijcants heel duer, die welcke int inne comen bij die twee mijlen wijt is. Ende aendie suit oostsijde binnen dese bay leit het casteel vlack ant water, ende rontom aendie lantsijde is een seer groote bewoonde vleck daer die gehoude portugisen woonen ende hebbender seer schone huizen getimmert, maer van die Indianen ende naturele vant lant woonder daer bij menichte ende wasser seer populeus, ende dese waren altemael Christenen, ende daer stonden vier kercken, daer van twee stonden aendie suit west sijde, een aen die noort oost sijde, die vierde stont achter het casteel aende zuyd oost sijde. Den handel van dit lant daer die inwoonders ende die portugisen haer mede generen, dat sijn gyroffelnagelen, die welcke hier veel groyen, ende

---

1) Vergelijk N°. IX hierna.

aen die suydt oost sijde vandie bay, dat lant hebben die portugisen binnen 10 jaren herwert met meenich duisent jonge nagelboomen doen beplanten; ende te meer nu het vrede in dat lant is, sullen die inwoonders van die noort west sijde vant lant, dat so lange jaren veelal woest gelegen heeft door haren inlant-schen oorloge diese tegen malcanderen gehadt hebben, nu alle jaren met jonge nagelbomen beplanten, want het lant is seer groot, weesende al dubbelde landen van machtige hoge bergen ende valeijen, ende die nagelboomen groijen daer seer wel ende hebbender seer goijen tier. Die portugisen bekenden selue dattet lant van Ambona binnen die tijt van 15 ofte 16 jaren meer nagelen soude wt geuen als die Molucksche eylandekens, dat wel te gelouen is, want die Tarnatesen seyden tegen den Admirael dattet eylant van Ambona groter was als die vijff Molucksche eylandekens; ergo ist lant so groot ende wordet wel beplant so moetet veel vruchten wt geuen. In dat lant van Ambona plegen te comen veelderhande natien om die nagelen te coopen als Jauanen, Malaijen, Turcken, Persianen, Arabiers, maer die inwoonders sijn nu verbonden aen die Hollanders datse aen geene natien eenige nagelen mogen vercopen sonder consent vanden Goeverneur van Ambona, die daer kennisse van hebben moet, maer die selue moeten tsamen vercocht ende geleuert werden aendie factoors vandie Oost-Indische Companie, die in diverse steden ende dorpen haer huizen hebben daer die nagelen vandie inwoonders gebrocht werden ende vergadert.

Dit lant van Ambona is also gelegen dat die Portugisen dat selue hielden voor die sluetel vandie Molucksche eylanden, als oock die sluetel ende den dwanck van Banda, want die Portugisen sonder in Ambona eerst aen te lopen, ende aldaer die goede wint

[te] verwachten, en conden in die Molucken niet varen, want met die wint daerse mede van Malaca ofte van Bantam quamen tot Ambona en conden in die Molucken niet comen, maer plegen daer te wachten tot dattet suyt ooste mousson begon duer te wajen, dan seyldense voort na Tydore. Ende die heeren ende meesters sijn ouer 't lant van Ambona met den archipelago, gelijk die Hollanders nu sijn, die hebben die eylanden van Banda in dwanck, want die Portugisen binnen die tijt van 70 ofte 80 jaren, datse haer residentie in Ambona gehad hebben, so en hebbense niet halff so veel meesters daer geweest gelijk als die Hollanders daer nu tegenwoordich sijn, want die Portugisen die hebben althoos wel het halue lant te viant gehad, also dat se staych genoeg te doen hadden met krijgen ende oorlogen in haer eygen lant, ende dat is die oorsake datse die eylanden van Banda hebben moeten in ruste ende vrede laten, maer niettegenstaende so hebben die Portugisen menich jonck dat van Banda geladen quam gaende na Jaua aengehaelt ende voor goeden buit gehouwen, ende die Bandanesen hieldense voor slauen, daer den Admirael vander Hagen noch eenige vont int ouergaen vant casteel, die welke daer wel 10, 12 ende 14 jaren slauen geweest hadden, die welke den voorsz. Admirael verlost heeft ende haer selue wederom tot Banda gevoert heeft. Ende also die Hollanders nu heeren ouer Ambona ende den archipelago sijn, connen nu daer al een groote macht van corre corren ¹⁾ bij een brengen, daer mede datse Banda soudon connen dwingen, bijaldien datse niet wel en wilden, also die Bandanesen dat selue genoeg bekend

---

1) Corre corren, so veel als galeikens ofte galeotten; daer sijnder daer ouer die hondert man op royen ende voeren metale bassen op, ende royender veel snelder mee voort als men met galeien doen can.

hebben, seggende: sijnse meester van Ambona so binnen (sic) se oock meester van Banda alsse maer willen, want met die corre corren van Ambona can men tot sijn wille tot Banda varen op sijn tijt, ja tot die Molucksche eylanden ende andere eylanden daer men begeert te weesen.

Dat lant van Ambona met die eylanden van Uliasseer sijn seer vruchtbaer van sagu, dat so veel is offmen wilde seggen van coren, want van dese sagu backen se haer broot ende is goet broot voor die gene diet gewent is te eeten. Die sagu is een meel dat wast in den stam van groote hoge bomen, diemen omhout ende clooft die midden duer, want tis een sacht hout, ende die geheele stam sit vol van dat meel, dat die inwoonders met houte dissels daer wt disselen, ende dat meel is al fijn ende so wit als een hagel; sulck een boom van jonck geplant weesende crijcht sijn was dom binnen die tijt 3, 4 ofte vijff jaren, ende int lant van Ambona ende op die eylanden van Uliasseer wast so veel van desen sagu dattet sijn seluen volop spijst ende geeft noch so veel ouer dat die Portugisen alle jaren plegen een galeon ofte crake wel van vijff ofte ses hondert lasten te laden datse na Tidore voerden, dwelck die Portugisen selue bekenden dat die beste coopmanschap was diese inde Molucken mochten brengen om nagelen te becomen, maer aengaende van rijs en wast daer niet veel, ouer mids dattet lant te berchaechtich is, maer sulex wort daer genoeg van andere landen gebrocht. Maer aengaende van vleisch ister weinich; daer sijn bij de inwoonders anders geen beesten als weinich bocken ende geiten, ende also die meestendeel vandie inwoonders Mahometisten sijn so voedense geen verkens, maer die gene die Christenen sijn die hebben verkens. Maer in die bay daer ons casteel daer hout(sic) ouervloedich van alderhande soorte

van delicate visch, ende hoenderen can elck genoech aenfocken, want die hoenderen door die warmte leggen ende broeden tot allen tijden vant jaar; daer sijn oock ouervloedich veel delicate fruiten, als cocos nue-ten, durions, mangas, bananas, Indiaensche vijgen, ende veel andere fruiterie; den olie wert gemaectt vandie cocosnueten, die daer so veel gemaectt wert dat die Portugisen daer een grooten handel me dreuen met verseynden in andere landen; die Portugisen hadden ontrent 3 ofte 4 jaren te voren eer dat den Admirael vander Hagen tlant innecreech wel anderhalff hondert coyen ende sommige varren van sekere eylanden ontrent die Philippinen gelegen doen comen, die welcke daer nu dapper aentelen ende sullen also mitter tijt het lant vol beesten krijgen, daer aff datse als dan van vleisch ende melck sullen versien wesen. En- fijn, die Portugisen die maer een weinich middelen hadden, die selue hadden indat Ambona een heeren leuen ende lieten haer dienen als prinsen, want elck Portugys sijn slauen ende slauinnen hadde daerse aff gedient waren, ende die gene die wat van qualiteyt waren, die lieten haer vrouwen in een ouerdeckte stoel met sijde gordijnen behangen dragen met 2 hant- bomen, dat die slauen moesten doen, twas na die kercke ofte daerse begeerden te wesen, ende worden also geacompaneert van andere dienaers die mee gingen als groote princessen; twas haer wel een groote veranderinge wt dat huije lecker lant te moeten schei- den, haer moije huizen, haer beesten ende lant tsa- men te moeten verlaten.

Van die Religie.

Die Ambonesen ende die van deylanden van Ulias- seer, diet van ouer veel jaren met die Portugisen heb-

ben gehouden, dat zijn al Christenen van die Jesuiten bekeert, ende die Ambonesen die welcke binnen 6 ofte seuen jaren herwärts vanden Admirael Andres Furtado de Mendosa met zijn armade ouerwonnen zijn, die selue zijn al Mahometisten, maer die gene die te lande wart indie geberchte woonen, daer van sijnder wel noch al heydenen, ende het meeste volck vandie eylanden van Uliasseer, hoe wel dat se Christenen ofte Mahometisten zijn, so sijnt nochtans menschen eeters, maer die geene diese eten dat zijn haer vianden diese inden oorloge verslaen. Den Admirael vander Haghen heeft wel woorden aff gehad tegen die Jesuiten, hoe dattet quam, nademael datse Christenen waren, datse het menschen eeten niet na en lieten, dat sulcx seer absurt was gedaen van menschen die een christen naem voerden, daerop datse antwoorden veel hoofbrekinge ende wel grote moyte om gedaen haddeu maer condent daer noch niet al aff wennen, maer seyden dattet die van Ambona oock al plegen te eeten maer door die christen leeraers ende oock die mahometisten leeraers, die haer daer seer aff berispt hebben, soo en doenset daer niet, maer hebbender nu een gruwel aff. Ons jacht Duiffgen, dat door commandement van den Admirael vander Hagen int verseilen van Banda na Ambona int eylant Nossalao aen liep, van wegen den Admirael die inwoonders ginck versoeken, also se vassalen vandie E. M. H. Staten Generael vandie Vereenichde Provintien zijn, die welcke die onse seer vriendelicken waren ende onthaelden haer seer wel, doende haer geschencken van verckens, hoenderen ende sulcx alse hadde. Den Oppercoopman van ons jacht siende daer noch eenige reliquien vandie menschen diese gegeten hadden, berispte haer van sulcx, seggende dattet selue seer lelick ende onmenschelicke dingen waren, te meer nu datse seyden chris-

tenen te wesen, daer op datse antwoorden dat sulck vleisch seer lekker smaeckten, wel beter als verken-vleisch ende dattet die onse dat maer eens geproeft hadden datse dat oock wel eeten souden; also dattet is gelijk die Jesuiten ende die Portugiscn tegen den Admiraël seyden dat de luyden opt menschen vleisch so verslingert sijn datse dat selue seer lancksaem na sullen laten te eeten, ende sijn nochtans geen quaet aert van luyden, trou ende oprecht van herten; die Portugisen die gehylickt waren hadden haer vrouwen veelal van dese eylanden vandaen, seyden die vrouwen van beter aert waren als die Ambonesche ende waren geworden seer goet christen ende godtvruchtich. Die Christenheit was in Ambona ende indie omleggende eylanden al vrij wat vermeerdert, want die Jesuiten seyden tegen den Admiraël vander Hagen datter al ouer die sestien duisent bekeert waren ende gedoopt.

Den hollandschen Goeverneur den welcken daer van den Admiraël Steuen van der Haghen gestelt is als Goeverneur vant lant ende casteel van Ambona ende sijnen archipelago, wten name ende van wegen die E. M. H. Staten Generael der Vereenichde Provintien ende sijne Excellentie Mauritius, geboren Prince van Oraengien, als Admiraël Generael, den seluen is daer in grooten aensien ende sijn gebiet is groot, strec-kende ouer gans Ambona ende alle die eylanden van den archipelago, ende alle die luyden vandie verschre-uen landen moeten ondert casteel te recht staen. Als den Goeverneur ijt gebieden wil, tsij in wat stadt, dorp ofte eylant, alwaert 4, 6, 8, 10 ofte 12 milen vandaer, gelijk het eylant Rossalao van Ambona leit, so en doet den Goeverneur anders niet dan stuirt daer maer een soldaet 2 ofte 3 ofte een dienaer alleen, met

stock die welck gedrait wijs, van bouen tot beneden geschildert is met orangie, wit ende blau, ende daer op een coperen ofte silueren wapen van sijne princelicke Excellentie bouen tegen die stock aengenagelt; sulcke stocken waren van eersten aen al 3 ofte vier geordonneert, ende so haest en sien die ouericheit van alle die eylanden onder den Goeverneur sorterende die boden met soo een stock comen, obedieren terstont, comende bij den Goeverneur, om te besien wat hij haer begeert ofte wat zijn belieuen is, want alle die ingesetenen van Ambona ende vandie andere eylanden vanden archipelago zijn altemael ondersaten ende vassalen vandie E. M. H. Staten Generael der Vereenichde Prouintien, gelijk se te voren geweest hebben vandie Coningen van Portegael ende zijn daer om nu oock gehouden met den Goeverneur in zijn oorlogen te trecken, hem dienende met haer corre corren van alles wel versien ende gemant, tware dan tegen die Papoe, dat aldaer generale vianden zijn die ouer al veel quaets connen doen met rouen ende stelen te water met corre corren, als oock tegen eenige andere landen daerse den Goeverneur soude mogen van doen hebben, ende zijn oock gehouden te comen arbeiden aende fortificatien vandie forteresse ende meer andere dingen te doen.

Hier vollegen nu die namen vandie eylanden, steden ende dorpen, als oock die namen van sommige ouersten die welcke met die Portugisen van ouer veele jaren al geweest zijn ende haer daer in haer cracht gehouden hebben.

Het casteel van Ambona ende sijnen archipelago, daer ouer was Goeverneur Gaspar de Mello ende nu ist Frederick de Houtman van den Admirael Steuen van der Haghen daer gestelt.

Dom Marcos de Fretes, ouersten van Attiuy.

Anthonio Gousal, ouersten van Tauriry.

Don Manuel, Coninck van Guilan.

Don Juan de Silo, Coninck van Soya.

Tomelo Lopulala, ouersten van Nuciniuel.

Pedro Mesquita, ouersten van Naca.

Antonio Lopes, ouersten van Attala.

George Tumbes, ouersten van Puta.

Pedro Uriasila, ouersten van Sery.

Symon Syloy, ouersten van Amaurse.

Symon Maytimo, ouersten van Ema.

Macatita, ouersten van Ocorila.

Juan Baouta, ouersten van Aousa.

Anthonio Pays, ouersten van Anthomory.

Tala Hattou, ouersten van Routon.

Pate Ale,   }
Don Andres,   } beyde ouersten van Ale.

Anthonio, ouersten van Baguelo.

Anthonio Quello, ouersten van Soul.

Don Juan, ouersten van Vay.

Juany, ouersten van Emantuello.

Siouta, ouersten van Oucanar.

Anthonio Hehito, ouersten van Capa.

Alle dese voorschreuen sijn al ouersten ende hoofden vandie steetgens ende vleckten gelegen aendie sijde vant casteel ofte aendie suydt oost sijde van die bay. Nu volgen die steden ende vleckten aendie noort west sijde vandie bay.

Van welke sijde Capitein Hyto den principaelsten weleer geweest is, den welcken vanden Admirael Andres Furtado de Mendosa ontrent ses ofte seuen jaren verdreuen worde, sijn vader ende alle sijne vrienden meest om den halse quamen ende die Portugisen worden doen meester ouer tgansche lant, ende desen Capitein Hyto heeft den Admirael Steuen vander Hagen

a°. 1605 naer tverdriuen der Portugisen weederom in sijn lant gevoert ende meester vant sine gemaect, daer hij wt verdreuen was, ende was geworden een arm Capitein die hem onthielt opt lant van Ceram, dat die Portugesen Veranula noemdden, ende is nu wederom heer ouer 7 steden ende 35 dorpen ende sijn die genaempt als volcht:

Hytto, Titawawito, Latopulonon, Hehelessi, Helato, Lolikeluta, Tyala ende 35 dorpen.

Volgen noch namen van steden ende vleecken daer noch andere ouericheiden ouer sijn. Nusitello, Lilleboy, Atto, Alang, Basasicho, Rarike, Hattu, Yle, Houryla, Routonliharri, Orimessen, Hateari, Syma, Patealang, Nacol, Amantero, Ortetto, Aselulo, Wacasin, Mamale.

Namen van die vleecken gelegen in Veranula aent west eynde van Ceram, die welcke nu oock al onder den Goeuerneur staen als vassalen ende ondersaten van die E. M. H. Staten Generael; dese en hebben noit onder subiectie van die Portugisen geweest, maer hebben begeert met den Admirael vander Haghen haer te vereenigen, die haer aengenomen heeft voor vassalen ende ondersaten ende staen nu meede ondert casteel. In dit lant vallen oock veel nagelen ende sijn dese nauolgende namen:

Waybutey ¹⁾, Pateanin, Laala, Cambello, Lasinde, Eran, Louhou.

Die van Louho die houden haer al meede aendie Hollanders, maer die hebben althoos onder den Coninck van Tarnati gestaen, die daer den tol ontfanckt vandie nagelen die daer vercocht werden, bedraecht 10 ten hondert.

Nu volgen die namen vandie eylanden van Uliasseer

---

¹⁾ In de hierna volgende Beschrijving: Waybuthi.

die onder den archipelago ende tgoevernement van Ambona behoren ende zijn altemael vassalen ende ondersaten vandie E. M. H. Staten Generael gemaect vanden Admiraël vander Hagen, den welcken haer heeft aengenomen ende behoorlicken eedt van getrouwicheit heeft laten doen. Ende also die ingesetenen te voren bij die Portugisen tijden onder subjectie vant casteel gestaen hebben, also staense nu weederom onder tgebiet vanden Goeverneur vant casteel op die selue voet; dese eylanders zijn altoos vanden beginne bij die Portugisen geweest ende waren die cracht van haer luyden.

Het eerste eylant is genaempt Oma. Daer ouer is een Coninck, den welcken Coninck tot diuersche reysen bij den Admiraël vander Hagen geweest is, na die tijt dattet lant ende casteel bij den voorsz. admiraal met zijn vlote ouerwonnen hadde om van hem een geley brieff ofte pas te hebben, daer in hij begeerden geschreuen te hebben van alles gepardoneert te hebben vant gene dat hij tegen die Hollanders soude mogen misdaen hebben ter wilen dat hij onder die Portugisen geweest hadde, ende dat hij voortaan was een goet ende trou vassael ende ondersaet vandie E. M. H. Staten Generael, alle welcke trouwicheit dat men aen hem beuinden soude, ende heeft daer op den behoorlicken eedt gedaen. Op dit eylant Oma staen elff steden ende dorpen, die seuen daer van zijn Christenen ende die vier dat zijn Mahometisten, ende dit eylant Oma leit ontrent 4 milen vant casteel.

Het tweede eylant is genaemt Vliasseer, daer op staen thien steden ende dorpen; dese natureele vant eylant zijn altemael Christenen datse al ouer veel jaren geweest hebben, dese presen die Portugisen oock seer hoe getrou datse haer altoos geweest hadden, al vanden beginne aff datse eerst int lant gecomen waren;

dese zijn meede voor vassalen ende ondersaten vanden Admirael aengenomen op die selue voet gelijk den Coninck van Oma en hebben oock alsulcken brieff van den Admirael begeert, die welcke hij haer geschreuen ende gegeuen heeft.

Het derde eylant is genaempt Rossalao, gelegen ontrent 12 milen vant casteel, dwelck het grootste is van drien ende leit ontrent halff wegen Banda, recht in die passagie, daer op zijn staende seuen en twintich steden ende dorpen, waer van dat die 17 zijn Christenen ende die thien zijn Mahometisten, ende dit eylant heeft oock al ouer veel jaren onder die Portugisen gestaen, diese oock altoos seer getrou hebben geweest; dese hebben oock hare gesanten diuersche reysen bij den Admirael vander Hagen gesonden om haer te begeuen onder die gehoorsaemheit vant casteel als getrouwe vassalen ende ondersaten van die E. M. H. Staten Generael, diese beloofden getrouwelicken te dienen gelijk alsse die Coningen van Portugael tot noch thoe gedaen hadden, die Portugisen in alle haer oorlogen getrouwelicken met haer corre corren geholpen, ende versochten vanden Admirael oock alsulcken brieff te hebben, gelijk den Coninck van Oma gehadt hadde, daerse al goede wetenschap ende bescheit van hadden. Want die van Rossalao schinen grote vrienden vanden Coninck van Oma te weesen, want doen den Coninck die eerste reyse bij den Admirael aen boort quam, vermeende hij dat hij die van Rossalao binnen 4 ofte vijff dagen tijts soude daer aen boort brengen, om datse met den Admirael soudent verenigen; ende also heeft den Admirael die van Rossalao alsulcken brieff geschreuen als den Coninck van Oma gehadt hadde na datse den eedt van getrouwicheit gedaen hadden ende zijn also seer blijde ende wel te vreden gescheiden belouende alles goets;

dese brochten den Admirael van haer lant aen boort veel hoenderen, verkens ende veelderhande schone fruiten, ende vielen hem te voeten, hem bedankende van die vrientschap die hij haer bewees ende vanden brieffe diese cregen. Dit is geschiet den 14^{en} Martio a°. 1605.

VIII.

(Accoord van Steven van der Haghen met de Portugeezen te Ambon in d. 3 Mrt. 1605.)

Nos los Portugeses casados y moradores desta Ciudad y fortaleza de Amboyno promettemos y juramos en nombre de Nuestro señor Jesu Christo y sus santos Euangelios que de aqui adelante y para siempre auemos de ser buenos, leales y obedientes vassallos delos Nobiles poderosos señores Estados Generales de las Prouinsias Unidas de Germania la baxa y a su Exª el Conde Maurisio principe dOrange Capitan general de la mar y tierra de los dichos Señores Estados Generales, y tambien a Frederico de Houtman, Gouernador desta fortaleza y archipelago de Ambona, como lugarteniente en estas partes de los N. p. Ses Estados Generales, y en su fallissimiento y ausensia al otros Gouernadores que en su lugar nos porlos N. p. S. sera embiado ho ordenado. Y tambien que auemos de mantener y ayudar que se mantenga el acorde y articulos de contracto hecho a 23 de Febrero con el General deste armada Estevan vander Hagen. Y este auemos de cumplir y haser que se cumple. Lo qual no dexaremos de haser por nengun miedo ni temor de perder nuestras vidas ni haciendas. Y ansi verdaderamente Nuestro Señor Dios todo poderoso nos quiere guardar de todo mal fecha. En Ambojno a 3 de Marso a°. de 1605.

Wij gehoude Portegisen, inwoonders vandie stadt

ende fortresse van Ambona, belouen ende sweren inden name van onsen Heere Jesus Christus ende sijne heylige Euangelie, dat wij van nu voort aen ende voort eewelicken sullen wesen goede lojale obediente vassalen vandie Edele Mogende Heeren Staten Generael vandie Vereenichde Provintien van Neder-Duitslant ofte van sine Excellentie Graef Maurits, Prince van Oraengien, Capitein Generael te water ende te lande vandie E. M. H. Staten Generael ende oock meede aen Frederick Houtman als Goeverneur van dese fortresse ende archipelago van Ambona, als Stadthouder van dit lant voor die E. M. H. Staten Generael, ende in zijn absentie ende versteruen verbonden blijuen aen andere Goeverneurs, die in zijn plaetse vande E. M. H. Staten Generael ons geordineert ofte gesonden sullen worden. Ende oock mede sullen wij onderhouden, ende hellepen dat onderhouden mogen werden die artikelen van accoort den 23^{en} Februario met den Admirael van dese armada Steuen vander Hagen gemaect, ende dat selue sullen wij nacomen ende maken dattet nagecomen ende volbracht wort, alle twelcke wij niet na laten sullen door eenige sorge ofte vrees van te verliesen lijff ofte goet, also warachteliken moet ons Godt Almachtich bewaren voor alle quaet. Gedaen in Ambona den 3^{en} Martio a°. 1605.

IX.

Beschrijvinge vant eylant, stadt ende casteel van Ambona, midsgaders die eylanden onder den archipelago van Ambona sorterende, welcke landen vandien archipelago den Admirael Steuen vander Hagen van Amersfoort den 28^{en} Februario a°. 1605 ingenomen heeft, ende die selue gebrocht onder die obediente ende ge-

hoorsaemheit vandie E. M. H. Staten Generael der Vereenichde Nederlandsche Prouintien ende sijne Excellentie Graeff Maurits geboren Prince van Oraengien, ende daer in die landen gestelt eenen Goeverneur genaempt Frederick de Houtman, den welcken alle die inwoonderen obedieren ende gehoorsamen, gelijk off die E. M. H. Staten Generael ende sijne Prinselicke Excellentie daer seluen present waren.

Het eylant van Ambona leit op die hoochte enz. ¹⁾

.....
wel verciert met seer hoge bergen ende schone valeijen vol geboomten die tot allen tijden vant jaar al euen groen staen, maer tis al wat moijelicken om daer door te reysen, om oorsake vande penible steyle bergen, die daer vele sijn; wagens noch perden en cannen daer niet gebruiken, also dat die gene die int lant te doene heeft moet te voete gaen, ende bij aldien dat die stadt ofte dorp aendie seecant leit daer men te doene heeft, daer laet men hem met prauwen ofte schuiten voeren.

Tlant is oock wel gepopuleert ende die menschen sijn van gedaente wel so bruyn als die Jauanen, ende sijn goetaerdich, niet so schelmachtich ofte dieffachtich als andere Indiaensche natien vele sijn, ende sijn oock seer goede soldaten die wel vechten willen tegen hare vianden; die mannen gaen gecleet met blauwe catoene rockgens ende broeken; die wat rijk sijn ofte macht hebben dragen hare rockgens ende broeken van sijde ende houden veel van roode coe-

---

1) Wat reeds in de Beschrijving hiervóór bl. 325 en vv. voorkomt heb ik weggelaten en door ..... aangeduid. T.

lueren, ende om haer hooft dragen se linne wrongen; die vrouwen dragen oock meestal catoene linnen rock-gens ende vant nederlijff dragense cleetgens om haer lijff bewonden, maer die vrouwen dragen niet opt hooft dan thaer, dat hanckt achter so wat bij malcanderen gebonden, dwelck haer niet en misstaet.

Tlant leit bijcants gelijck oft twe eylanden waren, ouermids die seer groote schone Baye die welcke aen die suydt west sijde int lant loopt bijcants dwers door tlant, dwelck men wel voort met cleine costen soude connen duer maken, also dat men daer met cleine schepen ende jachten soudén connen duer varen, dat seer vorderen soude om die oostersche landen, als die eylanden van Liasseer ende deylanden van Banda te bevaren. Den Admirael die Portugisen gevraecht heb-bende nadenmael dat se die landen so menich jaren ingehadt hebben, hoe dattet quam datse die passagie niet geopent hadden, nadenmael dattet selue so licht om doene soude wesen, ende so nodigen sake soude wesen ende vorderlick om oostwaert te varen, sij antwoorden dattet tselue bij haer luyden wel dickmael van ouer menich jaren geproponeert was om te doen, maer bij die meeste stemmen van haer luyden en werde niet voor goet gevonden, om dieswille sulcx gedaen sijnde hadden sorge dat hare vianden, diese veel hadden, met hare corre corren daer door seer lichtelicken soudén dagelicx in hare Baye comen ende maken die seer onvrij, dwelck dat gat thoe bliuende so licht voor haer niet te doen en is, wantse nu niet indie Bay comen connen ofte moeten teylant buiten om varen door die openbaer see, daer se al seer voor be-vreest sijn om dat lichtelicken te bestaen.

Maer niettegenstaende so vaert men daer wel duer met cleine prauwen ofte schuitgens, die welcke int eynde vandie naute comende men voort ouer die

droochte sleept, dwelck die luyden vanden landen Liasser also doen alse aent casteel off ende aen willen wesen. Die Baye is int innecomen ontrent twee milen wijt, ende is ouer al seer schoon ende diep, ende men heeft voor nyet te vreesen als voor tgene dat men voor ogen siet. Onder 't lant van weer sijden in dese Baye is al seer hooch lant verciert met schone valleijen, dat voor die gene die van buiten indie baye comen een lust om sien is, ende binnen in dese baye aen die suydt oost sijde leit die stadt ende casteel van Ambona in een seer schone valleije, die seer wel be-poot ende beplant is met menich duisent cocos ofte Indische notebomen, dat seer fray ende lustich om sien is. Ende alsoe wel dat dese gepopuleerde plaetse die naem van een stadt heeft, en is daerom niet bemuirt, want den naem van stadt en hadde die vleckē niet lange gehadt; tshijnt dat die Portugisen haren Coninck seer hooch aengedient hadden, hoe vrom ende wel dat se haer gedragen hadden tegen den Admirael vander Hagen doen hij met sijn schip die Son met die Ambonesen ende Jauanen daer a° 1600 ontrent seuen weken voor lach, also dat hij doen vertrecken moest, latende haer meester blijuen, voor welcke getrouwicheit ende vromicheit so heeft den Coninck in recompensie van sulcx haer gepopuleerde vleckē met preuilegien begaeft ende die naem van Cidade de Ambojne gegeuen, daer die Portugisen van Ambona seer groote moet op droegen, menende die vleckē met der tijt te bemuiren ende wonderlicke dingen met die macht vandie stadt noch wt te richten, daer sommige Portugisen noch selue om lachten doense die tegen den Admirael vertelden. Alle dat voornemen vande Portugisen is ydel geworden, doense haer stadt en casteel met den ganschen archipelago verloren. Het casteel dat leit vlack aen die see opt strandt, also dat het water al tamelicken

hooch aen die muiren vliet, ende die stadt leit so ront-omt casteel aen die sijde, ende die see aen dander sijde, ende is wel gepopuleert; daer woonden ontrent tnegentich huisgesinnen van gehoude Portugesen, die somige van die hadden daer seer schone huisen; noch woonden daer oock veel eenlopen soldaten, maer van naturale inwoonders ende andere Indianen warender ettelicke hondert huisgesinnen; daer stonden vier schone kercken, ende tcasteel dat was al tamelicken groot ende thadde noch al veel groter geweest, maer den Admirael Andres Furtado de Mendosa, doen hij met sijn armade geheel Ambona voort verouert hadde, liet hij tcasteel vercleinen ende van achteren wel meer alst vierde part afsnijden, daer hij wederom een seer dicke stercke muir hadde doen leggen; dat hadde hij gedaen om dattet te stercker weesen soude ende beter om te bewaren, want hij Sorge hadde om dat den Admirael vander Hagen daer eens met een schip voor geweest hadde, dat den seluen ofte enich ander Admirael wt Hollant met macht van schepen noch eens comen mochte, ende tcasteel nu also vercleint ende versterckt sijnde docht hem dattet sterck genoeg soude wesen om eenige Hollandsche macht, die van so verre landen moeste comen, daer aff te houden ende slaen. Also hij oock den gehelen archipelago verouert ende onder den Coninck gebrocht hadde, so docht hem dat lant wt alle sorgen te weesen, also die Hollanders doen aen geene oort vant lant voet vinden soudon om aen te comen, ende dat die Ambonesen haer oock wel soudon wachten met die Hollanders correspondentie te houden.

Dit casteel is al sterck, die muiren sijn dick altemael van hechte steenen met goede calck wel vast gemetselt, welke calck int casteel gebrant wordt, daer twee calck ouens binnen staen; ende aendie seecant

heeftet aendie hoecken twee halue maensche bolwercken, die redelicken hooch sijn ende wel vier ofte vijff vadem breed, daert swaerste geschut op leyt, ende aendie lantsijde leit het ander geschut al langes heen ende niet verre vanden anderen, want opt casteel veel geschuts geuonden is, ontrent 82 ofte drientachtich stucken, so groot als klein, die metale bassen daer onder gerekent, also dattet geschut seer fraij in oorden leit, seer schrickelick voor die vianden die tselue soudon willen aentasten, ende buiten 't casteel aendie suydt west sijde hadden die Portugisen oock een batterie genoech vast aent casteel, daerse drie ofte vier groue stucken hadden leggen, wel vinnich om waterpas te schieten, also dattet geschut dat daer beuonden is wel vier ofte vijff hondert baharen nagelen weert is. Ende behaluen dat geschut so heeft den Admirael daer noch gelaten twee halue cartouwen, ende bleuen noch gotelingen ende ander geschut van die schepen, also dattet casteel van geschut seer wel versien is, ende voort van alle ammunitie van oorloge ende hantgeweer na aduenant ende behoren, ende versien met soldaten ende coopluysden van ontrent hondert man, maer in tijden van noot so is Capitein Hitto met volcx genoech vaerdich omt casteel te secoereren, als oock Kemila ende Kemila Baxa, twee Tarnatansche Capiteinen, gebroeders, met haer volck, al om tcasteel te secoereren, die om leuen noch om steruen dat niet en sullen laten te doen, ende sijn oock seer fraije soldaten, die met roers, mosketten ende oock met groff geschut seer wel weten om te gaen, also den Admirael met haer luyden al van a°. 1600 verkeert heeft ende met haer luyden in die tijt voor tcasteel gelegen, ende a°. 1605 doen den Admirael vant casteel scheide om naer Holland te seylen, so waren se die gene die lest aen boort waren om den Admirael adieu te seggen ende hem

goede reyse te wenschen, die hem belooft hebben dattse voortae althoos goede correspondentie meenden te houden met den Goeverneur ende haer lijff ende leuen wilden laten voor die Hollanders ende datse tcasteel souden hellepen deffenderen tot die leste man toe ende haer beste wel doen wilden op datter geen Portugesen meer int lant souden comen.

Ende also tcasteel niet seer wel van goet water versien en was, ouermits die put die daer binnen was gaff al brack water, waer doer den Admirael daer een andere put liet grauen bij cants geheel aen die lant muir om datse te verder van die see wesen soude, welcke put seer goet water geeft ende worde van binnen met backsteen en opgehaelt, also dattet casteel nu geheel wel met goet water versien is ende die soldaten en behoeuen nu niet meer buiten tcasteel te gaen om ander water te gaen soecken, gelijk also te voren doen moesten wildense goet water hebben, ende den Goeverneur die heeft oock omt tcasteel graften doen maken, also dattet selue nu al veel stercker is alset te voren geweest is.

Die Portugisen als voren geseit, die woonden daer in schone huizen ende dreuen daer een grooten handel indie nagelen, die welcke sij daer cochten, alsoock meede indie Molucksche eylanden, welcke nagelen sij luyden sonden met die galeons naer Malaca, waervoor datse alderhande cleetgens ende andere coopmanschappen in retour cregen, diese al wederom aen nagelen verruilden, enffjn, dat die Portugisen daer wonachtich een heren leuen hadden, enz. . . . .
 . . . . . Ende hielden oock veel slauen daerse haer aff lieten dienen, die eene gebruicktense om te visschen, andere tot lantwerck, eenige tot huiswerck, enffjn tot alle wercken haddense hare slauen.

Ende te meer alle die inwoonders vandie stadt, ste-

dekens ende dorpen vanden geheelen archipelago waren altemael vassalen ende ondersaten vandie Coningen van Portugael, ende stonden onder tgebiet vanden Goeverneur, daer die Portugisen oock veel diensten van hadden ende waren den Coninck gehouden in allen oorlogen hem te dienen te water ende te lande, daerse den Portugisschen Goeverneur gebruiken wilde, ende sulcx ginck al thoe met goede oorden, also dat elck eylant, stadt ofte dorp wist hoe veele correccoren ende gewapent volcx datse op te brengen hadden ende van alle nootlicke dingen versien, met welke macht datse haer moesten comen voegen aent casteel neffens den Goeverneurs macht, om met die Portugisen alsulcke tochten te doen als tot sConincx dienst vereiste, ende waren ock meede verbonden ende gehouden om te comen arbeiden aendie fortificatie vant casteel, dat oock al met oorden ende bij buerten omme ginck ende tot elcke maent ofte weke bijzondere luyden van verscheiden eylanden, steden ende dorpen, ende wisten also elck sijnen tijt te rekenen wanneer datse aent casteel moesten comen arbeiden aent voorsz. casteel ende so wie in foute beuonden worde die worde in die boete beslagen.

Alle welke tochten ende diensten die welke die Ambonesen vanden gehelen archipelago gehouden ende verobligeert waren te doen aen die Coningen van Portugael, daer heftse den Admiraal vander Hagen thoe gebrocht datse die nu doen moeten voor die E. M. H. Staten Generael ende voor sijne Princelike Ex^{ie}, als nu tegenwoordich weesende hare vassalen ende ondersaten, daer se oock seer wel meede te vreden sijn ende goet contentement aff hebben, tot welke diensten den Goeverneur van den Admiraal daer gestelt haer heeft te commanderen diese seer gaerne obedieren, die haer oock tot sulcx om meerder vasticheit

den behoorlicken eedt van getrouwicheit heeft aff genomen, ende hebben beloofd als goede ende getrouwe vassalen te obedieren ende gehoorsamen, gelijk se tot noch thoe gedaen hebben so men gehooft heeft. Ende also tlant van Ambona met den geheelen archipelago onder die subiectie ende gehoorsaemheit vandie E. M. H. Staten Generael ende sijne Princelicke Ex^e gebrocht is, so wel die inwoonders die Mahometisten sijn als die gene die Christenen sijn, so ist dattet lant nu geheel sterck is, ende soudē die macht nu wel hebben van ontrent 30 ofte veertich correccoren op te brengen wel gemonteert, daer al ontrent vier ofte vijf duisent mannen te water soudē bevonden werden, dat al een heerlicke armada soude weesen, met min als die helft van alsulcken armade, daerbij 3 ofte vier Hollandsche jachten samenlickē wel gemontiert, soude meer als bestant weesen om die eylanden van Banda te conqueren, tot welck exploit die Ambonēsen seer willich soudē thoe weesen om die landen mede te helpen brengen onder die subiectie van die E. M. H. Staten Generael ende sijne Ex^e. So die conquēste niet gedaen en is, sal noch moeten gedaen worden, ofte die Oostindische Companie sal daer bij te cort comen.

Dat lant van Ambona is seer wel gelegen, want het leit int vaerwater van deylanden van Banda ende leit oock int vaerwater vandie Molucksche eylanden, ende tlant heeft die seer schone Baye, binnen welke Baye dat die principale stadt ende casteel leit, ende dat lant binnen die Baye ende buyten die Baye is van Godt oock wonderlickē wel versien met schoon timmerhout, van welck hout dat men daer soude mogen schepen ofte groote ende cleine jachten timmeren, ende om sulcx te effectueren soudē schorten timmerluyden, houtsagers ende smeden; alsulcke luyden

moesten vooreerst wt Hollant derwärts gesonden werden; aengaende van seylen, lopende want ende cabels, van sulcx soude men hem met het Indiaensche wel connen behelpen so wel als die Portugisen doen; welcke gemaecte jachten die soude men met der tijt in Indien connen voeren met weinich Hollants volck, te weten: een coopman ende ondercoopman, schipper, hoochbootsman, stuurman, schieman, quartiermeester, trompetter ende bottelier, met noch 3 ofte vier bootsgesellen, die reste vant volck mochten wel Ambonesen wesen, die vernuftich genoegh sijn om tbootsmanschap haeste (sic) leeren, want het is daer een slecht varen met die monson althoos voor die wint.

Ende dat die jachten also in Ambona getimmert mochten werden, tselue soude strecken tot groot profijt vandie Oostindische Companie, ende meede die bij Hollanders ende Indianen te laten voeren, want die jachten die in Hollant gemaect werden en connen geen voordeel ofte profijt doen eer datse in Indien comen, ende costen groot gelt eer dat mense daer crijcht ende sijn dickmael wel halff van die wormen gegeten eer datse daer comen. Ende men sal oock verstaen dat veel Ambonesen van die eylanden Liasseer, onse vassalen, seer genegen sijn tot timmeren, want sij veel correccoren ende oock joncken timmeren, die welcke seer gaerne hare kinderen bij onse timmerluyden soudon begeeren te hebben om dat ambacht te leeren, ende die Hollanders hellepen die jachten maken. Aengaende het hout wt het bosch te halen ende dat te sagen, daer thoe can men slauen houden diemen dat can metter haest leeren, want die cunst so groot niet en is; den Admirael die heeft met die Ambonesen ende Portugisen van sulcx wel gesproken, die dat selue seer goet vonden ende hadden wel gewilt dattet tselue metten eersten al int werck gestelt hadde mo-

gen weesen. Die Ambonesen die oock presenteerden haren dienst om met die Hollanders op die jachten te varen, ende datse niet en conden dat selue begeerdense wel te leeren, want die luyden oock seer grajch sijn ende verlangen seer om wat te verdienen, ende om een cleintgen soude men dat volck connen gebrucken; met cleetgens conde men haer maentgelt betalen, ende die cost is weinich, want met rijs ende sagu alleen canmen haer contenteren; die weinich thoespjse diese behoeuen die wetense wel te crigen; sij vangen wel visch ende halen fruten wt die bosschen daer se wel meede te vreden sijn, want dat volck en soeken maer den buick vol rijs ofte sagu, sij maken weinich werckx van thoespise, also dat men se seer lichtelicken contenteren can. Ende als die jachten also voeren, en soude so veel cnorrens noch morrens om teeten ende drincken niet hebben, gelijk veeltijts onder die bootsgesellen gebuert, ende tgene van spijsse ende dranck dat die weynich Hollanders van doen soudens hebben, waer oueral lichtelicken te becomen, Die saken also bij die hant genomen sijnde soude seer wel metter tijt gaen; tquaetste dat soude met den eersten wesen omdat also in treyn te brengen.

Vandie stadt ende casteel van Ambona soudemen geheel Indien met die jachten mogen beuaren, vooreerst soudemen mogen varen naer teylant Tymor om sandelhout, dat seer goede coopmanschappe is, ouer al in Indien; andere jachten soudemen daer aff mogen laden met nagelen, notemusschaten ende folie om te seynden indie golfe van Bengala, die custe van Coromandel, op die custe van Malabar ende Indien, indie golfe van Cambaja, die golfe van Persen ende Arabien, daer sulcke coopmanschappe so veel gelden als in Hollant, ende soude daer haest vercocht werden ofte vermangelt voor alsulcke coopmanschappen, die

men nodich hebben moet, eensdeels die in Java, Ambona, Banda ende inde Molucken seer begeert sijn; ten anderen coopmanschappen ende goederen die in Hollant seer begeert souden wesen, also datmen meer als die helft vandie nagelen, noten musschaten en folie die in Ambona, Molucken ende in Banda groien in Indien soude mogen vercopen, die welcke dus lange altemael in Hollant gebrocht sijn geweest, also datmen die landen daer sulcke coopmanschappen meestendeel plach te slijten, tselue gebreck heeft laten hebben, ende in Hollant comptet altemael ouer hooch; oock so heeft men een gereede vaert van Ambona op die Molucksche eylanden, Macassar, teylant van Borneo, die goutrijke eylanden van Mindanao; oock soude men van daer voort mogen opsoeken het Suydt lant, die eylanden Salomonis, oock die Coninckrijcken van Japan ende het principaelste die vaert op China, ende soeken die Chinesen met hare schepen te trecken in Ambona, want Ambona van China veel nader is als Bantam, Jacatra ofte Jortan, daer die Chinesen wel gaerne comen souden bijaldien dat men sulcx maer en soeckt om te wege te brengen, want alse maer eens daer geweest sullen hebben so ist gedaen, so sullense daer veel liever comen als te Bantam, Jacatra ofte Jortan, muegelick lieuer als tot Patane. Sommige mochten seggen: wat souden die Chinesen wederom in retour laden, want se moeten peper hebben. Sulcx cammen in Ambona van Jaua ende andere plaetsen met onse schepen ende jachten genoeg brengen, want die doch gemeenlicker derwärts ledich varen moeten, so connense die peper laden die Ambona soude mogen van doen hebben om die Chinesen te gerieuen. Ende aengaende vanden tol diemen tot Bantam ende andere plaetsen van wtvoeren [voor] die peper betalen moet, daer mede condemen die peper in Ambona cargoren

ofte daer naer vercopen; ende dat men die Chinesen in Ambona wat vrijheit gaue meer alse tot Bantam ende andere plaetsen hebben, sonder twijfel soudense genoegh in Ambona comen ende brengen daer sijden ende alderhande costelickheit, ende van realen van achten conde men maken dat Ambona oock wel versien ware ende van andere waren, maer sulcx als die Chinesen van doen souden mogen hebben, ende also soude [van] die stadt van Ambona metter tijt noch een grote coopstadt connen comen, ende veel natien souden daer comen handelen.

Ende als voren geseit is, dat men met minder macht van correccoren als die halue macht van Ambona, daer thoe drie ofte vier Hollandsche jachten, die eylanden van Banda winnen can, so en dient het selue niet nagelaten, want daer sijn ontrent niet meer als ontrent vijftien ofte sestien van die principale houerdige bedelaers, die de Hollanders telleken reyse die brabelinge maken, want sij en houden van beloften noch woort ende hoe stercke contracten ende schriften die men mèt haer aengaet, die en houdense niet langer als die schepen daer en leggen, want so haest die schepen wech sijn so gaen se haer oude ganck, ende terwilen die schepen voor haer nues leggen doen schone beloften ende geuen goede woorden; maer die gemeente die ist leet genoegh ende die wilden wel dattet anders ware, want die hebben grote sorge datse voor sulcx noch . . . (?) plage crigen sullen ende den oorloge op haren halse.

Doen den Admirael in Banda quam hebbende die couqueste van Ambona gedaen, so waren die Bandanesen seer voor hem bevreest, die niet anders en dochten ofte tsoude haer buerte oock weesen, want sommige van die principale Bandanesen conden wel seggen: heeft den Admirael die vermaerde Portugisen van Am-

bona connen dwingen so sal hij oock Banda wel connen dwingen, want sij luyden meenden dat alle die schepen die na die Molucken waren daer oock noch comen soudén, ende dat hij daer naer wachten. Ende somige vandie principale quamen bij den Admirael aen boort hem wellecom heten, die vertelden hem als dattet geleden was ontrent twaliff jaren, dat in Banda gestoruen was een van hare principaelste Mahometische papen, den welcken die vant lant bij sijn leuen gehouden hadden voor een seer waerdich heylich man, om dies wille dat doen hij eerst in Banda gecomen was, die luyden doen noch meest heydenen waren, die welcke hij tottet mahometisch geloue gebracht hadde. Den seluen pape seydense hadde gepropheeteert weinich tijts voor sijnen doot dat die eylanden van Banda noch soudén verouert ende ouerheert werden van witte menschen, die welcke daer comen soudén van verre landen, die welcke menschen soudén tgeheele lichaem bedeckt hebben tot die handen thoe, ende niet anders als het aensichte soudén bloot dragen, ende dat die menschen dat lant soudén innerigen sonder crijch ofte oorloge, sonder slach ofte stoot, maer soude vermeestert ende verheert wesen eer die inwoonders dat soudén gewaer werden, welcke prophetie die luyden bijcants nu meenden dat vervult was, want sij sagen den Admirael met sijn volck gans gecleet ende dat hij oock hantschoenen droeg daer die handen mee bedeckt waren, ende dat hij tlant van Ambona ingenomen hadde, en dochten anders niet ofte die prophetie soude nu vervult werden.

Maer die commissie vanden Admirael's secrete instructie en brocht niet anders meede dan om alle Indiaensche natiën wel te tracteren ende met vrientschap bejegenen, ende hadde hij commissie gehadt om Banda te conqusteren, tselue soude met die macht van Am-

bona wel connen geschiet hebben; die landen van Banda met die van Ambona soudon oock wel aen malcanderen onder eenen heer dienen, want die Bandanesen leggen veeltijts in oorlogen tegen malcanderen, ende bederuen also haer eygen lant, omhouwende malcanderen die note musschate boomen, doende also aen weersijden alt quaet dat se connen, dat bijaldien sij onder eenen heer stonden, daer mede alle dat quaet cesseran soude; die Ambonesen soudon wel vlammen datse die Hollanders daer thoe mochten hellepen om Banda mede onder die subjectie vandie E. M. H. Staten Generael te brengen, ende sulx soude oock veel beter met die hulpe vande Ambonesen geschieden als met die Hollandsche macht alleen, want sij veel meer vreesen die Ambonesen, want dat sijn veelal cloeke, radde vogels en goede soldaten, die haer lant gans afflopen soudon, dat die Hollanders alleen so niet doen en connen ouer mids die grote hitte die haer te onlustig maeckt om te lopen; ende also die van Banda haer woort noch beloften niet langer en houden als die schepen daer en leggen, dwelck nu diuersche mael van jaer tot jaer gebleken is, datse die coopluysden die vandie Oostindische Companie wegen daer blijuen, die schepen wech sijnde, grote quellingen, moyten ende veel quaets doen, also datse wel een straffe verdient hebben.

Nota, dat vandie natureele Bandanesen niemant rijk en is ende woonter ymant die rijk is dat mach wesen eenich vrendelinck, door oorsake datse dickmael grote maeltijden houden ende seer groote bruloften, daerse meer in spenderen als al haer goet waerdich is, want sij hebben een maniere datse op hare feesten noden menich hondert menschen ende die al van andere steden; op welke feesten in wat stadt die gehouden wert, moeten die burgers niet mede aende tafelen sitten om te eeten maer sij sijn gehouden die

luyden van buiten ter feeste sijnde te dienen, dat onderhouden die Bandanesen bij buerten om gaende. Also spenderen die luyden alle haer goet, ende ten anderen hare inlantsche oorlogen, so comtet datse houerdige bedelaers blijven, want haer handen staen althoos open om te hebben, ende dickmael met giften noch niet te contenteren en sijn, ende al hoe wel dat Banda niet bouen 24 ofte vijff en twintich milen van Ambona en leit, dat in 15 ofte 16 uren tijts beseilen can, so comt men in Ambona van Banda schier in een ander werelt, want die luyden sijn geheel anders van aert, wesende slecht die met een cleintgen te vreden sijn ende haer dunckt nu datse inden hemel sijn, dat se rust ende vrede in haer lant hebben, want die arme menschen menige lange jaren met groote oorlogen geplaecht sijn geweest, daer haer die Portugisen inne gehouden hebben, diese nu quijt sijn. So dienen die E. M. H. Staten Generael, sijne Ex^e ende die Oostindische Companie nu voort aen wel te letten, dat den archipelago van Ambona wel bewaert mach wesen, want het is een bril ende bolwerck voor die van Banda ende is die poorte ende inganck tot die Molucksche eylanden leggende also op een drijspronck, dwelck den Admirael vander Hagen a°. 1600 wel geaenmerckt heeft, ende datter geen lant in Oostindien en is daer die Oostindische Companie soo veel aen gelegen is, ende dat was die oorsake dat den Admirael so langen tijt die Ambonesen tegen die Portugisen voor dat casteel ten dienste stondt, weinich rekeninge makende makende op die nagelen die hem belooft waren, maer meest wast hem te doen om die herten ende die vrient-schap vandie Ambonesen te winnen, als die gene die door sulcx verhoopte, dat die E. M. H. Staten Generael, sijne Ex^e ende die Oostindische Companie noch eens mochten comen soevereynen vandie landen te

werden, om also die negotie vandie nagelen, noten musschaten ende folie in Hollant te trecken, ende also daer die vaste voet int lant te krijgen, om van dien handel door die macht der Portugisen niet ver- stecken ende berooft te mogen werden, ende tis no- toor ende gebleken dat Godt noch gevoecht heeft dat die conqueste vanden archipelago van Ambona noch door den seluen Admirael vander Hagen met sijne vloote te wegen soude gebrocht werden, den welken in sijne eerste voyage die Ambonesen vastelicken be- looft ende thogeseit hadde, dat hare verlossinge van- die Portugisen noch door die Hollanders te wege soude gebrocht werden, daerse oock vastelick op bleuen ho- pende, waer ouer datse den Admirael die sterckste plaetse in haer lant gauen, diese bemuirden ende van binnen timmerden, daer hij 26 man inne liet met ge- schut, ammonitie van oorloge, hantgeweer ende tame- licken geuictaleert met oock eenige coopmanschappen; dat fort worde genaempt tCasteel van verre, andere noembdent Sonnenberch, omdat den Capiteyn die den Admirael daer stelde also genaempt was, ende also den Admirael weederom voer met die eerste vlote van die thienjarige rekeninghe, die selue ende niemant an- ders in sijne vlote die gelegentheit van Ambona wiste ende hoe grotelicx die Companie daer aen gelegen was ende wattet inporteerde, so en wilde hij hem voor Mos- sambique, Cananor noch Colombo in Ceylon niet laten bewegen noch ouerstemmen, om andere onnodige on- beuolene conquesten van plaetsen bij die hant te ne- men, die al gewonnen sijnde meer tot grote kosten ende schade voor die Companie soudent geweest hebben als tot profijt, waer door die conqueste van Ambona ende Tydore soude na gebleuen hebben, ende die Portugi- sen van Ambona, die in handelinge stonden met die van Banda, soudent met haer sake wel haest voort ge-

varen hebben tot grote schade ende achterdeel vandie Oostindische Compagnie, dwelck Godt die Heere verhoet heeft doort innemen vant lant van Ambona.

Ende also den Admirael tcasteel ende den archipelago van Ambona in hadde, quamen hem sommige principale Portugisen aen boort versoecken, die hem geluck boden vandie grote victorie die hem Godt verleent hadde, daerse die rechte waerheit aen seyden, want het was een groote victorie voor die Hollanders ende een groot verlies voor die Portugisen, want die verloren tlant met dat grote jaargewas van die nagelen, die welcke nagelen die Portugisen meest al betaelt hadden ende tgelt ofte waren aendie Ambonesen al te voren gegeuen, verwachtende die tijt om geleuert te sijne, welcke nagelen, die Portugisen overwonnen sijnde, die Ambonesen noch een mael aen die Hollanders vercocht hebben, also dat veel Ambonesen haer goet tweemaal vercochten ende daervan betaelt worden, die welcke niet seer verlangen dat die Portugisen weer meester soudon werden. Ten anderen so verloren die Portugisen alle hope om met die van Banda voort te accorderen, om also heeren vant lant ende vandie noten ende folie te werden, om die Hollanders buiten die landen ende negotie te sluyten; ten derden verloreense hare naegatie ende negotie vandie Molucksche eylanden, want als die Portugisen van Malaca plagen te willen varen naer die Molucken, so voerense gemeenlick in Januario daer aff ende quamen int achterste vant weste monson in Ambona, daerse innamen ende laden den bereyden sagu, cocosolie, ende versagen haer daer van cabels ende touwen, die daer veel ende goet plegen gemaect te werden, ende bleuen daer so lange leggen tot dattet suydt ooste mouson begon duer te wayen, daer meede datse voeren nadien Molucken, daerse den sagu ende olie ouer

nagelen verruilden, want sulcke waren daer seer goede coopmanschappe is, ende bleuen also versteken van alle die verschreuen handelinge ende trafyc van nagelen, noten ende folie. Daer tegen quamen die Hollanders indie possessie vande voorsz. handelinge ende negotie, ende cregen een vaste voet int lant, waer door datse niet versteken noch berooft en connen worden vandie handelinge, maer bleuen meester vandie nagelen, noten ende die folie, ende peper connen se so veel krijgen ja veel meer alse begeren.

Die Portugisen gauen den Admirael oock te kennen datter onlanx te voren, eer dat hij 't lant inne creech, een fregatte de aviso aent casteel geweest hadde vanden Viseroy van Indien ende vanden Goeverneur van Malaca daer gesonden, die welcke expresselicken aenden Goeverneur ende Portugisen van Ambona gesonden was, om haer te vermanen, als dat die Hollanders sterck in Indien waren ende datse voor Mossambike, Goa, Cananor, Calicuth, Cochin ende Columbo in Ceylon geweest hadden, dat se om die sake doch wel voor haer soudon sien, op haer hoede weesen ende goede wacht houden ende datse haer casteel ende landt wel soudon bewaren, want se grote sorge hadden om dat den Admirael eens met een schip met die Ambonesen so lang voor dat casteel gelegen hadde, tlant ende tcasteel doen wel besichticht, ende dat aen dat lant die Hollanders veel gelegen was; ouer sulx haddense sorge dat se wel weederom mochten comen met een vlote, also den Viseroy van Indien ende Andres Furtado Goeverneur van Malaca, seer wel ende perfeckt wisten wat beloften den Admirael sijne eerste reyse aendie Ambonesen gedaen hadde ende van alles watse tsamen gehandelt hadden ende gepasseert was. Den Admirael sulcx vandie Portugisen gehoort hebbende, datse so onlanx alsulcken aduys vanden Viceroy

ende Andres Furtado Goeverneur van Malaca gehadt hadden, vraechde haer hoe dattet qnam datse casteel ende lant so lichtelicken hadden ouergegeuen, datse wel beter hadden mogen bewaren, want hij die victorie also niet verwacht en hadde, alsoot haer oock aen geschut, amonitie, alderhande hantgeweer niet en gebrack ende daer toe een lant vol volcx, ende dat meer was so grotelicx tot haer voordeel, dat den Admirael met sijn schip alleen lach vanden eenen dach des namiddachs tot den anderen dach des morgens eer dat den Vise-Admirael met die andere schepen bij hem quamen, niemant bij hem hebbende alst schip Hoorn, dat te loeuf waert vrij wat verder aff lach, binnen welcken tijt datse hem wt het casteel ende wt die batterie genoeg te doene mochten gemaect hebben, ja genoegsaem mogen inden gront schieten.

Die Portugisen leiden die schult op haren Goeverneur, diese seyden om sulcx te doen geen oorden noch eenige reschap daer thoe gemaect hadde, ende ten anderen seyden: so haest die Portugisen ende Ambonesen verstaen hadden dattet den seluen Admirael was ouer die vlote die a°. 1600 daer so lange met een schip voor haer casteel gelegen hadde, so namen die Ambonesen die vlucht bouen na die geberchten, latende alle dinck staen, te weeten die wercken daerse mee doende waren van boomen af te houwen, loop grauen te maken, ende die Portugisen die en wilden doen oock geen weere doen, die seer bevreest waren dat alle die Ambonesen tegen haer rebelleren souden ende den Admirael thoe vallen so haest sij luyden verstaen souden dat haren Admirael selue wederom gecomen was, die met haer voort casteel gelegen hadde ende haer die belofte gedaen, dat hij ofte eenich ander Admirael met macht van schepen wt Hollant comen soude om haer die Portugisen te verdriuen, ende ouer

sulcx so was nu die sorge vandie Portugisen so groot dat alle die Ambonesen haer soudē hebben affgevalen ende haer begeuen met Capiteyn Hyto bij den Admirael, waer door die Portugisen in sorge stonden ende in perikel van indie wterste miserie te geraken, doch, seydenſe, hadder een niuwen Admirael gecomen die de Ambonesen niet gekent en hadden so en soudēſe in so groten sorge niet gestaen hebben, dat die vant lant lichtelicken tot hem soudē gevallen hebben. Also dat grote vrese die Portugisen dede tlant verliesen ende ouergeuen, hoewel die Portugisen die schult op haren Goeuerneur leyden ende wederom de Goeuerneur die schult op die gehouden [gehuwde] Portugisen, die hij scholt voor schelmen, seggende datse den eedt diese den Coninck gedaen hadden niet betracht en hadden, ende datse te voren so gesnorckt, gepocht ende geblasen hadden van haer grote valentie, ende alst er op aen quam datse betonen soudē watte vrome soldaten datse weesen soudē, ende diergelijcke woorden verhaelde den Goeuerneur veele. Die Portugisen voort gevraecht sijnde doen Andres Furtado de Mendosa Ambona voort ingenomen hadde, waerom dat hij doe niet voort en voer na Banda ende dat oock innam, dat hij wel hadde connen doen met die armade die hij doen ter tijt hadde, also die Portugisen daer oock veel aen gelegen waer om die Hollanders daer wt te sluyten. Sij antwoorden dat alle verstandige Portugisen van Ambona ende die neffens hem waren in sijne vlote sulcx wel geerne gesien hadden, want sij wel wisten te seggen dat Andres Furtado de Mendosa eerst behoorden deylanden van Banda ingenomen te hebben eer dat hij na die Molucksche eylanden voort voer, latende daer een goet fort ofte twee wel beset met garnisoen, om die Hollanders daer wt te houwen, maer wat wast, seydenſe, hij wilde met sijnen houaerdigen cop met die armada

eerst na Tarnate, om dat eerst te winnen ende dat verouert hebbende so wilde hij naer Banda om dat oock te conquesteren; enfijn, Andres Furtado de Mendosa die haddet seer breet voor om al in te slocken, maer tis hem altemael gefaliert, want het gene dat die Portugisen aende Hollanders meenden te doen dat is haer selue te buerte gevallen, waerdoor die Portugisen van Ambona een seer quaet genoeg van haren Generael Andres Furtado hadden, seggende dat hij met sijne grote armada anders niet gedaen hadde als sConincx eygen landen bedoruen, gelijk in Ambona ende Tydore wel gebleken was, daer hij die Portugisen op grote schade gebrocht ende bedoruen hadde, ende dat hij met onrecht hem selue intituleerde ende thoe schreeff: Conquestador do sul, welcken tytel, seydense, dat den Hollantschen Admirael met recht mocht voeren. Ende alse in Indien quamen so en wildense niet alleen seggen dat Andres Furtado de Mendosa oorsake was vant verlies van Ambona ende Molucken, maer datse dat selue wilden met luyder keel ouer al in Indien roepen, ende dat was meest thoe gecomen door die grote beestige desorden die hij in sijne armade voerde. Ende en connen haer niet genoeg verwonderen dat den Hollandschen Admirael so goede oorder hielt onder sijn volck, want sij sagen voor hare oogen haer lant verloren ende dat die hoenderen, verkens bij die straten bleuen gaende sonder datter een ey schade gedaen worde ofte ymant yet benomen worde, om welcke oorsake dat se die Hollanders, die hare vianden waren, noch niet en connen laten te prijsen int stuck van hare oorden ende regieringe, want, seydense, doen Andres Furtado met sijne armada in Ambona lach, doen mochten die burgers ende inwoonders niet een verken, hoen ofte ey houden ofte ten worde haer van sijne soldaten benomen.

Ende also den tijt naeckte dat die Portugisen van Ambona vertrecken moesten, so quam den ouden man don Manuel de Mello, Goeverneur van die Molucken, bij den Admirael aen boort om van hem zijn affsheit te nemen, ende om een paspoort te hebben, om off tsake waer dat hij weederom met eenige andere Hollantsche schepen quame te ontmoeten, dat hij vandie niet wederom beschadicht en soude werden, welke paspoort den Admirael hem schreeff ende gaff; maer don Manuel seer bedroeft sijnde, beklaechede seer zijn ongeluck, maer tswaerste dat hem viel was dat hij met sijnen neue Gaspar de Mello, Goeuerneur vant casteel ende archipelago van Ambona, ende met alle die Portugisen, also als gallinas ¹⁾ in Indien comen souden, ende dat alsulcke landen met sulcken casteel so schandelicken was ouergegeven aen die Hollanders, seggende dat het een sake was die seer streckte tot cleinachte van haren Coninck ende was daer en bouen een groot verlies, ende seyde: mijnen neue die treckt mee naer Malaca, compt hij daer so is hij een doot man; ende int affsheit nemen seyde don Manuel: Señor general, su señoria ha hecho aqui una obra real, mas quien pudiera llegar con tal victoria delante su mag^d el rey nuestro señor, que señor seria daer meede dat hij wilde seggen: heer Admirael ghij hebt hier een coninx werck gedaen; die met sulcken victorie mocht verschinen voor sijne Majesteyt onsen Coninck, wat een heer soude hij werden; ende hij verfoyde seer sijnen neue, dat hij sulcken lant also verloren hadde tot grote schande ende schade voor den Coninck ende alle die Portugissche natie, ende gaff te kennen: hadde hij Goeverneur vant lant geweest dattet die Hollanders so lichtelicken niet souden gecregen hebben.

---

1) Gallina beteekent ook lafaard.

Andere Portugisen die daer bij waren seyden: señor Capitan que ay que decir sino que fue por nuestros peccados, ende verhaelden den Admirael vandie seer schrickelicke aertbevinge, die onlanx te voren in Ambona geweest hadde, dat noch geen jaer geleden was ende duirde seer lange ende was so schrickelick dat die toppen van seer hooge bergen, wesende seer harde steenclippen, affschuerden, ende waren van bouen neer gevallen, dwelck die Portugisen aenden Admirael weesen, ende waren bergen die aendie noortwestsijde vandie bay lagen, dwelck seer wel te sien was, ende tscheen dat die Portugisen daer mede wilden seggen ende te kennen geuen dat sulcx beduide die grote plage die Godt haer nu op den halse geleit hadde van also wt het lant van Ambona verdreuen ende weggesonden te werden, dwelck haer seer hart viel also te moeten verlaten huis, hoff, lant ende stadt, midsgaders alle hare schulden, ende beesten, diese met so grote costen ende moyten van so verre landen daer hadden doen comen.

Den Admirael die alle die hoofden ende ouericheden van alle steden ende dorpen vanden geheelen archipelago van Ambona int casteel bij malcanderen hadde, so wel die Mahometisten als die Christenen, die welcke hij noch int leste veraccordeert ende vereenicht heeft, dat bij cants een halff jaar geduirt heeft eer dat men se daerthoe heeft connen brengen, twelcke met geen cleine moyte ende hooftbrekinge so verre gebracht is, also dat Godt noch sijne goede gratie ende segeninge daer thoe heeft verleent dat die generale pais volcomelicken gemaect is, also die menschen seer verbittert op malcanderen waren door dat gestadich oorloch datse so menich jaren tegen malcanderen hadden gevoert, welcke vrede gemaect sijnde so heeft den Admirael die parthien, so wel die Mahometisten als die Christenen, den behoorlickcn eedt var

getrouwicheyt laten doen ende haer vassalen ende ondersaten vande E. M. H. Staten Generael ende van sijne Excellentie gemaect, die haer luyden voort vermaende dat hij haer daer gestelt hadde tot Goeverneur den Erentfesten Frederick de Houtman ende neffens hem eenen Raadt, dien sij luyden voortaan souden moeten obedieren ende gehoorsamen, gelijk off die E. M. H. Staten Generael ende sijne Princelike Excellentie daer selue present waren, ende datse souden weten dat den Goeverneur met de soldaten daer niet alleen en bleuen om 't land ende casteel te bewaren, maer oock om te wesen harer luyden competenten rechter, die haer oock justitie soude administreren ouer alle saken, schulden ende querelen die onder haer luyden souden mogen oprijzen, so wel criminele als civile saken niet wtgesondert, ende dat niemant van haer luyden haer eygen rechter moeste weesen, maer den Goeverneur daer mede moesten laten gewerden, die de balanse soude houden, om een yegelijk klein ofte groot, arm ofte rijk, euen goet recht te doen, van welke vermaninge die luyden seer goet contentement hadden.

Den Goeverneur van Ambona die gebruyckt sekere stocken enz. (zie hiervóór blz. 332) .....

Alle die Ambonesen die in die stadt ront om 't casteel woonen ende noch veel andere van verscheiden eylanden ende andere steden ende dorpen die van ouds met die Portugisen gehouden hebben, die houden haer al voor Christenen, ende hadden Jesuiten ende papen die haer leerden ende onderweesen ende doopten hare kinderen ende alle die gene die haer tottet christen geloue begauen, twelck nu geschiet van gereformeerde predicanten, ende oock mede wordt daer schole gehouden daer die Ambonesen hare kinderen laten gaen leeren.

Inde principale stadt stonden vier kercken, waer

van die drie al tamelicke wel verciert waren met beelden en schilderie; twee van die kercken stonden aen die suydwestsijde vant casteel, een aen de noortoostsyde, die vierde stondt achter tcasteel int suytoosten, dat oock een gasthuis was, genaempt La misericordia, daer die sieke Portugisen inne gecureert werden, die arm waren. In twee kercken waren Jesuiten, ende die kercke naest het casteel dat was die prochie kercke, daer een prochipaep ofte pastoor was; den Admiraël die Jesuiten gevraecht hebbende hoe veel Christenen datter wel inden archipelago waren, antwoorden datter aen die cant van sestien duisent waren, die al gedoopt waren ende in Christum geloofden.

Maer tgetal der Mahometisten waren in grote menichte, ende sommige waren oock noch al Heidenen die noch al bij haer heydendom bleuen. Onder die Mahometisten sijn seer veel papen ofte leeraers, die seer grote neersticheit doen om die seckte van Mahomet te verbreyden, welcke mahometische leeraers bij den Admiraël voort casteel leggende menichmael hem quamen versoecken, ende dat al om perfeckt te weten wat geloue die Hollanders hadden, ende off sij alsulcken religie ofte geloue hadden gelijk als die Portugisen doen, diese seyden dat hare goden geschildert ende van hout ende steen waren, daer van datse sulcke onderrechtinge cregen datse gecontenteert waren ende behaechde haer oock beter doense verstonden dat die Hollanders geen beelden noch schilderie en gebruickten, welcke dingen sij wisten te seggen datse van Godt seer hoochlicken verboden waren, ende 't schijnt bij aldien datter in Ambona veel fraije geleerde predican-ten waren, om die inwoonders te prediken ende onderwisen in haer tale, soudon sonder twifelen die christelicke religie daer seer doen aenwassen ende vermeerderen.

Die eylanders van Liasseer dat plegen altemael menschen eeters te weesen enz. (zie blz. 330) . . . . .

Aengaende die van Banda, dat zijn altemael meest bittere mahometisten, dootvianden vandie christenen, die welke sulcke mahometisten zijn datse vandie andere Indiaensche mahometisten schier voor heilige luden gehouden werden, om datse seggen haer religie so wel onderhouden, ende doen grote neersticheit om alle natien die in haer lant comen handelen tot haer secte te trecken, ende en laten die Hollanders oock niet met vreedden, diese wel gerne het christen geloue soudén doen versaken connense dat te wege brengen, maer sulcx en wil met haer niet lucken, om welke oorsake datter dickmael tusschen beyden twist compt, want het is dickmael gebuert dat die Hollanders op hare marckten hoenderen gecocht hadden diese haer niet tholaten wilden dat se leuendich thuis droegen, diese de papen moesten laten volgen om die eerst te doden op haer maniere, daer se eenige woorden int doden ouer spreken, ende die gene die sulcx niet en doen achtense voor heydenen ende ongoddelicke menschen; also dat die Bandanesen een seer boos, opstinaet ende superstitieus volck is, seer harde vianden vande Christenen, van wien dat men die vrientschap duer coopen moet, en zijn een seer ongelijck volck als die Ambonesen zijn. Men soude lieuer met die Ambonesen een jaer omme gaen als met die Bandanesen een maent; den Admirael die heeftse beyde wel besocht ende die experientie daer aff, want a°. 1600 doen verkeerde hij oock bijcants ses maenden met die Ambonesen, in welcken tijt datter noit woort oneffens viel tusschen die Hollanders ende Ambonesen, ende accordeerden althoos met malcanderen gelijk broeders, ende waren den ganschen dach int schip, die bootsgesellen latende haer slapen in hare coyen bij

hare opene kistgens daerse haer goetgen inne hadden; die slaep wt sijnde, eerse wederom naer lant voeren, sochtense den genen in wiens coyen datse geslapen hadden, haer vermanende datse weederom na lant wilden ende datse na haer goet soudén sien op datter niet vermist soude worden, om datter geen schult van sulx soude op den halse geleit werden, maer, seyden, wacht u voor die Jauanen, die soudén u goet wel stelen maer die Ambonesen niet.

Vruchtbaerheit van Ambona ende Banda.

De principaelste vruchten die in Ambona groijen dat sijn nagelen, welke vruchten groijen op hoge bomen die peerbomen niet seer ongelijk, welke vruchten tlant nu al veel meer wt geeft alst plech, ende voort aen alle jaren meer ende meer wt geuen sal, ouermids dat die Portugisen ontrent drie ofte vier jaren te voren eer den Admirael tlant innecreech, seer veel duisent jonge nagelboomen hadden doen pooten, daer sijluyden die vruchten selue van meenden te trecken, welke bomen alle jaren groter werden ende te meerder nagelen sullen geuen. Ende ten anderen, nu die naturale inwoonders ruste ende vrede hebben, die mogen nu oock haer beste doen met planten ende pooten, want die bomen daer so wel groien ende goeden tier hebben alse op eenich vandie Molucksche eylandekens mogen doen, also dat die nagelbomen daer int wilde groijen onder andere bomen. Op bergen ende in valeien wassen ouer al wel; men sal oock weten dat men van die nagelen alle jaren geen groot gewas en heeft, maer alle drie jaren een groot gewas, die twee andere jaren sijn cleine gewassen.

Die nagelen dat is alle den rijgdom (sic) vande Ambonesen, tis haer gout ende siluer, want om die nagelen origense al wat se van doen hebben, want in Ambona

plegen te comen veele verscheiden natien om die van haer te copen, te weten Portugisen, Arabiers, Persianen, Turcken, Guseratten, Malaijen, Jauanen, Macassers en noch andere natien, ende ten lesten die Hollanders die haer luyden sint a°. 1600 begonnen realen van achten te brengen, die welcke haer luyden te voren gans onbekent waren, want die Portugisen noch geene vandie andere voorsz. natien brochten haer geen gelt, maer cleetgens, eetbare waren ende sulcx alse van doen hadden, daer se veel aen wonen ende was beter profijt als gelt te brengen, ende sulcx doen die Hollanders nu oock.

Somma, twas een goet lant voor die Portugisen, die haddent daer niet qualicken begrepen die int leste door die armada van Andres Furtado de Mendossa heeren ende meesters geworden waren vanden gehelen archipelago van Ambona. Hadden den ouden Capiteyn Hytto, den ouden van Nusitello met meer andere principale hoofden van diuersche steeden en dorpen al om den hals gebrocht, meenende dat gedaen sijnde datse hare banden wel vast hadden, ende dat om datse a°. 1600 met den Admirael van der Hagen het casteel belegert hadden. Maer den jongen Capitein Hytto met wijff ende kinderen met noch eenige andere capiteinen ende hoofden die warent ontcomen, ende onthielden haer in Veranula, daerse leefden seer slecht, hebbende haer goyken datse mee conden nemen meest al verteert, ende leefden daer also op hope dat die Hollanders hare beloften noch eens souden volbrengen, dwelck Godt noch gevoecht heeft datt die volbracht sijn door den seluen die haer die belofte gedaen hadde ende heeft also Capitein Hitto met wijff ende kinderen ende met alle die gene die met hem verdreuen waren in haer lant wederom heeren gemaect ende in hare volle possessie gestelt, voor welcke weldaet Capitein Hitto

met de sijne na haer kleine macht den Admirael heeft begifticht, hem aen boort brengende verscheiden prautgens ofte Indiaensche schuitgens, die geladen waren met vele corffkens ofte mandekens vol droge nagelen, welke nagelen scheen dat hijse in zijn lant van verscheyden sijne ondersaten geleent ofte vercregen hadde, ende Hytto dede zijn woort met die tranen in dogen, seggende dat hij hem schaembde voor so grooten dienst ende weldaet als hem met sijne vrinden ende alle die Ambonesen geschiet was, dat hij den Admirael niet anders ende met giften conde begauen nademael hij so vele verdient hadde, maer hij claechde seer ouer sijne armoede ende dat hij in sijne ballichschap al sijne goederen hadde moeten verlopen, die de Portugisen hem benomen hadden ende die reste verteert; welke nagelen den Admirael int casteel sont om die te laten wegen bij den coopman, ende waren beuonden niet meer als twee duisent vijff hondert ende tsestich pont sware wicht te wegen.

Het lant van Ambona heeft wtgegeuen in drie jaren aen de Oost-Indische Companie omtrent 2400 baharen nagelen, elcke bahar wegende omtrent ses hondert pont amsterdamsche wicht (behaluen dat noch wel veel steelwise weggevoert worden, want en moeten aen niemant vercopen dan aendie Hollanders), hoewel datse niet al ouergecomen en sijn, Godt betert, doort bliuen vant schip Westvrieslant ende omtrent 700 baharen, die wederom voeren int schip Erasmus geladen, [dat] na Mauritius eylant door leckicheit gelopen is, welke nagelen bij een wesende wel veertich tonnen goudts waerdich soudén wesen, ende is te verwachten dattet lant alle jaren noch meerder rijgdom wt geuen sal. Behaluen die nagelen van Ambona so heeft die Companie noch te verwachten die van Tarnati ende vant eylandt Machian inde Molucken.

Die eylanden van Banda die geuen wt die noten muschaten ende folie, ende men heeft daer int jaar drie gewassen, maer het principaelste gewas dat compt in Junio ende Julio, dwelck daer genaempt wort tge- was van Ayar Puti ofte vant witte water, dat wel een selsaem ende wonder werck Godts is, dat die see al- daer alle jaren tegen die maent van Julio wit wert, ende is des nachts aen te sien gelijk off die see van melck waer, ende dat duirt wel een maent ofte langer; daer naer begint se wederom haer oude couleur ende verwe te krijgen, dwelck men niet begripen en can wat sulcx beduit ofte waer aff dattet water vandie see so wit wordt, want sulcx in geheel Indien oock niet te sien en is als tot Banda; want tot Ambona thoe en comptet niet dat men mercken can dat te beduin heeft. Ende vant gewas vande noten ende folie soudemen alle jaren in Banda twe grote schepen connen laden, ende hoe vruchtbaer dat Banda van sulcke coopman- schappe is, so en worden nochtans die Bandanesen niet rijk want het sijn al meest luye, houaerdige menschen, die meer verdoen ende verquisten danse winnen, ende makent also datse althoos tot aen hun ooren thoe in schulden steken; daerom mach mense te recht noemen luye, houaerdige bedelaers, diemen altijd geven moet wilt mense te vrient houden; enfijn, dat dese twee landen Ambona ende Banda jaerlicx die Oost-Indis- sche Compagnie al een grooten schat wt geuen.

Vanden sagu.

Den sagu dat is het meel daer die Ambonesen, Ban- danesen ende alle die inwoonders van die Molucksche eylanden haer broot aff backen, enz. (zie hiervóór blz. 328) .....

Die Molucksche eylanden ende die eylanden van Banda die moeten meest vanden buitenlandschen sagu

gespijst werden, alsoot arme landen van sulcx sijn. Throot dat men vanden sagu backt is tamelicken goet van smake ende geeft goet voetsel, also dat die Hollanders indie quartieren wonachtich sijnde ende dat gewent sijn te eeten, die eetent veel lieuer als tbeschuit dat wt die schepen compt.

Van vleisch.

Sulcx is in Ambona weynich ende in Banda noch al veel min; die Portugisen die daer woonden hadden al ouer die hondert ende vijftich coyen ende sommige verren van andere eylanden op grote costen daer doen brengen, om daer aen te teelen, ende hebben daer al tamelicke goede weyden also dat die beesten daer goeden deech ende tier hebben ende vermenichfuldigen oock wel, welke beesten die Portugisen daer moesten laten, die de Hollanders wel comen. Die coyen hielden die Portugisen daer so waerdich datse die onder malcanderen vercochten a 80 ende 100 crusaden tstuck; den Goeverneur tegenwoordich die houtse oock wel te wey, latende niet bouen twee ofte dry mael int jaar als tegen eenige hoochtijden vandie voorsz. beesten voor die soldaten slaen, om datse eerst wel mochten vermeerderen; die selve also noch eenige jaren sparende sullen also vermenichfuldigen dat men daer naer wel alle weken sal mogen slaen. Den Goeverneur die hout oock eenige coyen die hij laet melleken voor siecken ende crancken, als oock tot behoef van sijn huis. Daer sijn oock al tamelicke veel verkens die bij die Christenen opgevoet werden, ende daer soudensulcke beesten genoeg weesen, waert dat die Mahometisten die oock aen hielden, maer alsoot tegen hare wet is so hebbense daer een grouwel aff; aengaende van hoenderen, sulcx hout alle man; die leggen eieren ende broyen kuikens tot allen tijden vant jaar;

bocken ende geyten vint men daer oock, maer niet bij groote cudden, gelijk men wel in Spaengen ofte Italien doet; daer houden die Mahometisten veel aff ende sijnder oock al dier om gelt te copen; daer hout oock een wonderlick ende selsaem dier, wat grooter als een groote cat van grauwen hare; dat selue dier ende draecht sijne jongen niet inden buick als andere dieren wel doen, maer theeft onder aen den buick om sijne memmen een sack dat meede bont vel is. In desen sack comen die speenen vant dier daer die jongen aen groeyen met die spenen indie monden, daer se so lange aen vast blijuen tot datse haer natuurlicke grootte hebben van geworpen te werden, blijuende daer na noch so lange indie sack ende suiken daer noch aen die spenen so lang tot datse groot genoegh sijn datse die moeder verwerpt om haer weyde te gaen soeken, ende eeten groen; dit gedierte wort daer vandie Portugisen ende Ambonsche Christenen gegeten, maer vandie Mahometisten niet, die seggen dattet een verboden gedierte is na haer wet; dat dier wordt daer genaempt Cousa. Daer houden oock seer groote geweldige slangen, daer van sommige wel 20 tot 24 voeten lanck sijn ende daer dick nae, die welcke heele hoenderen ende meercatten connen in slocken. Int jaar 1600 worde aent westeynde van Ambona in Meester Gerrit en bay sulck een slange doot geslagen die een geheele cat int lijff hadde, ende brochten den Admiraal tvel a°. 1605. Tot Banda int siekenhuis, daer die sieken lagen ende hoenderen hadden die des nachts int top vant huis saten van binnen, quam bij lichte mane in huis een seer grote slange, die bij een stijl op croop, halende van boven die hoenderen, die also inslockende, ende was so groot dat noch een deel van haer lijff noch om laech bleeff, dwelck die sieken in die lichticheit vandie mane aensagen, daer seer voor

verschrickten, en also den Admirael des morgens bij die sieken quam so vertelden sij hem dat tot een verwonderinge. In Banda ende Ambona houden oock groote menichte van verscheien soorten van papegajen, ende veel schone perikiten die seer schoon van veren zijn, oock sijnder schone kaketouwen, een soorte van witte papegajen, hebbende een oraengie kuiff opt hooft, diese wonderlicken fray weeten ouer ende te setten; oock houden daer veel witte reygers ende veel andere selsaem gevogelten.

Vandie visch.

In die Ambonsche Baye voort casteel hout ouervloedich veel soorten van delicate visch; die Portugisen conden wel seggen datter in geheel Indien alsulcken baye niet en was van so overvloedich ende excellente visch, hoewel dat men met den eersten van sulcx groot gebreck hadde; dat quam door die veranderinge dattet lant aendie Hollanders gecomen was. Die visschers waren opter loop ende gevluht op die geberchten, die Portugisen waren met hare slauen wech, dat visschers waren, die soldaten die daer meest tegen haer wille ende danck moesten blijven en wilden daer gans niet thoe doen; die seyden dat se wel visch vangen wilden bij aldien datse van selfs int casteel bij die muiren wouden ouer comen, maer naderhant dat die inwoonders weederom op haer stel quamen ende in hare huizen wonen, doen worde visch genoeg gevangen ende brengen genoeg te coop diemen om een klein gelt becomen mach, also dat die marckt dagelick genoeg van sulcx versien is, die welcke niet verre vant casteel gehouden wert.

Van die fruiten.

Van sulcx is Ambona vanden Heer wel versien;

voor eerst soo heeft men daer die cocos ofte Indische noten boomen in groote menichte van welke vruchten datse daer krijgen olie, melk, honich, wijn ende asijn; het binnenste van die noten, dwelck bijcans als hase(1)noten smaeckt, dat eten die Ambonesen met een stuck sagu ofte broot dwelck die gemeente ende slauen meest hare spijs is, sulcx genoeg hebbende met een tuede waters; sijn daer meede seer wel te vreden. Vandie ruige basten vandie cocos ofte noten daer weeten die Ambonesen oock goede touwen te slaen, die de Portugisen op hare schepen gebruiken; oock waster een seker cruit op die maniere vant sperto [esparto] in Spaengien ende is geheel swart, gelijkende seer wel swart peerts haar, ende is oock wel so sterck, daer die Ambonesen voor die Portugisen seer excellente touwen van plegen te maken, die seer sterck sijn ende muegen oock wel tegent water. Die de touwen sagen, dat goet niet kennende, soudens anders niet meenen ofte qualicken connen gelouen ofte sij en waren van peerts haar, welke touwen die Portugisen veel plegen van daer te voeren. Daer groyen oock veel darios, mangas, bananas, figos, ananassen, veel schoon groot dick suiker riet, veel oraengen ende limoenen, citroenen, oock een sorte van amandelen diese canari noemen, die vet sijn, daerse oock goeden olie van maken, ende noch veel andere soorten van delicate fruitgens; aengaende van rijs wast daer weinich ofte niet, maer sulx wordt daer met die joncken van Macasser genoeg gebrocht; die eylanders vandie eylanden Liasseer comen daer oock brengen veel cleine delicate Turcksche boontgens, rijs, verscheiden soorten van droge gesouten visch, hoenderen, eijeren, verkens ende veel fruiten, enfijn dat die stadt ende casteel in redelicken van alle victualie wel versien wordt.

Van den Wijn de palm ende Arack.

In Ambona noch in eenige Oostindische landen vint men wijn van druiven die daer gewassen is, anders als die welke die Portugisen ofte Hollanders met hare schepen wt Europa daer gebrocht hebben, also die Indianen haren meesten ende principaelsten dranck claer water is, ende indie plaetse van wijn so heeft Godt die landen begaeft met menichte van palm bomen ende menichte van cocos ofte Indissche note bomen, daer aff tlant van Ambona wel van versien is ende so wel bepoot dat een lust is om sien, wt welke boomen die Indianen menichte van een dranck diemen wijn de palm noempt trecken, hangende daer bouen aen tsauonts droge cauwoerden ¹⁾ diese des morgens wederom affhalen, die alsdan vol vandat voorsz. nat ofte wijn sijn, ende door die menichte vandie boomen krijgense ouervloedich vandien wijn, den welken beter van smake is als hij wel aen die coeluer schijnt te wesen, want hij gelijekt beter wey als wijn, ende veel daer aff gedroncken maeckt oock droncken, maer en mach niet lange duiren, want diemen des morgens vandie bomen haelt en is des namiddachs niet halff so goet ende is tsanderen daechs al suur. Die Hollanders daer int lant wonachtich drincken meest vandien dranck ouer maeltijt maer duer den dach al water, maer vandie Portugisen ende inwoonders en wortse so veel niet gedroncken, seggende dat dien dranck quaet bloet in genereert. Van welcken dranck daer aff wort een soorte van brandewijn aff gedisteleert, die men arack noempt, dwelck die rijke Portugisen met cleine copkens vol ouer haer maeltijt drincken, als oock sommige Hollanders doen, die haer daer

---

1) d. i. kalebassen of pompoenen. Hiermede zijn goeroerings bedoeld. Zie: Valentijn III. 1. p. 178, 179.

beter bij beuinden om die spise te doen verteeren. Alsulcken dranck brengen die eylanders van Liasser ende Rossalao aent casteel wel te vercopen, die welke die Portugisen veel plegen te coopen, maer die Ambonesen ende Bandanesen, die drincken nu altemael seer sterck taback, dwelck datse vandie Hollanders geleert hebben, want a°. 1600 en wistense daer doen noch nauelicx van, ende en doen nu anders niet dan lopen den ganschen dach met die pijp indie mont; met sulcx ende met hare bettelle te cnauwen brengense den tijt door, ende seggen dat sulcx haer den dorst verslaet, den buick verwermt ende suuert die mage.

Vandie gesondicheit ende ongesondicheit.

Indie eylanden vanden archipelago van Ambona ende die eylanden van Banda daer is gesonder ende bequamer locht voor die Hollanders als tot Bantam int eylant van Jaua, in welke stadt een seer feninige ongesonde locht is, niet alleen voor die Hollanders maer voor alle vrembde menschen die daer comen, so wel swarte als witte, ende alhoewel datter in die landen van Ambona ende Banda alsulcke dootlicke sykten so niet en regneren, so ist datter indie plaetse regneert een andere plage indie beenen. Dat compt also: sò wie vandie Hollanders indie landen residerende een clein puckeltgen aendie beenen crijcht dat gemeenlicken met jueckte aen compt, dat selue crauwende wort met der haest een gaetgen, ende weinich dagen daer naer so wordet al grooter ende door die corruptie valtet vleisch seer haestich wech, ja van sommige wel so seer datter die gansche cuilen vandie beenen wech gevallen sijn, andere al tvleisch vande hielen, also dattet gebeente bloot bleeff, dwelck den Admirael vander Hagen int iaer 1600 voor tcasteel met sijn schip leggende wel besocht heeft, want hij geweest is indie tijt dat ouer die

40 mannen tseffens in zijn schip te gelijk aen sulleke quade beenen slecht lagen, doch hadden altemael niet euen veel noots, deen veel meer als dander, maer waren also gestelt dat hij van haer so lang alse so waren geenen dienst aff hebben conde, dat seer droevich ende verdrietich voor hem was, also dat zijn schip doen wel een miserabel gasthuis was, want den Opperbarbier ende Onderbarbier met noch een knegt hadden daer so veel aen te verbinden datse des middernachs moesten opstaen, ende was gemeenlicken al seuen. ofte acht uren indie morgenstont eer datse connen gedaen hebben, ende lagen daer voor haren viant sonder eenige verversinge te krijgen luttel nochte veel, ende twas wel vijff ofte ses weken lanck dattet anders niet en dede als nacht ende dach gestadich regenen, elck mag dencken watten plasier dat den Admirael daer mocht hebben ende wat hem moueerde daer so lang met zijn schip te blijuen leggen, maer dat en dede hij niet om zijn profijt maer om die harten van die inwoonders te winnen, ende alle gelegenheit vant lant wel te duersien, die Portugesen hare macht te proberen, op hopen van door sulcx die E. M. H. Staten Generael, sijne Exe ende die Oost-Indissche Companie noch door sulcx metter tijt die vruchten aff soudent genieten, gelijk alset Godt oock gevoecht heeft dat door dat selue werck die vruchten noch aff genoten sijn, want en hadde den Admirael in sijne eerste voyage voort casteel van Ambona niet geweest so en soude hij in sijne tweede voyage daer niet oock na getaelt hebben, want hij daer niet aff en soude geweten hebben meer als die andere die met hem in sijne vlote waren, want die Bewinthebberen en hadden oock in die sekrete instructie daer niet eene tittel vermanincx aff gemaect, daer hij seer in verwondert was.

Dese quade benen vant volck en wilden niet ofte seer qualicken genesen so lange als den Admirael met

het schip in Ambona lach, maer dat een wonder was so haest als hij van Ambona tseil ginck, lopende west-wart aen naer Jaua, so begonnen die quade benen seer subitlicken te genesen, ende genasen altemael seer haestich, wtgenomen somige, die so geheel qualicken gestelt waren als voren geseit is, die met lanckheit des tijts genesen moesten; een wonderwerck so haest als die menschen veranderinge van locht cregen genasen hare beenen, ende tis oock bevonden dat die gene die veel indie landen baruoets int water lopen dat die daer tmeeste gebreck aff krijgen, maer die gene die althoos met cousen ende schoen gaen dat die daer so geen gebreck van en krijgen, ende men heeft oock beuonden dat die gene die sulcke quade benen krijgen wederom so geene sware dootlicke sykten krijgen, want het schijnt dat alle quade humueren door die opene wonden wtgaen ende purgeren, ende tis oock beuonden bij experientie dat so ongesont woonen als tis tot Bantam, aent westeynde van tlant Jaua so gesont woonen is wederom aent oostende indie stadt Gresick ende Jortan, welcke steden qualicken hondert mijlen vanden anderen leggen.

Volgen die namen van somige Ambonesche Hoofden ende Ouericheden, ende die namen vandie plaetsen daerse hoofden ouer sijn, ende sijn die gene diet al ouer lang met de Portugisen gehouden hebben, ende sijn meest Christenen, welcke den Admirael altemael den behoorlicken eedt van getrouwicheit heeft affgenomen ende haer vassalen ende ondersaten vandie E. M. H. Staten Generael ende sijne Princelicke Excellentie gemaect heeft.

Don Marcos de Fretes enz. (zie blz. 333) ¹⁾ . . . . .

---

1) In deze lijst heet **Don Manuel** Coninck van Soya en **Don Juan** de Silo Coninck van Quilan; **Juan Bouta** Oversten van Aursa.

STEVEN VAN DER HAGHEN'S
A V O N T U R E N
VAN 1575 TOT 1597.

DOOR HEM ZELVEN VERHAALD.

NAAR HET HS. OP HET NEDERL. RIJKS-ARCHIEF ¹⁾

MEDEGEDEELD DOOR

P. A. T I E L E.

Steuen vander Haghen geboren tot Amersfoort int Sticht van Vtrecht, daer hij bij sinen bestevader genaempt Gosen Lubbertsen van Surkestein woonde, die hem school hielt opt Latijn. Out weesende ontrent thien jaren worde met eenen bode gesonden tot Brug in Vlaenderen, daer sijnen vader Andries vander Haghen wonachtich was, die hem ontboden hadde. Daer comende worde daer weinich tijts opt schole gehouden, opt schriuen, daer hem die vader weder aff nam ende reysde met hem door Yperen sijnen 2 ooms te ver-soecken, ende vandaer worde gebrocht tot Doornyck, daer hij bestelt worde voor een jaer lanck bij een sijde-

---

1) Het is uit de nalatenschap van Arn. van Buchel afkomstig en berustte vroeger op het Prov. Archief te Utrecht, in denzelfden band als de stukken over O.-Indië, waarvan eenigen hiervóór zijn afgedrukt.

lakencoper, wonende op die marckt, genaempt Pierre Gui. Die tijt om weesende so worde hij begeert van sijnen oom Willem vander Haghen dat hij bij hem wonen soude tot Yperen, den welcken in dien tijt veel dingen in factorie dede voor die van Antwerpen, also doen ter tijt veel goederen van Antwerpen op Spaengien gaende ende comende al duer Vlaenderen passeerden op Calis in Vranckrijck ende weederom op Antwerpen, dat al duer Yperen moeste passeren; ende den jongen ontrent 8 ofte 9 maenden bij sinen oom gewoont hebbende, daer veel coopluyden quamen die van Spaengien ouer Calis quamen, daer hij al veel aff hadde horen discoereren watten lant dat Spaengien was, ouer sulcx den jongen daer op vlammende die grooten sin creech om indat lant te gaen woonen. Ende also sijnen oom een seer streng man was, so conde hij daer niet langer bij woonen; ende hebbende vergadert eenich drinckgelt dat hij van diuersche coopluyden gecregen hadde, so ginck hij duer sonder ymant vanden huise yt te seggen, meenende te gaen wederom na zijn vaders tot Brugge, maer veranderde van sinnen, ouermids sorgende voor slagen. Nam sijnen wech ouer Duinkercken naer Calis in Vranckrijck, alwaer hij wiste dat schepen lagen die naer Spaengien wilden, ende tot Calis comende ginck buiten die waterpoorte om naer die schepen te gaen sien daer 2 ofte 3 al gereet lagen, wachtende op die wint om tseil te gaen, ende sprack een vandie schippers aen vandie schepen, hem biddende oft hij met hem mochte varen na Spaengien, die seyde: wel jongen, wat wout ghij in Spaengien doen, ghij sijt noch veel te jonck, ende vraechde waer dat hij vandaen was ende hoe dat hij daer ofte met wien hij daer gecomen was, want hij hoorde aen die spraecke dat hij geen vlaeminck en was. Den jongen seyde dat hij was van Amersfoort, een stadt bij Vtrecht

gelegen, ende dat hij duer die crijch also ginck swerven ende daerom zijn ouders vandaer getrocken waren. De schipper seyde: ick hoor wel ghij sijt een boeffken ende bent u ouders ontlopen; die jongen antwoorde dat hij sijne ouders niet ontlopen en was, maer dat hij begeerde in Spaengien te woonen; den schipper die docht dat hij die jongen mee naem, dat hij daer niet veel gelts aff hebben soude, ouer sulcx seyde hij: daer zijn noch 4 ofte vijff coopluyden van Antwerpen die meest al in Spaengien woonen, die sullen nu mee varen, gaet en spreekt die aen, die sullen u mogelick wel mee nemen, die ghij nu vinden sult in den Naem Jesus, daerse ter herberge zijn. Den jongen daer ginck vragen off daer coopluyden thuis waren die na Spaengien wilden, seyden ja, so vraechden hij oock om logys daer te hebben, seyden hem dat hij binnen comen soude, ende in huis weesende begon hem te voegen bij die coopluyden die naer Spaengien soudent, om oft te passe quam haer wat gedienslich te weesen, die hem vast aensagen ende int spreken verstondense dat hij geen vlamminck noch oock geen brabander was. So worde hem van een vandie coopluyden gevraecht: wel manneken, van waer sijt ghij vandaen, met wie sijt ghij hier gecomen ende waer wilt ghij heen; daer op die jongen antwoorde dat hij was van Amersfoort van daen in Hollant bij Vtrecht, ende om die groote crijch die daer was hadden zijn ouders moeten vluchten, ende socht also zijn auontuir, ende dat hij wel soude mee begeeren in Spaengien te varen, ende dat die heeren coopluiden hem daer wel thoe hellepen conden, bij aldien dattet haer belieffde, ende haer dienaar wel wilde weesen, maer om die schipper veel gelts te geuen dat en had hij niet. Die coopluyden met malcanderen sprekende van die sake, resloveerden om die jongen mee te nemen,

want sij sagen die jongen voor een goet mans kint aen, ende een van die coopluyden seyde: jongesken, wij soudén u wel me nemen bij aldien dat wij wisten dat ghij u wel dragen ende schicken sout, daer op die jongen grote beloften dede als dat hij hem wonder wel schicken ende dragen soude, ende haer dienen wilde, ende beloofden hem op die conditie mee te nemen, ende wilden hem, in Spaengien comende, twaer in sinte Lucas [San Lucar] ofte Sevilien bij een goet meester bestellen, ende begeerden dat hij voort aen bij haer in die herberge soude blijuen ende soude oock geen gelt verteeren, ende vraechden hem al voort hoe dat sijnen naem was. Antworde Steuen Andriessen, niet duruende vander Hagen noemen, omdat sijnen oom Willem vander Haghen daer so wel bekend was; ende die jongen was seer blijde dat hij so wel te rechte gecomen was om mee na Spaengien te varen, ende hadde wel gewilt dat die schepen al voort terstont tseil gegaen hadden, want hij hadde groote sorge bi aldien dattet daer lange duirde, dat sijnen oom tot Yperen soude comen te weten dat sijnen neue tot Calis waer, want hij niet en twifelden ofte men soude hem ouer al zoeken, ende hem vindende weederom thuis doen comen. Ontrent 3 ofte 4 dagen daer naer, den jongen buiten die Waterpoorte bij die schepen ginck wandelen; gaende wederom naer die poorte so sach hij van verre sijnen oom Willem vander Hagens sone Guillame vander Hagen, maer den jongen die meende hem te ontschuielen achter een groot steenen cruys onder met trappen; maer twas te vergeefs, want hij hadde dien jongen al int oge ende quam also voor den jongen staen noch al geleerst ende gespoort, daer hij op die trap vant cruys sat, ende seyde: wel jonckerken hebbe ick u hier, wat ist dat ghij hier doet ende waerom sijdi also van uwen oom gegaen? Den jongen die seer droeue

ende verslegen was van daer so haest gevonden te weesen, wist niet veel anders te antwoorden dan omdat sijnen oom so quaet was ende hem geslagen hadde; die neue Guillame van der Hagen seyde: nu wel aen, uwen oom ende sal u niet meer slaen ende morgen moet ghij wederom; die jongen antwoorde dat hij niet weer bij sijnen oom wonen wilde maer dat hij naer Spaengien soude varen; die neue seyde: ghij lekker, wat sout ghij in Spaengien doen, men heeft met u wel 7 ofte 8 dagen lanck genoeg te doene gehadt met u te soeken al tlant duer en sout ghij nu noch niet wederom bij uwen oom willen? Die jongen die gans gesint was na Spaengien te varen wilde niet weer bij sijnen oom, sorchde oock voor slagen; ende Guillame vander Hagen die was oock gelogiert indie herberge vanden Name Jesus, alsoot sijn oude gewoonlicke herberge daer was; siende dat den jongen sijnen neue niet wederom wilde ende [hij hem] niet bepraten en conde, so docht hem goet die saken die coopluysden aen te geven die daer gelogiert waren, want het waren sijne groote vrienden ende bekenden van sijn vaders wegen, want hare goederen die na Spaengien gingen ende wederom van Spaengien tAntwerpen al aen haer vers... (?) quamen, die alles voort bestelden; ende also worden die saken vandie jongen die coopluysden van hem aengedient ende gerecommandeert datse hem wilden meenemen, doende daer meede oft sijn selue waer. Die coopluysden antwoorden datse met malcanderen die jongen al aengenomen hadden om tbeste daer meede te doen, ende begonnen om die sake te lachen seggende: wat dunckt u van dat geselleken, theeft ons wijs gemaect dattet van Amersfoort was, ende dat sijne ouders om die krijchs wille hadden moeten vluchten ende bedoruen waren, maer wij sagent voor een goet mans kint aen, ende daerom hebbent bij ons gehouden, ende

hebbent oock al belooft mede tot sinte Luicas te nemen, om aldaer met die jongen tbeste te doen. Ende also worde Steuen van der Hagen van Guillame van der Hagen voort gerecommandeert, seggende: tis mijn ooms sone, wat ghij hem doet, maakt rekeninge dat-tet mijnen vader geschiet, want het schijnt dat desen jongen gans gesint is met V E. die reyse aen te nemen. Want hem docht alsulcke jongens met geweld te houden mocht noch al anders lucken, want nademael de jongen na Spaengien wilde en conde voor hem geen beter conditie beramen als met sulcke goede vrienden. Die coopluyden, die nu het rechte bescheit hadden van de jongen ende wiens sone dat hij was, beloofden met hem te doen als met haer eygen kindt, ende worde van die tijt aen wel getracteert, latende hem mee aen die tafel eten, ende die neue ginck oock bij die schipper daer hij mee varen soude ende maecktent met hem; enfijn, die comste van die neue was die jongen goet, alhoewel dat hij hem meende te ontschuilten, ende heeft van sijne neue sijn afscheit genomen, hem bedanckende van alles goets, die weederom nae Yperen reedt ende aldaer die tijdinge brengen [bracht] dat den jongen Steuen vander Hagen naer Spaengen was. Ontrent 3 ofte 4 dagen daer naer, wesende indie maent van October a°. 1575, cregen ooste wint, daer mede tseil gingen ende quamen den 28^{en} dach daer naer in de maent van November [tot] sinte Luicas; daer aen lant wesende so worde die jongen vandie coopluyden bestelt twee jaren lanck bij den Capitein Jan Heinsen ende was een linwadier, hebbende een schone winkel daer hij in staen soude, ende die coopluiden trocken opwaert aen naer Seuilien daer die somige woenden, latende die jongen bij sijnen meester, dat een seer goet man was, maer hij hadde een seer quaet spin van een wijff, daer niet mee om te gaen en was, en dede niet

dan kiuen ende smijten, also dat den jongen so lange die patientie niet conde hebben om die 2 jaren daer wt te woonen, maer bleeff daer so lange tot ontrent pinsteren a°. 1576, also hij doen al so veel spaens geleert hadde om hem voort selue te behellepen om vorder sijn auontuir te gaen soeken om een ander meester, ende nam also die reyse aen naer Seuilien. Daer comende gaende wandelen langes die straten, quam voorbij een grote coopmans winkel, daer een vandie cooplyden indie duere stondt die hem tot sinte Luicas bij die meester voor 2 jaren bestelt hadde, die hem oock wel haest gekent hadde; sondt sijnen winkelknecht achter aen, die quam seggen: jongen, ghij sult eens bij die coopman comen die gins indie duere staet; die jongen die wel wist wat hij hem vragen wilde, seyde dat hij met sijnen meester daer gecomen was daer hij voor om een bootschap geweest hadde, ende bij sinen meester geweest hebbende so soude hij comen; maer die jongen daer comende soude gecapittelt werden, resolueerden datelicken in Seuilien niet te bliuen, maer sijnen wech te nemen na Xeres de la Frontera ende ginck voort vragende na die poort van Xeres, die hem geweesen worde, gaende voort aen ende quam tsauonts ter herberge bij die schaepherder, die hem logierden in een hutte ende hielt sijn auontmael tsauons met geite melck ende broot met vershe kes; des morgens die schaepherder bedanckende voort alles goedts, ginck al voort aen tot dat hij quam indie stadt van Xeres, daer hij quam te woonen bij een rijk Cauallero ofte Ridder, genaempt Don Garsia Dauila, daer den jongen seer wel was ende hadden hem also gesint als een kint ten huise, daer hij al ouer die twee jaren bleeff woonen tot a°. 1578, dat die Coninck van Portegael Don Sebastiaen met een groote armada tot Calis quam om te varen naer Barbarien. Also Calis

ende die stadt van Xeres maer vier milen van malcanderen leggen, so en was voor die jongen indie tijt geen langer blijuen in Xeres, versocht om consent van sijnen heer om alles te Calis te sien ende soude wederom comen ende creech consent. [De jongen], die nu al ontrent 15 jaren oudt was ende was al geresolueert om meede naer Barbarien te varen, ende tot Calis comende worde hem die reyse van Barbarien ontraden omdat men seyde dattet daer seer heet was, ende soude oock veel honger ende dorst moeten lijden, ende van meer swarigheden die hem daer souden bejegenen, ende bleeff also binnen Calis in een neerlants huis dienen, daer hij den Coninck Don Sebastiaen diuersche rijzen sach met die gansche armada, als oock meede alle die triumphen vant stierjagen op die marekt, Juego de cañas, dat is schermutseren te peerde, werpende malcanderen met grote spaensche roden, diese weten te wachten op haer adargas, dat sijn grote heere schilden, enfin, is fray om sien; ende sach oock Don Sebastiaen den Coninck tseil gaen met die schone armade, dat een lust om sien was. Maer den Coninck en had so heel bijster lang niet wech geweest ofte daer quam wederom quade tijding, als dat Don Sebastiaen met sijn gansche armade vandie Moren geslagen was, ende ouersulcx quamender al leedige hollansche schepen wederom, die al in dienst vanden Coninck daer geweest hadden, die oock al tselue seyden, dattet warachtich was dat den Coninck van Portegael met sijn gans heir geslagen was, dwelck daer binnen Calis groote droeffheit causeerde ende een grote schrickinge onder alle man; sorchden dat die Moren souden hare victorie achtervolgen ende vallen op Calis; die hollansche schepen die al wederom quamen wt Barbarien, hadden een groote syckte onder al tvolck ende was 'tro melisoen daer veel volcx aff storff, ende int huis daer

die jongen woende worden ontrent 8 ofte 10 sieke hollandsche schippers gebrocht die seer sieck waren, ende den huisheer wilde hebben datse biechten soudén ende tsakement ontfangen off se storuen, om geen brabelinge met die Inquisitie te hebben, ende daer en was niet eenen duitschen paep ofte moninck te crigen, wantse geen spaens en conden; derhaluen worden die pastoor te kennen gegeuen datter schippers waren die heel cranck waren, die haer biecht begeerden te spreken; die pastoor bij die crancken comende conde met haer niet een woort spreken, ouersulcx seyde die pastoor: dese jongen spreekt seer goet spaens, die moet taelsman weesen, ende die jongen worde bij die pastoor geroepen, die hem voor hielt dat hij tolck ofte taelsman wesen moeste int biecht horen vandie crancke schippers, ende moest sijnen eedt doen ende belouen van tgene dat die crancke biechten soudén nimmermeer ende van sijn leuendagen een woert daer aff voert te seggen; ende tbiechten ginck voort, ende die jongen Steuen vander Hagen, die was tollick tusschen die biechtvader ende die crancke schippers, die daer naer meest alle gader storuen, ende worden opt gewiede begrauen, dat anders sonder biechten gestoruen te weesen niet geschiet soude hebben. Den jongen die nu veel kennisse met die hollandsche schippers gemaect hadde so docht hem nu goet te weesen om wederom naer Hollant te varen, want die spaensche sprake conde hij so wel ofte beter als sijn duits; derhaluen sprack hij eenen schipper aen van Medenblick genaempt Cornelis . . . . .¹⁾, hem biddende dat hij hem wilde wederom naer Hollant voeren, ende dat hij hem voor sulcx daer te Calis voor tollick dienen wilde, dat hem die schipper thoe seyde; hij hadde wel mo-

---

1) De naam is opengelaten.

gen met andere schippers varen, maer indie schepen regneerde die sieckte vant romelisoen te seere, daer hij al voor vervaert was, want seer veel volcx daer aff storuen; dese plage was indie schepen gecomen door die groote stanck vandie Portegisen diese in Barbarien gevoert hadden, die welcke onder wegen van alle den tijt datse scheep hadden gelegen haer gevoech int sant vandie ballast gemaectt hadden, also dat vandie grote stanck die sieckte vant romelisoen onder tscheepsvolck van alle die schepen ontstack, daer ettelicke hondert bootsgesellen ende oock schippers van storuen. Ende den jongen voer also weederom naer Hollant in compagnie van ontrent 20 schepen, die ontrent Calis al met sout geladen waren. Comende bijt eylant Heysant soudent met een geweldige storm, haddet Godt niet wonderlicken versien, daer altemael op geseilt hebben, doch die wint ruymbde een weinich dat die schepen daer bouen seylden, ende was inde nacht ende geraeckten doen voort met die hulpe Gods in Hollant, Texel binnen, wesende inde maent van October 1578. Ende die schipper bedanckt hebbende is voort opgevaren naer Amsterdam ende vandaer naer Amersfoort, daer den jongen die winter ouerbleeff bij sinen oom, die blijde was dat hij sinen susters sone weederom thuis gecregen hadde, daer hij indie drie jaeren dat hij wech hadde geweest noyt tijdinge van gehoort hadde, ende verstont daer vandie doot van sijn moeder; ende die vader, wonende in Vlaenderen, was al wederom getrouwt met een andere vrou, dat al anderhalff jaer geleden, daer die jongen seer droeue om was dat hij nu een styffmoeder vinden soude; ende ontrent vastelauont wesende is met consent van sijnen oom gereist naer Yperen in Vlaenderen, daer hij spoedich gecomen is bij sinen vader ende styffmoeder, die wel blijde waren datse die soon gesont ende welva-

rende thuis gecregen hadden, ende bleeff daer tot ontrent Augusto. Weederom van sinne wesende om al voordr zijn auontuir te versoecken, is met consent van sijnen vader wederom naer Amersfoort gereist ende vandaer wederom naer Spaengien ofte Italien, dat die vader lieuer anders gesien hadde, maer gesien die genegentheit vanden jongen beual hem indie handen des Heeren, ende tot Amersfoort bij sinen oom comende, die hij seyde van wederom buiten tsants te reysen, die oock lieuer gesien hadde dat hij daer bij hem gebleuen hadde, maer aengesien die jongen al gesint was voordr te versoecken, so heeft hij hem oock aen wat gelts geholpen van zijn ouerleden moeders goet. Daer mede verloff van sijnen oom nemende is naer Amsterdam gereist ende creech daer een companon ende resoluueerden met haer beyden die reyse aen te nemen op Ytalien ¹⁾ ende zijn voort tschepe gegaen op Campen ende namen die reyse voort op Deuenter ende Sutphen, ende ontrent een mijl weges voor bij Sutphen weesende en een out huis [siende], meenden daer herberge te hebben alsoot auont was. So was dat huis vol soldaten, die welcke die twee gesellen daer in huis deden comen, ende sij waren al ontrent 30 man sterck, die so alst scheen daer lagen en wachten op een goede buit, ende in huis comende so lachter een groot lanck spit vol gebraen ant vier daer een boer sat en winden; comende binnen worden die twee gesellekens gevraecht waer datse heen wilden ende waer datse van daen quamen; den jongen vander Hagen seyde naer Ytalien om wat te versoecken ende dat hij al drie jaren in Spaengien gewoont hadde ende nu van sinne was om Italien te besien ende om die sprake oock te leeren. Den ouersten vandit geselschap, weesende een

---

1) Was indie maent van September aº. 1578.

braeff man gelijk oock alle sijne gasten waren, die sprack spaens met den jongen, die hem indie tael goet antwoorde gaff, ende spraken voort met malcanderen aldien auont spaens, want dien ouersten ofte capitein van dat geselschap hadde lange tijt oock in Spaengien gewoont, ende seyde in spaens datse niet en soude bevreest weesen, want haer geen quaet soude gedaen worden, maer moesten die nacht bij haer blijuen ende met haer eeten ende drincken, so goet ende quaet alsse hadden; ende waren nochtans al in grote sorge, niët wetende oft also weesen soude, want het sulcke rouwe gasten waren; die tafelen gedeckt sijnde begeerden den ouersten dat die twee companons mee aen die tafel souden gaen sitten eeten, datse also deden, makende also goede cier ende droncken al Luevens (?) bier, datse van Sutphen gecregen hadden ende daerentus-schen hieldense buitent huis al veel schiltwachten ende waren also wel dubbelt op haer hoede; ende gegeten hebbende gingen se altemael in een groote stal slapen, daer al schoon stroy langes heen geleit was; daer moesten vander Hagen met sijnen companon mee leggen die al wel bewaert worden, ende sij veranderden te met haer wachten, maer die 2 quanten wisten niet veel van slapen vandie gansche nacht, die niet en wisten wattet mocht beduien datse so nauwe bewaert worden; ende des morgens seer vroeck opstaende namen die vrijbuiters wederom die reyse aen ende seyden tegen die jonge maets datse mee moesten met haer gaen een stuck weges. Ende ontrent 2 ofte 3 uren tijts met haer gegaen hebbende seyde den ouersten: gesellekens, hier moeten wij scheiden, wij moeten desen wech gaen ende ghij sult dien wech gaen naer Duetecom, ende off u ymant vraechde na sulck volck als wij, so segt dat ghij niemant gesien hebt. Van der Hagen hadde begeert voor hem en sijnen metgesel sijn aenpaert van

die verteerde costen te betalen, maer den ouersten wilden niet dat die quanten yt geven souden, seggende: ghij hebt een lange reis voorhanden ende sult u gelt wel van doen hebben, tis misselicken wie dattet noch drie dubbelt betalen sal, want het uwe ons niet hellepen mach; ende scheiden also van malcanderen ende bedanckte haer seere vant tgoet tractement ende hadden wel gewilt allen auont also gevangen te werden. Dat volck lagen opt huis te Blijenbeecke ¹⁾, die alle die wegen daer wonderlicken wel kenden daerse niet en sochten als een goede buyt; ende die jonge vander Hagen met sijnen companon quamen tsauonts tot Duetecom daerse die nacht bleuen, onwetende, in een herberge daer die pest was.

Ende van Duetechom reysden al voort op Weesel, vandaer op Cuelen, daer twee ofte 3 dagen rusten, ende daer al voort die reyse aen op Ments, vandaer op Worms, op Spiers, daer 2 dagen blijuende, van Spiers op Brussen (Bruchsal?) in Swauen, vandaer ouer Ulm, vandaer te Memmingen, Kempten, Nasaret, Eerenberger Claus, ende also voort naer Meranen, Calders (Kaltern), Termijn (Tramin), Trenten, Castel Franco, Mestre, op Venegien, daer ontrent 3 dagen rustende. Tot Venetien bleeff van der Hagens camarada daer hij mede wt Hollant gecomen was, ende tot Padua creech weer een ander van Rijselen geboren. Namen haer voyage op Padua, Vicensa, Verona, Mantua, Bononia, op Fiorenza oft (?) Florensen. Maer die reysen duer Italien viel haer seer moyelicken, ouermids die peste sterck tot Genua was; daerom moesten in Padua een billet vandie gesontheit halen dat men daer noemt bolettyn de la sanita, ende dat selue bolettyn moesten ouer alle vlecken ende steden

---

1) Is Nijenbeeck bedoeld?

diese passeerden laten onderteikenen, twelcke in veel plaetsen int duerreysen versuympt was, ende daerom te Florensen comende moesten buiten om gaen, varende ouer die revier, ende achtervolchden haer voyage duer Escarperiven na Siena, maer al met moyte, om dattet boletty te Florensen niet onderteikent en was, ende begonnen seer te sorgen datse te Siena oock niet binnen soudē gelaten werden gelijck te Florensen. Comende bij Siena was op eenen sondach seer moy weer; also datter seer veel volcx buiten ginck wandelen, seyde Vander Hagen tegen sijnen camarada datter nu wel middel waer binnen Siena te comen sonder boletty; dat selue seyde hij soude weesen te gaen sitten achter een walleken, die packgens los maken ende trecken elck alle sijn hembden ouer malcanderen aen, makende also elck sijn packgen leech ende elck sijne cleederen schoon, als oock mede die cousen vant slijck, die schoenen so schoon alse conden, die lobbekens geset ende die mantel onder dien arm slaende, gelijck een die wt die stede was comen wandelen, dwelck Vander Hagens camarada oock goet docht te wesen, want soudē met hare bolettynde inde stadt niet gecomen hebben. Dat also beschickt weesende soude Vander Hagen eerst die stadtwuert inne gaen, die binnen wesende soude sijn camarada een stuck weges binnen die poorte wachten. Ende also buiten die poorte eenige burgers kinderen caetsten, andere colffden met palomaello [pallamaglio], so ginck hij vast kijken vant eene spel naer tander, rakende also temet na die poort, daer hij ten lesten met andere in companie hem voechde ende also binnen quam, ouer mids die wacht geen acht op hem slaende, want men niet merken conde dat hij vandie reyse quam; ende een stuck weges binnen die poorte sijnde verwachte sijne maker, maer die, na al wat lange wachters, niet verne-

mende, is voort na die marckt gegaen rekeninge makende dat die macker te plomp te wercke gegaen hadde ende daerom niet binnen was gecomen. Ende op die marckt comende vondt daer twee Neerlansche eedelluiden van Bruyselen die een knecht hadden met haer beyden, die al Ytalien duer gereist hadden om tlant te besien. Vander Hagen gehoort hebbende aen die sprake dattet Neerlanders waren sprack haer aen; die edelluyden hem vragende waer dat hij vandaen was ende van waer hij quam, die haer antwoorde dat een hollander was ende quam van daer, vertellende haer sijn verdrietich reysen, ende dat door oorsake vant bolettyn, ende vertelde hoe dat hij nu binnen Siena gecomen was, daerse om lachten, ende maeckten oock swaricheit daer inne of tselue wt mocht comen. Ouer sulcx sonden hem met haren dienaer in haer logement, daerse hem ontrent 3 ofte 4 dagen hielden, ende dat om sijn mackers wille dat die niet binnen gecomen en was, off die mocht gevangen werden dat die also vander Hagen mocht verclicken, dat hij op alsulcken maniere indie stadt gecomen was. Vander Hagen int logement vandie eedelluiden weesende diende haer nae sijn beste vermogen om in haer gratie te weesen, ende ontrent drie daghen in die stadt geweest hebbende ende sijnen camerada niet weer vernomen, badt die edelluyden datse hem doch wilden helpen aen een nieu bolettyn, daermede dat hij mocht voort na Rome gaen, dat al wat moyte costen al eer datse dat conden crigen ende gauen nochtans wt dattet haer dienaer was; enfijn, door andere vrienden diese opmaeckten vercregent bolettyn, maer twas al na het oude bolettyn daer mede dat die jongen te Siena gecomen was daerse na vraechden, dwelck men seyde verloren te wesen, want dat en diende gans niet gethoont, ende die jongen een nieu bolettyn hebbende was seer verblijt,

bedanckte die edelluyden seere voor die sake ende van alles goets datse aen hem beweesen hadden, nemende also van haer sijn afscheit. Weesende nu alleen, nam die reyse aen voort na Romen sonder companon, beuelende hem indie handen des Heren; comende eerst tot voor Convento San Quirgo (S. Quirico), vandaer naer Impalla (Paglia?), latende ouer al het bolettyn onderteikenen, om niet wederom te varen gelijk als hij tusschen Padua ende Siena gevaren was; niettegenstaende comende tot Aquapendente, so en was die wacht niet te vreden met dat nieue bolettyn van Siena, maer vraechden na het oude bolettyn daer mede dat die jongen tot Siena gecomen was, seggende dat hij niet lange int lant geweest hadde, ende wilden hem indie stadt niet hebben, seggende wat hij om sijn gelt wt die stadt begeerde dat mocht hij crigen, ende also dat goet raedt duir was, den jongen siende dwers van Aquapendente aff ontrent een grote mijl weges een stedeken leggen op eenen hogen berch, daer hij na thoe ginck dwers ouer berch ouer dael, duer wijngaerden ende corenlanden sonder wech te vinden ende tworde auont ende geheel donker, siende een licht daer hij na thoe ginck, lopende temet tot die knien thoe duer die affwaterkens ende dat al bij donker; comende bij dat licht so wast een hutte, daer 2 schaepherders bijt vier saten, die welcke die jongen innamen, makende goet vier om hem weederom te drogen; die schaepherders hem vragende van waer dat hij van daen quam ende waer dat hij heen wilde, seyde naer Romen, sij antwoorden: ghij sijt dan wt die wech gedwaelt want die wech loopt duer Aquapendente ende hier sijt ghij bij Burtgiena; ende die jongen weederom drooch sijnde adt met die schaepherders ende sliep die nacht int stroy, geuende des morgens die schaepherders wat voor tgeen datse hem gedaen hadden, ende

ginck voort na Burtgiena om zijn bolettyen daer te laten onderteikenen, daer men hem vraechde waer dat hij van daen quam ende waer hij na thoe wilde, antwoorde na Romen, sij seyden: ghij sijt hier niet op die rechte wech, duer Aquapendente is die wech. Die jongen antwoorde dat hij meende dat hij tot Aquapendente was; neen, seydense, ghij sijt te Burtgiena; hij vraechde haer off men van Burtgiena niet en conde te Romen comen sonder wederom tot Aquapendente te comen, sij antwoorden ja, dat men vandaer na Bultsiena [Bolsena] reysde, en so worde het bolettyen daer onderteikent, nemende sijnen wech voort op Bultsiena, van daer op Montefiascon ende ouer Viterbo ende quam also drie dagen voor kersmisse int jaer 1579 binnen Roomen. Maer hadden die van Bultsiena geweten dat die jongen van Aquapendente daer gecomen waer souden hem oock al weerom gewesen hebben, ouersulcx en soude hij int leste niet hebben achterwaert noch voorwaert comen connen.

Nu de jongen te Rome wesende, so socht hij al datelicken na een goet meester, ende dat onder die Spaengiaerden die hij best conde verstaen ende oock haer humueren best kende, ende geraeckten bij een canonicck van Burgos, daer hij bij bleeff wonen tot weinich na Pinsteren a°. 1580, nemende verloff van sijnen heer, reysde op een woensdach met het convoy ofte porcacho (sic) naer Napoles, daer hij quam te wonen bij Don Alonso de Luhon, mestre de campo, sijnen vaendrich, om met hem op die galeien van Napoles te varen na Sicilien, die welcke naer Messina voeren om die Siciliaensche galeien te convoyeren, die met gelt derwärts voeren. Ende in Messina comende moeste al datelicken weederom naer Napoles, lopende langes die custe van Calabrien aen 2 plaetsen tot Malatia ende Piscota(?), comende weederom tot Napoles, ginck wo-

nen bij den Oppercamerlinck vanden Viseroy, die op hem begeerde dat soude willen wonen bij zijn huisvrouwen vader, die naer Gajetta (Gaeta) soude reysen ende weesen daer Goeverneur vandie stadt, ende was genaempt Francisco Juan de Santa Cruz, een Valensiaen van geboorte, twelck hij dede, ende woonde een jaar bij den Goeverneur tot Gajetta ende quam wederom van Gajetta tot Napoles bij den Camerlinck, die hem help in den dienst van den Viseroy Don Juan de Cūniga, Comendador Major de Castilla.

Gajetta is een seer stercke stadt, leggende op een clip ende is een wtstekenden hoeck in see, ende aendie lantsijde is tlant smal, also dat van dene strant aent andere weinich spatie is; dat duergraunde so waert een eylant; die straten gaen meest al op ende neer met trappen ende die stadt heeft 2 Goeverneurs, den eenen is ouer die soldaten, die heeft die stadt in zijn bewaren, want tleiter altijd vol soldaten. Daer is oock een casteel dat al wel beset is met Spaengiarden. Den anderen Goeverneur is ouer tgerecht, die bedient de justitie, daer woonde Vander Hagen bij. Daer en mach niemant vreempt in die stadt comen ofte wort van twee soldaten bij den Goeverneur vandie stadt gebrocht diese examineert ende ondervraecht waer datse vandaen comen ende waer datse heen willen ende watse indie stadt te doen hebben, ende verstaende datse indie stadt niet veel te doen hebben so wordense van die soldaten weederom buiten gebrocht ende mogen voort aen gaen. So nau wort Gajetta bewaert, want het wort daer gehouden voor die sluetel vant rijk van Napoles, gelijkse dat noemen chiaue del rengio [regno]. Op eenen tijt dat vander Hagens meester tot den Goeverneur vandie stadt ten eeten was, so quam een soldaet die de wacht hadde aendie waterpoort, seggende Señor Governador, daer hout een en-

gels schip voor die stadt, ende hebben haren boot gesonden, versoeckende consent om met het schip te mogen hauenen, ende seggen datse geladen hebben verscheiden soorten van visch ende andere coopmanschappe. Den Goeverneur, wesende een klein out manneken, antwoorde: Engleses? enemigos de dios y del rey y luterianos, quedan fuera, no son menester aqui en este puerto. Engelschen? vianden van Godt ende die Cueninck, luterianen, laetse buiten bliuen, sij en sijn in dese hauen niet van doen. Met dat antwoorde most die soldaet wederom gaen ende den engelsman seilde voort aen na Napoles.

Ende Vander Hagen die bleeff bij den Viseroy woenen ende trock met hem naer Spaenge, dat was in Nouember 1582 dat den Viseroy ¹⁾ aff voer met 12 galeien, met alle sijn familie, varende eerst op Gajetta, van Gajetta op Civita vecchia, van Civita vecchia op Porto Hercules (Ercole), also na Porto Santo Stefano, na Piombino, na Livorno, na Porto Spetie (Spezzia), na Genua, also bij die wal langes comende alle nachten in een hauen, wasset des morgens moy weer so voer men voort ende wast wat ontstelt bleeffmen leggen, goet weer verwachtende, ende den Viseroy was tot Genua gelogeert int palais van Juan Andrea Doria, buiten die stadt, met meest alle sijn familie, daer hij wel 8 ofte 10 dagen bleeff. Den Viseroy geboot allen die van sijn familie waren datse met geen geweer souden te Genua langes die straet gaen ende tselue worde oock aen alle die soldaten van die galeien verboden; anders doende mochten wachten watter aff quaem, waer ouer sommige vandie soldaten met haer geweer gevangen worden, die stroppe de coorde cregen, want die Genevoisen hebben luttel me-

---

1) In den plaetse van den Viceroy quam een Hertoch van Ossuna.

delijden met Spaengiaerden, gelijk oock alle Italianen die luttel vandie Spaengiarden doen. Van Genua voeren met die galeien al voort na Savona, van Savona na Monaco, van Monaco na Villefranca en Nysa (Nizza), dat den Hertoch van Savojen thoe compt; daer lagen die galeien oock wel 8 dagen om dies wille dattet die tijt al hart wayden en regenden, verwachtende na vast weer; wederom goet weer hebbende voeren al voort naer ouder gewoonte bij die wal langes naer die haven van Tollon in Provensen, dat een seer schone haven is. Vandaer liepen tusschen deylanden Eris (Hyères) ende tvastelant duer ende so voert na Marsillien, achter die eylanden om, weesende noch ontrent 2 ofte 3 milen van Marsilien. Wesende op een sondach hebbent die galeien daer geset; daer aen lant worde een altaer gericht ende worde misse gedaen, ende voeren vandaer voort voorbij Marsilien na een revier diemen noembde la Tour dembucher (d'embouchure?), daer men eenige dagen lag wachtende na goet vast weer ende wint om die golfe van Narbona te passeeren, dat een quade zee is, dat dickmael die schepen genoech te doen maeckt, daer menigen Italiaenschen craeck om den hals gecomen is. Ende tweer also gestelt sijnde dat en meende vast weer te hebben so staken die galeien aff, lopende die golfe waert, maer ontrent half wege sijnde cregen al wat harde wint, ende die galeien schier onder water duer seylden, so liepen die seen daer over heen. Alle die passagiers moesten om laech ende die luiken wel vast thoe gemaect; twas bijcans dat die galeien soudent wederom gelopen hebben, maer voeren noch al voort ende quamen tot Colibre (Collioure?) te lande, van Colibre voeren na Rosas, van Rosas naer Palamosa, alwaer den Viseroy op ginc na sijn palais, dat genaempt is de la Contessa, daer hij thuis was, want hij in Barselona gebo-

ren was. An dat palais was een kerckgen daer Don Louwys de Requesens, die als Gouverneur in Neerlant gestoruen is, begraven was, broeder vanden Viseroy, alwaer den Viseroy ontrent 14 dagen sijn ruste nam ende hem weederom verquickte vandie lange moyelicke reyse, ende twas ontrent Karsmisse dat hij te Barselona aen quam.

Ende daer worden al ouer die 50 carren gehuirt om sijn bagagie, als oock die vant gansche huisgesinne, dat groot was, so van eedelluyden, so van pagien, dat altemael eedelluyden kinderen waren, ende veel waren cruisheren, ende den Viseroy, die oock Grootcomanduer was van Castilien ende Prins van Pietra Presia, nam die reyse aen naer Castilien, nemende sijnen wech op Molyn ¹⁾, de reys van daer op Nostra Señora de Monserrat, daer hij bij die munneken logierden, als oock alle diegene die met hem daer quamen; dat is een seer machtich rijk convent, leggende bouen int geberchte, welcke Livrouwe men seydt aldaer dat veel mirakelen doet, principael voor die Italiaensche en Spaensche seevaerders, die daer een groot betrouwen op hebben, gelijkse oock hebben op die Livrouwe van Trappena in Sicilien. Vandaer reysde sijne Excellentie die Comanduer op Ygualada, vandaer op Tarraga, op Belpuche(?), op Lerida, ouer Candansnes(sic), van Candanes na Daroca, daerse oock seggen datse die rechte drie cueninghen hebben; van Daroca op Guadajajara ²⁾, ende vandaer op Villarejo de Salbanes, dat een groot open vleck is behorende tottet grote comanduerschap van Castilien, daer die Viseroy ofte grote

---

1) Molina de Aragon? Dan is het volgende „van daer” toepasselijk op Barcelona, niet op Molina.

2) Tusschen deze twee steden ligt het bovenvermelde Molina de Aragon.

Comandeur die winter voort wt bleeff, daer hem die burgerie seer wel onthaelt hadden. Ontrent Passchen reysde hij na den Coninck die int Escorial was, daer hem schijnt die Coninck onboden hadde. Comende in een vleckgen genaempt Torre de Ladrones ontrent 4 milen van Madrid, so quam die Coninck daer oock, die na Madrid wilde, alwaer die Comandeur den Coninck in sijn logiment ginck versoecken, die hem voor eerst mandeerde sijn hooft te decken ende also den Coninck sprak met gedeckten hoofde ende noembde hem voort Grande despaña, ende accompaneerde den Coninck voort tot Madrid ende nam sijnen weg wederom na Villarejo de Salbanes, ende also een van die eedelluiden reysen moeste naert rijk van Valensen, daer hij vandaen was, om sijne saken als oock om eenige van sijne Excellentie, versocht Van der Hagen om mee te reysen om dat lant te besien, ende vercreech consent, ende quamen in ses dagen te Valensen, dat een schone stadt was, ende reden van daer naer Xativa, van Xativa tot Alicante, daer veel engelsche cooplyden waren die daer als tot Valensen handelden in verscheiden droge ende gesoute visch ende bacallau, diese van Engellant daer brochten; van Alicanten reden wederom naer Castilien ende wederom naer Villarejo, hebbende ontrent vijff weken wt geweest; ende weinich daer naer ginck den groten Comanduer duer comandement vanden Coninck in Madrid wonen, niet verre vant Coninckx palais, recht tegen ouer Sint Jans kercke, daer Steuen vander Hagen noch bij die Comandeur bleeff woonen tot na Pinsteren a°. 1584, hebbende ontrent drie jaren bij hem gewoont, ende is also met oorloff van hem gescheiden. Also vander Hagen nu al 21 jaren oudt was ende die Spaensche ende Ytaliaensche sprake wel vast conde, so docht hem nu tijt te weesen wederom naert

lant te reysen om een ander maniere van leuen bij de hant te nemen, ende scheide also van sijnen heer, nemende sijnen wech op Tolleden ende op Ciudad Real, door die geberchten van Sierra Morena, duer Cordouwa (Cordova), Ecija, Carmona, tot Sevilien, daer hij bleeff tot in Augusto, daer companie gecregen, den eenen van Amsterdam ende den anderen van Amersfoort, reysende also naer sinte Luicas, daerse bij eenen schipper quamen genaempt Peter Herman van Danswijck, daerse mede over voeren naer Seelant, ende was op een groot schip wel van over die drie hondert lasten. Comende ontrent die Wielingen cregen droevige tijdinge dat een verrader hadde sijn Excellentie die Prince van Oraengien tot Delft doorschoten, ende den Prince van Parma Antwerpen belegert hadde.

Ende in Seelant gearriueert weesende namen haer reyse op Dort, van Dort op Amsterdam ende vandaer op Amersfoort, weesende ontrent int leste van September a°. 1584, ende Vander Haghen die bleeff die winter wederom bij sijnen oom tot wtgaende tijt dat hij wederom naer sijnen vader tot Yperen reysde, ouer Seelant varende van Vlissingen naer Calis. Ontrent halliff wegen comende werden van een schip van oorloge berooft, dat weinich voor haer van Vlissingen geseilt was Vander Hagen die overspronck int schip van oorloge om den Capitein van sulcx te clagen, seggende: Capitein, is dit die maniere dat men die vrienden aldus berooft; die Capitein antwoorde: dat is u schult, haddet haer gegeven so en soudense dat u niet benomen hebben, ende mochten daer mee heen gaen, wesende haer goet vast quijt. Ende comende tot Calis ginck voort naer sijnen vader te Yperen, tot in Augusto dat hij van sijnen vader naer Calis gesonden worde om sijne affairen. Daer comende creech daer kennisse met eenen schipper van Hoorn genaempt Reynier

Petersen van Twisch, met den welcken hij veel discoursen hadde vandie Ytaliaensche vaert, daer desen schipper scheen groote lust thoe te hebben om die te beginnen, maer dattet hem schorte aendie bedreuentheit ofte aen ymant die mee wilde varen, die bedreuen ware, want hij hadde in Hollant ende in Seelant, als oock binnen Calis ende andere plaetsen in Vranckrijk geen man connen crigen die hij vandoen hadde die hem eenich bescheit vandie Straetse vaert wist te doen. Daer op Steven vander Hagen hem te kennen gaff als dat hij twee reysen in Spaengen gewoont hadde, in die twee reysen ontrent vijff jaren ende ontrent 4 jaren in Italien, also dat hij die twe spraken so wel conde spreken al sijn moeders tale ende dat hij in Italien gevaren hadde met die galeien van Napoles langes die custe van Calabrien tot Messina thoe ende vandaer weederom al langes die custe op Napoles, ende daer gewoont hadde bijden Viseroy ende te Gajetta bij den Goeverneur, ende dat hij metten Viseroy gevaren was langes die custe van Italien van Napoles tot Barselona thoe, ende waren allen avont aen landt in verscheyden havens, ende seyde hem dat die Engelschen tot Napoles, Gajetta, Civita vecchia, Livorno, Genua, Barselona, Valensen ende Alicanten, alle jaren quamen met verscheiden soorten van droge visch als oock sardijn, diese te Napoles sarake(?) noemen, ende oock andere waren daer brochten, ende dat die Engelschen daer oueral seer domineerden, waert wt te presumeren was datse grote profiten moesten doen; enfijn, den schipper Reynier Petersen sulcx horende so docht hem die selve man gevonden te hebben die hij van doen hadde om die vaert te beginnen, vragende hem: jongman sout ghij wel van sinne weesen om met mij alsulcken reyse te beginnen, belouende so hij wilde met hem die reyse doen dat hijt so goet

hebben soude als hij. Daer op Vander Hagen antwoorde dat hij alsulcken reyse seer geern met hem doen wilde, ende dattet also quaem dat hij hem dragen soude dat hij seer goet contentement van hem hebben soude, daer den schipper een goet behagen in hadde: seggende: ick moet nu reysen naer Hoorn, daer ick ende mijne reeders woonen, dien ick die sake sal te kennen geuen, ende off men u begeerde te schriuen, aen wien soudemen die brieuen adresseren datse u mochten behandicht werden, ende worde hem geseit dat Vander Hagen tot Yperen tot sijnen vader soude weesen ende genomineert aen wien dat die brieuen tot Calis comen souden, diese voort soude bestellen. Daer waren oock redenen van een stuurman die men van doen hebben soude door die Strate, daer op Vander Hagen antwoorde dat men wel in Spaengien iuers aen conde lopen, dat men daer wel wt eenige barquen ofte Marsiliaensche sagettienen crigen soude, dat hem al wel behaechde die sake also goet soude weesen.

Ouersulcx reysde die schipper Reynier Petersen na Hoorn ende Steuen vander Hagen naer sijnen vader tot Yperen. Niet seer lange daer naer dat die schipper die saken tot Hoorn aen sijne vrienden ende reders te kennen hadde gegeuen, die de sake so wel aen stont datse datelicken aen die jongman schreven, hem latende weeten, bij aldien dat hij noch van sinne was die reyse met Reynier Petersen te beginnen duer die Strate, dat hij metten eersten tot Hoorn soude comen. Den brieff ontfangen hebbende heeft die sake sijnen vader te kennen gegeuen, met wiens consent hij reysde in Hollant tot Hoorn, daer hij hem begeuen heeft bij Reynier Petersen van Twisch, die seer goet contentement hadde van sijn comste, die hem brocht bij sijne reeders, die welcke hem eenige dingen vraechden van-

die gelegenheit der Straetsche vaert langes die custen tot Italien in die stadt van Genua incluis, daer hij haer al goet antwoorde op gaff tot haer contentement, om door die jonckman die reyse te beginnen, ende hebben hem voort aengenomen in haren dienste, om met die sake metten eersten voort te varen, ende reysde doen met die reeders sijne meesters consent naer sijn oom tot Amersfoort om daer eenich gelt van sijn moeders goet te becomen, om dat mede in te leggen in die Compagnie; ende dat vercregen hebbende is weederom tot Hoorn gecomen, daer hij voort bleeff tot dattet schip gereet was, twelck was genaempt die Witte Leuw. Gereet sijnde liepen daer mede naer Texel, daer al een poosgen gelegen hebbende met een oostewint in compagnie van een vloot scheepen liepen naer Spaengen, die wint seer hart wajende dattet snel voort ginck, also dattet schip al binnen die acht dagen om die Caap de San Vinsent was, ende vandaer lopende indie Condaet in Ayamonte ¹⁾, daer cooplyden waren die alle die visch copen wilden die int schip geladen was ende boden al veel gelts. Vander Hagen sulcx die schipper ende stuurman te kennen geuende, seyde men: mach die visch hier soo veel gelden, wat salse dan binnen Genua doen, ende vonden daer een Marsiliaensche sagettia leggen daer een Italiaen wt gehuirt worde, die stuurman wesen soude door die Strate tot Genua thoe, die gehuirt worde voor 70 ducaten, ende waren doen seer wel te vreedden, meenende met alsulcken man voort wel te recht te comen, maer den seluen worde so onbedreuen bevonden, tot Carthagena comende, dat men hem sijn gelt gaff ende men liet hem daer lopen, ende in Carthagena vonden een Neerlands coopman genaempt Lenaert Castro, den welcken

---

1) Aan den mond van de Guadiana in het district „Condado.”

daer handelde op Barberien, ende hadde veel slauen ende slauinnen, die hij oock vercocht. Denselven vraechden wattet schip geladen hadde; hem worde geantwoort: visch die men lengen noempt; hij seyde alsulcke visch niet en kende, dat men hem daer aff een monster aen lant brengen soude, dwelck geschiede. Die visch gesien hebbende seyde dat men die niet wel vercopen soude ouermids alsulck slach daer niet bekent was, ende dat men bakallau gebrocht hadde, dat men daer aff veel gelts soude maken, ouermids datse vandat jaar geen Engelschen verwachtende waren, die doen gans Spaengien duer wtgesett waren, ende nochtans, seyde Castro, wilt ghij voor elck hondert pont visch hondert pont aluyn hebben, ick salse u aff nemen ende verwachten tauontuir daer aff, dwelck noch al goet profijt soude geweest hebben, maer ten was so veel niet als men tot Ayamonte indie Condaet mocht maken, dwelck men niet doen wilde, ende resolueerden om voort na Genua te seylen. Ende gereet sijnde om voort te varen so quam daer tidinge in Carthagena datter bij Cabo de Palos lagen 7 ofte 8 Turcksche galeotten, waer ouer geraden was noch 3 ofte 4 dagen daer te bliuen leggen, ende daernaer tijdinge crijgende datse om west gelopen waren, seylden met het schip naer Alicanten ende vandaer naer Denia ende Valensen, op welcke custe noyt gehoort hadden datter Duitsche schepen geweest hadden. Op die tijt was die Coninck te Valensen die duer Aragon ende Cataluna ouer Barselona gecomen was te Valensen. Den Marquis van Denia op sijn huis in Denia comende, worde wt het schip hem eenige eerschoten gedaen; desgelijckx schoot het Casteel oock, ende in Valensen worde een partie vandie goederen gelost. Tschip met het meestendeel is voort geseilt naer Genua, maer alsoot vast laet worde ende al indie vasten, tweer ende wint

niet wel dienen wilde, so wast al 2 ofte 3 dagen naer Passchen eer dattet schip tot Genua quam, vercopende nochtans die visch tot redelicken prijs, maer soude wel die helft meer gegolden hebben hadse op haer tijt mogen comen; ende in Genua van alles claer weesende is tship wederom naer trijck van Valensen geseilt, lopende indie haven van Denia, daert so lange moest leggen tot dat die vruchten in saisoen waren om te vervoeren; ende die tijt gecomen sijnde, te weeten in September, worden tselue geladen met syroop ende rosinen, met een partie rijs ende amandelen, daer meede dattet affgeseilt is, stellende die coertse naer Hollant, maer comende niet verre vandie Straet cregen alsulcken vreeselicken storm dat men niet en docht ofte souden gesoncken hebben, want die see loopt daer seer cort ende so steil als muiren, lopende van achter ouer tship heen, ende pompten niet als syroop, vandat die vaten also doort slingeren tegen malcanderen ter pletten stieten, doch Godt versacht datt alles ten besten quam ende int nau vandie Straet comende cregen een harde wint wt den westen daer mede tot Gibraltar op die reede liepen, daer den adelantado major de Castilla met sijne galeien lach. Ende het anker in die gront hebbende dattet wat hantsaem weer worde so quamen veel vandie ouericheit ende soldaten van die galeien aen boort om te besien wattet voor een schip was, waert van daen quam ende waer dattet heen wilde ende wat geladen hadde, onder welcke soldaten waren twee ofte 3 van Steuen vander Hagens kennisse daer hij te Gajetta en Napoles mee geconverseert hadde, ende waren blijde datse hem daer vonden, waer ouer hem daer oock geen leet en geschiede maer bewesen hem daer grote vrientschap ende geuende haer een deel rosinen ende amandelen, daer voor hem seer bedanckten, ende voeren also wederom

naer lant, ende lagen daer al ontrent 3 weken sonder hem te bejegenen als alle vrientschap, ende verstaen hebbende datter tot Calis eenige schepen seilreet lagen wachtende op die wint om naer Hollant te varen, so voer Vander Hagen oock derwers om in companie van die schepen te seylen. Ende tot Calis comende ende die wint niet dienen willende, so lagen die schepen so lang datter een generael arrest quam ende alle die schepen tot Calis worden gearresteert, die seilen worden vandie rees gehaelt ende troer vant schip, dat al tsamen aen lant gebrocht worde, dwelck geschiede int beginsel van a°. 87. Also dat die schippers ende coopluyden genoech te lopen hadden, die al geweest worden van Herodes tot Pilatus, ende Steuen vander Hagen die docht voor goet te weesen na Madrid te reysen om aen den Coninck te solliciteren, die daer wel wisten noch goe vrinden vinden soude, gaff die sake den schipper aen, die de sake seer goet docht, nam die reyse aen ende in Madrid door goede heeren sijne vrinden binnen 28 dagen die vrijheit vant schip ende goet vercreech met een cedula vanden Coninck aen den Hertoch van Medina Sidonia te Sinte Lucas, daer hij mandeerde datmen Steuen vander Hagen met sijn schip ende goet vrij soude laten varen omdat hij een dienaer geweest hadde van Don Juan de Cūniga, groot comanduer van Castilien, maer midts dat hij soude borge stellen dat hij met het schip ende goet niet seylen soude in viande landen van Sijne Majesteyt. Maer ondertusschen dat Vander Hagen in Madrid was solliciterende, so hadde die schipper met een vandie reeders van Hoorn die te Calis gecomen was, oock op haer seluen mede om die vriheit vant schip ende goet gesoliciteert, sorgende oft Steuen vander Hagen in Madrid niet wtgerecht mocht hebben, dattet haer gelucken mocht, maer dat selue solliciteren was op een

ander maniere als daer Vander Hagen die vrijheit door vercregen hadde vanden Coninck, ende comende met des Conincx brieff tot Sinte Lucas heeftse den Hertoch in handen gegeuen, die blijde was dat Steuen vander Hagen met sijn schip ende goet soude vrij weesen ende dat omdat hij een dienaer van Don Juan de Çuniga groot Commanduer van Castilien geweest hadde, dwelck hij seyde dat sijnen oom geweest hadde. Maer wat wast, daer was eenen verrader genaempt Silvester van de Plas, die weleer tot Amsterdam gewoont hadde; den seluen hadde daer commissie die Hollanders wt die Oosterlingen te scheiden. Dien bij den Hertoch comende, seyde dat Vander Hagen den Coninck niet recht geïnformeert en hadde, maer dat die eygenaers wesende een coopman van Hoorn ende die schipper al anders die vrijheit versocht hadden als die Coninck van Steuen vander Hagen geïnformeert was, also dat daer mede die gehele sake onclaer worde, ende die sake liep also dat Vander Hagen moest gevangen gaen, ende schip ende goet bleeff geconfisqueert. Alsoot een costelick schip en goet was warden die vianden op vlamme ende bleeff daer leggen totter tijt dat Fransis Draeck quam in die bay, verbrandende daer alle die schepen, ende nadat se dat schip die Witte Leu die goederen wtgelost hadden, verbranden dat oock. Dat wast eynde vandie eerste lange moyelicke Straetsche reyse, die ontrent anderhalff jaer geduirt hadde vant begin aff, gelijk die reders dat selue oock getuicht hebben als bij een attestatie a°. 1595 binnen Amsterdam tot versoeck van Steuen vander Hagen gepasseert is.

Ende van Sinte Luicas wederom affvarende met een vlieboot, worden onder wegen diuersche reysen aengerant van vrijbuiters, quamen ten lesten binnen Bolognen ofte Bueren(?) in Vranckrijck, ende rijdende

vandaer naer Calis, daer een Rotterdammer lach, daer meede affvarende quamen des nachts bij een Coningin schip dat een schot schoot om den Rotterdammer te doen strijken, ende voort quam er een schuit aen boort vol Engelschen, die seyden dat die passagiers bij haer Capitein moesten comen aen haer boort, dat also geschiede. Na dat die Capitein gevraecht hadde waert volck van daen quam ende waer datse heen wilde, liet haer weederom aen haer schip brengen; daer comende bevonden dat die eerste die haer wt haer schip gehaelt hadden al berooft hadden datter van clederen, bagagie, kisten opgeslagen, somma, hadden niet gelaten; tot schamele vrouwen die wt Vlaenderen gevlucht quamen om in Hollant te gaen wonen haer schorteldoecken van haer lijff benomen. Ende quam also gans beroit tot Rotterdam; dat was noch tleste vandie lange moielicke Straetsche reyse. Ende also is Vander Hagen voort gereist na Hoorn, daar hij bij sijne meesters gecomen is die vant ongeluck al advys hadden, hoe dattet met het schip die Witte Leu al gegaen was, ende also se verstaen hadden dat Steuen vander Hagen hem wel gequeten ende zijn deuoir wel gedaen hadde, ende hadden nu oock beter fundament ende wetenschap van den handel, so resoluueerden die reeders een groter schip thoe te rusten dat een verlanger (?) was, groot over die 120 lasten, dat geladen worde met alderhande coopmanschap int rijke van Valensen dienstich, daer schipper op was Jan Syvertsen van Schellinckhout ende Cles Jansen stuurman, daer meede dat die jonckman mee wederom aff varen soude na die Straet, maer die wint hielt so lang int westen dattet al den 14^{en} Januario 1588 was eer dat die wint oost wayde; daer mede in see lopende en hadden niet lange buiten geweest off die wint liep weederom suyden, also dat alle die schepen wederom

naer Texel liepen, maer Vander Hagens schip verderfelicke waren in hebbende ende vasten cost, docht hem met die schipper ende stuurman niet wederom binnen te lopen maer stelden haer coertse om achter Engellant ende Yrlant om te lopen, makende rekeninge die zee hout die wint die reyse, maer om het lant comende begonnen daer alsulcke affgriselicke stormen te crigen dattet niet te seggen is, ende daer beneffens bouen 2 ofte 3 uren dach niet, want door die gestadige suydelicke winden seer noordelick gedreuen waren, dwelck tverdrietichste varen vande werelt was, ende twas so cout met al gestadige vorst ende sneu, also dat alle twater dat int schip ende ant schip sloech, metter haest al ijs worde, also dat alle tscheepsvolck genoech te doen hadden met bijlen, dissels, hantspaken het ijs aen stucken te slaen ende vant schip breken, dat wonder was dattet schip niet en sonck vandie swaerte van alle tijs datter om sat, want het schip anders niet en geleeck als een clippe van ijs, also dat het seer schrickelick was om aensien, die int schip waren. Ende die seylen waren als dueren so stijff bevroren, doch Godt versacht datter een noortweste wint quam daermede dattet schip een groot stuck om suydt geraeckte, winnende tlicht vanden dach als die warmte van die son inde Spaensche see, also dattet volck meende inden hemel te comen, ende Godt gaff dat die wint goet bleeff also dattet schip noch binnen acht weken tot Alicanten op die reede quam sonder merkelicke schade geleden te hebben ende met gesont volck.

Alwaer dat eenige coopmanschappen gelost worden om daer te vercopen, ende tship met het meeste goet seylde naer Valensen, daert tsamen gelost worde, ende te Valensen sijnde so wasset al van die groote armada daer men aff sprack; deen seyde datse al wt gelopen

was naer Engellant, andere seyden dat se noch wt lopen soude, ende weinich daer naer ginckmen daer met groote processien om, daer alle die papen ende munneken mee gingen, die al veel honderden sterck waren, ende groote menichte van disciplinanten mee gingen, dat sijnse die haer selven geeselen; ende achter die processien gingen menich duisent menschen so mans als vrouwen, daer onder al veel waren die vermompt gingen, geladen met seer grote houten cruisen daerse swaerlicken mee geladen gingen; andere gingen geladen met stauen ijsers op haer schouderen, diese daer thoe gehuirt hadden; dese processien, daer alle dagen al verscheiden van om gingen, worde geseyt dat die Coninck sulcx gemandeert hadde te doen, alle tlant duer, om dat Godt huer victorie tegen die kettersche Engelschen ende Hollanders soude willen verleenen, diese haer inbeelden al versekert te weesen.

Vander Hagen verstaen hebbende dat die Spaengiaerts met alsulcken machtigen armade in see waren int vaerwater van Engellant ende Hollant, maeckte grote swaricheit om van die somer het schip naer Hollant te laten varen, sorgende dattet schip die Spaensche ofte die Engelsche armade indie mont comen soude, ende also om schip ende goet comen, dwelck hij die schipper Jan Syvertsen te kennen gaff, den welcken daer oock al groote swaricheit inne maeckte; so docht Vander Hagen goet om tship niet ledich te laten leggen dattet geraden soude wesen wt te sien om een vracht op Ytalien, also nu weinich craken indie Straet gebleuen waren, overmids datse al in Coninckx dienste waren indie armada naer Engellant. Ouersulcx reysde Vander Hagen naer Alicanten om aldaer ettelicke Italiaensche coopluysden van sijne kennisse aen te spreken, dwelck also geschiede ende bevrachten tship met barella tot ballast, dat is daermen die Spaensche

seep aff maeckt ende die glazen blasers in Italien moe-
tent oock hebben; ende voort met wolsacken op Genua,
ende daer comende wordent vande Señoria wederom
bevracht om sout te halen int eylant van Yuisa ¹⁾,
daermede dat die somer meest gepasseert was. Ende
wederom tot Genua comende creech vrij wat stuckgoe-
deren met veel passagiers inne op Valensen, ende die
goederen te Valensen gelost sijnde voer tship na die
haven van Denia, daert sijne ladinge soude in nemen
die geprepareert worde, ende hadden doen al tijdinge
hoe dattet met die grote armada al vergaen was, maer
men wildent noch qualicken gelouen, want in Valen-
sia was al grote droeffnisse om dat den soon van den
Vise-Roy ende veel eedelluiden van die stadt daer ge-
bleuen waren, ende doende sijnde met het schip te
laden, dwelck was met rijs, rosinen, amandelen, anijs
ende eenige Spaensche seep, so worde Vander Hagen
onboden met een alguasyl om bij den Vise-Roy te
comen, ende bij hem comende seyde: Sijt ghij daer?
ofte in Spaens: Estays alli Esteuan de la Haya? Ant-
woorde: Exmo senior si, ende liet hem een brieff sien
die breet gevouwen was met een groot segel daer op,
seggende: Su Mag^t manda que avey de yr preso, in
duits te seggen: Sijne May^t gebiet dat men u sal ge-
vangen setten, ofte dat ghij sult gevangen gaen, daer
op hij antwoorde: so alst Sijne May^t ende Sijne Ex^e
belieft; nochtans seyde hij niet te weten dat hij van
sijn leuen tegen sijne May^t ofte tegen ymant anders
eenich quaet bedreuen hadde, ende versocht off hij
met borge te stellen niet voldoen soude mogen. Sijn
Ex^e antwoorde na wat luyden dattet waren, ende also
die mare onder die coopluyden was so quam Gloude
Matheo met noch een ander coopman om borge te

---

1) Ibiza, een van de Balearen.

blijven, overmids hij wel wiste bijaldien dat Vander Hagen gevangen geset worde dat sijn schip met alle tgoet in groot perikel comen soude, ende die Vise-Roy begeerde voor twaleff duisent ducaten borge, maer tselue worde gemaect op ses duisent daer Gloude Matheo borge voor bleeff, met conditie dat hij noch die stadt moest houwen voor gevankennisse ende buiten die poorten niet te moeten gaen; ende tegen dien auondt dan quam die schipper van Denia rijden in Vander Hagens herberge, die van geen swaricheit en wist; den welcken den seluen avont weederom most, rijdende alle die nacht ouer, met last dat hij hem spoeden moest om alle die goederen voort te laden die bij die hant waren, ende maken datter geen bootsgesellen aen lant quamen, maer met die stuurman aen boort bliuen, om offer van sConinx wegen eenige swaricheit quam, datse meester vant schip bleuen, om daer mee duer te seylen, want die Coninx brieff hielt inne dat den Vise-Roy Steuen vander Hagen soude gevangen setten ende hem soude versekeren vant schip ende goet. Ende also worden die goederen metter haest gescheept, dat al wat selsaem toe ginck, want den tijt sulcx vereyste. Alhoewel dat Steuen vander Hagen also indie stadt moeste blijven, beneerstichde hij dattet schip sijne ladinge creech, maer niet also gelijk off daer geen swaricheit geweest hadde; dese swaricheit van Steuens van der Hagens vankenisse was gecomen door een stuck schelms den welcken die schipper mede onder die passagiers van Genua gebrocht hadde voor niet, ende was een Neerlander; den seluen in Valensen wesende begeerden dat hem die schipper eenich gelt doen soude, dwelck hem die schipper gaff, sorgende van eenich quaet dat hij hem doen mochte; daer na quam hij wederom bij den schipper begeerende noch al meer gelts, dat hem die

schipper niet doen wilde, daer doer hij met noch eenige ander van sijn consoorte den schipper ende coopman binnen Madril aenbrocht voor Hollanders als vianden van den Coninck ende veel meer, meende also voor haer verclicken daer eenich profijt van te crigen, alle twelcke Vander Hagen van een goet vrient, weesende in dienste vande Vise-Roy, geseit worde, mids hem beuelende sulcx niet na te seggen, waer door het schip wech wesende, Vander Hagen attestatiën van sijnen persoon dede beleggen bij loffwaerdige getuigen, weesende vandie principale coopluysen van die stadt Valensen, die getuichden datse den voor-noembden Vander Hagen al gekent hadden ontrent 4 jaren ende niet anders aen hem beuonden als eere ende duecht, ende hem altijd hadde gedragen als een goet christen thoe staet; dese attestatie met noch eenige brieuen van faueur worde gesonden aen een goet vrient, wesende een hantsier ¹⁾ genaempt Godefroy Mechelen, was van Diest; den seluen beneerstichde die sake also dat Vander Hagen al int eerste van Meerte ontslagen worde, door een brieff vanden Coninck onteikent, daer inne hij beual den Vise-Roy dat men Steuen vander Hagen soude ontslaen van sijne gevangenisse costeloos ende schadeloos, ende dat hij mocht passeren ende repasseren, gaen ende wederom comen. Ende ontslagen wesende vande gevangenisse ende sijne saken indie stadt ende buiten affgedaen waren, also het schip al lange wech hadde geweest, so is hij gereist naer Alicanten daer een crake lach, daer mede dat Vander Hagen naer Genua voer; daer comende was gelogiert in Santa Martha; daer drie dagen gebleuen reedt naer Mylanen, daer hij indie herberge comende vont een geselschap van Aragonsche ende Valensiaen-

---

1) Hansier = Hanséatique?

sche jonge eedelluiden, die welcke tlant van Italien besien hadden, ende waren van meeninge tNeerlant daerse veel aff hadden horen seggen, daer oock een jaer tijts aen te coste te leggen om dat wel te besien, met welck geselschap Vander Hagen in companie reedt tot Brusselen, nemende die wech ouer den Gottaert duer Lucern op Basel ende voort op Nancy duer Lorejen (Lorraine) ende voort duer tlant te Lutsenborch op Namen, voort op Bruyselen, daer die eedelluiden bleuen, ende Vander Hagen [nam] sijnen wech op Antwerpen, van daer naer tlant van der Goes ende voort op Dordrecht ende van daer op Amsterdam, daer hij quam den 23^{en} Junio 1589, varende voort na Hoorn, al waer hij bij sijne meesters quam, die van alles rekening doende, ende met haer gedaen hebbende reysde ouer Amsterdam op Amersfoort om sijne vrienden te versoecken. Ende weederom tot Amsterdam comende, so worde hij versocht van sekere coopluyden aldaer bij namen Pilgrom van Dronkelaer ende Jan Jansen Karel, also die Valense vaert van Amsterdam noch niet bevaren en worde, om die vaert voor haer luyden op die landen door die Strate te beginnen, ende wordet met die coopluyden eens, begeuende hem op dat vaerwater in haren dienst, ende maakten hem coopman over twee schepen. Daer meede Texel wtvarende quamen binnen drie weken tot Alicanten op die reede, ende begonnen nu al meer Hollansche schepen in Vander Hagens vaerwater te comen, hebbende van a°. 1585 noit geene gesien; ende tot Alicanten ende Valensen die ingelade goederen vercocht hebbende, die schepen daer weederom met Valense goederen affgeladen, comende daer meede over, ende continueerde die vaert noch eens voor die Companie, varende voor wt met een pinasse op Bilbao in Biscajen, van daer rijdende duer Madril op Valensen, also dwers duer Spaengien, alwaer hij

prepareerde de ladinge voor die thoecomende schepen die hij te Valense verwachtende was, die welke daer wel arriveerden, die goederen vercopende ende die schepen wederom affgeladen, conde niet claer werden om met die selue weder ouer te varen ende sont die schepen voor wt, ende sijne saken te Valensen ende Alicanten gedaen hebbende, nam wederom te muyl sijnen wech ouer Madryl, daer hij den Hertoch van Sauojen doen sach, die daer bij den Coninck gecomen was. Van Madril nam sijnen wech ouer Valladolid na Burgos, van Burgos na Victoria en San Sebastiaen, van San Sebastiaen op San Juan de Lus, op Bajona de Franja, van daer voort te Rochelle, daer hij ter herberge was tot Pieter Jansen Hooft, ende vonder daer andere jonge coopluiden bij namen een van Amsterdam genaempt Cornelis van Carpen met noch andere, begeuende haer tschepe int schip van Thuenis Schellinger. Comende inde Noortsee, cregen daer alsulleken swaren storm wt den noortwesten met seer mottich donker weer, also dattet anker indie gront moest, stekende alle die touwen op malcanderen ende dochten anders niet ofte den joncxten dach was daer voor handen, doch Godt die inder eeuwicheit moet geloofd ende gepresen werden ¹⁾, diet weder ten besten liet vergaen; tweer bedarende quam te Vlissingen aen, daer wat gerust, voeren van Seelant voort na Hollant ende quamen ontrent Sint Jan te Amsterdam a°. 1591.

In November daer naer worde Vander Hagen versocht van sekere coopluyden tot Amsterdam ende Haerlem om voor haer een reyse te doen naer Madril, om aldaer aen den Coninck te gaen solliciteren voor twee schepen met die ingelade goederen, die welke van den

---

1) Hierna zijn een paar woorden met zorg doorgeschraapt; misschien hadden deze een Roomsche tint.

Adelantado mayor de Castilla genomen waren in die Straet comende van Italien. Maeckten hem wijs datter al volck was in Madril die de sake al bij die hant genomen hadden, ende dattet daer haest ten eynde wesen soude, ouer sulcx maer heen varen soude om die sake daer te beneerstigen, datter een eynde van mocht comen; ende also worden hij teens met die coopluyden om die reyse aen te nemen, ende trock naer Selant om van daer aff te varen naer Spaengien. Die wint willende geen oost wajen bleeff in Selant, wach-tende tot den 23^{en} Febrero 1602 (lees 1592); doen ginck hij tseil, varende op Bilbao ende reedt van daer voort in Madrid; daer comende beuont die saken geheel anders als die coopluyden hem wijs gemaect hadden, want daer was niemant in Madrit die om haer proces gedocht hadde, daerom Vander Hagen groot berou hadde van so een werck bij der hant genomen te hebben, ende vondt daer al veel andere schippers ende coopluyden bij namen Jan Muelenaer, Jacob Bording, Hillebrant Groot, Claes Nes, Berent Tijsen Maller ende meer andere, die daer oock al doende waren van wegen hare schepen ende goederen, die welcke vanden Adelantado genomen waren, om die wederom te hebben, ende den Adelantado die hadde in Madrit 2 van sijne Capiteinen die welcke sijne saken daer waernamen, wiens saken al veel schoonder stonden als die vande Hollanders, want hij verpleite ander luyden gelt ende goet, met welcke gelt ende goet hij alle die justitie tot zijn belieuen hadde gecregen; ende ten anderen hadde hij die schippers ende veel vant seevarende volck op die galeien gesmeten, die daer gepinicht ende gerabraeckt naer zijn believen, tot datse moesten seggen alle tgene dat hij begeerde, waer door oock alle die jueses, alcaldes, ojdores, assessores, aduocaten ende procureurs met hem waren, want hij

ettelicke hondert duisent ducaten aen schepen ende goederen genomen hadde, daer hij genoeg aff verschencken mocht ende behouden met die sijne noch een groote schat, daer tegens die arme schippers ende coopluyden, vant hare berooft sijnde, moesten vant heren (sic) bloet teren ende pleiten; van schencken en mocht daer niet aff; also dattet wel te sien ende te bemercken stondt dattet voor die Hollanders anders niet en was als tgoet gelt naert tquaet te werpen. Ende met dat pleiten doende sijnde so wast dat den Coninck met sijnen sone die Prins van Spaengen op die reyse soude naer Castilla la vieja, Navarra, Aragon ende andere van sijne rijcken, ende dat om die Prins te doen hullen ende aen te laten nemen voor haren thoecomen den Coninck; die Hollanders die niet en wisten watse doen soudon in absentie vanden Coninck, gaven request ouer, daer op die Coninck mandeerde datse hem al volgen soudon, ende dat haer processen soudon mee gevoert werden, ende in Segovia bij een wesende docht die schippers ende coopluyden goet dat elck een requeste soude laten maken, om die den Coninck tegent innecomen vandie stadt ouer te geven, dwelck also geschiede; alle die requesten die werden Vander Hagen gegeven om die den Coninck ouer te geuen, dat also geschiede buiten Segovia int bijwesen van alle die schippers ende coopluyden, die welcke den Coninck vast aensach, wesende met sijn dochter die Infante ende die Prins sijnen sone inde coetswagen, Vander Hagen den Coninck biddende om haestich een ende van haer saken te mogen hebben, seggende den Adelantado hare schepen ende goederen benomen hadde ende ouersulex waren arm ende beroyt, en mochten sijne May^t niet lange volgen. Den Coninck en gaff anders geen antwoorde als: Sosegaos, tenga patientia que buena justicia se os hara, weest gerust ende

hebt patientie, men sal u goet recht doen, ende stack alle die requesten in sijnen boesem. Tegen den auont seyde Pieter Raes (?), wesende een ondercamerlinck van den Coninck, dat alle die schippers ende cooplyuden souden voorheen gaen naer Valladolid om den Coninck daer te verwachten. Maer dit die Hollanders mishaechede, dat die capiteinen vanden Adelantado den Coninck oock al volchden, ende quamen wel altemet bij somige schippers, vragende: señores maestres, como van sus negocios, ha ghij heeren schippers hoe gaen u saken al, dat dingen waren diese vraechden diese beter wisten als die schippers. Ende die Hollanders den Coninck in Valladolid verwacht hebbende, doen wast al euen na, want den Adelantado sijne saken schoon stonden met sacken vol gelts, met veel vrinden, want die principaelste heeren vant Hoff, den eenen was sinen oom, die andere waren susterlingen ende neuen; wat was daer veel aff te verwachten voor die schippers? Also dat Vander Hagen versocht sententia a proba, om andere getuigenisse in te brengen; daer bij anders blijken mocht alst tgene dat den Adelantado tegen Vander Hagen te seggen hadde, twelck hij vercreech om binnen die tijt van 4 maenden sijne saken in te brengen, dat een corte tijt was, want men moest wesen in Seuiliën, Genua ende Embden, ende volchde den Coninck tot Palencia thoe, daer hij sijn affsheit creech, hebbende die gansche somer daer mede duer gebrocht. Het was wel een verdrietich pleiten: als men bij die alcaldes, rechters ofte bij den accessoor quam, deden niet dan hauwen ende snauwen; sij wilden die Hollanders qualicken antwoord geven, also dat die Hollanders die Spaengiaerden altemet wel wunsten te hebben in zee. Doen Vander Hagen sijn affsheit creech tot Palencia, wesende in die sekretarie van Esteban de Ybarra, vraechde hij

Vander Hagen hoe dat sijne twee scheepen genaempt waren; hij antwoorde: El Vnicornio blanco y el Ca-uallero negro. Daer op hij seyde tegen eenen spaens eedelman die bij hem stondt: mas que Christianos son estos todos sus navios; no tienen sino nombres de unicornios, tigres, leones, perros, gatos y sierpes, ni conocen a sanctos ni a sanctas; gelijk: maer watte Christenen sijn dit, alle huer schepen hebben al namen van eenhorens, tigers, leuwen, catten, honden en serpente, sij en kennen santen noch santinnen; daer op Vander Hagen hem antwoorde datter in sijn lant wel duisent schepen waren: onder die waren alle die sancten ende santinnen vanden almanack wel dubbelt vernaempt, die resterende moesten al andere namen soeken diese haer schepen gauen, daer hij noch om lachte. Ende Vander Hagen was blij dat hij sijn afscheit hadde; daer mede dat hij wederom reedt ouer Madril naer Valensen. vandaer naer Alicanten, daer een Ragusesche crake lach, daer den capitein aff genaempt was capitein Baldi, daer hij mee aff voer, menende haestich binnen Genua te comen, maer comende te Mallorquen daer nam hij vracht van goederen inne als oock eenige heeren die hij brengen soude indie stadt van Callara (Cagliari?), daer den Vise-Roy hoff hout in Sardinia, daer capitan Baldi sijn schip laden met sout. Daer en tusschen dede den capitein niet dan spelen en dobbelen gansche nachten ouer met den Vise-Roy en andere heeren, also dat hij daer bleeff meer als een maent, ende gaende tseil vandaer quamen te lande aen (een) eylandeken genaempt Elba, gelegen bij suyden Piombino, daer Steuen van der Hagen al wederom certificatien dede beleggen, gelijk als hij tot Valensen, Alicanten, Mallorken ende Callara gedaen hadden, daer blijken mocht dat hij in sijne voyage ouer al so verlet worde Ende van Elba

voer hij langes die wal na Ligorno ¹⁾ ende van Ligorno is voort gevaren na Porto Spetie (Spezzia) ende voort tot Genua, daer hij certificatien wederom belegde, dat hij doen daer eerst gecomen was. Als oock eenige attestatien van getuigen beleggende, dienende tottet proces daer hij om wt geweest hadde tegen den Adeltado. Ende was niuwe jaer a°. 1593 dat Vander Hagen reet voort naer Milanen met een peert dat hij tot Genua gecocht hadde, ende vertoefde te Milan ontrent 3 dagen ende nam sijnen wech voort naer Como, van daer affvarende ouer 't lac naer Chiavenna, ende also voort rijdende doort lant vandie Grisoenen over den berch genaempt Asplugen, ende so voort ouer Cour (Chur) tot aen die Bodensee, varende op Lindau; rijdende so alleen sonder eenich geselschap, weesende wtermaten coudt; van Saraval (?) tot Lindau was tlant also dick besneut dat oude mannen seyden in 20 jaren so veel sneus niet vernomen hadden. Van Lindau nam sijnen wech op Ravensburch, van daer op Heydelberch; tusschen Heidelberch ende Franckfoort verloor sijn peert; tot Franckfoort comende ginck die Majn open, die al een poos toe gevrosen hadde geweest, varende met die eerste naek na die vorst naer Ments, van Ments voort aff naer Cuelen, daer een dach ofte anderhalff rustende; creech daer geselschap met malcanderen, een naeck copende, voeren den Rijn aff naer Arnhem, daer gecomen sijnde voeren voort aff met een cage tot aendie vaert van Vtrecht, van daer tot Vtrecht alwaer dat Vander Hagen wonachtich was. Godt louende dat hij van die moyelicke ende verdrietige Spaensche ende Italiaensche reyse ontslagen was, hebbende wtermaten grote coude ende ongemack van

---

1) Er staat duidelijk Ligorno wat aan 't Engelsche Leghorn herinnert.

die reyse geleden, ende was den 3^{en} Februario a°. 1593 doen hij tUtrecht quam, hebbende seer voorspoedich gereist na dattet winter was. Ende weinich daer naer is nae Hollant bij die cooplyden gereist, die hem wtgesonden hadden ende haer van alles onderrecht, hoe dattet met proces tegen den Adelantado al stondt, geuende haer alle schriften ouer; ende begeerden vandie saecken wegen dat hij noch eens tot Embden trecken wilde, dwelck hij dede, ende van daer wederom comende is voort thuis gebleven, sijn ruste houdende, ende geneerde hem met inlansche handelinge, also hij die reysen op Spaengien moede was, ende dat men daer met grote perikelen varen moeste; dwelck duirde tot a°. 1597, dat Vander Hagen tot Amsterdam weesende wederom versocht worde van diuersche cooplyden als bij namen Pilgrom van Dronckelaer, Jan Jansen Carel ende meer andere, om voor haer in Guinea te varen, tot welcke vaert hij met die cooplyden eens werden, ende maeckten hem opper Comys van twee schepen bij namen den Groten ende Cleinen Olifant, ende liepen Texel wt den 12^{en} Julio a°. 1597, wederom comende van die voyage dat was den elften Martio a°. 1598. Die winter sieck ende cranck te bedde leggende tot Vtrecht, met groote gaten in een been van die wormen, dat hij in Guinea vergadert hadde, so quamen er bewinthebberen van die Oost-Indische Compantie, die hem versochten om Admirael te wesen van die schepen die Son, Maen ende Sterre. Also cranck te bedde liggende tot Vtrecht worde hij van haer aengenomen, ende ginck met die schepen tseil a°. 1597 den 6^{en} April, daer hij mede wtvoer ende wederom quam a°. 1601 den .. September, ende worde van die winter al wederom versocht van een bewinthebber off hij goet moet en hadde met die eerste vlote wederom voor Admirael te varen, daer op hij hem hoogchelicken be-

danckten dat hij hem niet en gevoelde om so haest met die eerste vlote wederom te varen, maer begeerde een jaer ofte 2 te rusten ende worde daer naer van die Oost-Indissche Companie wederom aengenomen a°. 1603 ende worde Admirael ouer 12 schepen, als bij namen die Vereenichde Prouintiën, Amsterdam, Gelderlant, Dordrecht, Hoorn, West-Vrieslant, Seelandia, Delft, Enchuisen, 't Hoff van Hollant, Medenblick ende Duiffgen, daer mede dat hij Texel wt voer den 18^{en} December a°. 1603; wat hij op die voyage wtgerecht heeft is indie joernalen te sien daer alles ten naesten bij geschreuen staet.

TROIS ARRÊTS HISTORIQUES

DU GRAND CONSEIL DE MALINES.

MEDEGEDEELD DOOR

L. Galesloot.

La collection des sentences du grand conseil de Malines, conservée aux Archives du royaume de Belgique ¹⁾, si précieuse pour l'étude de notre ancien droit, peut encore être consultée avec fruit au point de vue de l'histoire des Pays-Bas. On y trouve souvent des renseignements qui se rattachent d'une manière intime à nos annales. Trois arrêts, dont le caractère historique me frappa, en quelque sorte, lorsque je les parcourus au cours des recherches suivies que j'ai faites dans cette grande collection, en sont, me semble-t-il, un exemple

---

1) Elle commence à 1470 et finit, sans interruption, à 1794. Elle comprend deux séries: celle des sentences étendues et celle des dictums. Toute la série porte les nos 307—564 de l'inventaire provisoire des archives du grand conseil.

Comme étude de l'ancien droit, citons, entre autres: 1°. *La jurisprudence des Pays-Bas autrichiens établie par les arrêts du grand conseil de S. M. R. et I., résidant en la ville de Malines*, par Rémi-Albert du Laury; 2 vol. petit in-8°. Bruxelles, 1761.

remarquable. Je crois donc qu'il sera à la fois utile et instructif de les publier en entier.

Le premier, du 17 Juillet 1481, fut rendu contre Renier Van Broekhuisen, chevalier, un des principaux chefs du parti des *Hoecs* ¹⁾. L'arrêt rappelle que Van Broekhuisen, se montrant, à la fois, ennemi et rebelle, prit à main armée la ville de Leiden, où il se tint avec ses adhérents, malgré les sommations qui lui furent faites d'évacuer la place ²⁾. Il ne la quitta qu'à

---

1) C'était un gentilhomme gueldrois et un vaillant homme de guerre. Il avait épousé Jeanne de Brederode. On peut consulter sur lui Van der Aa, *Biographisch Woordenboek*, et les historiens des Provinces-Unies.

2) Le 20 Janvier 1481, à six heures du matin, Van Broekhuisen, à la tête de 135 hommes de son parti, la plupart d'Utrecht, traversa les fossés de la ville, qui étaient pris par la glace, escalada les murs d'enceinte et se rendit maître de Leiden sans coup férir. Les assaillants coururent à l'hôtel de ville aux cris de *Breéro! Montfort!* Là une catastrophe les attendait. La poudre déposée dans la cave de l'édifice prit feu et tua une quarantaine d'hommes. Van Broekhuisen, poursuivant ses succès, fit prisonniers les habitants les plus marquants du parti des Cabelliaus. Il prit des mesures pour la régence de la ville, comptant bien de s'y maintenir. Mais les villes d'Haarlem, de Delft et d'Amsterdam, adversaires des *Hoecs*, se plaignirent à Maximilien de ce coup de main et de ses suites. L'archiduc chargea Josse de Lalaing, seigneur de Montigny, stadhouder de Hollande, d'aller assiéger la ville. Van Broekhuisen, serré de près et perdant l'espoir de la conserver, l'évacua en silence pendant la nuit et se rendit à Woerden, puis à Montfort, où le suivit Maximilien. Celui-ci fut reçu par les habitants à coups d'arquebuses et dut se retirer. Peu s'en fallut qu'il ne fut atteint d'un boulet de coulverine. Maximilien revint à Leiden au mois de mai. Les principaux bourgeois, vêtus d'habits de deuil allèrent au devant de lui, lui présentèrent les clefs de la ville et, se mettant à genoux, implorèrent le pardon des habitants, ce qui leur fut accordé. Mais Maximilien excepta de ce pardon dix-huit hommes, qu'il tint à sa merci. Il en fit décapiter six, parmi lesquels Thiéri Potter Vander Loo, qui avait

l'approche de l'archiduc Maximilien, venu tout exprès en Hollande pour l'assiéger. En partant, il fit au plat pays un grand nombre de prisonniers qu'il ammena, et se rendit coupable de beaucoup d'autres excès. Ces choses qui ne pouvaient être dissimulées et qui, au contraire, exigeaient une punition exemplaire, étant parvenues à la connaissance du procureur général de l'archiduc, Van Broekhuisen fut assigné à différentes reprises au grand conseil de Malines, sans qu'il comparût. Mettant à profit ces défauts successifs, le procureur général demanda à la cour qu'elle voulût lui accorder ses conclusions; ce qu'elle fit, c'est-à-dire qu'elle condamna le défaillant au bannissement perpétuel, avec confiscation de tous ses biens.

Le second arrêt, du même jour, concerne Jean, seigneur et vicomte de Montfoort. Adhérent et fauteur de Van Broekhuisen, ce sujet avait accueilli celui-ci, avec ses prisonniers et son butin, dans la ville de Montfoort et avait refusé de le livrer, menaçant le héraut qui était venu le sommer, de lui faire un mauvais parti. Il s'était mis ainsi en état de révolte contre son prince. De Montfoort est condamné par contumace aux mêmes peines de bannissement et de confiscation de biens ¹⁾.

Parmi ces biens il y avait l'importante seigneurie de Purmerende, située dans la Hollande septentrionale ²⁾. L'archiduc Maximilien en disposa en faveur d'un de ses parents, Balthasar, seigneur de Volkestein,

---

été *hopman* pendant l'occupation de Van Broekhuisen. (Wagenaar, *Vaderlandsche historie*, t. IV, p. 194.)

1) Ces deux sentences sont mentionnées, entre autres, par Wagenaar (t. IV, p. 197), sans qu'il dise qu'elles furent rendues par le grand conseil. Celui-ci est désigné par Arend, *Algemeene geschiedenis des Vaderlands*.

2) Aujourd'hui arrondissement de Hoorn.

qui la vendit, en 1484, à Jean, comte d'Egmont ¹⁾. Bien longtemps après, Jean de Montfoort, qui s'était mis en tête de la revendiquer, intenta une action au possesseur devant le grand conseil. Il en résulta un procès que termina un long jugement, également basé sur des faits historiques. Il est du 24 décembre 1509. On y voit les deux plaideurs, activement mêlés à la guerre civile dont leur pays était le théâtre, s'accuser mutuellement de rebellion et de félonie.

Le seigneur de Montfoort, en débutant, exposa à la cour que l'archiduc d'Autriche, maintenant empereur, le seigneur de la Vere ²⁾, gouverneur de Hollande, et d'autres nobles se trouvant, en 1479, au siège de Térouanne, le comte d'Egmont, défendeur, le seigneur de Wassenaar ³⁾ et leurs adherents s'étaient soulevés et avaient pris la ville de Leiden, qu'ils livrèrent au pillage, arrêtant et emmenant les habitants qui

---

1) Voy. plus loin la sentence, annexe n°. III, de même que *Wassenaar*, *loc. cit.*, et le grand Dictionnaire géographique de Van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, à l'article *Purmerend*.

Jean d'Egmont, fils de Guillaume et aïeul du comte Lamoral, fut créé chevalier à Jérusalem, en 1465. En 1483 il succéda, comme stadhouder de Hollande, à Josse de Lalaing, seigneur de Montigny, décédé. Maximilien d'Autriche lui conféra le titre de comte, en récompense de ses grands services, qui lui valurent, en outre, le collier de l'ordre de la Toison d'or. Il mourut au château d'Egmont, en août 1516.

M. Victor Hermans, archiviste de Malines, a eu l'obligeance, à ma demande, de faire des recherches dans le dépôt confié à sa garde, sur le séjour du comte d'Egmont à Malines, ville où résidait la cour et notamment Marguerite d'York, veuvée de Charles le Téméraire. Il résulte de ces recherches que le vin d'honneur fut fréquemment présenté au comte pendant les années 1481 à 1504.

2) Wolfert van Borselen.

3) Jean de Wassenaar, vicomte de Leiden.

Bijdr. en Meded. VI.

n'étaient pas de leur parti. Delà ils allèrent à la Haye et tâchèrent de surprendre le château, ce qui ne leur réussit pas. Lorsqu'il apprit cette insurrection, le seigneur de la Vere se rendit à Dordrecht et y convoqua des partisans du souverain, tels que les magistrats de Gouda, Schoonhoven, Rotterdam, le seigneur de Brederode ¹⁾, lui, demandeur, des membres du conseil de Hollande et autres, pour aviser aux mesures à prendre dans les circonstances où l'on se trouvait. Puis, il se transporta avec son monde à la Haye, en vue d'y arranger les affaires et de pacifier le pays. Il échoua dans ses desseins par suite de l'hostilité du défendeur. Delà il se rendit à Rotterdam, où les deux partis, étaient plus surexcités que jamais. En avril 1481, tandis que l'archiduc était à Dordrecht, des gens de guerre du parti du défendeur envahirent l'évêché d'Utrecht, se portèrent aux environs de Montfoort, ville que le demandeur tenait en fief de l'évêque d'Utrecht ²⁾, dévastèrent et pillèrent le pays et entrèrent en lutte ouverte avec la ville d'Utrecht où le demandeur se tenait. Forcé d'y rester ³⁾, il se vit dépouiller des terres et seigneuries qu'il possédait en Hollande. Pendant le siège d'Utrecht, on conclut un traité de paix, qui gracia les habitants, et, dans le nombre, le demandeur. Les excès commis de part et d'autre furent pardonnés. De plus,

---

1) Walrave de Brederode, fils de Renaud, seigneur de Brederode, et d'Iolende de Lalaing.

2) Il fut investi par David de Bourgogne, en 1461. (Van der Aa, article *Montfoort*.)

3) Sur le rôle que Jean de Montfoort joua à Utrecht et dans la guerre, dite d'Utrecht, on peut consulter Wagenaar, *loc. cit.*, t. IV, pp. 201 et suiv. („Oorsprong van den oorlog met Utrecht"). Des détails biographiques sur Jean de Montfoort se trouvent dans Van der Aa, *Dict. géograph.* et *Dict. biograph.*, art. *Montfoort*.

en décembre 1483, le demandeur obtint des lettres d'abolition, qui comportaient la restitution de ses biens. Néanmoins, le défendeur refusa de se dessaisir de la seigneurie de Purmerende, sous prétexte que le traité d'Utrecht et les lettres d'abolition n'en faisaient pas mention. Le demandeur se plaignit à l'archiduc, qui lui donna certaine „cédula”, en date du 18 décembre 1483, portant une interprétation favorable. En outre, l'archiduc promit de lui faire restituer la seigneurie litigieuse avant le 15 août suivant. Malgré cette promesse et celle solennellement faite en mai 1494 par les seigneurs de Nassau, de Molembais, de Cruyninghen et autres, tous ambassadeurs de feu le roi de Castille pour l'élection de Frédéric de Bade comme évêque d'Utrecht, auquel le demandeur aurait pu opposer son frère, chanoine de la cathédrale, le défendeur sut se maintenir dans la possession de la seigneurie. Le demandeur s'adressa au roi de Castille, qui apostilla favorablement sa requête, en promettant de lui faire administrer promptement justice.

De son côté, le comte d'Egmont alléguait ce qui suit :

Le duc Charles étant mort, le demandeur, bien qu'il fût vassal du comté de Hollande et que, comme tel, il eût fait foi et hommage et prêté serment de fidélité, se comporta néanmoins en rebelle, en ennemi de son prince. Il en donna la preuve en soustrayant à son obéissance les villes de Dordrecht, Gouda, Rotterdam, Leiden et Schoonhoven. Elles ne se soumirent qu'après que le défendeur eut repris Dordrecht et que l'archiduc y fut arrivé, lequel se rendit delà à Gouda et puis à Leiden, ville qu'occupait Renier Van Broekhuisen, qui y commit toute espèce d'excès. Contraint de l'évacuer, Van Broekhuisen se refugia à Montfoort, avec ses prisonniers et son butin. Il fut poursuivi par l'archiduc, qui envoya un héraut pour sommer le deman-

deur de lui livrer ce rebelle. Le demandeur, non seulement refusa, mais, ce qui est plus grave, fit tirer sur la personne du prince des coups d'arquebuse, commettant de la sorte le crime de lèse-Majesté. Traduit de ce chef devant le grand conseil de Malines, le demandeur y fut condamné par défaut à la peine de bannissement perpétuel, avec confiscation de ses biens. L'archiduc et la duchesse Marie, son épouse, disposèrent de la seigneurie de Purmerende en faveur de messire de Volkestein, comme le prouvent leurs lettres du mois de juillet 1481, dûment vérifiées et enregistrées à la chambre des comptes de Hollande. Ce seigneur la garda jusqu'en 1483, lorsqu'il la vendit au défendeur, du consentement de l'archiduc et du prince, son fils, ce qui est vérifié par des lettres du 7 Janvier 1484, contenant la clause expresse que le seigneur de Montfoort ne pourra pas se prévaloir du traité de paix d'Utrecht pour porter préjudice à cette vente. De plus, par lettres du mois de Juin 1487, l'archiduc et son fils incorporèrent la seigneurie au comté d'Egmont. Il est vrai, ajoutait le défendeur, qu'ensuite du traité de Montfoort, fait en 1490, le demandeur était autorisé à poursuivre la récupération de ses biens confisqués; pourtant il ne le fit pas. De sorte qu'il était mal venu de le tenter actuellement. Le défendeur rencontre ensuite les trois points sur lesquels son adversaire se fondait, savoir: 1°. sur le traité d'Utrecht, fait en septembre 1483; 2°. sur les lettres d'abolition; 3°. sur la cédule du 18 décembre 1483. Le traité portait en termes: „le vicomte de Montfoort sera compris „dans ce traité et rentrera en possession de ses biens, „confisqués pendant cette guerre.” Il était clair, par conséquent, qu'il ne s'agissait que des biens confisqués pendant la guerre d'Utrecht et non de ceux qui l'avaient été pour d'autres motifs. Tel était le cas relativement

vement à la seigneurie en question, dont la confiscation était antérieure et découlait de la sentence de bannissement à perpétuité. La guerre d'Utrecht éclata longtemps après, lorsque les habitants de la ville, soulevés par le demandeur et ses adhérents, eurent fait prisonnier leur évêque, David de Bourgogne, qu'ils traitèrent fort injurieusement. De façon que l'archiduc, mis en demeure par le saint-père, et à la prière de l'évêque, qui était de son sang, et voyant, en outre, les courses furibondes que ceux d'Utrecht faisaient en Hollande, mit le siège devant la ville et finit par conclure le traité dont il s'agit, sur lequel le demandeur se fonde mal à propos. Ici le comte d'Egmont explique de nouveau pourquoi. Il ajoute que les habitants d'Utrecht n'admirent ni n'observèrent ce traité, ayant même refusé d'y mettre leur sceau, bien qu'ils y fussent tenus. Ils l'enfreignirent en plus d'un point. Ainsi, ils ne voulurent pas renouveler leur magistrat et accueillirent des bannis, des rebelles et des ennemis du prince. Enfin, il était de notoriété publique qu'après la conclusion du traité, le demandeur poussa plus loin que jamais ses actes de rébellion. Il provoqua les guerres de Rotterdam, ville dont il prit la forteresse, et de Montfoort, et ces guerres coûtèrent à la province de Hollande au delà de huit cent mille florins. A la vérité, le traité de Montfoort portait abolition des nouveaux excès commis par le demandeur, mais ne lui restituait pas ses biens. Lui et sa femme ¹⁾ s'étaient

---

1) Wilhelmine, dame héritière de Naaltwijk. Jean de Montfoort en eut deux filles: 1°. Mathilde, qui épousa Robert, comte de la Marck et d'Arenberg, seigneur de Bouchout, chambellan de Charles-Quint, etc.; 2°. Barbe, épouse de Maximilien de Hornes, seigneur de Gaesbeek, etc., chevalier de la Toison d'or, conseiller et chambellan de Charles-Quint, lieutenant de la cour féodale de Brabant. (Sur

laissés condamner à observer ce traité, sous peine de perdre les biens dont ils étaient encore en possession, et néanmoins il n'en tint pas compte, puisqu'il reçut dans sa ville de Montfoort des bannis et des ennemis de son souverain, tels que les Gueldrois qui avaient envahi et pillé le pays. De manière que le demandeur et son épouse ne devaient pas seulement perdre la seigneurie litigieuse, mais leurs biens en général. Le défendeur prend ensuite à tâche de démontrer que la partie adverse ne peut se prévaloir ni de ses lettres d'abolition ni de la cédula, que l'archiduc signa, dit-il, par importunité ou inadvertence, sans délibération préalable de son conseil. C'était, au surplus, une promesse personnelle, sans valeur dans un débat contradictoire et qui ne pouvait préjudicier à un tiers. La promesse du comte de Nassau et consorts était tout aussi inadmissible.

Le seigneur de Montfoort, en répliquant, soutint que, quand même il y aurait eu des actes de rébellion de sa part, tout lui avait été remis et pardonné. On ne prouverait pas que les villes précitées auraient été soustraites à l'obéissance du prince, soit avant, soit après le décès du duc Charles. Elles s'étaient soulevées pendant la guerre d'Utrecht et par suite de la lutte entre les Hoecs et les Cabelliaus. Mais ce qui était plus certain, c'est que le défendeur et ses ancêtres se trouvèrent toujours à la tête des factions. En 1416, du temps de la comtesse Jacqueline de Bavière, Jean et Guillaume d'Egmont et leurs adhérents furent

---

la maison de Naaltwijk, *Vog.* Simon van Leeuwen, *Batavia illustrata*, p. 1020; sur ses beaux-fils, A. Wanters, *Histoire des environs de Bruxelles*, art. *Bouchout* et *Gaesbeek*. Il y a un arrêt du grand conseil, prononcé le 4 Juin 1524, entre ces deux gentilshommes au sujet d'une partie de la succession de leur beau-père.

bannis à perpétuité pour cause de félonie, sans espoir de rémission, comme il résulte de lettres du jour de l'Assomption de cette année. Pour ce qui était du refus de livrer Renier Van Broekhuisen, ce fait s'était passé en l'absence du demandeur, de qui Van Broekhuisen avait un sauf-conduit. Et si les habitants de Montfoort avaient lâché des coups d'arquebuse, ils l'avaient fait pour leur défense, en voyant qu'on incendiait et pillait aux environs de la ville. D'après le demandeur, la sentence de bannissement prononcée contre lui était entachée de nullité, parce que, comme habitant de l'évêché d'Utrecht, il n'était pas soumis à la juridiction du grand conseil. Cette juridiction ne s'étendait pas non plus sur la seigneurie de Purmerende, qui était un fief relevant du comté de Hollande. Enfin, le demandeur invoquait d'autres motifs de nullité. Il rappelait, à propos de la confiscation de la seigneurie en question, que la guerre d'Utrecht éclata en avril 1481, quand l'archiduc et le défendeur vinrent porter la dévastation dans le pays de Montfoort, et que la paix d'Utrecht fut conclue en mai 1483.

Le comte d'Egmont, pour finir, protesta contre les imputations injurieuses dont il était l'objet. Il affirma qu'il avait constamment agi au nom et avec le consentement du prince. Si deux de ses ancêtres avaient été bannis, ce fut pour avoir embrassé la cause du duc Philippe de Bourgogne, qui se vit obligé d'intervenir dans les affaires de Hollande pour porter remède au mauvais gouvernement de dame Jacqueline, dont il était incontestablement l'héritier. Le comte d'Egmont fit remarquer, à propos de la prétendue nullité de la sentence de bannissement, que les arrêts du grand conseil étaient susceptibles de révision, au moyen de la proposition „d'erreur”, à employer dans l'année. Or, le demandeur ne s'était pas servi de cette

voie. En outre, le grand conseil, représentant le prince, pouvait connaître de toutes les matières, sans en excepter les fiefs. Le défendeur rencontre ensuite les objections du demandeur, qui prétendait que, ayant été assigné *tempore guerrae et hostilitatum*, il n'avait pu comparaître lors de sa condamnation. Il termine en soutenant qu'au point de vue du droit et de l'avis des docteurs, les fiefs étaient confiscables; ce que Jean de Montfoort avait contesté.

J'ai passé sous silence, dans ce résumé, les autres arguments de droit employés de part & d'autre, pour m'en tenir aux faits historiques, tels qu'ils sont exposés dans ce long jugement.

I.

Arrêt du grand conseil de Malines bannissant à perpétuité Renier Van Broekhuisen, chevalier, comme rebelle et pour avoir pris à main armée la ville de Leiden.

17 juillet 1481.

Maximiliaen ende Marie, etc. Allen den ghenen,
die dese letteren sullen zien, salut.

Vuyte dien dat heer Renier van Brochuusen, ridder, hem betooghende onse vian, rebelle ende ongehoirsame ondersate, hadde hem inder maent van Januario lestleden vervordert gewapender hant, met zekeren getale van ruyters, te beclimmen ende in te nemen onse stede van Leyden, dair hij hem sichtent gehouden hadde met zijnen adherenten ende toestanderen, in zulker wijs dat wij inde selve onse stede niet geobediert en hadden mogen wesen zonder dat

hij van dair hadde willen vertrecken, om wat sommācien dat hem van onsen weghe dair up gedaen hadde geweest, tot nu onlanx leden dat wij in persone gecommen waeren in onsen lande van Hollant, gedelibereert met machte die selve onse stede wederomme te bringene in onse onderdanicheyt ende dairvute te versteken den voors. her Reynier, de welke, wetende dat wij begonsten te genaken der selver stede, was van dair vertrocken, ende ruymende vuyt onse voirs. lande van Holland hadde genomen ende met hem gevoert vele van onse onderzaten die hij gevonden hadde ten platten lande, ende hadde ooc gedaen ende bedreven vele andere groote excessen ende maleficien, also wel in onse voors. stede van Leyden als elders, de welke niet en behoirden gheleden te zijne onderdissimulacie, mair dair af pugnacie, tot exemple van allen anderen, gedaen te zijne.

Dese zake ter kennesse van onsen procureur gecommen zijnde, hadde ons die vertoicht, versoukende ons daer op te willen voorzien. Op twelke versouck wij hem hadden verleent onse opene brieven, vuyt crachte van de welke een onse officier hadde gedaicht den voors. her Renier Van Brochuyse te commene ende te compareren in persone voor ons ende die luden van onsen grooten raide bij ons wesende, op peine van banne ende confiscacie van live ende goede, omme tantwordene onsen voirs. procureur generael op zulcken heessen ende conclusien als sij jegens hem zoude willen nemen, ter cause van der zaken hier boven verclairt, met datter ancleven mochte, bet te verclaren in tijden ende in wijlen, ende voorts te procederen als dat van rechts wegen behoiren zoude.

Ende ten daghe hier op dienende, twelc was den xi^{en} dach van meye lestleden, zo was gecommen ende gecompareert in onsen voors. grooten raide, onsen

voors. procureur generael ende niet de voirs. her Renier. Waerbij deffault tegens de selve her Reynier gegeven was, mitgaders behoirlick exploit, navolgende den eersten exploicte, vuyt crachte van den welken exploicte de voirs her Regnier herdaecht geweest hadde in onsen voors. grooten raed, op ten ix^{en} dach van wedemaent dair na volgende. Tot welken daghe tweeste deffault tegens den voors. her Renier gegeven was, mitgaders noch een ander exploit, oic navolgende de voorgaende exploiten, bij virtute van de welke exploicte hij noch herdaecht geweest hadde teenen zekeren anderen dage duechdelick onderhouden, totten derden dage van hoymaent lestleden. Tot welken daghe derde deffault tegens den voorn. her Reynier geoctroyert geweest hadde, ordinerende onsen voors. procureur generael tproffijt van dien te hove te leggene, twelc hij gedaen hadde, versouckende hem recht gedaen te zine.

So doen wij te wetene dat, ghezien in onsen groeten raidt, bij ons wesende, die voirs. deffaulten, exploiten, daginge, erdaginge, acten ende anderen munimenten overgheleyt bij onsen voirs. procureur generael, ende gheconsidereert ende overgewegen altgene dat tot deser zake dienende was, wij hebben, mit rijpheden van raide, voor tproffijt van den selven deffaulten ende gemerct die openbareyt van den dinghe voors., bij deser onser sententien ende over recht, ghebannen ende bannen den voirs. her Reynier Van Brochuyse tot eewigen daghe vuyt allen onsen landen ende heerlicheden, ende verclaren alle die goederen van den selven her Reynier, hoedanich die zijn, tonsen profijt verbuert ende gheconfisqueert.

In ghetuygenisse, etc. Ghegeven in onse stede van Mechelen, den xvii^{en} dach van hoyemant anno iiiiie ende een.

(Registre n°. 314 du grand conseil de Malines.)

II.

Arrêt du grand conseil de Malines bannissant à perpétuité Jean, seigneur de Montfoort, comme fauteur & adhérent de Renier Van Broekhuisen, chevalier.

17 juillet 1481.

Maximiliaen ende Marie, etc. Allen de ghenen die dese letteren sullen zien, salut.

Vuyt dien dat, al waest zoo dat die heere van Montforde, onsen vassael ende onderzate, niet en mochte ignoreren die excessen ende onbehoirlichen ghedaen ende bedreven jeghens ons bij heren Renyer Van Broekhuisen, die met ghewapender hand genomen ende beclommen hadde bij fortsen onse stede van Leyden ende die gehouden zekeren tijt, zonder dat hij daer ute hadde willen vertrecken, hij dies verzocht zijnde van onsen weghe, tot dat wij in persoene gecommen waeren in onse lande van Holland, gedelibereert met macht hem daer ute te verstekene. Daer toe van rechts weghe de voirs. heere van Montforde, ter cause van de truheyte die hij ons sculdich is, wel behoorde ons te dienen. Niet mijn, achterlatende zijne voirs. truheyte, ende hem betoene adherent ende toestender van den voirs. her Renyer, hadde hem gehouden ende gesustineert in zijne voirs. stede van Montforde, mit vele ghevanghenen, onse ondersaten, ende goeden bij hem genomen ende gepilleert in zijnen wech ende vertrecke vuyt onsen voirs. stede van Leyden, zonder dat de voirs. heere van Montfoort, daerop nochtans gesommeert ende gemaent van onsen weghe, ons den zelve heer Reynyer hadde willen doen delivrerē; maer hadde ons dien geheellick ontseyt ende geseyt of doen

zegghen onsen officier van wapenen, die hem de voirs. sommatie dede, dat hij niet meer wederkeren en zoude of men zoude hem ongenoechte doen. De welke zaken waren ende zijn geschiet bij manieren van openbaren vijantscapen ende die niet en behoirden gheleden te wesen onder dissimulatie, maer correctie daer of, tot exemple van allen anderen, gedaen te zijne.

Dese zaken ter kennesse van onsen procureur generael gecommen zijnde, hadde ons die vertoicht, versoukende daer op te willen voorsien. Op twelke verzouk wij hem hadden verleendt onse openen brieven, vuyt crachte van de welken een onse officier hadde gedaecht den voirs. heere van Montfoorde te commene ende te compareerene in persoene voor ons ende den luyden van onsen grooten Rade bij ons wesende, up peine van bannen ende confiscatie van live ende van goede, omme tantwoirdene onse voirs. procureur generael op zulken eyssche ende conclusien als hij jehghens hem zoude willen nemen ter cause van de zaken boven verclaert, met datter ancleven mochte, bet verclaersene in tijden ende in wijlen, ende voort te procederen als dat van rechtswegen behoiren zoude.

Ende ten dage daerup dienende, twelke was den xien dach van meye lestleden, zo was gecommen ende gecompareert in onsen voirs. grooten raede onsen voirs. procureur generael ende nyet de voirs. heer van Montfoerde, waerbij, tot verzouck van den zelve onsen procureur generael deffault jehghens hem gegeven was, mitgaders behoirlijk exploiet navolgende den eersten exploicte, vuyt crachte van den welken exploicte de voirs. heere van Montforde erdaecht geweest hadde in onsen voirs. grooten raede upten ix^{en} dach van wedemaent daerna volgende. Tot welken daghe tweeste deffaulte jehghens den voirs. heer van Montforde gegeven was, mitgaders een ander exploicte, oick navolgende

den voirgaenden exploicten. Bij virtute van de welken exploicte hij noch erdaecht gheweest hadde teenen zekeren anderen dage, duechdelijck onderhouden, ten derden dage van hoymaent lestleden. Tot welken dage derden deffault tegens den voorn. heer van Montforde geoctroyeert was, ordonnerende onsen voirs. procureur generael tproffijt van dien te hove te leggene, twelck hij dede, verzouckende hem recht gedaen te zijne.

Soe doen wij te weten dat, ghesien in onsen grooten raidt bij ons wesende die voirs. deffaulten, exploiten, dagingen, erdaginge, acten ende andere munimenten overgeleit bij onsen voirs. procureur generael, ende geconsidereert ende overghewegen al tgene dat tot deser zake dienende was, wij hebben, met riphede van raide, voor tproffijt van den selven deffaulten, ende gemerot die openbareyt van de dinghe voirscreven, bij deser onser sententie ende over recht, ghebannen ende bannen den voirs. heer van Montforde tot ewigen daghe vuyt allen onsen landen ende heerlicheden ende verclaren alle die goeden van den selven heer van Montforde, hoedanich die zijn, tonsen profijte verbuert, toegekomen ende geconfisqueert. In ghetuygenisse van desen so hebben wij onsen zeghele hier an doen hangen. Gegeven in onse stede van Mechelen, den xviij^{sten} dach van hoymaent int jair Ons Heeren duisent vierhondert een ende tachtentich.

(Registre n°. 314 du grand conseil de Malines.)

III.

Arrêt du grand conseil de Malines qui maintient Jean, comte d'Egmont, dans la possession de la seigneurie de Purmerende, confiscuée sur Jean, seigneur de Montfoort, pour cause de rébellion.

24 decembre 1509.

Maximiliaen etc. ende Kaerle etc. Allen den ghenen die dese letteren sullen zien, salut.

Alsoe inden jaere van zeven ende tnegentich, proces opgestaen ende geresen waere geweest voer die van onsen grooten rade, tusschen heeren Jan, heere tot Montfort, impetrant ende heesscher, ter eenre zijde, ende onsen lieven ende getrouwen neve, Johan, grave van Egmonde, heere tot Bair, etc, verweerer ende gedaechde, ter andere zijde, ende dat bij redenen ende vuyt saken vander heerlichede van *Purmerende*, met haren toebehoirten, die de voirscreven heesscher versochte hem gerestitueert te zijne vanden voirscreven verweerer, zeggende tot dien eynde de selve heesschere, onder protestatie van niemande te willen iniurieren, maer alleenlic voer alsoe vele alst ter materien dienende was, hoe dat in den jaere duyst vierhondert negen ende tseventich ons, Keyser, ende den heere vander Vere, onze stedehouder van Hollant, doen levende, met anderen edelen ende volcke van wapenen wesende inden belegghe vander stede van Therouenne, de voirscreven verweerer, die heere van Wassenare ende andere huere adherenten, waren opgestaen gewapenderhant ende quamen bedectelicken ende namen inne met machte die stede van Leyden, pillerende de selve ende verjagende of vanghende die ghene die zij main-

teneerden ende hielden van heurer bende niet wesende, ender terstont daer nae waren gecomen inden Haghe, in Hollant, ende wetende dat de voirscreven heere vander Vere absent was, ende dat nietmin zijn huysgesinne ende huysraet aldaer in onsen slote was, hadden hen vervordert 't selve slot inne te nemen ende te beroven, maer men hadde henlieden soe wederstaen dat sij des niet en konsten gedoen. 't Welcke gecomen zijnde ter kennisse vanden voirscreven heere vander Vere, onse stedehoudere, om te remedieren totten voirscreven opsetten ende invasien ende te verhoeden commocien inden lande, was gecomen in onser stede van Dordrecht, ende hadde aldaer ontboden ende beschreven dien vanden lande van Hollant, die hij wist niet wesende noch adhererende totten voirscreven invasien ende opsetten, te wetene dien vanden steden vander Goude, Schoonhoven, Rotterdam ende anderen, den heere van Brederode, hem, heesschere, eenighe vanden rade ende anderen persoonen, om met henlieden advys te nemen ten eynde voirscreven. Achtervolgende welcken beschiven, soe was de voirscreven heesschere met anderen gecomen inde voirscreven stede van Dordrecht, aldaer zekeren raedt gesloten was om te remedieren totten opsetten ende invasien voirscreven, ende navolgende dien, soe hadde hem de voirscreven stedehoudere, met zijnen adherenten, gevonden inden Haghe voirscreven, de welcke huer vermogen gedaen hadden om alle twist daer neder te stellen ende pacifieren; maer zij konsten dat niet toegebringen, overmits der parcialiteyt die de voirscreven verweerer dragende was den voirscreven stedehouder ende dien van zijnder zijde. Waeromme de selve stedehouder, met dien vanden rade, vertroocken was ende quam resideren, om beters wille, in onser stede van Rotterdamme, waer bij de parcialiteyt van Houck ende

Cabillau, die over ii^e jaeren in onsen lande van Hollandt geregneert hadde, meer begonst op te staene dan zij oyt van te voeren gedaen hadde; hangende welker parcialiteyt, ende ons, Keyser, wesende inder maent van april vanden jaere lxxxix, in onser voirscreven stede van Dordrecht, soe was gebuert dat zekere volck van wapenen vander zijde des voirscreven verweerers oploop gedaen hadde int sticht van Vuytrecht, rontomme der stede van Montfort, die de voirscreven heesschere te leene houdende was vanden bisscop van Vuytrecht, aldaer zij brant gesticht hadden ende gevangen, berooft ende wech gevoert alle tgunt des hen mogelic geweest was, beginnende mits dien oorloghe tegens tvoirscreven sticht ende der stede van Vutrecht, daer de voirscreven heesschere hem houdende was. Welcke oorloghe alsoe begonst, ende hangende de selve omtrent der maent van junio vanden voirscreven jaere lxxxix, dat de voirscreven heesschere hem niet en dorst vinden inden lande van Hollandt, soe waeren hem afgenomen veel landen ende heerlicheden die hij aldaer liggende hadde, ende voerts zekere oplooppinghen gedaen ter eenre ende ter andere zijden, ende zekeren tijt daer nae de voirscreven stede van Vuytrecht beleyt zijnde, soe was ten lesten een tractaet van paise gemaect ende gesloten, bijden welcken de voirscreven van Vuytrecht, daer af de voirnoemde heesschere een vanden inwonende was, ontfangen hadden geweest in gracen, ende alle 't gunt dat ter eenre ende ter andere zijden gedaen hadde geweest waert vergeven ende geabileert, ende zunderlinghe de voirscreven heesschere gerestitueert ende gestelt tot allen zijnen afgenomen goeden. Welcke heesschere, zekeren tijt daer nae, te wetene inder maent van decembre anno lxxxiii, hadde noch boven dien ter meerder verzekerthede vercregen van ons, Keyser, zekere onse opene bezegelde

brieven in vorme van abolicien, bijden welcken wij hem, vuyt onser rechter wetenthey, volle macht ende zunderlinge gracie, vergheven ende geaboleert hadden alle tgunt dat hij mesdaen mocht hebben tegens onser hoocheyt, onsen lande ende ondersaten, ende voerts hem wederomme gerestitueert ende gestelt tot zijnen goeden, alst blijcken mochte bijden selven onsen brieven van abolicien. Maer want, desen al niet tegenstaende, de voirscreven verweerder geweygert hadde te restitueren den voironomden heesscher de voirscreven heerlichey, van *Purmerende*, met haren toebehoirten, onder tdexel dat 't voirscreven tractaet van Vutrecht ende brieven van abolicien daer af merckelicken gheen mentie en maecte, ende dat de voirscreven heerlichey, inne genomen zoude geweest hebben alvoeren de voirscreven oorloghe van Vutrecht, ende dat mits dien de selve heerlichey, daer inne niet begrepen en zoude zijn, soe was de voironoemde heesschere daer van an ons, Keyser, clachtich gecomen ende hadde van ons vercregen zekere onse cedulle, onder onsen name, bijder welcker wij verclaert hadden begrepen t'hebben int voirscreven tractaet van Vutrecht de voirscreven heerlichey, van *Purmerende*, ofte ten minsten verstaen dat hij daer van gerestitueert soude worden, ende zunderlinghe hem belooft hadden, voer ons, onse hoiren ende nacomelinghen, de voirscreven heerlichey, met haren toebehoirten, te doen wederkeeren binnen den xv^{ten} dach der maent van aougste anno lxxxiiii voirscreven, doen naestcomende, alst blijcken mochte bijder selver onser cedulle, in dato vanden xviii^{en} daghe in decembri anno lxxxiii voirscreven. Maer desen insgelijcs niet tegenstaende, noch oic dat inder maent van meye, inden jaere xciii, die heeren van Nassouw, van Molenbaix, van Cruninghen ende andere, als ambassadeurs van wijlen onsen harden lieven zone

van ons, Keyser, heere ende vader van ons, Kaerle, die Coninc van Castillen, saliger gedachten, om te promoveren heeren Frederick van Baden totter digniteyt van bisscop van Vuytrecht, ende om te hebben in dien de hulpe ende bijstant vanden voirscreven heesschere, die totter selver digniteyt hadde mogen promoveren zijnen broeder, die, als canoninck vander grooter kerke daertoe electie gehadt hadde, belooft hadden op huerlieder trouwe ende eere te doen restitueren, achtervolgende der voirscreven cedulle ende belofte van ons, Keyser, de voirscreven litigieuse heerlicheyt, binnen zes maenden doen naestcomende, soe en hadde nochtans de voirnomde heesschere ander selver heerlicheyt niet kunnen geraken, wat vervolgh ende diligentie hij daeromme hadde doen doen, maer was ende wart hem die altijts onthouden vanden voirscreven verweerer, tegens 't voirscreven tractaet van Vuytrecht, brieven van abolicien, cedullen ende beloften van ons, Keyser, ende vanden boven genoonden heeren. Al 't welcke de voirnoodde heesschere bij zekere zijne requeste te kennen gegeven hadde onsen voirscreven wijlen harden lieven zone, heere ende vader, den coninck van Castille, versouckende dat hij hem wilde doen restitueren de voirnomde litigieuse heerlicheyt sonder figure van processe. De welcke onse zone ende heere vader, nae dat hij bevoelt hadde dat de voirnomde verweerer met gheenen minlicken wegen daer toe verstaen en wilde, hadde geappointeert upte voirscreven requeste dat bij den voirnomden heesschere, judiciairlic in desen zijn vervolgh doende, hij hem de cortste expedie van justicien doen doen zoude alst mogelic zoude zijn, ende zulcke dat de selve heesschere zake zoude hebben te vreden te zijne. Achtertervolgende welcken appointement, den voirscreven heesschere van noode was geweest hem te stellen in

justicien ende te vercrigen in desen zekere provisie ende opene brieven vanden voirscreven wijlen conink van Castillen, vuyt crachte vanden welcken zekere officier exploiteerder der selver bevel gedaen heeft den voirnomden verweerer te scheyden vander voirscreven litigieuser heerliche, met haren toebehoirten, ende daer van te laten gebruyken den voirnomden heescher, als van zijnen eygen ende propren goede, hem voerts restituerende ende opleggende de vruchten die hij daer af ontfangen hadde zichtent den voirscreven paise van Vutrecht. Ende want de selve verweerer hem daer tegens geopposeert hadde, soe was hem dach bescheyden ende beteekent geweest te comparen voer die van onsen voirscreven grooten rade, achtervolgende den committimus begrepen inde voirscreven opene brieven.

Ende ten daghe daer op dienende, comparerende *hinc inde* de voirnomde partijen, oft procureurs voer henlieden, in onsen voirscreven grooten rade, van wegen des voirnomde heesschers, verhalende alle 't gunt des voirscreven staet, was geconcludeert geweest, overmits den redenen aldaer begrepen ende meer anderen van zinnent wegen voorgesteld, ten fyne dat gezeyt zoude zijn dat de voirnomde heesschere wel ende deuchdelic geimpetreert ende vercregen hadde de voirscreven opene brieven ende vuyt crachte van dien doen doen den voirnomden verweerer de bevelen, zulck als boven, t'onrechte ende quaeder sake was hem de selve verweerer daer tegens geopposeert, ende niet tegenstaende welke zijne oppositie, daer of hij vervallen zoude, zouden de voirscreven bevelen statgrijpen, ende achtervolgende dien de voirnomde verweerer gecondempneert hem heesschere te restitueren ende wederkeren de voirscreve litigieuse heerlicheyt met haren toebehoirten, om daer van te gebruyken gelijc van zijnen

eygen ende propren goede, mitsgaders alle de vruchten die hij daer of opgebuert ende ontfanghen hadde zichtent den voirscreven payse van Vuytrecht, makende voerts heysch van costen, schaden ende interesten, ende versouckende, achtervolgende de clause van requeste ci vile begrepen in zijne voirscreven opene brieven, gereintegreert ende gestelt te zijne, hangende den processe, inde possessie ende gebruykenisse vanden voirscreven litigieuse goeden, ende was d'intencie des voirscreven heesschers wel gefondeert, want gemerct dat hij gespolieert hadde geweest vanden voirscreven litigieuse goeden, inder vorme ende maniere als voirscreven staet, soe behoirden hem die gerestitueert te worden, ja alderwerck eerst ende hangende den processe, zunderlinghe overmits twee redenen, te wetene: inden iersten, want nae gemeyn rechte *spoliatus* etc., *private extra casum partialitatis, hostilitatis, rebellionis aut belli ante omnia venit suis rebus spoliatus restituendus*; ten anderen noch soe veel te meer, gemerct den tractaet van paise, brieven van abolicien, verclaringhe ende beloften boven geroert.

Daer tegens van wegen des voornomde verweerers hadde geantwoort ende gesustineert geweest ter contrarien, zeggende onder dandere, bij protestacie oic van niemande te willen iniurieren, dan alleenlic voer alsoe vele alst dienen mochte totter materie ende niet anders, dat naden overlijden van wijlen saliger gedachten hertogen Kaerle, hoe wel de voornomde heeschere een vasaal vanden grave van Hollant was ende dat hij als zulcke hulde ende eedt van getrouwigheden gedaen hadde, nietmin hij hadde hem altijts gethoont ende gedragen rebelle ende viant zijns princen ende quaetwillighe van hem ende sijnen landen; ende dat be thoonende bij effecte, zoe hadde hij zekeren tijt naden overlijden des voirscreven wijlen hertogen Karels ma-

niere gevonden te ontrecken ende stellene vuyter gehoïrsamheyt des princen die steden van Dordrecht, Goude, Rotterdamme, Leyden ende Schoonhoven; welcke steden alsoe vuyter gehoïrsamheyt bleven waren totter tijt dat de voïrnomde verweerer weder inne genomen hadde de voïrscreven stede van Dordrecht; dat, doen wij, Keyser, daer inne gecomen waren ende voerts gereyst naer Goude ende Leyde, daer heer Reynier Van Brouckhuysen inne was, die de selve stede van Leyden inne genomen hadde, inde selve stede gedaen groote geweld, berovingen, exactien ende ontellicken schaden. De welcke van Brouckhuysen, verhoorende dat wij op wech waren, was geruymt der voïrscreven stede van Leyden ende gereyst ende hem gerefugeert inder stede van Montfort, aldaer hij met hem gebrocht hadde grooten butinck ende groot getal van gevangene; dat doen wij, Keyser, hem ter stont naegevolgt waren tot Montfort voïrscreven, aldaer wij gesonden hadden zekeren onsen herault, die van onsent wegen gesommeert hadde den voïrnomden heesschere ons te leveren den voïrscreven Van Brouckhuysen, 't welcke de selve heesschere geweygert hadde te doene, ende dat arger was, hadde nae onsen persoon doen schieten met bussen, committerende daer bij crimen *lese maiestatis*. Overmits welcken rebellien crimen ende mesusen de voïrnomde heesschere hadde verdachvaert geweest te compareren in persooen voer die van onsen voïrscreven grooten rade, daer hij gevallen was in vier diffaulten ende contumacien, zoe dat hij ten lesten bij sententie ende arreste gebannen hadde geweest vuyt allen onsen landen ende heerlicheden, ende alle zijne goeden verclaert verbuert tonsen behoeff, alst blijcken mochte bijder voïrscreven sententie, in date vanden xvii^{en} daghe in julio anno lxxxvi voïrscreven; zichtent welcker sententie ende da over-

mits der selver alle de goeden ende leenen des voirscreven heesschers onder ons liggende gecomen ende gevallen waren tonser tafelen, soe hadden wij, Keyser, ende wijlen onse harde lieve geselnede, vrouwe Marie, saliger gedachten, onder dandere gegeven heer Vicht, heere van Wolkesteyn, de voirscreven heerlicheyte van *Purmerende*, met haren toebehoirten, om die van ons in leene te houdene bij hem, zijnen hoiren ende zake van hem hebbende, gelijc de voirscreven heesschere aldaer te voiren gehouden hadde, als dat blijcken mochte bijden brieven daer af zijnde, gegeven inder maent van julio anno lxxxvi voirscreven; welcke brieven hadde geverificeert ende geregistreert geweest bij die van onser rekenkamer in Hollant ende oic bijde gecommiteerde up tstuc van onsen demeynen ende finantien, alst blijcken mochte bij den noten gestelt upten rugge der selver brieven. Achtervolgende welcke gifte ende transporte de voirscreven heere van Wolkesteyn gebruyct ende gepossesseert hadde vander voirscreven heerlicheyte van *Purmerende* met haren toebehoirten totten jaere van lxxxviii, dat hij de selve alsdoen vercochte ende transporteerde, bijden consente van ons, Keyser, ende onsen voirscreven zone den coninck van Castillen, den voirnomden verweerer, alst blijcken mochte bij den brieven daer af zijnde, in date vanden viien daghe in januario anno lxxxviii voirscreven, inhoudende de selve brieven expresselicken: dat tegens noch in preiudicie vanden voirscreven coope de voirscreven heere van Montfort, heesschere, hem niet behelpen en soude mogen metten paise van Vutrecht, boven geroert, noch van eeniger reservatie daer inne begrepen. Ende naderhant, te wetene, inden jaere van lxxxvii, soe hadde ons, Keyser, ende den voirscreven wijlen onsen zone gelieft de voirscreven heerlicheyte van *Purmerende* met haren toebehoirten,

te incorporeren ende unieren aenden voirscreven graef-scepe van Egmonde, alst blijcken mochte bijden brieven daer af zijnde, gegeven inder maent van junio int voirscreven jaer lxxxvii. Welcke brieven van incorporacien hadden geinterineert ende geverificeert geweest bijden gecommiteerden up tstuck van onsen demainen ende finantien, alsoot behoirde, gelijc dat blijcken mochte bijder note gestelt upten rugge der selver brieven. Zichtent welcken coope ende incorporatie de voirscreven verweerer gebruyct hadde tsamentlicken vander voirscreven heerliche de van *Purmerende* metten voirscreven zijnen graef-scepe van Egmonde, gelijc hij alnoch dede, concluderende, overmits alle dese ende meer andere redenen ende middelen, de voornomde verweerer ten fyne dat geseyt ende verclaert zoude zijn dat de voornomde heesschere niet ontfangbaer en was tegens hem te doene ende vervolgene dese jegenwoerdighe questie, ende indien hij ontfangbaer waere, des neen, daer up eerst ende al voeren recht gehadt, dattet soude wesen tonrechte ende quader zake, ende achtervolgende dien zoude de selve verweerer geabsolveert, quijt, vrij ende los gewesen zijn vanden heessche, fijnen ende conclusien des voirscreven heesschers, makende voerts oic heysch van costen. Ende was d'intencie des voirscreven verweerers wel gefondeert, want, naer redenen, wanneer yemande gereserveert wart te mogen doene eenich vervolgh voer eenigen genoomden rechter, hij en was niet ontfangbaer te doen zijn vervolgh anderssins dan hem dat gereserveert soude wesen noch voer anderen rechter. Nu was waer, dat bij den tractate van Montfort, gemaect int jaer tnegentich, was gereserveert den voornomden heeschere vervolgh te mogen doen van zijnen goeden, die verclaert hadden geweest verbuert zijnde, voer ons, Keyser, ende dien van onsen rade, wanneer

wij inden landen van herwaerts over wedercomen zouden zijn, daer wij zichtent wedergecomen waren, ende nochtans de voirnomde heesschere en hadde voer ons zijn vervolgh hem gereserveert niet gedaen, waeromme hij jegenwoerdelic niet ontfangbaer en was dat vervolgh te doene, gelijc hij oic en was bij een ander middel. Want gemerct dat, nae gescreven rechte, die ghene die yet vercregen hadde vanden prince oft vanden procureur fiscael bij gifte, coope oft anderen tittele, niet en mochte belet noch geperturbeert worden in tgunt hij alsoe vercregen hadde, maer mocht men daer van alleenlic ageren tegens den voirscreven procureur fiscael, binnen vier jaeren, ende niet daer nae. Soe soude men noch veel min ontfangbaer zijn tegens eenen derden, de welcke tot onereusen tittle vercregen soude hebben tgunt dat men wederheeschen zoude willen. Nu was waer, dat de voirnomde verweerer vercregen hadde tot onereusen tittle van coope de heerlicheyt daer questie af is vanden ghenen die de selve in giften vercregen hadde vanden prince; waer bij het claer was, dat de voirnomde heesschere in desen niet ontfangbaer en was tegens den voirscreven verweerer. Ende om tantwoorden ten ghenen daer bij de voirscreven heesschere ter contrarien hadde willen sustineren, soe stont te merckene dat de selve heesschere hem fonderende was principalicken in desen sticke up drie dingen, te wetene: inden eersten, up tractaet van Vutrecht, gemaect in septembri anno lxxxiii, voerts up zijne voirscreven brieven van abolicien, gegeven in decembri int voirscreven jaer, ende ten derden up zekere cedulle van ons, Keyser, in date vanden xviii^{ten} daghe in Decembri int selve jaer, ende zekere cedulle getekent bijden heere van Nassouw ende anderen. Nu, ten eersten pointe, antwoorde ende zeyde de voirnomde verweerer: dat hem tractaet van Vutrecht in

desen niet helpen noch prouffiteren en mocht, want voirscreven tractaet van Vutrecht, als angaende den voirnomden heesschere, inne hielt alleenlic dese woorden ende clause: „Item, sal die burchgreve van Montfort „begrepen wesen in desen tractaet ende wedercomen „tot zijnen goeden hem in desen krijch afgenomen.” Welcke woorden, wel overmerct ende verstaen, vutgaven claerlic dat bij den voirscreven tractate de voirnomde impetrant en behoirde niet weder te comen an andere goeden dan die ghene die hem afgenomen waren bijder oorloge van Vutrecht voirscreven, ende soe en zouden daer inne niet begrepen maer geexcluideert zijn de goeden daer af de voirscreven heesschere om andere sake dan om de voirscreven oorloghe van Vutrecht gepriveert zoude zijn, *cum unius expressio esset alterius exclusio*. Oic, nae gescreven rechte, wanneer eenich prince restitutie dede van eenighen verbuerden goeden *determinate*, met zekere limitacie oft restrictie, de selve restitutie behoirde alleenlic verstaen te zijne nae hueren woorden ende limitacie ende niet voordere. Nu en zoude niet blijcken dat de voirscreven heerliche van *Purmerende* den voornoemden heesschere afgenomen hadde geweest bijder voirscreven oorloge van Vutrecht, maer, alst blijkt bij 't narré vander sentencie van banne ende confiscatie boven geroert, daer te voeren ende al eer de selve oorloge van Vutrecht toecomen was, ende omme gehouden ende ontfanghen t'hebbene bijden voirnomden heesschere den voirscreven Regnier van Brouchuysen ende met hem geadhereert t'hebben die viant des princen ende zijns lants was, ingenomen, gepilleert ende berooft hebbende die stede van Leyden; welcke stuck en ginck der oorloghe van Vuytrecht niet an, gemerct zunderlinghe dat niet blijcken en zoude dat de selve oorloghe van Vutrecht doen begonnen hadde geweest, maer, ter contrarien, langen

tijt daer nae, overmits dat de voirscreven van Vutrecht bij den middele vanden voirscreven heesschere ende anderen hueren adherenten gevangen hadden wijlen heere David van Bourgoingen, hueren bisscop, dien sij groote iniurien ende quaet gedaen hadden. Soe dat wij, Keyser, daer toe gesommeert zijnde van onsen heyligen vader den Paus ende ten versoucke des voirscreven bisscop, die van onsen bloede was, ende oic overmits die oplopinghen ende rovingen die de selve van Vuytrecht gedaen hadden in onsen landen van Hollant, der voirscreven stadt van Vuytrecht beleyt hadden; daer vuyt gesproten was 't voirscreven tractaet, waer bij, gemerct dat de voirscreven heerlicheyte van *Purmerende* den voironomden heesschere niet afgenomen en was geweest bij de voirscreven oorloghe van Vutrecht, maer aldaer te voeren bij sententie ende om ander zake, het claer was dat de selve heerlicheyte niet en behoorde gerestitueert te worden vuyt crachte vanden voirscreven tractate van Vutrecht, dat, als voirscreven staet, alleenlic inne hielt dat de voironomde heesschere wedercomen zoude tot zijnen goeden hem afgenomen in den crijch van Vutrecht, ende niet tot anderen goeden; oic gemerct, dat de voirscreven confiscacie ende gifte notoir ende openbaer was. Indien men verstaen hadde, bij 't voirscreven tractaet van Vutrecht, dat de voironomde heesschere behoorde gerestitueert te zijne vander voirscreven heerlicheyte van *Purmerende*, tselve tractaet zoude ingehouden hebben dat hij restitutie zoude hebben van allen zijnen goeden, waer die gelegen mochten zijn, niet tegenstaende sententie oft declaracie van confiscacie oft eenighe gifte oft transport dat daer van eenigen hadde mogen gemaect zijn, gelijc de contracten in zulcedanighe zaken plegen inne te houden, twelcke in desen niet gebuert en was. Ende ten anderen, bijder voirscreven cedulle

van ons, Keyser, was expresselicken genarreert dat de voirscreven heesschere bij tractaet van Vuytrecht gerestitueert ende gestelt was tot zijnen goeden, behalven totter voirscreven litigieuser heerlichede, die gereserveert hadde geweest; 't welcke bethoonende was dat de voirscreven heesschere bijden selven tractate van Vutrecht niet en behoorde gerestitueert te worden vander selver heerlichede. Oic 't voerscreven tractaet van Vutrecht en hadde niet anveert noch onderhouden geweest bijden voirscreven van Vutrecht, noch hueren adherenten, ende in teyken van dien, de selve van Vutrecht en hadden noyt willen besegelen tselve tractaet, hoe wel zij nochtans dien achtervolgende daer inne gehouden waren. Ende dat meer was, zoude blijken dat de selve van Vutrecht in veel pointen 't selve tractaet gebroken hadden, te wetene: in niet vernyeuwende huerlieden wet, alsoet tselve tractaet inne hielt, in ontfangene de gebannene, rebellen ende vianden des princen, ende in veele andere manieren. Ende als angaende den voirnomden heesschere, het was eenen yegelycken kenlic ende zoude blijken indient noot waere, dat hij, zichtent den voirscreven tractate van Vutrecht ende gaende tegens tselve, hervallen was in veel grooter rebellien ende mesusen dan van te voeren, ende hadde de principael geweest die oirsake, beleyder ende practicant geweest was vanden oirlogen van Rotterdam, Woerden, daer hij tslot inne genomen hadde, ende van Montfort, de welke oirlogen den lande van Hollant gecost hadden over de acht hondert duysent guldenen; welcke lant te dier cause bedorven was in zulcker wijs, dat zijnen prince soe niet te baten en konst gecomen alst wel mochte. Ende al waert zoe dat het tractaet van Montfort hier en tusschen gebuert was ende dattet twelck inne houden zoude abolicie van nyeuwen stucken gecomit-

teert bijden voirnomden heesschere, nochtans bijden selven tractate en was niet geseyt geweest dat de selve heesschere wedercomen zoude tot zijnen verbuerden ende geconfisqueerden goeden, niet tegenstaende de voirscreven sententie ende declaracie van confiscacien, ende dat hij niet onderhouden en zoude hebben het tractaet van Vuytrecht. Voerts angaende den voirscreven tractate van Montfort, in doudernisse (sic) vanden welcken de voirnomden heesschere ende zijn huysvrouwe hadden hen laten condempneren, up paine van te verbueren alle huere goeden, die zij doen hadden ende namaels vercrigen zouden, zoude blijcken dat de voirnomde heesschere daer tegens oic gedaen hadde, want hij zichtent den selven tractate ontfangen hadde ende ontfinck in zijnder stede van Montfort die gebannene en vianden vanden prince ende zijnen landen, gelijc dien van Gelre ende anderen, de welcke in onsen landen vele oplopinghen ende rovingen gedaen hadden, waer bij de selve heesschere ende zijn huysvrouwe niet alleene en behoirden gepriveert te bliven vander litigieuser heerlicheide, maer oic van allen hun goeden. Ende alsoe, bijden redenen ende middelen boven geroert, bleek claerlick dat, in wat manieren de voirnomde heesschere dit nemen ofte verstaen wilde, hij en mochte onder tdexel van tvoirscreven tractaet van Vuytrecht niet vercrigen de restitutie bij hem gepretendeert. Ende als angaende den letteren van abolicien daer up hem de voirnomde heesschere oic fonderen wilde, antwoorde ende zeyde de voirnomde verweerer, dat hem de selve letteren niet preiudicieren, noch den selven heesschere baten en mochten, overmits zekeren redenen: ten eersten, want de voirscreven letteren egheene restitutie van goeden inne en hielden, maer alleenlic abolicie van misusen ende restitucie in den lande ende inder fame; ten anderen, want nae

gescreven rechte, indiën de prince vergave oft aboleerde eenighe mesusen ende den delinquant restitueerde tot zijnen goeden, die ghene dien zulcke abolicie ende restitucie gedaen zoude zijn en mochte bijder selver restitutie niet weder crigen die goeden de welke de prince zichtent der confiscatie ende voeren der restitutie getransporteert zoude hebben bij tittle van gifte, coope oft anderssins in een derde hant, ende dat was de gemeyne resolutie van den doctoren in den rechten. Nu waest zoe, dattet in dit stuck soe gebuert was als voirscreven staet, waer bij, al waert zoe dat de voirscreven abolitie restitutie van goeden inne hielt, soe waest claer dat die haer niet en zoude mogen extenderen ande voirscreven litigieuse heerlicheyt; ende al waest zoe dat een prince, om eender gemeender welvaart, gelijc om den paix van eenigen landen, mocht geven oft quytten 't recht van eenen anderen, nietmin hij en vermochte niet, naer redenen ende van zijnder ordinariser macht, bij eeniger abolicie ofte remissie die hij doen zoude, eenigen particulieren persoon afnemen 't recht vercregen bij eenen derden. Ten derden, de voirscreven brieven van abolitien en hielden anders gheene restitutie inne dan zulcke als de delinquanten behoirden te gebruyken bijden tractate van Vuytrecht. Nu, alst hier boven gededuceert staet, de voirnomde heesschere en was egheenssins gerestitueert bij 't selve tractaet totter voirscreven litigieuser heerlicheyt, waer bij hem de selve brieven van abolitien in desen niet baten noch prouffiteren en mochten. Voerts, angaende 't derde point vander cedulle ende beloften van ons, Keyser, den heere van Nassouw ende andere, daer up hen de voirnomde heesschere insgelijcs fondeerde, antwoorde ende zeyde de voirnomde verweerer: dat hem de selve cedulle niet preiudicieren en mochte, gemerct dat niet dan een simpele cedulle en zoude

zijn, de welke wij, Keyser, bij importuniteyt van versouckingen oft bij inadvertentien ende sonder deliberatie van rade geteykent zouden hebben, ande welke men in jugement contradictoire geen anschauw en behoorde thebben. Ende genomen, dat 't inhouden vander voirscreven cedulle den heesschere bij openen brieven geaccordeert hadde geweest, des neen, soe en mocht dat niet preiudicieren den voirnomden verweerer, gemerct dat de selve cedulle alleenlic inhield eene personelle belofte bij ons, Keyser, gedaen, overmits welke belofte het claer was dat de voirnomde heesschere niet anspreken en mochte den voirnomden verweerer. Ende ten anderen, wij en vermochten niet te doene de voirscreven belofte ten achterdeele van eenen anderen, overmits den redenen voeren verclaert. Ende als angaende der beloften die gedaen zoude hebben die heere van Nassouw ende ander, die zoude conditionael geweest zijn, te wetene: dat indien zij daer toe niet en konsten voldoen, alsoot gebuert was, zij zouden daer of ontlast zijn, mits doende de wete daer of den voirnomden heesschere, binnen zekeren tijde. Oic, nae redenen, de selve heeren van Nassouw ende andere en hadden niet mogen doen eenighe beloften ten achterdeele van den rechte des voernoemds verweerers, in zijnder absentie ende sonder zijnen consente. Waer bij het bleec, dat de voirscreven cedulle ende beloften den voirnomden verweerer niet preiudicieren en mochten, noch baten noch prouffiteren den voirnomden heesschere, om te obtinerene in zijnen fynen ende conclusien.

Daer tegens, van wegen des voirscreven heesschers, gerepliceert hadde geweest, onder de protestatie voirscreven ende oic niet te preiudicieren van zijnen fyne, *cum ipse spoliatus veniebat ante omnia restituendus*, inden eersten, ten ghenen daer de voirnomde verweerer den

selven heesschere belast hadde van rebellien, om hem ende zynen voirsaten te justifieren. Want voer alsoe vele alst tot deser materie dienen mochte ende niet anderssins, zeyde de voirnomde heesschere, dat angaende zynen stucke niet blijcken en zoude anderssins, noch bij andere maniere oft zake dan hier boven van zynent wegen verclaert stont, ende oic hoe dattet waere, het zoude al geaboleert geweest hebben, ende konde oic niet blijcken dat de steden die inne genomen hadden geweest gestelt waren vuyter gehoorsamheyt des princen, noch voeren noch nae doverlijden van hertogen Kaerle voirscreven. Maer was kenlic dat toegecomen was ten tijde dat men oplopinghen in sticht van Vutrecht gedaen hadde, met brantstichtingen ende rovingen voer Montfort, dat doen doorloghe van Vutrecht begonste, alst voirscreven staet, ende dat al overmits der partialiteyt van Houck ende Cabillau. Ende als angaende den voirnomden verweerer, het zoude blijcken dat hij ende zijne voersaten van allen tijden 't hoot geweest hadden vander voirscreven partialiteyt, ende dat dat waer was, het zoude blijcken dat inden jaere duyst vierhondert ende zeshiene, overmits 't kenlick ongelove, onhulde ende ontrouwe, die gevonden hadden geweest in heer Jan ende heer Willem van Egmonde, gebroeders, daer of de voirnomde verweerder gedescendeert was, zij met hueren adherenten, hoiren ende erffgenamen gebannen hadden geweest ten tijde van vrouwe Jacoba, gravinne van Hollant, eewelic ende erflic vuyten lande ende sonder dat zij daer up gracie zouden mogen vercrigen, alst blijcken mochte bijden brieven daer af zijnde, in date van Onser Vrouwen Assumptie avont int voirscreven jaere xvi, waer bij het bleek dat hij, verweerer, ende zijne voersaten, niet soe getrouwich ende rechtverdich geweest hadden als zij zeyden. Als

angaende Regnier Van Brouchuysen, dien men geweygert zoude hebben te leveren, ende dat men voerts vuyt Montfort met bussen nae ons, Keyser, geschoten zoude hebben, daer up repliceerde de voirnomde heesschere: dat ten tijde dat men voir Montfort quam ende den voirscreven Van Brouchuysen geheyst hadde, hij inder voirscreven stadt van Vutrecht was, ende mocht wel zijn dat men den selven Van Brouchuysen inder absentie van hem, heesschere, geweygert hadde te leveren, overmits dat hij vanden selven heesschere saulfconduit hadde. Ende als vander schietinghe der bussen, dat hadden die inwonende van Montfort gedaen, huers lijfs ende goeden verweerende, ansiende dat men rontomme der voirscreven stede brande, pilleerde ende roofde. Oic, wat daer af was, het hadde al bijden tractaet van paise geaboleert geweest. Als angaende der sententie van confiscatien die gegeven zoude zijn vuyt crachte van vier deffaulten ende contumassien, repliceerde de voirnomde heesschere: dat de selve van gheender weerden en mocht zijn, overmits veel redenen: inden eersten, *ratione jurisdictionis*, want gemerct, sprekende onder alle reverentie, dat de voirscreven heesschere residerende was int sticht van Vutrecht ende vuyt onsen landen, men niet en konste noch en mochte bijder justicie van ons tegens hem procederen, zunderlinghe inder vorme ende maniere als men gedaen hadde. Oic de heerlicheyt van *Purmerende* was een leen van Hollant ende en konste de voirnomde heesschere niet voerder subject zijn dan tvoirscreven leen van zijnder nature was, ter cause van welcken leene onsen voirscreven grooten raedt, noch oic onsen raedt van Hollant, gheene jurisdictie op hem en hadden om hem te priveren van tselve leen. Ten tweeden, al hadde onsen grooten raedt daer of mogen kennesse nemen, nochtans soude de voirscreven sententie van

gheender weerde zijn *ratione citationis, quod non artabat citatio facta de executione extra citantis territorium seu jurisdictionem*, ende ten anderen zulcke citatie zoude gedaen geweest hebben ende oic de sententie gegeven *ad locum non tutum tempore partialitatis et hostilitatis*. Ten derden, was de voirscreven sententie van gheender weerde *ratione rei confiscate*, ten minsten en behoorde gheen effect te sorteren *quia jura volebant quod feuda non publicarentur ex delicto vassaly*. Ende aengaende der gifte ende coope die daer vuyt geschiet zouden zijn, repliceerde de voirnomde heesschere: dat, gemeret dat de sententie van gheender weerde en was, overmits den redenen ende middelen voirscreven, soe en was oic alle tgunt dat daer vuyt geproten was, als angaende dat de voirnomde heesschere niet gerestituert en zoude zijn dan ten goeden die hem afgenomen waeren geweest inden crijch van Vutrecht, ende dat de heerlicheyte van Purmerende hem afgenomen hadde geweest alvoeren den selven crijch, ende dat daer bij het tractaet van Vuytrecht die niet en comprehendeerde noch derogeren en mochte ter voirscreven sententie van confiscatie, repliceerde de voirnomde heesschere: dat dat een frivol voerstel was, want de voernomde verweerer niet ontkennen en conste de voirscreven oorloghe van Vutrecht en begonst inder maent van april anno lxxxi, dat doen de voernoemde verweerer met ons, Keyser, quam de selve oorloghe beginnen int sticht van Vuytrecht, barnen, pilleren ende roven voer Montfort. Oic en konste hij niet ontkennen dat de voirscreven litigieuse heerlicheyte zichtent der selver oorloghe genomen hadde geweest ende de sententie van confiscatie gegeven inder maent van julio daer nae ende voer den paix van Vuytrecht, die gemaect wart in Meye anno lxxxiii. Persisterende overmits desen ende meer anderen redenen ende mid-

delen de voernomde heesschere in zijnen voirscreven fynen ende conclusien, zunderlinghe, als voeren, dat hij behoorde gereintegreert te zijne inde possessie vander voirscreven heerlicheyte van *Purmerende*, daer van hij zeyde ende mainteneerde gespolieert te zijne.

Daer tegens van wegen des voirscreven verweerers hadde geduplicateert geweest, onder de protestatie voeren verclaert, ende oic vanden iniurien daer mede de voernomden heesschere hem belastede, zeggende: dat vanden selven nemmermeer blijcken en zoude, maer ter contrarien, dat alle tgunst dat hij, verweerer, gedaen ende geexploiteert hadde tegen den voirscreven heesschere ende zijnen adherenten, was geweest voer ende inden name vanden prince, de welcke dat al voer genaeme ende zijn proper stuck gehouden hadde, gelijck eenen yegelijcken kenlic was. Oic die plaetsen ende steden die hij inne genomen hadde, waren altijts gebleven inder gehoorsamheyt vanden prince, dat niet en waeren die plaetsen ende steden die de heesschere ende zijnen adherenten inne genomen hadden. Als aengaende den ban die gedaen zoude geweest hebben tegens den voersaten vanden voirnomen verweerer, zeyde de selve verweerer dat, indien daer eenighe gedaen hadde gezyn, dat was geweest overmits dat de selve zijne voersaten geadhereert hadden an wijlen onsen ouden vader hertogen Philips, saliger gedachten, de welcke ziende het sober regiment dat wijlen vrouwe Jacoba hadde in den lande van Hollant, daer hij blijckende hoir af was, angenomen hadde het regiment vanden selven lande, vuyt saken vanden welcken de gouverneurs vander voirscreve vrouwe Jacoba mochten haer geinciteert hebben eenighe dinghen te doene tegens zijnen voersaten. Aengaende der sententien die den voirnomen heesschere in desen hem vervorderde te impugneren, al waest zoe dat, gemeret den redenen

voirscreven, geallegueert van wegen des voirscreven verweerers, zunderlinghe dat hij zichtent der selver sententien comen was totter litigieuser heerlicheyt bij onereusen tittle, de selve verweerer niet en mochte preciselijcken geastringeert zijn om 't inhouden vander selver sententie te sustineren, gemerct zunderlinghe dat die niet gegeven en hadde geweest tot zijnen vervolghen noch prouffijte, maer ten prouffijte vanden prince ende ten vervolghen vanden procureur fiscael, die de selve, overmits dien, behoorde te sustineren, ende zoude den verweerer genoegh wesen te thoonen dat die gegeven hadde geweest. Nietmin, voer alsoe verre alst noot waere ende dat dienen mochte ter intentie desselvs verweerers, zeyde de selve verweerer: dat nader institutie ende ordonnantie van onsen grooten rade, eenen yegelicken kenlic, men niet ontfangbaer en was te impugneren eenighe sententie oft arrest aldaer gegeven, dan alleenlic bijden middele van propositie van erreure, binnen jaers nae dat de sententie gegeven hadde geweest, bij welcker ordonnantie gescludeert waren alle andere wegen ende middelen geintroduceert van rechts wegen, gelijc van appellatien, nulliteyten, simple querellen ende van restitutien *in integrum*. Nu was waer, dat de voirnomde heesschere den wech van propositien van erreure niet angenommen en hadde, waerbij hij niet ontfangbaer en was die te impugneren bijden wege van nulliteyte oft anderssins, gemerct de voirscreven ordonnantie. Ende indien de redenen niet genouch en waeren, zoe zeyde ende dupliceerde de voirnomde verweerer: inden eersten, ten ghenen daer de voirnomde heesschere zeyde de voirscreven sententie van gheender weerde wesende, bij faulte van jurisdictien, overmits dat hij residerende zoude zijn int sticht van Vutrecht, want de selve heesschere behoorde jurisdictie te sorteren, bij redenen vanden

leene daer questie of is, ende was kenlic dat onsen grooten raedt die ons representeerde, mocht kennesse hebben van allen materien, soe wel van leenen als andere. Daer hij seyde de sententie van gheender weerde wesende *ratione citationis*, dupliceerde de voironomde verweerer: dat de voirscreven citatie gedaen hadde geweest nade costume, stijl ende gemeyne usantie die *optima juriū interpretes* was, ende te houden ende observeren stont. Ende als aengaende dat hij gedaecht zoude geweest *tempore guerre et hostilitatum* ende dat hij gheen en zoude gehad hebben, dupliceerde de voironomde verweerer: dattet waer was dat geduerende eene gemeyne oorloghe die ghene die d'eene partie hielt niet gehouden en was te compareren in d'ander partie, maer het was claer, indien eenighe delinquanten verdachvairt waere voer eenen rechter onder de jurisdictie vanden welcken hij delict gecommiteert hadde, gehouden was te compareren om hem te excuseren oft verweeren, oft anderssins men mocht tegens hem ende zijnen goeden procederen; ende en mocht hem niet excuseren datter gheen zeker acces en zoude zijn, gemerct dattet onzeker acces procederen zoude overmits zijnder mesdaet ende mesuz. Nu was, dat ten tijde vander voirscreven daginghe ende sententie egheene gemeyne oorloghe en was; ende indien de voerscreven heeschere gheen zeker acces en hadde, dat procedeerde ter cause van zijnen delicten ende mesusen; waeromme hem zijne redenen ter contrarien gealligeert niet prouffijteren en mochten om te impugneren ende annicheleren de voirscreven sententie, daer hij de selve noch impugneren wilde *ratione rei*. Ende dat de leenen hen niet consequeren en zouden mogen, dupliceerde de voironomde verweerer: dat al waest zoe dat tusschen den doctoren inden rechten een groote brige ende veel opinien waren, te wetene,

wanneer de goeden van eenighen int generael verclaert waren verbuert zijnde oft de leenen daer inne behoirden gecomprehendeert te zijne, ende wien de selve leenen behoirden geappliqueert te zijne als de vassael die verbuerde: nochtans de solucie ende gemeyne opinie was, dat de generale confiscatie, zunderlinghe wanneer bij dier de vassael geseyt wart niet nut wesende te dienen zijnen heere, de leenen waren daer inne begrepen ende behoirden de selve geappliccrt te zijne anden heere, zunderlinghe wanneer het delict gecommitteert zoude zijn tegens den heere, alsoet was in dit stuck, ende alsoe hielt ende observeerde de practique ende gemeyne usantie die *optima juriū interpretis* was *et que maxime debebat observari in materia feudorum*; waeromme zouden d'allegacien gedaen ter contrariën bijden voirnomden heesschere te vergeefs zijn. Persistierende oic, overmits desen ende meer anderen redenen ende middelen, de voirnomde verweerer in sijnen voirscreven fynen ende conclusien.

Welcke partijen also gehoord in onsen voirscreven grooten raedt, hadden geappointeert geweest te scriven bij corten memorien tot hueren fynen ende conclusien, ende de selve huere memorien te justificeren met zulcken letteren, tittlen ende munimenten als hen goetduncken soude, daer af zij *hinc inde* visie oft copie hebben zouden, om die te wederleggen al bij eenen volume, inder gewoenlicker manieren, ende dat gedaen, zouden al tselve overleggen te hove binnen zekeren corten daghe henlieden daer toe gestelt, om voerts, dat al gesien, daer up recht gedaen te zijne, oft ander zulcke appointementen alst behoeren zoude. Tot welken appointementen de voernomde partijen ter eenre ende ter andere zijden voldaan hadden, hebbende oic gediend van addicien, ende zichtent huerlieden proces daer up oversien ende gevisiteert in onsen voirscreven

grooten raedt, soe hadde bij appointement interlocutoire geseyt ende verclaert geweest: dat de voirscreven partijen contrarie waren in hueren faiten, ende dat zij daeromme enquesten ende thoon leyden ende maken zouden up te selve huer faiten, bij zekeren commissaris vanden hove, die daer toe geordonneert zoude zijn, al binnen zekeren tijde daer toe geordonneert ende gestelt, om voerts, dat gedaen ende tproces geïnstrueert zijnde totter diffinitive toe exclusivelicken, den voirscreven partijen daer up recht gedaen te zijne oft andere zulcke appointement alst behoeren zoude. Achtervolgende welcken appointement interlocutoire de voirscreven partijen ter eenre ende ter andere zijden hadden enquesten doen maken ende doen hoiren groote menichte van getuygen, ende zichtent hadden zij noch gediend van superadditien, ende daer nae geconcludeert up faiten principale, ende voerts gediend hebbende van reprochen ende salvation, hadden geconcludeert in rechte. Ende zekeren tijt daer nae, te wetene inder maent february anno xv^e ende vive, van wegen des voironomde verweerers hadde den hove gepresenteert geweest zekere requeste civile, versouckende 'tinterinement der selver, ende die interinerende, dat hem geconsenteert ende geoirlooft worde, niet tegenstaende den staet des proces, te mogen verifceren, soe wel bij tuygen als bij letteren ende tittelen, dat hij de voirscreven heerlicheyt van *Purmerende*, daer questie af is, vercregen hadde bij coope ende onereusen tittle, 't welcke inde brieven van transport, die hij daer af hadde, verzuymt geweest was te stellene. Welcke requeste civile wederleyt hadde geweest bijden voironomden heeschere, bij diversche redenen ende middelen van hem daer toe gestelt, soe dat eyntlicken, partijen daer up gehoirt, geappointeert hadde geweest: dat de voirscreven requeste civile, mitsgaders het contredit

vanden voirnomden heesschere, indien hij daer tegens eenich overgeven wilde, gevoucht zoude worden ten processe vanden voirscreven partijen, om 'tselve wijsende ende jugerende daer up zulcken ooghe t'hebbene alst behoeren zoude. Tot welcken appointementen oic vuldaen hadde geweest, ende zichtent hadde de voirnomde heesschere ernstelicken doen vervolgen bij zijnen procureurs ende solliciteurs de judicature vanden voirscreven processe, hebbende oic te dien eynde vercregen twee diversche beslotene brieven richtende an die van onsen voirscreven grooten rade, bijden welken henlieden expresselicken bevolen hadde geweest te jugeren ende wijzen 't voirscreven proces tot behoirlicken eynde.

Doen te wetene dat, gesien ende gevisiteert inden selven onsen grooten raedt 't proces vanden voirnomden partijen ende alle 't gunt dat bij dien blijcken mach, ende geconsidereert ende overgewegen 't gunt des behoirde geconsidereert ende overgewegen te zijne ende dat tot deser materie dienende was, Wij, met grooter, rijper deliberatie van rade bij deser onser sententie diffinitive ende voer recht, sonder anschauw t'hebbene upte requeste civile des voirscreven verweerers ende daer of hij gheen noot en heeft, zeggen ende verclaren: dat de voirnomde heesschere niet ontfangbaer en es, ende absolveren den voirnomden verweerer vanden heesch, fynen ende conclusien desselfs eysschen, condempnerende hem voerts inde costen van desen processe, den tax daer van den hove gereserveert.

Des t'orconden hebben wij onsen zegel hier an doen hangen. Gegeven in onser stede van Mechelen, den *xxiii*^{en} dach van decembri int jaer ons Heeren duystvijffhondert ende negen, ende van onsen voirs. rijcken, te wetene: van Germanien 't *xxiii*^{te} ende van Hongrien 't *xx*^{te}.

(Registre n°. 326 du grand conseil de Malines.)

I N H O U D.

	Bladz.
Naamlijst der leden van het Historisch Genootschap	1.
Ten geschenke ontvangen boekwerken	14.
Rekening van 't Historisch Genootschap. 1881	24.
Gevangenschap van J. van Lynden	25.
Brieven van Karel van Gelder en Willem van Gulik aan Jasper van Lynden	28.
Verzoek van Fr. van Lynden in 1655 aan den Keizer om beleend te worden met de heerlijkheid Hemmen	34.
Conventie beraamd bij eenige Geldersche Edelen, naar aanleiding van den dood der Prinses Gouvernante (1759). . . .	36.
Memorie betreffende de gevolgen van bovenstaande Conventie.	39.
Brieven van van Kinsbergen	49.
Brief van den Hertog van Brunswijk aan den Baron van Lynden van Hemmen, naar aanleiding van het ontslag uit al zijne bedieningen door de Staten van Holland (1784)	54.
Maatregelen beraamd in Gelderland tegen den verwachten inval der Franschen (1794)	58.
Souratte, radicale beschrijving. A ^o . 1758. Door den beambte der O. Ind. Compagnie, D. van Rheeden	65.
Verhaal van het beleg van het kasteel Vredenburg te Utrecht in 1576, door eenen ooggetuige (uitgegeven door Mr. S. Muller).	147.
Tandere boeck, inhoudende hoe die van Vtrecht haer jegens geweld vande Spaengaerden hebben gescherpt, ende daerna hoe zij allenskens des zeluens Spaengaerds verderffelijcke, ja moerdadighe opset hebben gecreeneckt ende oerwonnen .	210.
Brief van een vrijdenker, geschreven in 1633 (medeged. door P. A. Tiele)	217.
Documenten voor de geschiedenis der Nederlanders in het Oosten (medeged. door denzelfden).	222.

Bladz.

I. (Verklaring van Hendrick Cornelissen van Rosendael en Hans Stockmans van Mechelen, betreffende het voorgevalene te Atjeh in 1599 op de schepen onder 't beleid van Cornelis de Houtman.)	223.
II. (Verklaring van Martinus Apius van hetgeen hem en zijne medegevangenen van de vloot van Jacob van Neck in 1609 te Macao is overkomen.)	228.
III. Discours ende advertentie vande navolgende schepen uyt de Geunieerde Provinciën, enz.	243.
IV. Instructie ende ordonnantie (voor van der Haghen)	258.
Extract uit de Resol. St. Gen. 1603	265.
V. Remonstrantie ende vertoch van v. d. Haghen	265.
VI. Cort verhael van 't geene bij den Admiraal Steuen vander Haghen tot Ambonen met de Portugesen ende Jesuyten gehandelt is	281.
VII. (Journaal van Steven van der Haghen.)	292.
Beschriuvinge vant eylant van Ambona, enz.	325.
VIII. (Accoord van Steven van der Hagen met de Portugeezen te Ambon in d. 3 Mrt. 1605.)	337.
IX. Beschriuvinge vant eylant, stadt ende casteel van Ambona, enz.	338.
Steven van der Haghen's avonturen van 1575 tot 1597 (medeged. door P. A. Tiele)	377.
Trois arrêts historiques du grand conseil de Malines (medeged. door L. Galesloot).	422.

Door het HISTORISCH GENOOTSCHAP zijn uitgegeven
onderstaande werken :

KRONIJK van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

2 ^e jaargang. 1846 (*) f 5.—.	4 ^e jaargang. 1848. . f 3.70.
3 ^e jaargang. 1847. . - 2.70.	5 ^e jaargang. 1849. . - 6.—.

(*) De eerste jaargang is nimmer in druk verschenen.

KRONIJK van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht.

2^e serie

6 ^e jaargang. 1850. . f 6.—.	19 ^e jaargang. 1863. . f 7.40.
7 ^e jaargang. 1851. . - 6.40.	20 ^e jaargang. 1864. . - 7.20.
8 ^e jaargang. 1852. . - 6.80.	5 ^e serie
9 ^e jaargang. 1853. . - 6.80.	21 ^e jaargang. 1865. . - 7.60.
10 ^e jaargang. 1854. . - 6.80.	22 ^e jaargang. 1866. . - 7.20.

3^e serie

11 ^e jaargang. 1855. . - 3.20.	23 ^e jaargang. 1867. . - 9.20.
12 ^e jaargang. 1856. . - 3.60.	24 ^e jaargang. 1868. . - 9.40.
13 ^e jaargang. 1857. . - 4.80.	25 ^e jaargang. 1869. . - 10.70.

6^e serie

14 ^e jaargang. 1858. . - 5.10.	26 ^e jaargang. 1870. . - 8.00.
15 ^e jaargang. 1859. . - 4.60.	27 ^e jaargang. 1871. . - 8.20.
4 ^e serie	28 ^e jaargang. 1872. . - 6.20.
16 ^e jaargang. 1860. . - 5.40.	29 ^e jaargang. 1873. . - 8.30.
17 ^e jaargang. 1861. . - 5.80.	30 ^e jaargang. 1874. . - 10.30.
18 ^e jaargang. 1862. . - 6.60.	31 ^e jaargang. 1875. . - 8.40.

BERIGTEN van het Historisch Gezelschap te Utrecht.

1 ^e deel. 1 ^e stuk. 1846. f 3.40.	2 ^e deel. 2 ^e stuk. 1849.
1 ^e deel. 2 ^e stuk. 1848. - 2.20.	(Verhooren van JOHAN
2 ^e deel. 1 ^e stuk. 1849. - 2.20.	v. OLDENBARNEVELT). - 3.80.

BERIGTEN van het Historisch Genootschap te Utrecht.

3 ^e deel. 1 ^e stuk. 1850. f 3.—.	5 ^e deel. 2 ^e stuk. 1856. - 2.50.
3 ^e deel. 2 ^e stuk. 1851. - 3.—.	6 ^e deel. 1 ^e stuk. 1857. - 2.50.
4 ^e deel. 1 ^e stuk. 1851. - 3.—.	6 ^e deel. 2 ^e stuk. 1857. - 2.10.
4 ^e deel. 2 ^e stuk. 1851. - 2.50.	7 ^e deel. 1 ^e stuk. 1861. - 5.50.
5 ^e deel. 1 ^e stuk. 1853. - 3.20.	7 ^e deel. 2 ^e stuk. 1863. - 6.50.

CODEX DIPLOMATICUS in 4°. 1848. - 5.20.

2^e serie in 8°.

1 ^e deel. 1 ^e afd. 1852. f 3.75.	3 ^e deel. 2 ^e afd. 1856. - 3.40.
1 ^e deel. 2 ^e afd. 1852. - 3.10.	4 ^e deel. 1 ^e afd. 1859. - 3.10.
2 ^e deel. 1 ^e afd. 1853. - 6.20.	4 ^e deel. 2 ^e afd. 1860. - 5.20.
2 ^e deel. 2 ^e afd. 1853. - 3.20.	5 ^e deel. 1860. . . - 12.00.
3 ^e deel. 1 ^e afd. 1855. - 6.50.	6 ^e deel. 1863. . . - 1.20.

REGISTER op de onderwerpen behandeld in de Kronijk.

Berichten en den Codex Diplomaticus . . . . . - 1.80.

**WERKEN van het Hist. Genootschap te Utrecht.
Nieuwe Reeks.**

- Nº. 1. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden
in de middeleeuwen. — *Annales Egmondani* . *f* 1.20.
- Nº. 2. Verbaal van de buitengewone Ambassade naar
Engeland in 1685 . . . . . - 1.80.
- Nº. 3. Memoriën van Roger Williams, uitgegeven door
Mr. J. F. Bodel Nyenhuis . . . . . - 2.10.
- Nº. 4. Bronnen van de geschiedenis der Nederl. in de
middeleeuwen. — *Kronijken van Emo en Menko*,
uitgegeven door Mr. Feith en Dr. Ackerstratingh. - 3.70.
- Nº. 5. *Hortensius* over de opkomst en den ondergang
van Naarden. Met 2 kaarten, uitgegeven door
Prof. Peerlkamp en A. Perk . . . . . - 4.50.
- Nº. 6. Bronnen van de geschiedenis der Nederlanden
in de middeleeuwen. — *Kronijk van Holland*
van een ongenoemden geestelijke (Gemeenlijk
geheeten *Kronijk van den Clerc uten laghen*
landen bi der see). . . . . - 2.30.
- Nº. 7. *Kronijk van Eggerik Egges Phebens* van 1565—
1594, uitgegeven door Mr. H. O. Feith. . . - 2.40.
- Nº. 8. De oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren
met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw,
uitgegeven door Dr. E. Verwijs . . . . . - 9.80.
- Nº. 9. Verbaal van de Ambassade van Gaspar van
Vosbergen bij den Koning van Denemarken,
den Neder-Saxischen Kreits en den Koning van
Zweden. 1625. . . . . - 2.30.
- Nº. 10. Verbaal van de Ambassade van Aerssen, Joa-
chimi en Burmania naar Engeland. 1625. . . - 1.90.
- Nº. 11. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Eerste Deel. 1584—1618 . . . . . - 4.00.
- Nº. 12. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Tweede Deel. Eerste Afdeling. 1618—1621. - 2.80.

- N°. 13. Memorials and Times of Peter Philip Juriaan
Quint Ondaatje, by Mrs. Davies . . . . - 4.00.
- N°. 14. Verhooren en andere bescheiden betreffende het
Rechtsgeding van Hugo de Groot, uitgegeven
door Prof. R. Fruin . . . . . - 4.80.
- N°. 15. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Tweede Deel. Tweede Afdeeling. 1621—1626. - 5.50.
- N°. 16. Memoriën en Adviezen van Cornelis Pieterszoon
Hooft . . . . . - 4.90.
- N°. 17. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Derde Deel. Eerste Afdeeling. 1626, 1627. - 6.50.
- N°. 18. Onderzoek van 's Konings wege ingesteld om-
trent de Middelburgsche Beroerten van 1566
en 1567; naar 't oorspronkelijke handschrift uit-
gegeven door Dr. J. van Vloten . . . . . f 3.40.
- N°. 19. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Derde Deel. Tweede Afdeeling. 1628, 1629. - 8.20.
- N°. 20. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Derde Deel. Derde Afdeeling. 1630 . . . - 6.10.
- N°. 21. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland
onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door
Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . - 5.80.
- N°. 22. Brieven en Onuitgegeven Stukken van Johannes
Wtenbogaert, uitgegeven door H. C. Rogge.
Derde Deel. Vierde Afdeeling. 1631—1644 . - 4.50.
- N°. 23. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon,
van 21 October 1688 tot 2 September 1696
(Handschrift van de Koninklijke Akademie van
Wetenschappen te Amsterdam). *Eerste Deel.* - 6.70.
- N°. 24. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland
onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door
Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel.* . . . - 7.20.

- Nº. 25. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon,
van 21 October 1688 tot 2 September 1696
(Handschrift van de Koninklijke Akademie van
Wetenschappen te Amsterdam). *Tweede Deel*. - 7.90.
- Nº. 26. De Rekeningen der Grafelijkheid van Holland
onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door
Dr. H. G. Hamaker. *Derde Deel* . . . . - 6.20.
- Nº. 27. Brieven van en aan Joan Derck van der Capel-
len van de Pol. Uitgegeven door Mr. W. H.
de Beaufort . . . . . - 10.80.
- Nº. 28. Bellum Trajectinum Henrico Bomelio autore . - 1.40.
- Nº. 29. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland
onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door
Dr. H. G. Hamaker. *Eerste Deel* . . . . - 6.80.
- Nº. 30. De Rekeningen der Grafelijkheid van Zeeland
onder het Henegouwsche Huis, uitgegeven door
Dr. H. G. Hamaker. *Tweede Deel* . . . . - 5.30.
- Nº. 31. Lijst van Noord-Nederlandsche Kronijken. Met
opgave van bestaande Handschriften en Litte-
ratuur, door Mr. S. Muller. Fz. . . . . f 1.40.
- Nº. 32. Journaal van Constantijn Huygens, den zoon,
gedurende de veldtochten der jaren 1673, 1675,
1676, 1677 en 1678 . . . . . - 3.50.
- Nº. 33. Négociations de Monsieur le comte d'Avaux,
ambassadeur extraordinaire à la cour de Suède,
pendant les années 1693, 1697, 1698, publiées
pour la première fois d'après le manuscrit, con-
servé à la bibliothèque de l'Arsenal à Paris,
par M. le Prof. J. A. Wijnne. Tome premier. - 8.00.
- Nº. 34. Idem. Tome deuxième . . . . . - 5.40.
- Nº. 35. Idem. Tome troisième, (première partie) . . - 5.60.
-

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN van het	
Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Ie Deel.	f 5.60.
Idem. IIe Deel	- 5.20.
Idem. IIIe Deel	- 5.20.
Idem. IVe Deel	- 8.80.
Idem. Ve Deel	- 5.40.
Idem. VIe Deel	- 6.00.

DAGVERHAAL van JAN VAN RIEBEEK, Eerste
Gouverneur aan de Kaap de Goede Hoop. . . . - 1.20.

KATALOGUS der Boekerij van het Historisch Genoot-
schap, gevestigd te Utrecht. 3^e uitgave. 1872. . - 1.60.

SUPPLEMENT-KATALOGUS der derde uitgave
in 1872 van de Boekerij van het Historisch Genoot-
schap, gevestigd te Utrecht. 1882. . . . . - 1.10.

ABRAHAM DE WICQUEFORT, Histoire des Provinces-Unies
des Païs-Bas, depuis le parfait etablissement de cet
estat par la paix de Munster. Tom. I—IV. . . - 26.00.

Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, Een Woord
in het belang van het Nederl. Archiefwezen. 1846. - 0.20.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn,
door de Leden tegen de helft van den prijs te bekomen.
